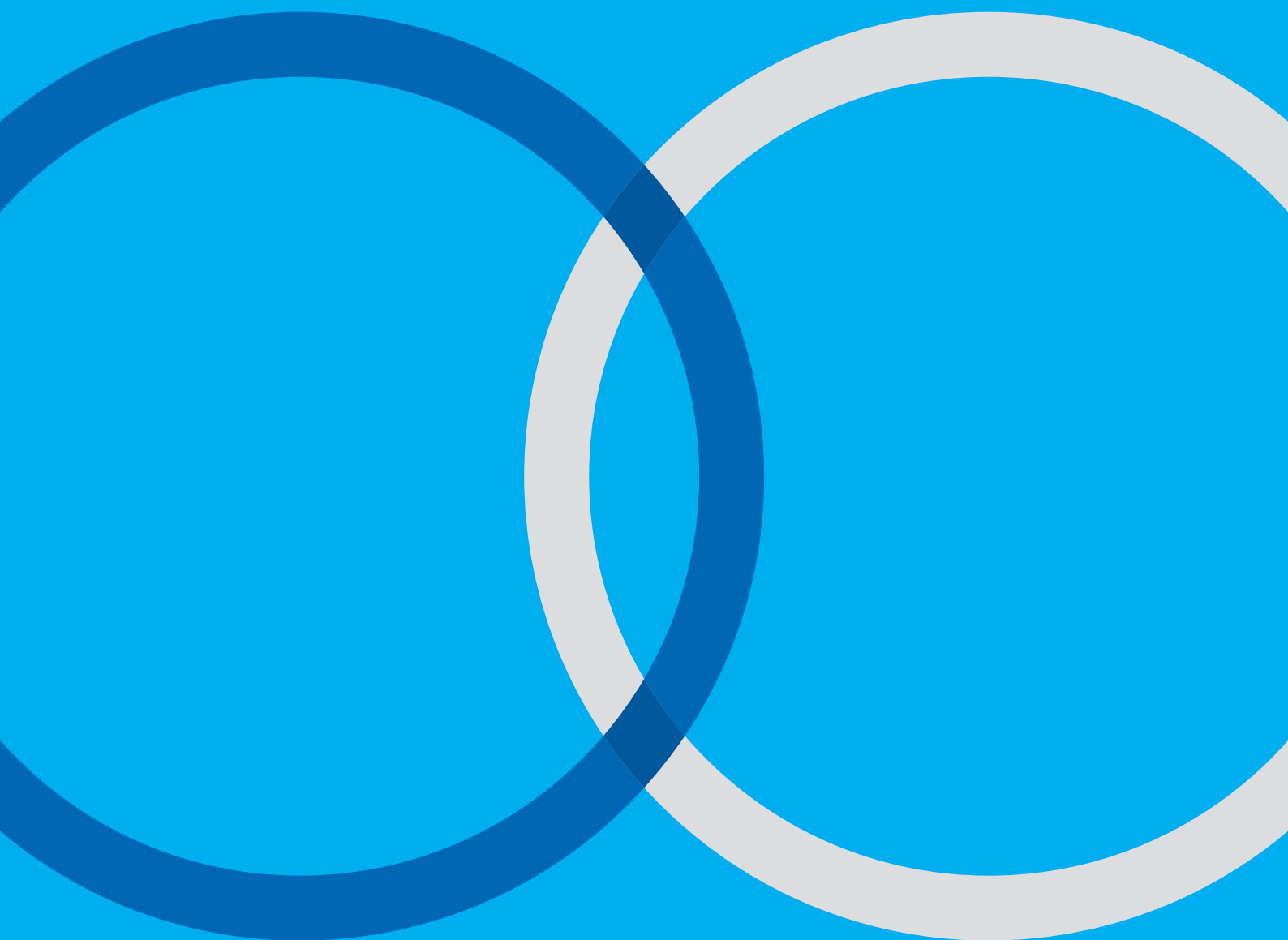

PARTNERKEUZE EN HUWELIJKSSLUITING VAN ALLOCHTONE MANNEN

Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van het partnerkeuzeproces
en het huwelijk van Marokkaanse, Turkse en sikhmannen

INSTITUUT VOOR
DE GELIJKHEID
VAN VROUWEN
EN MANNEN

.be

PARTNERKEUZE EN HUWELIJKSSLUITING VAN ALLOCHTONE MANNEN

Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van het partnerkeuzeproces
en het huwelijk van Marokkaanse, Turkse en sikhmannen

2009

**LIESBETH DESCHEEMAER
PETRA HEYSE
DR. JOHAN WETS**

.....
DR. NOEL CLYCQ

.....
PROF. DR. CHRISTIANE TIMMERMAN

INSTITUUT VOOR
DE GELIJKHEID
VAN VROUWEN
EN MANNEN

.be

Uitgever

---

*Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen
Ernest Blerotstraat 1
1070 Brussel
T 02 233 41 75 – F 02 233 40 32
gelijkheid.manvrouw@igvm.belgie.be
www.igvm.belgium.be*

Auteurs

---

*Liesbeth Descheemaeker
Petra Heyse
Dr. Johan Wets (HIVA)*

Projectverantwoordelijke: Dr. Noel Clycq

Promotor: Prof. Dr. Christiane Timmerman

*Universiteit Antwerpen
Centrum voor Migratie en Interculturele Studies (CEMIS)
Prinsstraat 13, 2000 Antwerpen
www.ua.ac.be/cemis*

Eindredactie

---

*Geraldine Reymenants
Liesbet Vanhollebeke*

Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

Vormgeving

Sfumato

Verantwoordelijke uitgever

Michel Pasteel – Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

Depotnummer

D/2009/10.043/12

Cette publication est également disponible en français.

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD – 7

INLEIDING – 9

DEEL I. METHODOLOGIE – 11

1. Onderzoeksvragen en doelstellingen – 12
2. Kwantitatieve onderzoeksmethoden – 13
3. Kwalitatieve onderzoeksmethoden – 13
  - 3.1. Keuze onderzoekspopulatie
  - 3.2. Bevoorrechte getuigen
  - 3.3. Afbakening onderzoekspopulatie
  - 3.4. Respondentengroep
  - 3.5. Respondentenwerving
  - 3.6. Reflectie op het verloop van het interview, contacten met de respondenten en de rol van de onderzoekster
  - 3.7. Interviewcontext

DEEL II. LITERATUUR – 20

1. Theoretische en conceptuele achtergrond – 21
  - 1.1. Conceptafbakening en gehanteerde terminologie
  - 1.2. Juridische aspecten en tools
2. Theoretische modellen die partnerkeuze verklaren – 28
  - 2.1. Overzicht van bestaande theorieën
  - 2.2. Het heuristische model van Hooghiemstra
    - 2.2.1. Kenmerken van de bredere omgeving
    - 2.2.2. Kenmerken van de directe omgeving
    - 2.2.3. Persoonlijke voorkeuren
3. Naar de te bestuderen onderzoekspopulaties – 31
  - 3.1. Factoren die de partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse mannen beïnvloeden
    - 3.1.1. Partnerkeuze, huwelijkssluiting en huwelijksstrategieën bij Turken en Marokkanen in de internationale migratiecontext
    - 3.1.2. Hoe kan de blijvende populariteit van een partner uit de herkomstregio worden verklaard?
  - 3.2. Factoren die de partnerkeuze van sikhmannen beïnvloeden
    - 3.2.1. De sikhs en het sikhisme: een eerste kennismaking
    - 3.2.2. Partnerkeuze, huwelijkssluiting en huwelijksstrategieën bij sikhmannen in een migratiecontext
    - 3.2.3. Factoren van invloed op de partnerkeuze en huwelijkssluiting van sikhmannen in België

DEEL III. KWANTITATIEVE ANALYSE – 49

1. Enkele bedenkingen bij de cijfermatige gegevens – 50
2. Huwelijken in België – 51
  - 2.1. Gesloten huwelijken in België
  - 2.2. Scheidingen in België
3. Burgerlijke staat in België – 55
4. Profielgegevens van de ‘huwelijkspartners’ – 59
  - 4.1. Profiel van de in België wonende partners
    - 4.1.1. *De regio van herkomst*
    - 4.1.2. *De leeftijd van de partners in België*
    - 4.1.3. *De in België wonende partners naar geslacht*
  - 4.2. Profiel van de nieuwkomers in België
    - 4.2.1. *De regio van herkomst*
    - 4.2.2. *De leeftijd van de nieuwkomers*
    - 4.2.3. *De nieuwkomers naar geslacht*
5. De sociaal-economische positie van de partners in België – 64
  - 5.1. De arbeidsmarkt
  - 5.2. Werk
  - 5.3. Werkloosheid
  - 5.4. Ziekte en invaliditeit
6. Synthese en conclusie – 66

DEEL IV. KWALITATIEVE ANALYSE – 68

1. Verwachtingen en voorkeuren – 69
  - 1.1. Ongehuwd samenwonen
  - 1.2. Ideale huwelijkskandidate en huwelijk
  - 1.3. Drie huwelijkskandidaten
  - 1.4. Liefde
  - 1.5. Relaties voor het huwelijk
  - 1.6. Ideale huwelijk voor de kinderen
  - 1.7. Echtscheiding
2. Beïnvloedende factoren op het partnerkeuzeprocess – 84
  - 2.1. Factoren op macroniveau
  - 2.2. Factoren op mesoniveau
  - 2.3. Factoren op microniveau
3. Huwelijken – 97
  - 3.1. Huwelijken van Turkse en Marokkaanse mannen met een vrouw uit het land van herkomst
  - 3.2. Huwelijken van Turkse en Marokkaanse mannen met een vrouw wonend in België
  - 3.3. Het gewenste huwelijk van sikhmannen
  - 3.4. Overtuigingsstrategieën van de mannen en de familieleden
4. Sensibiliseren en hulpverlening – 127
  - 4.1. Gearrangeerde huwelijken
  - 4.2. Gedwongen huwelijken
  - 4.3. Hulpverleningsaanbod: sensibiliseren en curatief
    - 4.3.1. *Overzicht van het bestaande aanbod*
    - 4.3.2. *Visie van de respondenten en de bevoorrechte getuigen*

DEEL V. SAMENVATTING – 141

DEEL VI. ACTIEPISTES – 147

1. Gearrangeerde versus gedwongen huwelijken
2. Het universele karakter van het huwelijksproces
3. Recht op informatie
4. Sensibiliseren
5. Hulpverlening
6. Media
7. Maatschappij
8. Bekendmaking van de onderzoeksresultaten
9. Pistes voor verder onderzoek

NOTEN – 152

BIBLIOGRAFIE – 162

BIJLAGEN – 168

- BIJLAGE 1. Data van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid:
methodologie en algoritme
- BIJLAGE 2. Landenlijst

VOORWOORD

In opdracht van de toenmalige minister van Maatschappelijke integratie en Gelijke kansenbeleid, en onder coördinatie van het Centrum voor gelijkheid van kansen en racismebestrijding, werd in 2006 een studie gerealiseerd naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken bij bevolkingsgroepen van vreemde oorsprong, in het bijzonder bij moslimmeisjes en -vrouwen. Naast partnerkeuze en huwelijk kwam in de studie ook de problematiek van gearrangeerde en gedwongen huwelijken aan bod. Op basis van de resultaten van het onderzoek werd de informatiebrochure *Vakantietijd: huwelijktijd?* ontwikkeld door de Koning Boudewijnstichting, in samenwerking met het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, Groupe Santé Josaphat, het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding en het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. In de brochure, die verscheen in mei 2008 en in 2009 een herdruk kende, werd gefocust op het huwelijk tussen Belgen van Marokkaanse en Turkse origine met iemand uit het land van herkomst.

In de literatuur over deze problematiek wordt vaak vooral aandacht besteed aan, enerzijds, huwelijken met een partner uit het land van herkomst, waarbij ook de problematiek van gearrangeerde en gedwongen huwelijken in beeld komt, en, anderzijds, de specifieke situatie van meisjes en vrouwen. De situatie van jongens en mannen van vreemde oorsprong met betrekking tot het proces van partnerkeuze en huwelijksluiting bleef tot nog toe grotendeels onderbelicht, of werd enkel vanuit veeleer kwantitatieve invalshoek benaderd. Nochtans kan er niet zomaar van worden uitgegaan dat dit proces voor hen vlot en zonder problemen verloopt.

Het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen heeft daarom het initiatief genomen om een onderzoeksproject op te starten over de factoren die de keuze van jongens en mannen van vreemde oorsprong in België beïnvloeden in hun partnerkeuze. De doelstelling is om inzicht te verwerven in de processen van partnerkeuze en huwelijksluiting bij mannen van vreemde origine, in hun verwachtingen ten aanzien van partnerkeuze, huwelijksluiting en huwelijk, in de huwelijksstrategieën die worden gevolgd, in hun visie op relaties voor het huwelijk, echtscheiding, ongehuwd blijven, ... Daarnaast wensen we meer informatie te verwerven over de aard, de omvang en de gevolgen van gearrangeerde en gedwongen huwelijken bij mannen van vreemde origine in België. Op die manier willen we komen tot aanbevelingen om het beleid, de preventie en de hulpverlening beter af te stemmen op de specifieke noden van jongens en mannen van vreemde oorsprong.

De onderzoeksopdracht werd toegekend aan het Centrum voor Migratie en Interculturele Studies (CEMIS) van de Universiteit Antwerpen, en liep van juli 2008 tot februari 2009. Het werd uitgevoerd door Liesbeth Descheemaeker en Petra Heyse, onder leiding van Prof. Dr. Christiane Timmerman en Dr. Noel Clycq. Voor het kwantitatieve luik van het onderzoek werd samengewerkt met Dr. Johan Wets van het Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA), Katholieke Universiteit Leuven.

We danken in het bijzonder de leden van het externe begeleidingscomité voor hun interesse in het onderzoek en voor hun boeiende en verhelderende toelichtingen, commentaren en standpunten. Met name Sarah Avci (Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen), France Blanmailland (Blanmailland & Partners), Nuran Cicekciler (Groupe Santé Josaphat), Hélène Englert (Association pour le Droit des Etrangers), Marie-Claire Foblets (Instituut voor Vreemdelingenrecht & Rechtsantropologie, K.U.Leuven.), Fatima Hanine (Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding), Ertugrul Tas (Centre Régional d'Intégration des personnes étrangères ou d'origine étrangère) en Kristien Vanvoorden (Vlaams Minderhedencentrum).

Michel Pasteel,
Directeur van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen

Juli 2009

INLEIDING

Partnerkeuze is al lang een belangrijk onderwerp in de sociologische literatuur.¹ De laatste jaren is een nieuwe tendens merkbaar. In het kader van de integratiethematiek worden de partnerkeuzeprocessen van etnisch-culturele minderheden bestudeerd. Dat geldt in het bijzonder voor gearrangeerde en gedwongen huwelijken, waarbij de aandacht vooral uitgaat naar de beperkingen die vrouwen in deze context ondervinden.² Recent onderzoek heeft echter aangetoond dat ook de partnerkeuze van mannen gestuurd en/of beperkt kan zijn.³ Op vraag van het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen richt het onderhavige onderzoek zich op de partnerkeuze van mannen. De focus is ruimer dan in de bestaande wetenschappelijke literatuur, waarin enkel gearrangeerde en gedwongen huwelijken worden beschreven. De centrale vraagstelling luidt:

Welke factoren beïnvloeden de partnerkeuze en de huwelijksluiting van mannen van vreemde oorsprong?

9

Met partnerkeuze wordt de keuze van een huwelijkskandidate bedoeld, die in dit onderzoek wordt opgesplitst in drie mogelijke opties: de man kan trouwen met een autochtone vrouw, met een vrouw behorend tot dezelfde etnisch-culturele minderheidsgroep wonend in België (eventueel Europa), of met een vrouw uit het land van herkomst. De keuze voor een mannelijke huwelijkskandidaat wordt hier uitgesloten, omdat de veldwerkperiode te kort was om een vertrouwensband met deze mannen uit te bouwen en hun medewerking aan het onderzoek te verkrijgen.

Met ‘mannen van vreemde oorsprong’ verwijzen we naar Turkse, Marokkaanse en sikhmannen behorend tot de tweede generatie, d.i. mannen die in België zijn geboren of opgegroeid. Een interdisciplinair team (Universiteit Antwerpen) combineerde een literatuurstudie met kwalitatieve en kwantitatieve onderzoeksmethoden om een antwoord te geven op de centrale probleemstelling. Het kwantitatieve onderzoek werd uitgevoerd door het Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA).

Slechts een beperkt aantal mensen van iedere gemeenschap is bevraagd. Op basis van hun verhalen en ervaringen worden patronen en processen van het partnerkeuzeproces en het huwelijk van etnisch-culturele minderheden in kaart gebracht. De doelgroep is zo gekozen dat de focus niet enkel op ‘de moslingemeenschap’ ligt, en dat de resultaten van het onderzoek dus niet als vanzelf worden verklaard in het licht van de religie van de doelgroep in kwestie. De beleidsaanbevelingen kunnen daarom voor een ruimere groep worden geformuleerd.

Bij het kiezen van een partner wensen jongeren het liefst instemming van hun ouders te krijgen.⁴ Soms gaan ouders verder dan het goedkeuren van de partner en willen ze het partnerkeuzeproces sturen. Dat blijkt overigens ook het geval te zijn bij autochtone ouders.⁵ Belang hechten aan ouderlijke instemming betekent echter niet per definitie dat het huwelijk gearrangeerd of gedwongen zou zijn, dat, met andere woorden, ouders hun zoon of dochter laten kennismaken met een huwelijkskandida(a)t(e) of hen een partnerkeuze opdringen.

Het blijkt moeilijk om een onderscheid te maken tussen een gearrangeerd en een gedwongen huwelijk; het is sterk gekleurd door individuele beleving en perceptie. Bovendien kan deze perceptie naargelang de context en door de tijd heen veranderen. Wat initieel niet als een gedwongen huwelijk wordt ervaren, kan na verloop van tijd wel op die wijze worden geïnterpreteerd.

Voorliggend onderzoeksrapport is opgebouwd uit zes delen. In het eerste deel lichten we de gehanteerde kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden toe. De probleemstelling en de bijbehorende onderzoeksvragen worden omschreven, evenals de interviewcontext en de factoren die het onderzoek hebben beïnvloed. De bestaande onderzoeksliteratuur wordt in het tweede deel van dit rapport beschreven en geanalyseerd. Lacunes in dit wetenschappelijke onderzoeksmateriaal waren bepalend voor de focus van de diepte-interviews met bevoorrechte getuigen en respondenten. Het derde deel is een neerslag van de kwantitatieve onderzoeksbevindingen.

In het vierde en meest omvangrijke deel van dit onderzoek worden de kwalitatieve onderzoeksresultaten weergegeven. De onderverdeling waarvoor is gekozen bij de verwerking van dit materiaal, is enigszins kunstmatig. De partnerkeuze en de huwelijkssluiting worden door verschillende factoren beïnvloed, die in vier hoofdstukken worden behandeld. In het eerste hoofdstuk worden de denkbeelden van de mannen aangaande het onderzoeksthema weergegeven. In het tweede hoofdstuk analyseren we de beïnvloedende factoren op het partnerkeuzeproces aan de hand van het model van Hooghiemstra.⁶ In het derde hoofdstuk komen factoren ter sprake die het tot stand komen van een huwelijk beïnvloeden. Zowel de man als familieleden kunnen allerhande technieken gebruiken om de tegenpartij van hun partnerkeuze te overtuigen. In het vierde en laatste hoofdstuk geven respondenten en bevoorrechte getuigen hun visie op gearrangeerde en gedwongen huwelijken en op de mogelijke rol van de overheid en van de hulpverlening met het oog op het voorkomen van gedwongen huwelijken.

Het vijfde en zesde deel van het onderzoeksrapport, ten slotte, bevatten de conclusies en de aanbevelingen, die op basis van de onderzoeksresultaten kunnen worden geformuleerd.

We willen de respondenten bedanken voor hun medewerking en hun openhartigheid. Dankzij hen was het mogelijk om inzicht te verwerven in de processen van partnerkeuze en huwelijkssluiting. Onze dank gaat ook uit naar bevoorrechte getuigen en hulpverleners die ons onmisbare achtergrondinformatie gaven en ons in contact brachten met respondenten. Het Vlaams Minderhedencentrum bestudeerde de wetgeving in het literatuurgedeelte en wees ons op vernieuwingen, waarvoor onze hartelijke dank.

Deel I

METHODOLOGIE

11

DEEL I. METHODOLOGIE

Om een antwoord te formuleren op de centrale probleemstelling werd literatuurstudie gecombineerd met kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethoden. In dit hoofdstuk worden deze methoden toegelicht. Alvorens hierop in te gaan, worden de probleemstelling, de doelstelling en de onderzoeksvragen van het onderzoek beschreven.

1. Onderzoeksvragen en doelstellingen

Over het partnerkeuzeproces en de huwelijkssluiting van etnisch-culturele minderheden is vrij veel wetenschappelijke literatuur beschikbaar. Daarin wordt hoofdzakelijk de problematiek van gearrangeerde en gedwongen huwelijken bestudeerd, en niet zozeer de brede thematiek van partnerkeuze. Bovendien wordt de problematiek veelal beschreven vanuit het oogpunt van vrouwen, en verschuift de situatie van mannen ter zake naar de achtergrond. In voorliggend onderzoek willen we net deze onderbelichte aspecten analyseren. De vraagstelling die centraal staat in dit onderzoek luidt als volgt:

Welke factoren beïnvloeden het partnerkeuzeproces en de huwelijkssluiting van mannen van vreemde origine?

Deze vraagstelling is opgesplitst in zeven deelvragen:

- 1) Wat zijn de verwachtingen en de voorkeuren van mannen van vreemde oorsprong omtrent partnerkeuze, ideale huwelijkskandidate en huwelijk?
- 2) Welke rol vervult de familie en het transnationale netwerk in het partnerkeuzeproces?
- 3) Hoe verloopt het partnerkeuzeproces?
- 4) Hoe verloopt de huwelijkssluiting?
- 5) Welke strategieën en middelen worden gebruikt om een tegenpartij te overtuigen van de partnerkeuze?
- 6) Wat is het profiel van mannen die huwen via een gearrangeerd of gedwongen huwelijk?
- 7) Welke rol vervult of kan de hulpverlening vervullen in het kader van de problematiek van gedwongen huwelijken?

Aan de hand van topiclijsten werden diepte-interviews afgenomen van mannelijke respondenten.⁷ Via deze kwalitatieve onderzoeksmethode kwamen de mannen uitvoerig aan het woord en konden ze hun mening en ervaringen met betrekking tot het partnerkeuzeproces en huwelijkssluiting expliciteren.

De topiclijst werd opgesteld op basis van literatuurstudie en van interviews met bevoorrechte getuigen. Zij hebben, in het kader van hun werk, bijvoorbeeld in integratiecentra, nauw contact met de doelgroep en weten wat er binnen deze doelgroep leeft. De topiclijst werd in de loop van de onderzoeksperiode aangepast om te kunnen inspelen op nieuwe inzichten en om voorlopige hypothesen te kunnen toetsen.

2. Kwantitatieve onderzoeksmethoden

De registratie van gegevens met betrekking tot het huwelijk van de onderzoeksgroep is beperkt. De overheid verbiedt het registreren van gegevens volgens religie en/of etniciteit. Bijgevolg is het onmogelijk om kwantitatieve data te analyseren die uitsluitend betrekking hebben op de sikhgemeenschap. Gegevens van migranten per herkomstland zijn wel beschikbaar. Deze gegevens, die kunnen worden verkregen omdat de gehele onderzoekspopulatie actief aanwezig is in de samenleving en deelneemt aan maatschappelijke activiteiten, kunnen worden verfijnd naar persoonlijke gegevens, zoals leeftijd, geslacht, nationaliteit. Ook andere data zoals arbeidsmarktgegevens en sociale zekerheidsgegevens zijn in databanken opgeslagen.

Binnen het bestek van dit onderzoek was het niet mogelijk een diepgaande kwantitatieve analyse uit te voeren. Wel kon een vergelijkend socio-economisch profiel worden geschetst. Gebruik makend van een algoritme dat ook werd aangewend in het onderzoek *Liefde kent geen grenzen* van Petra Heyse et al., werden bij de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid de geselecteerde tabellen opgevraagd die een beeld geven van, onder andere, de arbeidsmarktpositie, de evoluties op de arbeidsmarkt (sector, werkend of werkloos en inkomensniveau), de regio waar de betrokkenen wonen en enkele summie sociale gegevens, zoals het type gezin waaruit de onderzoekspopulatie komt.⁸ De beschrijving in deze fase spitst zich toe op de huwelijken waarbij de echtgenote in het kader van huwelijksmigratie naar België is gekomen. Zij vormden het selectie criterium van waaruit de onderzoekspopulatie voor de kwantitatieve fase werd samengesteld. Deze tabellen zijn aangevuld met andere cijfers uit administratieve databanken (zoals visumgegevens) en met gegevens van secundaire analyses van databanken die in het kader van vorig onderzoek werden aangevraagd. Geen van de administratieve bestanden is in staat een volledig beeld te geven.

3. Kwalitatieve onderzoeksmethoden

3.1. Keuze onderzoekspopulatie

Met de term ‘mannen van vreemde oorsprong’ verwijzen we in dit onderzoek naar mannen uit de Turkse, Marokkaanse of sikhgemeenschap in België, die behoren tot de tweede generatie migranten. We kiezen voor Turkse en Marokkaanse mannen, omdat zij behoren tot de twee grootste etnisch-culturele minderheidsgroepen in België. Om het partnerkeuzeproces en de huwelijksluiting in de breedte te kunnen onderzoeken, werd gekozen voor een derde onderzoeksgroep: de sikhmannen. Door die keuze wordt voorkomen dat de ‘moslimgemeenschap’ wordt gestigmatiseerd en ontstaat er een algemener beeld van processen en mechanismen inzake partnerkeuze en huwelijksluiting. Daarenboven maken sikhs deel uit van een recente, groeiende migrantenstroom in België. Aangezien beschikbare wetenschappelijke literatuur over sikhs in België zeer beperkt is, is het zeker vanuit academisch perspectief interessant om deze groep te bestuderen. We hebben daarnaast gekozen voor mannen die behoren tot de tweede generatie migranten in België, omdat op die manier het vlot verkrijgen van een verblijfsstatuut als beïnvloedende factor van het partnerkeuzeproces en de huwelijksluiting wordt uitgesloten.

3.2. Bevoorrechte getuigen

Voorafgaand aan de bevraging van respondenten werden acht diepte-interviews afgenomen met bevoorrechte getuigen. De verkregen informatie is divers en vormt in veel opzichten een meerwaarde. Vanuit een ‘praktisch’ oogpunt boden ze ten eerste een aanvulling op de beschikbare literatuur en konden ze recente evoluties binnen de gemeenschap onderstrepen. Ten tweede was het een kanaal om potentiële respondenten te contacteren. Ten slotte konden ze ons wijzen op bestaande initiatieven en projecten aangaande dit thema.

Per gemeenschap werden enkele bevoorrechte getuigen gecontacteerd. Voor de sikh-gemeenschap waren dat er vier. Lili van Heers, auteur van het boek *Het Sikhisme en de Sikhs*, heeft een diepgaande kennis van en inzicht in het sikhisme en de culturele patronen en processen binnen deze gemeenschap. Het diepte-interview met Michèle Tabruin, vrijwilligster bij vzw Masala, hielp ons bij het in kaart brengen van de (administratieve) problemen waarmee sikhs worden geconfronteerd. Om respondenten te kunnen werven werd contact opgenomen met de woordvoerders van de sikhtempels in Vilvoorde en in Halmaal. Met hen werden informele gesprekken gevoerd tijdens meerdere bezoeken aan de tempels.

Voor de Marokkaanse gemeenschap werden twee diepte-interviews afgenomen, één met Saïda El Fekri, medewerkster bij de Federatie voor Marokkaanse Verenigingen, en één met Leila Zohrie, medewerkster bij Jobkanaal. Deze organisatie streeft naar het verhogen van de instroom van kansarmen op de arbeidsmarkt. Sultan Bali, psychologe en bestuurslid van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, Ingrid Hildebrand, medewerkster bij Elele vzw, Ertugrul Tas, psycholoog en projectcoördinator bij het regionaal integratiecentrum van La Louvière (Centre Régional d’Action Interculturelle du Centre), en Nuran Cicekciler, medewerkster bij Groupe Santé Josaphat, werden gecontacteerd omwille van hun intensieve werking met mensen van Turkse origine.

3.3. Afbakening onderzoekspopulatie

Tijdens de respondentenwerving werd rekening gehouden met vier criteria, om enerzijds de differentiatie binnen iedere etnisch-culturele groep te garanderen en om anderzijds enige overeenkomsten tussen deze drie groepen te bereiken, wat vergelijking mogelijk maakt.

Ten eerste dienen de mannen tot de tweede generatie migranten wonend in België te behoren. Het zijn, met andere woorden, mannen wiens ouders naar België zijn gemigreerd en die zelf in België zijn geboren of opgegroeid. Ten tweede dienen de mannen jonger dan 40 jaar te zijn. Ten derde moeten de mannen van Marokkaanse en Turkse origine getrouwd of gescheiden zijn of een duurzame relatie hebben. Op die manier hebben de mannen reeds een partnerkeuze gemaakt. Deze criteria konden niet worden toegepast op de sikhrespondenten. De tweede generatie sikhs in België is nog erg jong, en is bijgevolg doorgaans nog niet getrouwd. In plaats van hun eigen ervaringen, kwamen in de diepte-interviews daarom de toekomstverwachtingen van de sikhrespondenten aangaande het partnerkeuzeproces en de huwelijksluiting aan bod.

Om de representativiteit van de onderzoeksgroep te waarborgen werden drie mogelijke huwelijksluitingen weerspiegeld in de steekproef van Marokkaanse en Turkse mannen, met name: een huwelijk met een autochtone vrouw, met een vrouw met dezelfde etnisch-culturele achtergrond wonend in België/Europa of met een vrouw uit het land van herkomst. 64,7% van de mannen van Turkse origine huwt met een partner uit Turkije; het resterende deel trouwt met een partner met dezelfde etnisch-

culturele achtergrond in België of met een autochtone vrouw. Voor de Marokkaanse mannen verschilt dit huwelijkspatroon enigszins. Bij hen is 56,6% gehuwd met een partner van Marokkaanse origine wonend in België.⁹ Cijfers over huwelijken met autochtone vrouwen van deze twee onderzoeksgroepen zijn niet voorhanden, maar uit gesprekken met bevoorrechte getuigen en respondenten kan worden afgeleid dat ze veel minder voorkomen. Rekening houdend met deze data werd de respondentenwerving uitgevoerd.

Om de diversiteit en representativiteit binnen iedere etnisch-culturele minderheidsgroep te waarborgen, werden enkele profielkenmerken als vierde criterium gesteld. Er werd getracht om respondenten te contacteren die varieerden op vlak van leeftijd, opleidingsgraad, arbeidssituatie, mate van praktiseren van religie en woonplaats.

3.4. Respondentengroep

In totaal werden 32 mannen bevraagd waaronder 11 sikhjongens, 11 mannen van Turkse origine en 10 mannen van Marokkaanse origine. Ze behoren allen tot de tweede generatie en zijn jonger dan veertig jaar. Er werden evenveel mannen van Marokkaanse origine die zijn getrouwd met een vrouw uit het land van herkomst geïnterviewd als mannen die zijn getrouwd met een vrouw behorend tot de Marokkaanse gemeenschap in België, zijnde elk vier respondenten. Zes respondenten van Turkse origine zijn getrouwd met een vrouw uit het land van herkomst; vier mannen zijn getrouwd met een vrouw met dezelfde etnisch-culturele achtergrond wonend in België. De twee meest voorkomende vormen van huwelijkssluiting werden zo volledig mogelijk geanalyseerd. Twee Marokkaanse respondenten zijn getrouwd met een autochtone vrouw; één Turkse respondent woont duurzaam samen met zijn autochtone vriendin. Het beperkte aantal interviews met respondenten die aan dit profiel voldoen, vormt ontegensprekelijk een beperking in het onderzoek en bemoeilijkt het formuleren van conclusies. Enkele respondenten hebben vóór hun huwelijk echter een echtverbintenis met een autochtone vrouw overwogen. Zij vertelden over dit huwelijk dat ze niet hebben afgesloten, wat bijkomende informatie bood over deze vorm van partnerkeuze/huwelijkssluiting.

De geïnterviewde mannen van Turkse en Marokkaanse origine zijn allen tussen de 24 en 40 jaar oud. Op één respondent na heeft iedereen de middelbare school afgerond; de meerderheid heeft een bijkomend diploma, gaande van een getuigschrift tot een universitair diploma. De arbeidssituatie van de respondenten varieert sterk: er zijn zes arbeiders, negen bedienden, vijf zelfstandigen en één werkloze bevraagd.

Aangezien het onderzoek steekproefsgewijs de Belgische context dient te reflecteren, hebben evenveel respondenten in Vlaanderen als in Wallonië meegewerkt aan dit onderzoek. De respondenten wonen in de provincies Oost-Vlaanderen, Antwerpen, Limburg, Waals-Brabant, Luik, Henegouwen en Namen.

Door de beperkte veldwerkperiode was het onmogelijk om een vertrouwensrelatie op te bouwen met de doelgroep, en werden met name de economisch sociaal zwakkere mannen niet bereikt. Een straathoekwerker gaf aan dat het sowieso geen evidentie is om mannen te mobiliseren om mee te werken aan dergelijke onderzoeken. Bovendien zette hij zijn vertrouwensband met de doelgroep liever niet op het spel. We hebben dan ook slechts één werkloze man van Marokkaanse afkomst geïnterviewd. De respondenten werden weliswaar bevraagd over de huwelijken van broers, vrienden en familieleden die wel tot de economisch sociaal zwakkere groep kunnen worden gerekend, maar het blijft moeilijk om conclusies te trekken of hypotheses te formuleren die zijn gerelateerd aan de arbeidssituatie.

In tegenstelling tot de Marokkaanse en Turkse mannen zijn de sikhjongens nog niet getrouwd, en is slechts een minderheid al actief op de arbeidsmarkt. Ook bij de sikhrespondenten werd getracht rekening te houden met de diversiteit binnen de groep op het vlak van woonplaats, leeftijd, opleidingsgraad en verblijfsduur in België. Gezien de concentratie van sikhs rond de twee grote sikhtempels in Vilvoorde en Halmaal vond de respondentenwerving hoofdzakelijk plaats in de provincies Brabant en Limburg en in beperkte mate in Oost-Vlaanderen. De sikhjongens zijn tussen 16 en 21 jaar oud en op twee respondenten na zijn ze nog niet aan het werk. De jongeren volgen onderwijs verspreid over alle onderwijsniveaus. De oudste respondent studeert aan een hogeschool. Ze zijn samen met moeder, broers en zussen in het kader van gezinshereniging naar België gemigreerd. De jongens die meewerkten aan het onderzoek woonden minstens vijf jaar in België. Op één persoon na, die in België is geboren, zijn ze allen geboren in India, in de provincie Punjāb. Het huishouden is samengesteld uit het kerngezin, dat hooguit vier kinderen telt. Eén moeder baat samen met haar echtgenoot een winkel uit, maar alle andere moeders zijn huisvrouw. De beroepsklasse van de vaders varieert van zelfstandige tot arbeider; sommigen zijn werkloos.

We zijn ons ervan bewust dat het aantal respondenten zeer beperkt is, en benadrukken nogmaals dat dit slechts een kleinschalig onderzoek is. Er werd gekozen om inzicht te verwerven in de breedte van processen van etnisch-culturele minderheden. De lezer dient die kleinschaligheid en bijgevolg de beperkingen van het onderzoek in het achterhoofd te houden. Er werden mannen uit drie verschillende ‘gemeenschappen’ bevraagd, en daarnaast verschillen de profielen van de mannen behorend tot dezelfde gemeenschap ook nog eens. Denk maar aan het verschil tussen een Arabier en een Berber, een hoog- en een laagopgeleide man, werkenden en werklozen, ouderen en jongeren. Ook zal de herkomststreek van de ouders een ander profiel verschaffen. Het is onmogelijk en onnodig om al deze verschillen in dit rapport toe te lichten, omdat de focus ligt op onderliggende processen.

3.5. Respondentenwerving

Mannen werden via de bevoorrechte getuigen gecontacteerd en gemobiliseerd om mee te werken aan het onderzoek. Indien sleutelfiguren geen respondenten vonden, verwezen ze de onderzoekster door naar andere organisaties of belangrijke personen in het middenveld. Zo hielpen het Oost-Vlaamse Diversiteitcentrum, Vaartkapoen, het Intercultureel Netwerk Gent, het regionale integratiecentrum van Verviers en een bestuurslid van de moskeevereniging te Lokeren met het zoeken naar respondenten.

De zoektocht naar mannen van Marokkaanse origine die zijn getrouwd met een vrouw uit het land van herkomst verliep niet van een leien dakje. Vooral de combinatie van deze profielomschrijving met het leeftijdscriterium (jonger dan 40 jaar) bleek een struikelblok te zijn. Hiervoor kunnen verschillende verklaringen worden gevonden. Allereerst waren niet alle mannen die aan dit profiel voldeden bereid om hierover te worden geïnterviewd. De redenen daarvoor waren uiteenlopend van aard. Ze waren bijvoorbeeld gedemotiveerd door vermeende negatieve berichtgeving over deze huwelijken in de media. Veronderstelde moeilijkheden binnen deze huwelijken worden ook niet graag aan de grote klok gehangen. Nieuwe data van het Provinciaal Integratiecentrum Limburg bevestigen bovendien dat Marokkanen steeds minder huwelijken afsluiten met een vrouw uit het land van herkomst. Desinteresse of onverschilligheid ten aanzien van het onderzoek kon ook één van de redenen zijn om niet mee te werken.

3.6. Reflectie op het verloop van het interview, contacten met de respondenten en de rol van de onderzoekster

Doorgaans was de anonimiteitswaarborg een eerste voorwaarde om mee te werken aan het onderzoek. Dit creëerde tegelijk een bepaalde openheid die onontbeerlijk is voor een dergelijk onderwerp. Enkele sikhjongeren wilden graag dat de anonimiteitswaarborg nog eens werd bevestigd tijdens het diepte-interview. Opvallend is dat deze vraag telkens werd gesteld indien in het diepte-interview de topic ‘relaties voor het huwelijk’ werd aangekaart. Vanzelfsprekend wordt de beloofde anonimiteit van alle mannen gerespecteerd en zijn bijgevolg alle vernoemde namen in dit onderzoeksrapport fictief.

De diepte-interviews met sikhmannen verliepen doorgaans wat moeizamer dan die met mannen van Marokkaanse en Turkse origine. Dit kan onder meer worden verklaard door de jonge leeftijd van de sikhjongeren: het onderzoeksthema is voor hen uiteraard nog toekomstmuziek. Traditioneel trouwt eerst het oudste kind en daarna worden in aflopende lijn huwelijken van jongere broers en zussen afgesloten. Indien het huwelijk van de respondent in kwestie hierdoor nog veraf was, dan had hij er wellicht nog niet zo vaak over nagedacht, en dit is dan ook voelbaar in de resultaten van het interview.

Aan de respondenten werd telkens de toestemming gevraagd om het diepte-interview op te nemen met audioapparatuur. Op drie mannen na, gaf iedereen daarvoor toestemming. Tijdens de niet-auditief geregistreerde interviews werden notities gemaakt die dezelfde dag nog werden verwerkt. Het maken van verkeerde interpretaties en het verlies van informatie konden zo worden beperkt. Citaten uit de neerslag van de interviews worden door voorliggend rapport heen gebruikt om de argumenten en conclusies aangaande het onderwerp te onderbouwen.

Verschillende mannen maakten na afloop van het diepte-interview kenbaar zeer tevreden te zijn over het gesprek. Zij zagen het als een gelegenheid om met een buitenstaander over dit intieme thema te kunnen praten; voor drie respondenten was dit zelfs de reden om toe te stemmen met het diepte-interview. Het vormde voor hen een ideaal reflectiemoment, waarbij hun partnerkeuze en hun huwelijkssluiting, met de daarbij horende moeilijkheden en veranderingen binnen de familierelaties, op een rijtje werden gezet. Een respondent vroeg om de opgenomen versie van het diepte-interview, dat hij opnieuw wilde beluisteren om inzicht verkrijgen in zijn situatie. Een andere respondent gaf aan behoefte te hebben om *face-to-face* met iemand over zijn huwelijk te spreken. Hij kan zijn huwelijksverhaal sporadisch kwijt door anoniem op het internet te chatten, maar een gesprek met een psycholoog vindt hij geen optie; daarvoor is de drempel te hoog. Een van de mannen voerde het gesprek samen met zijn echtgenote. Ze kaartten verschillende huwelijksmoeilijkheden aan in de hoop op verdere hulpverlening. De onderzoekster heeft hen doorverwezen naar een psycholoog.

Aanvankelijk werd verwacht dat een vrouwelijke onderzoeker gedurende de veldwerkperiode op obstakels en belemmeringen zou stuiten. Verondersteld werd dat een mannelijke onderzoeker de doelgroep beter zou kunnen bereiken en meer cruciale informatie zou kunnen verwerven. Met name de Turkse en Marokkaanse respondenten gaven door het diepte-interview heen echter aan dat ze de voorkeur gaven aan een vrouwelijke onderzoeker, aangezien met een vrouw gemakkelijker kan worden gesproken over emoties. De autochtone etnisch-culturele identiteit van de onderzoekster bleek ook van belang. Dit gaf de respondenten een extra garantie dat hun anonimiteit gewaarborgd zou blijven. De kans was immers klein dat informatie zou worden verspreid binnen hun eigen sociale netwerk, aangezien de onderzoekster er niet toe behoort.

De bevraging van de sikhjongeren door een vrouwelijke onderzoeker werkte mogelijk wel belemmerend. Zoals eerder is aangehaald, is deze onderzoeksgroep samengesteld uit jonge ongetrouwde mannen tussen 16 en 21 jaar oud en vallen ze nog onder het ouderlijke gezag. Door de daarbij horende sociale controle slaagde de onderzoekster er vaak niet in om met hen een afspraak te maken in een andere context dan die van de sikhtempel. Na het afnemen van meerdere diepte-interviews leefde bij de onderzoekster dan ook het vermoeden dat de jongemannen liever niet buitenshuis afspreken met een jonge vrouw. Mogelijke roddels binnen de gemeenschap worden liever vermeden. Diezelfde visie was ook merkbaar tijdens de gevoerde gesprekken. De diepte-interviews werden afgenomen in een aparte ruimte in de sikhtempels. Meerdere malen werden deze gesprekken echter verstoord door nieuwsgierige vaders of andere familieleden die even kwamen luistervinken. Dit gaf een nogal beklemmende sfeer. Vermoedens en hypothesen kunnen ons inziens slechts worden bevestigd of weerlegd mocht het onderzoek opnieuw worden uitgevoerd door een mannelijke onderzoeker.

Voorts werd gebruikt gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden, zoals participerende observatie en informele gesprekken. Zoals eerder werd aangegeven was het door de zeer beperkte veldwerkperiode van drie maanden onmogelijk om deze methoden uitvoerig te hanteren. Toch werden zij in de mate van het mogelijke toegepast bij de sikhrespondenten. In de sikhtempel liggen de twee methoden voor de hand aangezien dit de uitgelezen locatie is om jonge mannen in de bekende omgeving bereid te vinden om mee te werken aan het onderzoek.

Meerdere malen is de onderzoekster op zondagmiddag naar de sikhtempels te Halmaal en Vilvoorde getrokken, waar de sikhgemeenschap samenkomt voor de gebedsviering. Mannen en vrouwen nemen tijdens deze viering gescheiden plaats in de tempel: mannen zitten rechts en vrouwen links. Na de gebedsviering wordt in dezelfde ruimte gezamenlijk een maaltijd genuttigd. Voor de onderzoekster zou deze maaltijd het ideale moment zijn geweest om informele gesprekken te voeren over het onderwerp, maar dat bleek onmogelijk aangezien het ongehoord is dat mannen en vrouwen samen eten.

3.7. Interviewcontext

Niettegenstaande de diepte-interviews met de sikhjongens die plaatsvonden in de tempel soms werden verstoord door nieuwsgierige familieleden, creëerde de aparte ruimte wel een veilige sfeer. Dat staat in contrast met de ouderlijke woning waar drie van de diepte-interviews werden afgenomen. De ouders bleven in dezelfde ruimte aanwezig en hoewel een aantal ouders het Nederlands niet goed beheersen, probeerden de respondenten gevoelige onderwerpen, zoals voorhuwelijkse relaties, toch te omzeilen of gaven ze daarop sociaal wenselijke antwoorden. Het afnemen van interviews in de sikhtempel had daarom de voorkeur.

De Marokkaanse en Turkse respondenten bepaalden zelf de locatie waar het interview zou worden afgenomen. De voorkeur van de onderzoekster ging daarbij uit naar een plaats waar de respondent zich thuis en op zijn gemak zou voelen, zodat hij vrij kon spreken over het onderwerp. Zo werden gesprekken opgenomen in een café, een restaurant, een Marokkaans theehuis en een woonkamer. De zitplaatsen werden zo uitgekozen dat er geen andere mensen in de onmiddellijke omgeving konden plaatsnemen en het gesprek konden horen.

Het gesprek verliep vaak op een locatie buitenshuis, omdat het soms tijdens de middagpauze in de buurt van of op de werkplek zelf werd uitgevoerd. Anderzijds kon het huwelijk een pijnlijke voorgeschiedenis kennen, waardoor de man ervoor koos om zonder medeweten van zijn echtgenote en in haar afwezigheid mee te werken.

Indien het diepte-interview werd afgenomen in de woning was de vrouw meestal wel aanwezig. Sommige mannen stonden er zelfs nadrukkelijk op dat zij het interview bijwoonde. Ze wilden tonen dat ze niets te verbergen hadden voor hun vrouw. De rol van de vrouw en bijgevolg de invloed op het diepte-interview varieerde van koppel tot koppel. In enkele situaties maakte de vrouw tijd vrij voor het interview en corrigeerde ze of vulde ze haar man aan. Voor en tijdens het gesprek werd door de onderzoekster altijd duidelijk gemaakt dat het onderzoek de situatie van mannen in kaart wil brengen zoals zij die zelf beleven. Over het algemeen werd dit door de vrouwen gerespecteerd. In sommige gevallen was de vrouw wel thuis, maar deed ze het huishouden en bevond ze zich in een andere ruimte.

Toch heeft de aanwezigheid van de echtgenote de resultaten zowel negatief als positief beïnvloed. Na enkele interviews kon worden geconcludeerd dat vragen over relaties vóór het huwelijk niet kunnen worden gesteld in aanwezigheid van de echtgenote. Dit kan worden geïllustreerd met het interview met een Turkse respondent. Zijn vrouw, die de woonkamer aan het schoonmaken was, had opgevangen dat haar man voor het huwelijk verschillende relaties had. In het Turks sprak zij hem hierover aan en hoorde hem er door het diepte-interview heen nog meerdere malen over uit. De man verzekerde de onderzoekster dat hij hierover zeker ruzie zou krijgen na afloop van het interview. Een Marokkaanse man fluisterde het antwoord op dezelfde vraag en vroeg nadrukkelijk om hierover niets meer te vragen als zijn vrouw terug aanwezig zou zijn in de woonkamer. In de daaropvolgende interviews werden vragen over relaties voor het huwelijk dus slechts in afwezigheid van de vrouw gesteld, om geen echtelijke ruzies te veroorzaken. In een ander diepte-interview leverde de aanwezigheid van de vrouw net bijkomende informatie op. De vrouw maande haar man aan ook te vertellen over relatieproblemen zodat de onderzoekster een beter zicht zou krijgen op het onderzoeksthema.

Deel II

LITERATUUR

20

DEEL II. LITERATUUR

1. Theoretische en conceptuele achtergrond

Alvorens in te gaan op de partnerkeuze, de huwelijkssluiting en de factoren die deze processen beïnvloeden bij de bestudeerde bevolkingsgroepen, geven we een duidelijke omschrijving van de door ons gehanteerde begrippen. Zowel de wetenschappelijke als de vulgariserende literatuur lanceren begrippen als huwelijksmigratie, gezinshereniging, gearrangeerde en gedwongen huwelijken en partnerkeuze, en gebruiken deze concepten door elkaar. Een genuanceerde discussie vergt echter een duidelijke begripsafbakening en conceptualisering van deze termen.

Aangezien het Belgische migratiebeleid – en meer bepaald de regelgeving in verband met gezinshereniging – recent enkele wijzigingen heeft ondergaan die een invloed hebben op de vrijheid van keuze van een echtgeno(o)t(e) bij bevolkingsgroepen van vreemde origine in België, zetten we deze regelgeving vervolgens uiteen. De migratiewetgeving vormt een factor uit de ‘wijdere omgeving’, één van de drie beïnvloedende factoren op partnerkeuze binnen het theoretische model dat deze studie ondersteunt (zie infra). Ook dit theoretische model wordt in het eerste deel van de literatuurstudie beschreven.

21

1.1. Conceptafbakening en gehanteerde terminologie

Het voorliggende onderzoek richt zich op de factoren die de vrijheid in **partnerkeuze** van jongens en mannen van vreemde oorsprong in België beïnvloeden. Zowel bij alloctonen als autoctonen blijkt de vrijheid van partnerkeuze te worden bepaald door allerlei sociale determinanten,¹⁰ zoals opleidingsgraad, druk uit de sociale omgeving, sociale stratificatie, leeftijd, enzovoort.¹¹ Theorievorming over en empirisch onderzoek naar partnerkeuze genereerden diverse factoren die de keuze voor een huwelijkspartner beïnvloeden. Hooghiemstra vat deze factoren samen in een heuristisch model en situeert ze vervolgens op drie niveaus: structurele kenmerken van de wijdere omgeving (macroniveau), sociaal-culturele factoren in de meer directe omgeving (mesoniveau) en individuele voorkeuren (microniveau).¹²

Gezien de blijvende voorkeur voor een partner uit de herkomstregio bij gevestigde migrantengroepen in de Belgische samenleving, zijnde Turken en Marokkanen, vormt de partnerkeuze van deze migrantenpopulaties het voorwerp van verschillende wetenschappelijke studies.¹³ Deze tendens staat immers haaks op de veronderstelling dat, naarmate socialisatie plaatsvindt in de ontvangende maatschappij, de waarden en normen betreffende partnerkeuze steeds meer zullen aansluiten bij de patronen van huwelijkssluiting van deze ontvangende maatschappij.¹⁴ Voornoemde studies zoeken verklaringen voor deze zogenaamde ‘integratieparadox’ en bestuderen daarvoor de partnerkeuze. Er zijn ook andere bevolkingsgroepen van vreemde origine die hun bruid of bruidegom veelal in de herkomstregio zoeken. Zowel in de wetenschappelijke literatuur als in de media wordt het verkiezen van een partner uit de herkomstregio echter als vanzelfsprekend geassocieerd met de Turkse en Marokkaanse migrantengemeenschap. Teneinde essentialistische uitspraken te vermijden en een meer genuanceerd debat mogelijk te maken, concentreert het huidige onderzoek zich ook op een andere bevolkingsgroep waarbinnen zich dergelijke partnerkeuzeprocessen aftekenen, namelijk de sikhgemeenschap.

Bij bepaalde allochtone gemeenschappen speelt de partnerkeuze en relatievorming zich in een internationale migratiecontext af. Hun huwelijksmarkt bestaat niet enkel uit herkomstgenoten die in België opgroeiden of uit autochtonen, maar tevens uit mogelijke huwelijkspartners in de herkomstregio, in casu Turkije, Marokko en Punjab in Noord-India. Met een dergelijke partnerkeuze en huwelijksluiting gaat een specifieke vorm van migratie gepaard, die in de literatuur met de term **huwelijksmigratie** wordt aangeduid. Het betreft migratie in het kader van een huwelijk, los van het gegeven of dit huwelijk reeds voltrokken is of niet. De twee juridische procedures – en termen die vaak in de literatuur worden gebruikt – voor huwelijksmigratie zijn gezinsvorming en gezinshereniging. Als het huwelijk reeds is voltrokken en de echtgenoot of echtgenote naar België komt, spreken we over **gezinshereniging**. Gezinshereniging is enkel mogelijk indien de familieband reeds was gesloten vóór de migratie, hetzij door huwelijk, hetzij door afstamming. Het gaat dus om de migratie van partners, maar ook van ascendanten en descendanten in rechte lijn. Het begrip **gezinsvorming** duidt op het feit dat het huwelijk nog moet plaatsvinden in België en de familiale band dus nog niet is gevestigd. Huwelijksmigratie is dus een mengvorm van gezinshereniging en gezinsvorming. De term **volgmigratie** is de overkoepelende term voor gezinshereniging en -vorming. Volgmigratie vormt – naast arbeidsmigratie, migratie in het kader van een studie en asielmigratie – één van de vier overgebleven officiële migratiekanalen naar België.¹⁵

Na het proces van partnerkeuze volgt de eigenlijke **huwelijksluiting**. Gearrangeerde en gedwongen huwelijken zijn twee specifieke vormen van huwelijksluiting, die in de volksmond vaak worden verward met de algemenere term ‘huwelijksmigratie’. In geval van een **gearrangeerd huwelijk** brengt een tussenpersoon of externe partner (de familie, de gemeenschap, een commerciële instantie) de huwelijkspartners bij elkaar. Beide partners hebben in bepaalde mate de vrijheid om al dan niet met elkaar te huwen. Hoewel familiaal gearrangeerde huwelijken in het Westen grotendeels hebben plaatsgemaakt voor romantische of spontane huwelijken waarbij beide partners elkaar kiezen, hebben recente evoluties in relatievorming en -bemiddeling (via een huwelijksbureau, internet, ...) tot gevolg dat romantische huwelijken en door derden bemiddelde huwelijken elkaar niet noodzakelijkerwijs uitsluiten.¹⁶ De respondenten in het onderzoek van Zemni et al. vernoemen de betrokkenheid van beide partijen en de instemming van de jongen en het meisje als de voornaamste kenmerken van een gearrangeerd huwelijk.¹⁷

Deze betrokkenheid en instemming ontbreekt bij een **gedwongen huwelijk**. Hier zet de familie één of beide partners zo onder druk, dat ze uiteindelijk tegen hun wil in huwen.¹⁸ Deze definitie lijkt erg simpel, maar in de praktijk blijkt het niet eenvoudig om uit te maken wat ‘onder druk zetten’ en ‘tegen de wil in’ betekenen. De grens tussen dwang en eigen wil is niet altijd duidelijk te trekken. Want waar eindigt dwang en waar begint vrije keuze? In hoeverre is een vrouw, die wordt verondersteld te huwen, nog vrij als ze al drie of vier mogelijke kandidaten heeft afgewezen? In hoeverre maakt een jongeman een vrije keuze als de ouders meer en meer druk zetten om te trouwen? Onderzoek bij Marokkanen en Turken in Nederland en België toont ook aan dat de inmenging van ouders bij de partnerkeuze door de betrokken partijen dikwijls is gewenst.¹⁹ Met andere woorden, tussen een vrij en een gedwongen huwelijk zijn vele schakeringen mogelijk.²⁰

Sinds de migratiestop in 1974 blijven er slechts een handvol wegen over om België wettelijk binnen te komen. Gezien het aantal beperkte toegangskanalen is het niet verwonderlijk dat huwelijksmigratie – als een legitiem migratiekanaal – wordt misbruikt. In deze context staat het fenomeen **schijnhuwelijk** de laatste tijd dan ook vaak in beeld.

De wetgever definieert het schijnhuwelijk als volgt (Burgerlijk Wetboek, artikel 146bis): ‘Er is geen huwelijk wanneer, ondanks de gegeven formele toestemming tot huwelijk, uit een geheel van omstandigheden blijkt dat de intentie van minstens één van de echtgenoten kennelijk niet is gericht op het tot stand brengen van een duurzame levensgemeenschap, maar enkel op het bekomen van een verblijfsrechterlijk voordeel dat is verbonden aan de staat van gehuwde.’

Er is dus uitsluitend sprake van de wens om naar Europa te komen en het huwelijk wordt louter gebruikt als strategie om een verblijfsvergunning te verkrijgen. Zoals Van der Heyden aangeeft, is het niet altijd gemakkelijk na te gaan ‘waar de aantrekkingskracht van de partner eindigt en de aantrekkingskracht van Europa begint’.²¹

In deze omschrijving zijn drie woorden belangrijk: intentie, duurzame levensgemeenschap en verblijfsrechterlijk voordeel. De huwelijkskandidaat moet huwen met de juiste intentie, en net dat maakt van een schijnhuwelijk een moeilijk te detecteren fenomeen. Want hoe wordt de juiste intentie van iemand gemeten? Er kan immers worden gesteld dat het voor ‘echte’ geliefden ook mogelijk is met elkaar te huwen, enkel om voor één van de partners een verblijfsrecht te bekomen, terwijl hun persoonlijke voorkeur zou uitgaan naar niet-gehuwd samenwonen.²² Om de juiste ‘intentie’ te meten, legde de wetgever in een omzendbrief van 17 december 1999 een aantal factoren vast die kunnen wijzen op een schijnhuwelijk.

1.2. Juridische aspecten en tools

De invloed van de Europese Unie (EU) op het migratiebeleid van haar lidstaten neemt toe. We verwijzen in het bijzonder naar de Europese Richtlijn 2003/86/EG die de europeanisering van het immigratiebeleid beoogt.²³ Het immigratiebeleid in de EU-lidstaten is er hoofdzakelijk op gericht migratie van personen van buiten de EU te reguleren. Mahnkopf en Gulicova stellen dat er als het ware een dubbel immigratiebeleid ontstaat.²⁴ Enerzijds is er een beleid dat tal van privileges toekent aan EU-burgers en anderzijds is er een immigratiebeleid dat erop gericht is de instroom van burgers uit een zogenaamd derdewereldland aan banden te leggen.

Er wordt gesteld dat ook het Belgische immigratiebeleid in de eerste plaats migratie van buiten de EU wil inperken. België heeft geen proactief immigratiebeleid om de oorzaken van migratie aan te pakken. Het beleid wil vooral de immigratie zoveel mogelijk afremmen, zonder een open maatschappelijk debat aan te gaan over hoe het best kan worden omgegaan met de realiteit van immigratie.²⁵

Volgmigratie is – naast asielmigratie, arbeidsmigratie onder strikte voorwaarden en migratie in het kader van een studie – momenteel de enige mogelijke manier voor derdelanders²⁶ om meer dan drie maanden legaal op het Belgische grondgebied te verblijven.²⁷ Derdelanders die het statuut van langdurig ingezetenen in een ander EU-land hebben gekregen, kunnen in België wel een tweede verblijf bekomen.²⁸

Belgische wetgeving inzake volgmigratie

Tot op vandaag reguleert de Vreemdelingenwet (VW) van 15 december 1980 de toegang, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van burgers uit een derde land op het Belgische grondgebied. Dat wil zeggen dat deze wet elke vorm van immigratie regelt, zowel de tijdelijke als de permanente migratie. Aangezien migratie sinds de immigratiestop in 1974 bijna uitsluitend mogelijk is via gezinsvorming of gezinshereniging, focust de VW zich hoofdzakelijk op deze vormen van migratie. De VW wordt in de praktijk geregeld met diverse visumprocedures. In wat volgt, bespreken we de verschillende mogelijkheden voor volgmigratie en de ermee gepaard gaande visa.

De Vreemdelingenwet maakt een onderscheid tussen **gezinsherenigers**²⁹ met:

- 1) een EU-nationaliteit;
- 2) een nationaliteit van één van de bevoorrechte landen waarmee België bilaterale tewerkstellingsakkoorden afsloot;
- 3) een nationaliteit van een derde land, met uitzondering van de landen uit het vorige punt.

Gezinsvorming, dus migratie met het oog op een huwelijk of op wettelijk samenwonen (een geregistreerd partnerschap), geschiedt doorgaans gedurende een kort verblijf van een derdelander in België en wordt gereguleerd door Hoofdstuk II, artikel 6 VW.

Gezinshereniging met een Belg of een EU-onderdaan

Artikel 40bis VW stelt dat gezinshereniging van EU-burgers is toegestaan voor de echtgeno(o)t(e) of de gelijkgestelde partner (i.e. Noorwegen, Zweden, Finland, Denemarken, IJsland, Duitsland), de geregistreerde partner, descendenten en ascendenten van zowel de gezinshereniger als van de echtgeno(o)t(e) of partner. Voor gezinsleden uit een derde land kan, afhankelijk van de nationaliteit, een inreisvisum worden vereist. Niet-EU-familieleden ontvangen een andere verblijfsvergunning dan EU-familieleden, met een geldigheidsduur die de verblijfsperiode van de gezinshereniger niet overschrijdt. Bij gezinshereniging met economisch niet-actieve burgers moet een bewijs worden voorgelegd van voldoende bestaansmiddelen of van ziektekostenverzekering. Bij een gezinshereniging met ouders/grootouders is het vereist dat deze ten laste zijn van de desbetreffende persoon, evenals bij een gezinshereniging met kinderen boven de 21 jaar.³⁰

Door de Richtlijn 2004/38/EG van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 werd de bestaande wetgeving over het vrije verkeer en verblijf aangepast en werd de mobiliteit van burgers binnen de EU vergemakkelijkt.³¹ De Richtlijn beoogt een vereenvoudiging van de administratieve procedures en is sinds 1 juni 2008 omgezet in Belgische wetgeving. EU-burgers zijn niet langer verplicht om een verblijfsvergunning aan te vragen in het gastland, maar vestiging in een ander EU-land blijft afhankelijk van een economische activiteit of voldoende financiële middelen. EU-burgers en hun familieleden krijgen permanent verblijfsrecht na vijf jaar ononderbroken verblijf zonder dat er voorwaarden aan zijn verbonden. Ook hebben gezinsleden uit een derde land meer rechten, bijvoorbeeld in geval van overlijden van de EU-burger waarmee ze verwant waren, of in geval van echtscheiding.³²

Gezinshereniging op basis van de bilaterale tewerkstellingsakkoorden

Evenals EU-burgers genieten de onderdanen van bepaalde derde landen in het kader van de bilaterale tewerkstellingsakkoorden een meer ‘gunstige’ regeling inzake gezinshereniging. Dit geldt voor landen waarmee België bilaterale tewerkstellingsakkoorden heeft: Marokko, Algerije, Tunesië, Turkije, Slovenië, Kroatië, Macedonië, Bosnië-Herzegovina, Servië en Montenegro. Bij gezinshereniging dienen de echtgenoten niet de leeftijd van 21 jaar te hebben bereikt en de kinderen kunnen ouder zijn dan 18 jaar. Voor de bevoorrechte derde landen werd het verbod op cascadehereniging

of trapsgewijze hereniging uit de VW afgeschaft.³³ Daarenboven hebben werknemers uit Turkije het recht om, naast de partner en de kinderen, ascendenten te laten overkomen.³⁴

Gezinshereniging met een niet-EU-onderdaan

Artikel 10, §1, 4° VW stelt dat de vreemdeling, die is ingeschreven in het vreemdelingenregister of het bevolkingsregister, zijn/haar echtgeno(o)t(e) mag laten overkomen, indien beide partners minstens 21 jaar zijn bij gezinsvorming of gezinshereniging. Indien het huwelijk reeds was afgesloten alvorens de persoon die in België verblijft, naar België is gekomen, geldt een leeftijdsvoorwaarde van 18 jaar.

Verder mag hij/zij die verblijfsrecht heeft in België de (eigen) minderjarige kinderen (en die van de echtgeno(o)t(e) of partner) laten overkomen als ze de leeftijd van 18 jaar nog niet hebben bereikt.³⁵ Artikel 10bis regelt de gezinshereniging van derdelanders met een beperkt verblijf.

Volgmigratie werd meer aan banden gelegd door twee hervormingen die volgden op de Vreemdelingenwet. De zogenaamde wet Gol van 28 juni 1984 stelde het verbod in op cascadehereniging of trapsgewijze hereniging.³⁶ Verder beperkte de wet Gol de termijn waarin familieleden een beroep kunnen doen op gezinshereniging. Wanneer reeds één familielid van een legaal in België verblijvende migrant een beroep deed op gezinshereniging, dan konden de andere gezinsleden hiervoor ten laatste tijdens het kalenderjaar volgend op het jaar van de gezinshereniging van het eerste familielid een aanvraag indienen. Aangezien bevoorrechte derdelanders zijn vrijgesteld van deze beperking, werd het cascadeverbod slechts zelden toegepast. Door de omzetting van de Europese Richtlijn 2003/86/EG in de nationale wetgeving werd het overigens afgeschaft.³⁷

De wet van 6 mei 1993 stipuleerde een leeftijdsgrens van 18 jaar voor de gehuwde partners.³⁸ Gezinshereniging met een niet-EU-onderdaan voltrekt zich met het visum type D; er worden dus dezelfde documenten vereist als in het geval van gezinshereniging bij bevoorrechte derdelanders. Bij aankomst in België krijgen de gezinsleden met recht op gezinshereniging voortaan een voorlopige verblijfsvergunning van drie jaar, in plaats van één jaar, zoals voorheen het geval was.

Op 1 juni 2007 trad de nieuwe Vreemdelingenwet in werking. Daarin wordt ook de volgmigratie van ongehuwde partners geregeld.³⁹ Een verblijfsvergunning wordt toegekend aan een derdelander die een wettelijk geregistreerd partnerschap heeft afgesloten met een legaal in België verblijvende buitenlander, ongeacht het geslacht. Deze progressieve tegemoetkoming aan niet-traditionele samenlevingsvormen wordt echter ondergeschikt aan negen relatief strenge voorwaarden, waaronder het bezit van duurzame bestaansmiddelen.⁴⁰

Gezinsvorming

Volgmigratie met het oog op een huwelijk – gezinsvorming – wordt geregeld door Hoofdstuk II, artikel 6 VW. Deze procedure is vergelijkbaar met de visumprocedure ‘Toerisme’ (visum C of visum kort verblijf), omdat men als toerist binnenkomt, maar na het huwelijk verblijfsrecht kan verkrijgen, mits een aantal voorwaarden wordt vervuld. De persoon dient bij aankomst in België echter voldoende bestaansmiddelen te kunnen bewijzen voor een eventuele terugkeer na drie maanden.⁴¹

Vanwege de lange behandelingstermijn voor gezinshereniging opteerden velen lange tijd voor gezinsvorming, niettegenstaande de daaraan verbonden voorwaarde dat voldoende bestaansmiddelen voor een eventuele terugkeer moesten worden

bewezen.⁴² Aangezien de behandelingstermijn voor gezinshereniging ondertussen werd beperkt, werd deze vorm van volgmigratie de laatste jaren aantrekkelijker.

Administratieve procedure van gezinshereniging op basis van bilaterale tewerkstellingsakkoorden en van derdelanders

De Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken, Dienst Vreemdelingenzaken staat in samenwerking met de Belgische ambassades en de gemeentebesturen grotendeels in voor de uitvoering van de Vreemdelingenwet.⁴³ Om het visum voor gezinshereniging (visum type D) te bekomen, dienen de gezinsleden een aantal basisdocumenten voor te leggen aan de Belgische ambassade of het Consulaat, zoals een kopie van een geldig nationaal paspoort, huwelijksakte en/of geboorteakte, uittreksel uit het strafregister, bewijzen van tewerkstelling van de persoon die zal worden vervoegd in België en een kopie van de verblijfsvergunning van deze persoon in België.⁴⁴ De Dienst Vreemdelingenzaken staat in voor het ontvankelijkheids- en gegrondheidsonderzoek.⁴⁵ Om de rechtszekerheid van gezinsleden te bevorderen en misbruiken van de afhankelijke status in te perken, stelde de Belgische wetgever dat deze procedures moesten worden afgerond binnen een periode van maximaal vijftien maanden, wat wil zeggen dat de partner van een derdelander na ten hoogste vijftien maanden zelfstandig verblijfsrecht verkrijgt.⁴⁶ De omzetting van de Europese Richtlijn 2003/86/EG in de nationale wetgeving heeft er evenwel toe geleid dat deze periode wordt verlengd tot drie jaar.

Belgische wetgeving in internationaal perspectief

De soevereiniteit van de Belgische Staat voor het reguleren van volgmigratie wordt beknot door internationale verplichtingen. We verwijzen bijvoorbeeld naar internationale verdragen, zoals het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM, 1950) en het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind (1989). Een belangrijker verplichting betreft het Europees recht, met het principe van het vrije verkeer van personen binnen de EU. Hierdoor zijn gezinsleden van EU-burgers die een beroep doen op dat principe vrij om hun familielid te vervoegen. Dit wordt bekrachtigd door het beginsel dat een lidstaat een EU-burger (en de familieleden) niet nadeliger mag behandelen dan het de eigen onderdanen behandelt.⁴⁷ Hierdoor ontstaat er als het ware een splitsing tussen immigratiebeleid gericht op EU-ers en dat gericht op derdelanders, waarbij er steeds een gunstigere regeling is voor EU-ers.⁴⁸

België bezat internationaal gezien een weinig restrictief beleid met betrekking tot volgmigratie. Hierin kwam verandering met de omzetting in de nationale wetgeving van de Richtlijn 2003/86/EG van de Raad van 22 september 2003 inzake het recht op gezinshereniging, waarop we hierna dieper ingaan.

Toekomst: naar een europeanisering van het immigratiebeleid

De EU-lidstaten worden zich in toenemende mate bewust van de noodzaak aan een geïntegreerd Europees immigratiebeleid. Als het immigratiebeleid binnen de EU niet wordt geharmoniseerd, dreigt de volgmigratie van derdelanders in lidstaten met een strikter beleid te worden doorgesluisd naar landen met een meer laks beleid.

Het Verdrag van Amsterdam, dat in werking trad op 1 mei 1999, behandelde de toekomstige communautarisering van visa, asiel, immigratie en aanverwante beleids-terreinen. De Europese Raad van Tampere in 1999 was gewijd aan de totstandkoming van een ruimte van vrijheid, veiligheid en rechtvaardigheid. De doelstellingen vertrokken van een positieve waardering van gezinshereniging als zijnde integratie-bevorderend. Er werd gepleit voor een integratiebeleid dat derdelanders, die wettig op een grondgebied van de EU verblijven, vergelijkbare rechten en plichten zou geven als EU-burgers.⁴⁹

De Richtlijn 2003/86/EG van de Raad van 22 september 2003 inzake het recht op gezinshereniging werd aangenomen in het kader van de harmonisering van het immigratiebeleid van de EU-lidstaten. Tijdens het onderhandelingsproces naar aanloop van de Richtlijn hielden de lidstaten zich krampachtig vast aan de eigen, nationale immigratiewetgeving. Deze onenigheid resulteerde in een uiterst flexibele Richtlijn, die schommelt tussen de bescherming van het fundamentele mensenrecht op een gezinsleven enerzijds en de verstrenging van de voorwaarden tot gezinshereniging anderzijds. Bijgevolg laat de Richtlijn een grote speelruimte aan de lidstaten en worden in de eerste plaats minimumregels voor bescherming en maximumregels voor gestrengheid vastgelegd.

In België werd de Richtlijn veel restrictiever geïmplementeerd dan oorspronkelijk was bedoeld; de vrees dat het zou leiden tot een strenger immigratiebeleid werd bewaarheid. Het gevaar bestaat dan ook dat België een beleid aanneemt dat niet aansluit bij de traditie van mensenrechtenbescherming.⁵⁰

Het centrale argument voor het verscherpen van de maatregelen vormt de strijd tegen fraude (lees: schijnhuwelijken) en de bescherming van (potentiële) huwelijkspartners tegen gedwongen huwelijken.⁵¹ Verder past de verstrenging in de overtuiging dat de blijvende toename van volgmigranten een negatieve invloed heeft op de integratie. De omzetting van de EU-Richtlijn in de nationale wetgeving geeft met andere woorden blijk van een negatieve appreciatie van het fenomeen volgmigratie en leunt aan bij het publieke discours dat volgmigratie problematiseert.⁵²

Terwijl de Belgische wetgever, omwille van de bescherming van gezinsleden, de termijn voor het verkrijgen van een onafhankelijk verblijfsrecht zoveel mogelijk inperkte, stelt de Richtlijn dat de echtgenoot, de niet-gehuwde partner en minderjarige kinderen uiterlijk na vijf jaar verblijf het recht hebben op een autonome verblijfstitel, onafhankelijk van de gezinshereniger (Richtlijn 2003/86/EG, artikel 15, 2°). Verder laat de Richtlijn de ruimte om de gezinshereniging van kinderen boven de vijftien jaar te verbieden en die van kinderen ouder dan twaalf jaar te laten afhangen van een integratievereiste. Een andere mogelijke restrictie betreft de minimumleeftijd voor gezinshereniging. Terwijl de VW een minimumleeftijd van achttien jaar voor de partners bepaalde, stipuleert de Richtlijn dat deze minimumleeftijd 21 jaar is 'met het oog op een betere integratie en om gedwongen huwelijken te voorkomen' (Richtlijn 2003/86/EG, artikel 4, 5°). De Richtlijn voorzag de mogelijkheid om materiële voorwaarden te koppelen aan de gezinshereniging. Zoals eerder vermeld, wordt slechts in enkele situaties een bewijs van voldoende bestaansmiddelen of van ziektekostenverzekering vereist, namelijk bij gezinshereniging met een economisch niet-actieve EU-burger. Bij gezinshereniging met ouders/grootouders is vereist dat deze ten laste zijn van desbetreffende persoon.⁵³

De Richtlijn diende tegen uiterlijk 3 oktober 2005 te worden omgezet in de nationale wetgeving. Met enige vertraging keurden op 12 en 14 juli 2006 de Kamer, respectievelijk de Senaat, de nieuwe hervormingen goed. Op 6 oktober 2006 werd de wet van 15 september 2006 tot wijziging van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen in het *Belgisch Staatsblad* publiek gemaakt.⁵⁴ Deze nieuwe VW trad in werking in juni 2007.

De hervormingen betekenen een verstrenging op twee niveaus: bijkomende voorwaarden tot gezinshereniging en een verlenging van de termijn waarin controle kan optreden. De minimumleeftijd voor gezinshereniging met een niet-EU-burger wordt opgetrokken van 18 naar 21 jaar, behoudens voor de landen waarmee België bilaterale tewerkstellingsakkoorden afsloot en behoudens wanneer het gaat om een reeds bestaand huwelijk (zie supra).

Vóór deze omzetting van de Richtlijn stelde de Belgische VW geen inkomsteneis als voorwaarde voor volgmigratie. In de toekomst zal de gezinshereniger echter moeten beschikken over voldoende huisvesting, een ziektekostenverzekering en een regelmatig en stabiel inkomen om te voorkomen dat zij ten laste van openbare overheden vallen. Een laatste belangrijke wijziging betreft de verlenging van de controleperiode op gezinshereniging. In België lag de tijdspanne waarbinnen volgmigranten een verblijfszekerheid verkregen beduidend lager dan in andere EU-landen: familieleden van een Belg of EU-burger kregen al na vijf maanden een onbeperkt verblijfsrecht; voor familieleden van niet-EU-vreemdelingen met verblijfsrecht in België, bedroeg deze periode maximum vijftien maanden. In de nieuwe VW wordt deze periode voor beide procedures opgetrokken tot drie jaar.⁵⁵

De verhoogde waakzaamheid in de strijd tegen schijnhuwelijken, die aan de basis zou liggen van de restrictievere nieuwe VW, is ook terug te vinden in de wet van 4 mei 1999 tot wijziging van een aantal bepalingen betreffende het huwelijk. Deze wet beoogt onder andere de invoering van enkele maatregelen met betrekking tot schijnhuwelijken. Door de invoering van het nieuwe artikel 146bis in Hoofdstuk I van boek I, Titel V van het Burgerlijk Wetboek, wordt voorzien in een specifieke nietigheidsgrond voor schijnhuwelijken. De wet werd verder geconcretiseerd in de omzendbrief van 17 december 1999 en werd van kracht op 1 januari 2000. In deze omzendbrief voorziet de wetgever in een aantal criteria die kunnen duiden op het voorkomen van een schijnhuwelijk. Verder keurde de Ministerraad op 25 oktober 2005 een voorontwerp van wet goed dat schijnhuwelijken en gedwongen huwelijken strafbaar maakt. Het gaat hier om een toevoeging van een artikel in de VW.

2. Theoretische modellen die partnerkeuze verklaren

2.1. Overzicht van bestaande theorieën

In de literatuur betreffende partnerkeuze vinden we verschillende theoretische verklaringsmodellen die de determinanten voor deze of gene partner proberen te identificeren.⁵⁶ Enerzijds kan de partnerkeuze worden verklaard aan de hand van de demografische compositie van de lokale huwelijksmarkt.⁵⁷ Naast deze veeleer macrotheoretische, structurele modellen zijn er theorieën die de cruciale rol van sociale netwerken, en meer bepaald van de familie, naar voren schuiven.⁵⁸ Een laatste reeks modellen focust op persoonlijke karakteristieken en voorkeuren als doorslaggevende factoren in partnerkeuzeprocessen.⁵⁹

In haar onderzoek naar partnerkeuze bij Turkse en Marokkaanse migranten in Nederland, bestudeert Hooghiemstra de toepasbaarheid van deze algemene verklaringsmodellen voor de partnerkeuze van etnische minderheden.⁶⁰ Ze wijst hierbij veeleer op de complementariteit van de modellen, dan op mutuele exclusiviteit ervan. Partnerkeuze is immers een complex proces, dat wordt beïnvloed door factoren op zowel micro-, meso- als macroniveau. Dit brengt Hooghiemstra ertoe om de bestaande modellen te combineren tot één heuristisch model dat de drie niveaus integreert.⁶¹ Gezien de exhaustiviteit van het betreffende model, alsook de aangetoonde toepasbaarheid ervan in gelijkaardig onderzoek, hanteren we het als conceptueel kader in voorliggende studie.

2.2. Het heuristische model van Hooghiemstra

Hooghiemstra maakt een onderscheid tussen structurele kenmerken in de bredere omgeving, sociaal-culturele factoren in de meer directe omgeving en individuele voorkeuren.

2.2.1. Kenmerken van de bredere omgeving

Een eerste reeks factoren betreft kenmerken van de bredere omgeving, of de zogenaamde macrofactoren. Hierin maken we een onderscheid tussen de sociaal-economische factoren, de demografische samenstelling van de huwelijksmarkt en de bestaande regelgeving, zoals wetgeving inzake het huwelijk en internationale migratie.

Sociaal-economische factoren

Het partnerkeuzepatroon kan fungeren als een indicator voor maatschappelijke verandering. Aan de basis hiervan ligt de idee dat de samenleving is opgebouwd uit een aantal verschillende sociale groepen en dat mensen op zoek gaan naar hun levenspartner binnen hun eigen sociale groep. Het afzwakken of versterken van de grenzen tussen sociale groepen beïnvloedt de partnerkeuze en zegt iets over maatschappelijke verandering.

Onderzoek toont aan dat bij de partnerkeuze in de meeste westerse landen de grenzen tussen sociale groepen steeds vaker worden overschreden. Tegelijk stellen we echter vast dat de meeste mensen nog steeds binnen de eigen klasse, religie of opleidingsgroep huwen.⁶²

Demografische compositie van de huwelijksmarkt

De keuze voor een bepaalde partner hangt niet enkel af van de persoonlijke voorkeur. Ook de kans om elkaar te ontmoeten beïnvloedt de waarschijnlijkheid dat een huwelijk al dan niet plaatsvindt. De kans op een huwelijk binnen de eigen sociale groep hangt dan af van de sekseverhouding en de relatieve omvang van de groep ten opzichte van andere groepen. Bij een sterk onevenwichtige sekseverhouding is de kans op een huwelijk buiten de markt groter voor de sekse die in de meerderheid is. Dit fenomeen wordt ook wel de ‘marriage squeeze’ genoemd.⁶³

Regelgeving

Bestaande formele en informele regelgevingen kunnen de partnerkeuze beïnvloeden. Deze formele regels kunnen vastgelegd zijn in het familierecht (bv. ten aanzien van de minimumhuwelijksleeftijd) of voorgeschreven zijn vanuit de religie. De informele regels worden dan weer staande gehouden door tradities.

2.2.2. Kenmerken van de directe omgeving

Systemen van partnerkeuze

Een systeem van partnerkeuze varieert in de mate waarin het individu vrij is zijn partner te kiezen en de betrokkenheid van anderen hierin. In het Westen is vrije partnerkeuze op basis van verliefdheid de norm, terwijl dit in grote delen van de wereld niet het geval is.

Op wereldschaal bekeken, komt het gearrangeerde huwelijk nog steeds het meeste voor.⁶⁴ Dat betekent niet dat elk gearrangeerd huwelijk per definitie gedwongen is. De invloed van anderen bij een gearrangeerd huwelijk is weliswaar groot, maar doorgaans wordt het huwelijk niet afgesloten zonder toestemming van het toekomstige koppel. Uithuwelijken zonder inspraak van de huwendes is veeleer zeldzaam.

Anderzijds zijn volledig individuele keuzes binnen een ideologie waarin vrije partnerkeuze domineert, vrij zeldzaam. Onderzoek heeft uitgewezen dat het welslagen van een huwelijk mee afhankelijk is van de goed- of afkeuring van bepaalde personen in het sociale netwerk.⁶⁵ Vrijheid van partnerkeuze is met andere woorden een continuüm tussen systemen met veel en weinig individuele keuzevrijheid.

Sociale netwerken

Familiestructuren worden vaak getypeerd aan de hand van de dichotomie tussen de *'extended family'* en de *'nuclear family'*. Centraal daarbij staat de dichotomie tussen collectivistisch en individualistisch georiënteerde groepen. Typerend voor collectivistisch georiënteerde groepen is dat zij een grotere waarde toekennen aan het collectief dan aan het individu. Ook zijn de sociale netwerken waarin ze zich begeven meer gebaseerd op familierelaties in plaats van op zelfgekozen personen. Hieruit resulteert dat het huwelijk wordt gesitueerd binnen het sociale netwerk.⁶⁶

Het is belangrijk om te weten hoe groot de impact is van het sociale netwerk. Indien het sociale netwerk enkel een sociale functie vervult, heeft een mogelijke afkeuring van de potentiële huwelijkskandidaat relatief weinig gevolgen. Indien het sociale netwerk ook een economische functie vervult, is het waarschijnlijker dat de familie mee beslist wie de toekomstige partner wordt. Als de overdracht van de cultuur via het sociale netwerk verloopt, bijvoorbeeld omwille van religieuze overtuiging, is de impact van dit netwerk mogelijk groot. Alles hangt dus af van de mate waarin het individu in dit netwerk is geïntegreerd.⁶⁷

De samenstelling van het netwerk kan eveneens belangrijk zijn. Feld stelt dat mensen zich binnen verschillende actieruimten bewegen, waarmee hij onder andere het werk, de sportclub en de buurt waar men woont bedoelt.⁶⁸ De meeste van deze actieruimten zijn sociaal gescheiden, wat ervoor zorgt dat de kans om een gelijke te ontmoeten groter is dan de kans een ongelijke te ontmoeten.

2.2.3. Persoonlijke voorkeuren

Uiterlijk waarneembare kenmerken

Wanneer twee mensen elkaar voor de eerste maal ontmoeten, speelt het uiterlijk en indirect verkregen informatie een belangrijke rol. Een van de componenten van de 'schoonheid' van een vrouw is haar leeftijd. Quasi altijd is zij jonger dan de man. De grootte van het leeftijdsverschil varieert per regio, maar verdwijnt nergens. Zelden is er sprake van een omkering van de leeftijd, waarbij de vrouw ouder is dan de man.⁶⁹

Waardeoriëntatie

In de periode van de verkering doet de waardeoriëntatie zijn intrede. Het uitgangspunt van Winch is dat een goede relatie wordt bereikt door 'verdraagzaamheid' tegenover de eigenschappen van de ander.⁷⁰ Deze verdraagzaamheid ontstaat als de partners vergelijkbare waarden aanhangen, maar op andere vlakken elkaars complement zijn.

In beginnende relaties tussen mensen met een relatief lage opleidingsgraad speelt zelfontplooiing meestal een beperkte rol. De inpassing in de familie daarentegen is cruciaal.⁷¹

Rolverdeling

Indien beide partners menen dat hun waardeoriëntatie voldoende aanknopingspunten bevat, zullen ze zich meer gaan richten op de aspecten van rolverdeling. Volgens de ‘exchange theory’ van Becker zullen twee partners een relatie aangaan als ze overtuigd zijn meer baat te hebben bij een overeenkomst.⁷²

In een traditionele rolverdeling ruilt de vrouw haar zorgarbeid tegen de betaalde arbeid van de man, en omgekeerd. Indien de rolverdeling duidelijk is en beide partners die als vanzelfsprekend ervaren, is het geen selectiecriterium. In onze samenleving wordt de traditionele rolverdeling wel in vraag gesteld, zeker als er nog geen kinderen zijn. Pas als er kinderen komen, moeten er duidelijke keuzes worden gemaakt. Meestal ontstaat dan een traditioneel rolpatroon, dat weliswaar in een nieuw jasje wordt gestoken. Vrouwen die een symmetrische rolverdeling erg waarderen, zullen hieraan ook aandacht besteden in de selectie van hun partner.⁷³

Specifiek voor migranten is dat zij niet enkel een band hebben met mensen in het land waarin ze zich vestigen, maar dat ze ook over de landsgrenzen heen relaties aangaan. Deze huwelijken met partners uit de herkomstregio vormen een uitdrukking van de band met het herkomstland.

Een bepalende factor die migratie bevordert, is de economische toestand in het thuisland. Ook bij volgmigratie is dit een belangrijke determinant. Voor de huwelijksmigranten is de echtelijke relatie de directe aanleiding om te migreren. Toch speelt de kans op positieverbetering ook een belangrijke rol voor hen. Indien de sociaal-economische situatie in het herkomstland beter zou zijn, zou huwelijksmigratie naar het Westen niet in dezelfde mate voorkomen. Er is dan ook steeds het risico dat de motieven om te huwen van de migrant niets met liefde te maken hebben.⁷⁴

3. Naar de te bestuderen onderzoekspopulaties

3.1. Factoren die de partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse mannen beïnvloeden

Turken en Marokkanen hebben een verschillende historische en culturele achtergrond. Toch bezitten de Marokkaanse en Turkse samenlevingen een aantal gemeenschappelijke waarden. Beide groepen delen de kernwaarde van familie-eer en hebben vergelijkbare patronen op gebied van partnerkeuze en gezinsvorming.⁷⁵ Daarom wordt partnerkeuze bij Turkse en Marokkaanse mannen samen besproken.

Partnerkeuze en huwelijksmigratie bij Turken en Marokkanen komen de laatste jaren regelmatig in de media. Ook de academische wereld en de politiek worden beroerd door het thema, wat wordt weerspiegeld in talrijke publicaties, krantenberichten, studiedagen en debatten. Ook het allochtone middenveld tracht de thematiek – en de ermee gepaard gaande problematiek – van partnerkeuze en huwelijksmigratie bespreekbaar te maken.

3.1.1. Partnerkeuze, huwelijkssluiting en huwelijksstrategieën bij Turken en Marokkanen in de internationale migratiecontext

Bij een belangrijke groep Turken en Marokkanen gaat de voorkeur uit naar een partner uit het land van herkomst. Hierdoor worden hun patronen van partnerkeuze en gezinsvorming vaak als conservatief gezien. De socio-culturele praxis van huwelijkssluiting uit de herkomstlanden – voorkeur voor een endogaam huwelijk,⁷⁶ een huwelijk met bloedverwanten, de rol van de familie bij de partnerkeuze, het belang van familie- en van maagdelijkheid – wordt volgens dit discours integraal overgeplant in de ontvangende maatschappij. Huwelijksmigratie zou dus een synoniem zijn voor het vasthouden aan tradities en voor weerstand tegen verandering.⁷⁷

Zonder te ontkennen dat de traditionele vormen van huwelijkssluiting zeker sporen nalaten in de hedendaagse context, kunnen we verdedigen dat de socio-culturele praxis van huwelijkssluiting op een unieke wijze interfereert met de internationale migratiecontext. De partnerkeuze onderging wel degelijk veranderingen in de loop van de migratiegeschiedenis.⁷⁸ Tevens is het net deze unieke migratiecontext die de blik van Turkse en Marokkaanse jongeren op het herkomstland gericht houdt.⁷⁹ Reniers en Lievens vatten dit als volgt samen: ‘Het grensoverschrijdende huwelijk moet ons inziens worden begrepen als een nieuwe (moderne) huwelijksvorm die is aangepast aan de migratiesituatie en de huidige legale context.’⁸⁰ In dit opzicht onderging het traditionele huwelijk een aantal unieke wijzigingen in de ontvangende maatschappij.⁸¹

Ouali argumenteert dat de afstand die gepaard gaat met migratie onvermijdelijk de traditie van familiaal en cultureel endogame huwelijken verbreekt.⁸² Dit type van endogame huwelijken is typisch voor de rurale gemeenschappen waar de meeste Marokkaanse en Turkse migranten in België vandaan komen. Ouali en Hooghiemstra onderscheiden drie fasen in de evolutie van het traditionele huwelijk.⁸³

In een eerste fase (1964-1974) houdt het endogame huwelijk stand. De migratie van bijna uitsluitend mannen kent op dat ogenblik nog een tijdelijk karakter en de huwelijksluiting wordt nog volledig gedictieerd door de socio-culturele praxis in de herkomstregio. Mannen zoeken – zoals de traditie het voorschrijft – een huwelijkspartner in hun regio van herkomst. De enkele mannen die in deze periode huwen met een Belgische partner stemmen dan ook stilzwijgend in met een volledige breuk met het herkomstland.⁸⁴

Na de migratiestop van 1974 krijgt het huwelijk een instrumenteel karakter en verschuift de machtsbalans bij het arrangeren van huwelijken van de herkomstregio naar de ontvangende maatschappij. De migrantengemeenschappen komen steeds meer in contact met andere waarden en normen en met verschillende sociale groepen. Het exogame huwelijk wint aanvaarding: ‘Le mariage mixte des travailleurs du pays d’origine avec un(e) Belge est admis dans le cadre de la migration des années de crise, et n’est plus vu comme une rupture mais comme un moyen d’entrer dans la “communauté immigrée” comme seule alternative au départ du pays d’origine.’⁸⁵

De derde fase (1994-heden) bestaat uit een verdere differentiatie van de huwelijksvorming. Deze ‘versnippering’ heeft te maken met de uiteenlopende sociale, economische en culturele integratie binnen de verschillende migrantengemeenschappen.⁸⁶

De keuze voor een partner uit het herkomstland vloeit niet zozeer voort uit traditie en conservatisme, maar heeft te maken met de unieke migratiecontext waarin jongeren van Marokkaanse en Turkse herkomst zich bevinden. De druk uit het herkomstland, de restrictieve migratiewetgeving en het lidmaatschap van transnationale gemeen-

schappen zijn macrofactoren die een migratiehuwelijk faciliteren. De combinatie van traditie en behoud – kenmerkend voor de directe omgeving van allochtone jongeren van de tweede en volgende generaties – kan deze keuze versterken. Zo biedt het migratiehuwelijk bijvoorbeeld een uitweg voor hoogopgeleide meisjes: ze voldoen tegelijk aan de traditionele eisen van hun ouders en aan de eigen wensen tot emancipatie.⁸⁷ Tenslotte leiden de differentiële ontwikkeling en de uiteenlopende huwelijksverwachtingen van jongens en meisjes tot ongenoegen ten aanzien van de andere sekse in België. Achter de praktijk van het trouwen met een partner uit het land van herkomst blijken dus zowel traditionele als veranderingsprocessen schuil te gaan.⁸⁸

De socio-culturele praxis van huwelijksluiting wordt enerzijds gerijmd met de migratiebehoeften in Turkije en Marokko. Anderzijds komt de praxis tegemoet aan de wens van migrantengemeenschappen in België om de band met het herkomstland levend te houden. Het is duidelijk dat migratie een extra dimensie geeft aan de traditie van familiehuwelijken – die tot voordeel strekken van beide families. De familie in het herkomstland heeft dan een kind in Europa, wat economische voordelen verschaft. De ouders in België op hun beurt krijgen een schoondochter of -zoon uit een vertrouwde omgeving en ontvangen een grote bruidsprijs of bruidsschat.⁸⁹

Dit laatste wijst op de veranderingen die het instituut huwelijk onderging sinds het een zo belangrijke strategie tot migratie werd. Timmerman argumenteert dat de traditionele genderrollen dikwijls worden versterkt voor vrouwelijke huwelijksmigranten.⁹⁰ Terwijl importbruiden de hoop koesteren om zich via het huwelijk met een ‘westerse’ man te emanciperen, ziet de realiteit er vaak anders uit.

Traditionele genderrollen van importbruidegommen worden daarentegen niet versterkt, maar komen wel op losse schroeven te staan. Turkse en Marokkaanse mannen hebben wortels in maatschappijen waar mannen een dominante positie bekleden in de publieke sfeer.⁹¹ Huwelijksmigratie – waardoor mannen zeer afhankelijk worden van hun echtgenote – betekent voor mannen dikwijls een verlies aan status in de ontvangende maatschappij.⁹² Dit wordt mede in de hand gewerkt doordat huwelijksmigratie van de man mogelijks ingaat tegen de traditie van virilokaliiteit: niet de vrouw trekt na het huwelijk in bij de man, maar de man vervoegt de familie van de echtgenote.⁹³ Dit kan bij mannen leiden tot gevoelens van schaamte en frustratie.⁹⁴

Ook de gebruiken rond de bruidsprijs worden aangepast aan de internationale migratiecontext. Terwijl de bruidsprijs traditioneel wordt betaald door de familie van de man aan de familie van de aanstaande bruid, wordt de bruidsprijs in het geval van een vrouwelijke huwelijksmigrant dikwijls afgeschaft. Bij een mannelijke huwelijksmigrant betaalt de familie van de man soms een veelvoud van de gewoonlijke bruidsprijs om migratie mogelijk te maken.⁹⁵

Nederlands onderzoek van Esveldt en Schoorl stelt dat er indicaties bestaan dat toekomstige generaties in toenemende mate voor een in België opgegroeide partner zullen kiezen.⁹⁶ Deze voorspelling wordt echter niet bevestigd in recent onderzoek over Marokkaanse en Turkse huwelijksmigratie in Vlaanderen. Volgens cijfers uit 2004 hebben Marokkaanse vrouwen van de tussen- en tweede generatie een lichte voorkeur voor een partner uit de herkomstregio (50,7%). Marokkaanse mannen verkiezen dan weer een in België opgegroeide herkomstgenote (56,6%). Bij Turken is de voorkeur voor een partner uit de herkomstregio meer uitgesproken: 66,7% van de tussen- en tweede generatie Turkse vrouwen huwt met een partner uit het land van herkomst; bij mannen is dit 64,7%.⁹⁷ De daling in huwelijken met een partner uit het land van herkomst is dan ook minder uitgesproken dan Reniers en Lievens voorspelden.⁹⁸

3.1.2. Hoe kan de blijvende populariteit van een partner uit de herkomstregio worden verklaard?

Om deze blijvende toename van huwelijksmigranten uit Marokko en Turkije beter te begrijpen, moeten we een inzicht hebben in de achterliggende factoren die een impact hebben op de partnerkeuze. We structureren de bestaande onderzoeksevidentie in het heuristische model van Hooghiemstra.⁹⁹

Invloeden op partnerkeuze: macro-omgeving

Het is een illusie te veronderstellen dat enkel liefde en romantiek een rol spelen bij partnerkeuze. Aspecten van de bredere omgeving vergroten of verkleinen de kans dat twee partners elkaar vinden. Dit is zeker het geval voor Turkse en Marokkaanse allochtonen, bij wie partnerkeuze en relatievorming zich afspelen in een internationale migratiecontext. Hun huwelijksmarkt bestaat niet enkel uit herkomstgenoten die opgroeiden in België, of uit autochtonen, maar tevens uit mogelijke huwelijkspartners in Marokko en Turkije.¹⁰⁰ Vier macrofactoren beïnvloeden de voorkeur van Turken en Marokkanen wonend in België voor een partner uit de herkomstregio: het bestaan van transnationale netwerken, de fase van het migratieproces, de migratiewetgeving en de kwantitatieve en kwalitatieve samenstelling van de migrantengroep.¹⁰¹

De internationalisering van de Turkse en Marokkaanse huwelijksmarkt wordt ondersteund door de intense relaties tussen allochtone Turken en Marokkanen en hun herkomstregio. Ze maken deel uit van transnationale netwerken die zowel de migrantengemeenschap in België als de bevolking in het herkomstland ten goede komen. Cruciaal bij het instandhouden van deze netwerken is het reciprociteitsprincipe. Dit principe verwijst naar het in het krijt staan bij iemand.¹⁰² Migratiehuwelijken voeden deze band perfect. Ze komen enerzijds tegemoet aan de migratiedruk van de zendende maatschappijen en houden anderzijds de band met het ‘verloren’ herkomstland levend. Timmerman stelt in dit opzicht: ‘For marriages in migrant communities much more is at stake than just love or the ambition to establish a harmonious household; it is often about the possibility of entering the “promised land”, about economic and social benefits for the family of the one who is marrying and moving to Western Europe, about reviving bonds with the region of origin, about loyalties and debts between families who wish to improve their socio-economic position, about young people who are dissatisfied with their current situation in society.’¹⁰³

Surkyn en Reniers spreken in dit opzicht over het bestaan van zogenaamde ‘getransplanteerde gemeenschappen’.¹⁰⁴ Daarmee wordt verwezen naar de extreem nauwe banden tussen een regio in het herkomstland en een regio in de ontvangende maatschappij, waarbij soms zo goed als volledige dorpen de oversteek wagen. Deze getransplanteerde gemeenschappen komen vooral bij de Turkse gemeenschap in België voor, die wordt gekenmerkt door sterke nationalistische gevoelens.¹⁰⁵ Transnationale netwerken zijn verre van een uitdovend fenomeen en weten zich net te versterken dankzij de toegenomen transportmogelijkheden en de snel ontwikkelende informatie- en communicatietechnologie.¹⁰⁶ Het spreekt voor zich dat deze intense banden huwelijksmigratie faciliteren.

Een tweede macrofactor die de partnerkeuze beïnvloedt, vormt de fase in het migratieproces. Aangezien de meeste Turken en Marokkanen zich permanent vestigen in België lijkt het verwonderlijk dat meer dan de helft toch de voorkeur geeft aan een partner uit de herkomstregio. Deze ‘integratieparadox’ valt beter te begrijpen als we rekening houden met de multidimensionaliteit van integratie. Integratie bestaat enerzijds uit meer structurele aspecten en anderzijds uit meer socio-culturele elementen. Structurele integratie gaat hoofdzakelijk om participatie op de arbeidsmarkt en in

onderwijs. Socio-culturele aspecten situeren zich veeleer in de privésfeer en omvatten onder andere partnerkeuzesystemen en patronen van gezinsvorming.¹⁰⁷ Ondanks bepaalde evoluties, zoals meer inspraak van de huwenden zelf en de stijging van de huwelijksleeftijd,¹⁰⁸ zijn partnerkeuzesystemen één van de minst aan verandering onderhevige tradities. Vooruitgang op het gebied van arbeid en onderwijs leidt niet automatisch tot een sterke gerichtheid op de ontvangende samenleving voor de selectie van een huwelijkspartner.¹⁰⁹ Door de transnationale netwerken staan Turken en Marokkanen bovendien niet enkel onder invloed van de directe gemeenschap, maar ook van familie en streekgenoten in de herkomstregio. Timmerman spreekt voor transnationale gemeenschappen zelfs over ‘transnationale sociale controle’.¹¹⁰ Ondanks het feit dat het stadium in het migratieproces, namelijk permanente vestiging, een toenemende verankering in de ontvangende maatschappij doet vermoeden, duwen de band met het herkomstland en de beperkte socio-culturele integratie de blik van tweedegeneratiejongeren in de richting van de herkomstregio.¹¹¹

De kwantitatieve en kwalitatieve samenstelling van de migrantenpopulatie bepaalt de kans dat iemand al dan niet een valabele huwelijkspartner vindt. De eerste migratiestroom uit Marokko en Turkije bestond nagenoeg uitsluitend uit mannen, die in het kader van de bilaterale akkoorden in België hun arbeidspotentieel aanboden. Deze ‘gastarbeiders’ hadden initieel een tijdelijke migratie voor ogen en zouden met hun spaargeld naar de achtergebleven familie in Marokko en Turkije terugkeren. Tijdens deze beginfase werden migranten aangemoedigd om hun vrouw en familie te laten overkomen. Dit zou namelijk de oriëntatie op de Belgische samenleving bevorderen.¹¹² Na de oliecrisis riep België in 1974 de arbeidsmigratie een halt toe. Omwille van de bilaterale akkoorden bleef de toelating op gezinshereniging wel bestaan. We merken dan ook op dat van dit recht in toenemende mate gebruik wordt gemaakt. In 41,4% van de huwelijken afgesloten voor 1979 is minstens één van de partners een importpartner. Tussen 2000 en 2003 bedraagt dit reeds 65,4%.¹¹³ Zoals vermeld, heeft de verscherping van de migratiewetgeving het onbedoelde effect dat het huwelijk steeds meer als strategie wordt gebruikt om te migreren. Het huwelijk is immers nog de enige legale uitweg om zich permanent in België te vestigen, wat als gevolg heeft dat zich hierrond een geheel eigen dynamiek ontwikkelt.

Gedurende de eerste fase van de migratie van Marokko en Turkije naar België was er dus sprake van een mannenoverschot. Demografisch onderzoek naar partnerkeuze toont aan dat mensen in de eerste plaats de voorkeur hebben voor een partner binnen de eigen groep.¹¹⁴ Schaarste binnen de eigen huwelijksmarkt kan er dan ook toe leiden dat men de focus verruimt naar andere huwelijksmarkten. Dat mannen gedurende de eerste jaren huwden met een vrouw uit hun herkomststreek valt te rijmen met deze theorie. Er waren toen immers nauwelijks Marokkaanse en Turkse vrouwen in België.

Ondertussen is er een evenwicht ontstaan tussen het aantal huwbare mannen en vrouwen, maar desondanks blijft een belangrijke groep kiezen voor een importpartner.¹¹⁵ De kwantitatieve compositie van de huwelijksmarkt kan met andere woorden de blijvende huwelijksmigratie niet verklaren. Daarom moet worden gekeken naar de kwalitatieve compositie. Verschillende studies toonden dat de ontwikkeling van Marokkaanse en Turkse meisjes en jongens in België, wat betreft onderwijsniveau en sociale status, uit elkaar loopt en dat er een kloof tussen beide seksen bestaat.¹¹⁶ Turkse en Marokkaanse jongens vinden meisjes te modern en vrijgevochten; meisjes beschouwen hun mannelijke leeftijdsgenoten dan weer als te traditioneel en te laag opgeleid.¹¹⁷ De beeldvorming van Marokkaanse en Turkse jongeren over het andere geslacht wordt overigens in stand gehouden door het geringe contact tussen de seksen. De bijna uitsluitende omgang van jongeren met seksegenoten vermindert de kans dat mogelijke partners elkaar leren kennen.

Invloeden op partnerkeuze: meso-omgeving

De directe sociale omgeving en de inrichting van het sociale leven beïnvloeden de partnerkeuze van Marokkaanse en Turkse allochtonen.¹¹⁸ Transnationale sociale netwerken laten toe dat de socio-culturele praxis van huwelijkssluiting uit de herkomstregio een invloed heeft in de ontvangende maatschappij.¹¹⁹ Dit wil niet zeggen dat partnerkeuzesystemen integraal worden overgenomen. De socio-economische, culturele en politieke omgeving van Turken en Marokkanen in migratie verschilt aanzienlijk van de situatie in hun herkomstland. Zoals hiervoor beschreven, beïnvloedt de specificiteit van deze context onvermijdelijk de partnerkeuze.¹²⁰

Bij Turken en Marokkanen is huwelijkssluiting veeleer een familiale dan een individuele aangelegenheid, te meer vanwege de kernwaarde van familie-eer binnen de Marokkaanse en Turkse cultuur en de intrinsieke verbondenheid van deze eer met de maagdelijkheid van de dochters.¹²¹ De ganse familie waakt over de bescherming van de familie-eer en de gemeenschap kijkt nauwlettend toe of deze eer niet wordt geschonden. Ouders spelen traditioneel een centrale rol bij de partnerkeuze van hun kinderen. Hoewel gedwongen huwelijken steeds minder voorkomen,¹²² blijft het de sociale norm dat ouders een huwelijk arrangeren.¹²³ Toch nemen diverse onderzoekers een toegenomen inspraak van de huwendes en een afgezwakte rol van de ouders waar.¹²⁴

Dit betekent niet dat Turkse en Marokkaanse allochtonen volledig vrij spel hebben. Ouders hebben immers alle belang bij een goede partnerkeuze van hun kinderen, aangezien het huwelijk ruimer is dan een alliantie tussen twee individuen: het is een verband tussen twee families. De traditie van virilokaliiteit – waarbij meisjes na het huwelijk gaan inwonen bij de echtgenoot – maakt dat de ouders van het meisje zekerheid willen over de socio-economische positie van de schoonfamilie vóór ze hun dochter uit handen geven. Omgekeerd willen de ouders van de jongen weten of hun toekomstige schoondochter binnen hun familie past.¹²⁵ Omwille van het respect voor de ouders en de centraliteit van de familie-eer, vinden jongeren het vaak niet meer dan normaal dat ouders een stem krijgen in het partnerkeuzeproces.¹²⁶ Uit onderzoek blijkt dat deze jongeren hun cultuur definiëren als ‘wij-cultuur’. ‘Binnen deze betekenis worden ouders, vaak als vanzelfsprekend, betrokken bij de partnerkeuze.’¹²⁷

Ook voor de ouders geldt dat ze hun kinderen onbewust richting herkomstland oriënteren. De ouders worden in België geconfronteerd met een nieuwe jongerencultuur en de vrije omgang tussen meisjes en jongens.¹²⁸ Dit wekt bij veel ouders argwaan en angst voor de schending van de familie-eer. Onderdompeling in het onbekende leidt ertoe dat mensen vasthouden aan hun authentieke identiteit, tradities en gewoonten.¹²⁹ Hierdoor is de opvoeding in de ontvangende maatschappij vaak strenger dan in de herkomstregio en kijken ouders veel nauwlettender toe op de contacten tussen jongens en meisjes.¹³⁰ Zodoende hebben jongens en meisjes in België veel minder kans om elkaar te leren kennen. Tijdens vakanties in Marokko en Turkije lossen ouders de teugels. Ze verkeren in een vertrouwde omgeving en schenken meer vrijheid aan hun kinderen. De kans is dan ook niet onbestaande dat gedurende deze vakanties een partner wordt gevonden.¹³¹

Niet enkel de ouders, maar ook de jongeren hebben vaak een geïdealiseerd beeld van herkomstgenoten in Marokko en Turkije; afstand schept ruimte om hen te idealiseren.¹³² Onderzoek toont aan dat Marokkaanse en Turkse jongeren in België potentiële partners in de herkomstregio eigenschappen toeschrijven die ze missen in herkomstgenoten in België. Marokkaanse en Turkse jongens vinden hun vrouwelijke herkomstgenoten in België te vrijgevochten en te modern. Een partner uit het herkomstland zou traditioneler, zachter en meer zijn toegewijd aan het huishouden.

Marokkaanse en Turkse meisjes vinden de jongens dan weer te conservatief en te laag opgeleid. In een jongen uit het herkomstland hopen ze een partner te vinden met een gelijke religieuze, culturele en intellectuele achtergrond.¹³³

Het gebrek aan vertrouwdheid met de hedendaagse Marokkaanse en Turkse context zorgt er echter voor dat jongeren in België niet op de hoogte zijn van maatschappelijke evoluties en verschuivingen in de genderrollen in de herkomstregio. Vaak is het zo dat de partner die ze importeren heel wat minder traditioneel is dan men vermoedt en helemaal niet beantwoordt aan het mythische beeld waarnaar de Marokkaanse en Turkse allochtonen in België verlangen. Partners uit Marokko en Turkije verlangen doorgaans om via migratie naar het Westen te genieten van een – in hun ogen – vrijere en moderne maatschappij. Partners in een migratiehuwelijk bezitten bijgevolg soms tegenstrijdige verlangens, met desillusies tot gevolg.¹³⁴

Een ander beïnvloedend aspect van de sociale organisatie van de Turkse en Marokkaanse allochtone gemeenschap op de partnerkeuze betreft de segregatie tussen de seksen en de etnische segregatie. Meisjes en jongens leven grotendeels in afzonderlijke sociale werelden.¹³⁵ Naast de ‘wij-cultuur’, definiëren jongeren de regels voor omgang tussen vrouwen en mannen als één van de centrale waarden van hun cultuur.¹³⁶ Er heerst een groot taboe op vrijheid in man-vrouwrelaties. Omwille van de grote sociale controle en de mogelijke roddels die de familie-eer aantasten, trachten jongeren zich zoveel mogelijk te conformeren aan deze omgangsregels. Een dergelijke seksestegregatie belemmert kennismaking en gezinsvorming met een herkomstgenoot in België.¹³⁷ Enkel hoogopgeleiden – omwille van hun opleiding en werksituatie – blijken op een meer ontspannen manier te kunnen omgaan met het andere geslacht.¹³⁸

Terwijl de segregatie tussen de seksen de kans op een huwelijk met een herkomstgenoot in België verkleint, reduceert de etnische segregatie de waarschijnlijkheid op een huwelijk met een autochtone partner. Cijfers uit 1991 tonen een nationaliteits- en sekseverschil in het aantal huwelijken met een autochtoon. Man-zijn en Marokkaan-zijn verhogen de kans op dit huwelijk.¹³⁹ Dit heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met het feit dat Marokkanen een minder sterke band onderhouden met het herkomstland dan Turken. Het sekseverschil valt nauwelijks te verwonderen, aangezien religie het voor vrouwen minder gemakkelijk maakt om te huwen met een niet-moslim.¹⁴⁰ Maar ook voor jongens vormt het niet-islamitisch zijn een struikelblok voor het aangaan van een huwelijk met een autochtoon. Islambeleving maakt voor de Marokkaanse en Turkse jongeren een essentieel deel uit van hun identiteit.¹⁴¹

Er bestaan echter verschillen tussen beide geslachten aangaande de inmenging van de ouders en de mate van sociale controle, de verwachtingen ten aanzien van een huwelijk en de betekenis van een huwelijk.¹⁴² De invloed van de directe omgeving is veel groter bij meisjes dan bij jongens, omdat de maagdelijkheid van het meisjes direct verbonden is met de familie-eer.¹⁴³ Meisjes dienen zich daarom over het algemeen aan veel striktere regels te houden dan jongens. Niet enkel de familie, maar ook de gemeenschap kijkt nauwlettend toe of meisjes de sociale regels niet aan hun laars lappen. Net omwille van deze sociale controle zijn de contacten tussen jongens en meisjes in het openbaar minimaal. Meisjes kijken negatiever aan tegen een huwelijk dan jongens. Jongens zien het als een moment om ernstig te worden, een stap naar de volwassenheid. Meisjes weten dat het huwelijk kan gepaard gaan met een verdere inperking van hun vrijheid. De traditie van de virilokaliiteit brengt mogelijk een grotere controle van de schoonfamilie met zich mee. Aangezien meisjes over het algemeen een meer moderne oriëntatie hebben, bestaat er een grote kans dat hun toekomstplannen conflicteren met de wensen van de schoonfamilie. Samenhangend met de virilokaliiteit, beschouwen jongens een huwelijk hoofdzakelijk als een

uitbreiding van de eigen familie. Een goede echtgenote moet dan ook in de eerste plaats passen binnen de familie. Meisjes hebben vooral relationele verwachtingen ten aanzien van het huwelijk.¹⁴⁴ Deze kloof tussen de seksen kan eveneens de blik op het herkomstland van huwbare Marokkaanse en Turkse jongeren verklaren. Meisjes kunnen via een huwelijk met een importpartner de schoonfamilie op een afstand houden, terwijl jongens in een importbruid een veeleer traditionele echtgenote zoeken.¹⁴⁵

Wat gemeenschappelijk is voor beide seksen, is het belang van het instituut huwelijk. Ongehuwd samenwonen is een zeldzaamheid.¹⁴⁶ Het huwelijk is een centrale waarde binnen zowel de Marokkaanse als de Turkse gemeenschap en vormt het sluitstuk van de opvoeding. Het is een scharniermoment, een poort naar de volwassenheid.¹⁴⁷ Omwille van de maagdelijkheidsnorm kan seksualiteit enkel plaatsvinden binnen het huwelijk. Verlies van maagdelijkheid vóór het huwelijk reduceert de 'waarde' van het meisje op de huwelijksmarkt.¹⁴⁸ De over het algemeen jonge huwelijksleeftijd kan hierbinnen worden gekaderd: hoe vroeger het huwelijk, hoe minder kans op schending van de familie-eer.¹⁴⁹

Het moet worden benadrukt dat Marokkaanse en Turkse jongeren hun directe sociale omgeving niet passief ondergaan. Ze bevinden zich – zeker op het gebied van relaties en gezinsvorming – tussen traditie en verandering. Hun ouders worden voor het eerst met een voor hen onbekende jongerencultuur geconfronteerd. Marokkaanse en Turkse jongeren rapporteren in onderzoek dan ook vaak met hun ouders te moeten onderhandelen, vertrouwen te moeten winnen, hen te moeten informeren, enzovoort.¹⁵⁰ Onderzoek toont tevens een evolutie naar meer inspraak van jongeren bij de partnerkeuze.¹⁵¹ Maar zelfs dan blijft een belangrijk aandeel opteren voor een partner uit het herkomstland. Om dat beter te begrijpen, beschouwen we in een volgend punt de impact van de micro-omgeving op de partnerkeuze.

Invloeden op partnerkeuze: micro-omgeving

Over het algemeen zijn meisjes moderner georiënteerd dan jongens. Zoals gezegd, vrezen sommige meisjes dat een huwelijk met een herkomstgenoot in België hun vrijheid aan banden legt en hopen ze via een migratiehuwelijk te ontsnappen aan de controle van de schoonfamilie.¹⁵² Bovendien leidt een migratiehuwelijk met een mannelijke importpartner tot een wijziging van de traditionele genderverhoudingen. Door de migratie – en de ermee gepaard gaande beperkte integratie – verliest de man zijn evidente status en draagt de vrouw dikwijls de broek. Een migratiehuwelijk betekent voor vrouwen met andere woorden een strategie om de eigen emancipatie te vrijwaren.¹⁵³

Vaak willen meisjes eerst de opleiding afronden alvorens te huwen. Dit brengt een stijging van de huwbare leeftijd met zich mee. Op het ogenblik dat deze meisjes zich op de huwelijksmarkt begeven, zijn vele valabele partners mogelijk 'uitverkocht'.¹⁵⁴ Maar niet enkel instrumentele drijfveren motiveren een migratiehuwelijk. Zoals vermeld, willen de meisjes hun vrijheid na een huwelijk bewaren en hopen ze in een partner wonend in het herkomstland te vinden wat ze missen in Marokkaanse of Turkse jongens in België. De enorme migratiedruk in het land van herkomst schrikt meisjes dan weer af. Het overaanbod aan mogelijke huwelijkspartners in Marokko en Turkije schept twijfel over de werkelijke intenties van een huwelijk.¹⁵⁵

Zoals gezegd, verwachten jongens vooral dat hun toekomstige echtgeno(o)t(e) past binnen de familie. Het afkomstig zijn uit dezelfde stad of regio in Turkije of Marokko wordt in dat kader gezien als een garantie voor het hebben van dezelfde waarden en normen.¹⁵⁶

Gevolgen van partnerkeuze en gedwongen/gearrangeerde huwelijken

Het gros van de huwelijksmigranten is afkomstig uit armere, rurale regio's in Marokko en Turkije en beschikt over een laag onderwijsniveau.¹⁵⁷ Vooral vrouwelijke nieuwkomers bevinden zich in een precaire socio-economische situatie vanwege de jonge leeftijd en de lage scholingsgraad.¹⁵⁸ Een bevinding die stelselmatig terugkomt, betreft de ontgoocheling van importpartners, die wordt veroorzaakt door de beperkte informatie over België,¹⁵⁹ en door het geïdealiseerde beeld van een leven in West-Europa.¹⁶⁰ Dit beeld wordt gevoed door de Turkse en Marokkaanse migranten die tijdens de zomerperiode hun 'rijkdom' en 'luxe' tentoonspreiden in hun herkomstregio.¹⁶¹

De teleurstelling situeert zich op verschillende niveaus. Terwijl de meeste volgmigranten zich een voorspoedig en luxueus bestaan inbeeldden, bevinden sommigen zich in een kwetsbare financiële positie.¹⁶² Dit is vooral frustrerend voor mannen, die minder gemakkelijk dan verwacht een plaats verwerven op de arbeidsmarkt en bijgevolg hun traditionele rol van kostwinner moeilijk kunnen waarmaken. Het vinden van werk is de grootste prioriteit van de mannelijke nieuwkomer. Hij heeft niet enkel nood aan een inkomen om zijn gezin te onderhouden, maar ook om de enorme bruidsprijs af te betalen en zijn familie in de herkomstregio niet teleur te stellen.¹⁶³ De druk om een inkomen te verdienen belemmert de mogelijkheid om Nederlands of Frans te leren. Deze gebrekkige talenkennis en de beperkte scholingsgraad duwen mannen vaak in de richting van zwartwerk. Bovendien breekt de migratie de traditie van virilokaliiteit. Deze elementen geven het zelfvertrouwen van mannen een deuk en leiden vaak tot psychologische problemen.¹⁶⁴

Veel vrouwelijke nieuwkomers hopen met hun migratie op sociale en economische mobiliteit en beschouwen hun migratie naar het Westen als emancipatorisch. Zoals vermeld, conflicteert deze wens met de drijfveer van Turkse en Marokkaanse mannen in België om een partner in de herkomstregio te zoeken. Deze tegenstrijdige verwachtingen leiden dan ook vaak tot echtelijke spanningen. Met deze moeilijkheden staan vrouwen doorgaans alleen. Ze zijn niet enkel financieel, maar ook sociaal afhankelijk van hun echtgenoot en diens familie.¹⁶⁵ De controle van de schoonfamilie gaat soms heel ver en neemt in enkele gevallen proporties aan van echte uitbuiting. Anderen genieten dan weer veel steun en hulp van hun echtgenoot en schoonfamilie.¹⁶⁶

Het is duidelijk dat volgmigratie vaak een ingrijpende levensgebeurtenis is, een ervaring die gepaard gaat met verlies en verdriet. De interferentie tussen huwelijk en migratie in de Turkse en Marokkaanse gemeenschap verhindert de integratie op individueel niveau, maar ook op niveau van de gemeenschap, door de voortdurende toename van nieuwkomers.¹⁶⁷

Strategieën voor het invoeren van hulp bij gedwongen/gearrangeerde/schijnhuwelijken door Turkse en Marokkaanse mannen

Interviews met nieuwkomers in onderzoek van Geets et al. tonen aan dat de inburgeringstrajecten in Vlaanderen een belangrijk middel zijn voor het doorbreken van de afhankelijkheidsstatus van huwelijksmigranten.¹⁶⁸ De cursussen reiken – naast taal – belangrijke informatie en vaardigheden aan om zijn weg te vinden in een West-Europese samenleving. Bovendien vormen deze cursussen belangrijke ankerplaatsen voor de uitbouw van een eigen sociaal netwerk. In Wallonië zijn dergelijke verplichte en gestandaardiseerde trajecten tot nog toe onbestaande.

3.2. Factoren die de partnerkeuze van sikhmannen beïnvloeden

Naast de partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse mannen, neemt onderhavig onderzoek ook partnerkeuzeprocessen, huwelijksluiting en factoren die de vrijheid van deze levensloopprocessen beïnvloeden bij sikhmannen onder de loep. Door bij partnerkeuzestudies enkelzijdig op Marokkanen en Turken te focussen, lijkt het alsof de keuze voor een partner uit de herkomstregio, huwelijksmigratie, gearrangeerde en gedwongen huwelijken ... fenomenen zijn die enkel binnen deze gemeenschappen voorkomen. Zemni et al. wijzen erop dat de praktijk van gearrangeerde huwelijken zich in alle bevolkingsgroepen stelt. Het blijkt één van de meest voorkomende huwelijksvormen te zijn.¹⁶⁹

Onderzoek naar de sikhgemeenschap in België is schaars. Van Heers biedt in haar boek een kennismaking met het sikhisme en de sikhs in België en Singh schetst een beeld van de positie van vrouwen in het sikhisme en van sikhvrouwen in Vlaanderen.¹⁷⁰ De meeste studies over sikhs, inclusief over huwelijksmigratie en partnerkeuzeprocessen, vinden we in Groot-Brittannië en Canada, waar tevens de grootste sikhgemeenschappen zijn vertegenwoordigd. Meestal focussen deze studies echter op de ervaringen van vrouwelijke sikh-huwelijksmigranten. De aandacht van het huidige onderzoek voor de partnerkeuzeprocessen van sikhmannen betekent dan ook een eerste opvulling van deze leemte.

3.2.1. De sikhs en het sikhisme: een eerste kennismaking

Sikhidentiteit

Sikhs zijn afkomstig uit de provincie Punjāb in Noord-India. Ze vormen een religieuze minderheidsgroep. Het sikhisme heeft betrekking op een religie en niet op een ras.¹⁷¹ Met het sikhisme, dat zich in de zestiende eeuw ontwikkelde, wordt een nieuwe sociale structuur voor Punjāb geïntroduceerd, die een kastensysteem verbiedt.

In het leven van sikhs staat het gezin centraal. Een leven als gezinshoofd is het aangewezen levenspad voor sikhmannen. Het ascetisme wordt verworpen en het gezinshoofd vormt het ankerpunt van de maatschappij. Sikhmannen worden bijgevolg belast met een dubbele levenstaak: werken voor hun eigen onderhoud en dat van hun gezin en werken voor spirituele vooruitgang. Een gezinsleven hebben staat de spirituele taken niet in de weg. Naast de taak als gezinshoofd rusten nog drie belangrijke verplichtingen op de schouders van een sikhman:

- 1) mediteren en God aanbidden,
- 2) goede daden stellen en in Waarheid leven en
- 3) rijkdom, wijsheid en diensten met anderen delen.¹⁷²

Migratiegeschiedenis en sikhs in België

De sikhs zijn een bevolkingsgroep die zich, omwille van diverse sociale, economische en politieke redenen, overal ter wereld hebben gevestigd.¹⁷³ Ze zijn vooral geconcentreerd in de Angelsaksische wereld – omwille van het koloniale verleden – maar zijn eveneens vertegenwoordigd op het Europese vasteland. De eerste migratiebewegingen bestonden voornamelijk uit politieke en economische migranten, en was dus een voornamelijk mannelijke migratie.¹⁷⁴ Door het sluiten van deze legale migratiekanalen won volgmigratie vanaf de jaren 1960 aan belang als migratiekanaal, ook in België.¹⁷⁵

Naast de Angelsaksische wereld oefenen ook verschillende Europese landen een aantrekkingskracht op de sikhs uit, waaronder Duitsland, Frankrijk, Nederland, Italië en België.¹⁷⁶ De migratie naar het Europese vasteland kwam hoofdzakelijk in de jaren 1980 op gang, na *Operation Blue Star*, de aanval op de ‘Gouden Tempel’,

die het escalatiepunt vormde van een aanslepend conflict tussen de sikhgemeenschap en de Indiase staat.¹⁷⁷ De terreur tegen de sikhs die in de jaren daarop volgde, bracht een golf aan politieke vluchtelingen teweeg, die in België asiel aanvroegen op grond van religieuze vervolging.

Terwijl politieke onrust de belangrijkste *push*-factor bij een eerste belangrijke groep sikhs in België vormde, werd een tweede groep vooral door economische en sociale beweegredenen naar België gedreven. Vanaf het midden van de jaren 1990 kampt Punjab, de voormalige graanschuur van India, wegens een te lage graanprijs, mislukte oogsten, hogere productiekosten en te weinig landbouwdiversificatie met groeiende economische problemen. Naast landbouw biedt de regio echter weinig alternatieven; er is nauwelijks industrie en het onderwijssysteem laat te wensen over. De preciaire socio-economische omstandigheden, evenals de aantrekkingskracht van het Westen, leiden ertoe dat voornamelijk jongeren en jongvolwassenen hun geluk beproeven buiten Punjab.¹⁷⁸

In België leidt dit tweeledige migratiemotief als het ware tot een dubbel profiel binnen de sikhgemeenschap: de gemeenschap van de politieke vluchtelingen – waarbinnen de beleving van etniciteit en identiteit centraal staat – en de gemeenschap van economische migranten – die voornamelijk op economisch winstbejag uit zijn.

Interne migratie van Punjabi naar andere gebieden in India is de voornaamste migratiestroom. Daarna zijn de belangrijkste migratiebestemmingen voor sikhs: Groot-Brittannië, Canada, de Verenigde Staten, Maleisië en Singapore.¹⁷⁹ Waarom kiezen sikhs dan voor België? We kunnen hiervoor twee belangrijke redenen aanhalen. Ten eerste gaat er een belangrijke *pull*-factor of aantrekkingskracht uit van het Zuid-Limburgse Haspengouw, de streek waar de meeste sikhs in België leven. Het groene landschap vertoont gelijkenissen met de groene vlakten van Punjab en de meeste sikhs zijn ervaren landbouwers met een specifieke vertrouwdheid met fruitteelt. Hun arbeidsaanbod sluit aan op de vraag van Haspengouwse fruitboeren naar ongeschoolde, goedkope en flexibele seizoensarbeid.¹⁸⁰ Belgische boeren prefereerden sikhs omwille van hun ervaring, behendigheid en bereidheid om hard en langdurig te werken; de tewerkstelling van illegale sikhs liet bovendien toe om de arbeidskosten te drukken. Deze preciaire beginsituatie wijzigde gradueel dankzij regularisatie en gezinshereniging met vrouw en kinderen. Geregulariseerde sikhs zoeken ander werk in fabrieken of veilingen, of zijn zelf fruitkweker geworden. Sommigen opteren voor een kruidenierszaak met Indische producten, een nachtwinkel of een telefoonboetiek. Er is momenteel dus een grotere jobdiversificatie binnen de sikhgemeenschap in Limburg. Bovendien wordt hun concurrentieel voordeel binnen de fruitpluk de laatste jaren op de proef gesteld door de instroom van Oost-Europeanen (voornamelijk Polen), die bereid zijn aan lagere lonen te werken. Ook dit noopt sikhs tot het zoeken naar alternatieve tewerkstellingsmogelijkheden.¹⁸¹

Een tweede belangrijke reden waarom sikhs voor België kiezen is de kettingmigratie die deze migrantengemeenschap kenmerkt. Volgens de theory of cumulative causation heeft elke migratiebeweging een impact op de socioculturele context van de herkomstregio, in die zin dat de waarschijnlijkheid op toekomstige migratie toeneemt.¹⁸² Met andere woorden, migratie zet migratie aan, tot op het punt dat migratie zelfonderhoudend wordt. Migrantengemeenschappen houden tal van netwerken met de herkomstregio. Via deze transnationale netwerken stromen zowel materiële als niet-materiële bronnen (voornamelijk informatie) naar de herkomstregio terug, wat bijdraagt tot de beeldvorming over het leven in België en inspeelt op de migratieaspiraties van jonge sikhs in Punjab. Anderzijds stellen deze netwerken sikhs in België in staat om de banden met het herkomstland levend te houden. De netwerken dienen dus zowel sikhs in België

als in Punjāb. Deze transnationale netwerken worden vaak bevestigd door middel van het huwelijk, dat één van de weinig overgebleven manieren is om legaal naar België te migreren.¹⁸³ Net zoals bij Turkse migranten in België, zien we ook bij de sikhs het bestaan van dergelijke 'getransplanteerde gemeenschappen'. Van Heers wijst er bijvoorbeeld op dat veel sikhmannen in Haspengouw uit Begowal en de omringende dorpen afkomstig zijn.¹⁸⁴

Genderverhoudingen

Genderverhoudingen zijn een centraal aspect in het sikhisme en in de constructie van een sikhidentiteit.¹⁸⁵ De ontwikkeling van de sikhgemeenschap wierp al snel vragen op, zoals 'wie is een sikhman en een sikhvrouw' en 'wat betekent het om een sikhman of -vrouw te zijn'. Genderverhoudingen spelen dan ook een sleutelrol in partnerkeuze en transnationale huwelijksonderhandelingen bij sikhs.

De sikhidentiteit is voornamelijk rond de man geconstrueerd.¹⁸⁶ De geschiedenis van gevechten en de impact ervan op het lichaam van de man zijn iconisch geworden in de sikhgemeenschap. Mannen vormen het onderhandelingssterrein om te bepalen wie al dan niet tot de sikhgemeenschap behoort. Het is echter belangrijk om onze focus uit te breiden naar gender, aangezien genderrelaties een invloed hebben op het migratiepatroon van mannen en vrouwen en op partnerkeuze- en huwelijksprocessen in zowel nationale als transnationale huwelijken.¹⁸⁷

Het sikhisme propageert de gelijkheid van mannen en vrouwen. Dit kadert binnen het uitgangspunt dat alle mensen gelijkwaardig zijn en de doelstelling om een klasse- en kasteloze sociale structuur te introduceren. Deze gelijkheid is geen evidentie in de Indiase cultuur.¹⁸⁸ De realiteit toont dan ook dat sikhvrouwen niet over de gelijke rechten beschikken die hun religie en grondwet hen toekennen; de relaties blijken even hiërarchisch als in de rest van India.¹⁸⁹

De Indische maatschappij is een patriarchale maatschappij, waarbij de man als het hoofd van het huishouden over de beslissingsbevoegdheid beschikt. Mannen hebben meer privileges en beschikken over een hogere gezinsstatus. Dochters nemen een ondergeschikte positie in. Hun sociaal en moreel gedrag wordt streng bewaakt. Ouders nemen beslissingen aangaande het onderwijs en huwelijk van dochters. Vrouwen worden niet verondersteld te werken voor het huwelijk; na het huwelijk beslist de echtgenoot of ze dit al dan niet kunnen doen. Doorgaans blijven haar verantwoordelijkheden beperkt tot het huishouden en het baren en opvoeden van kinderen. Binnen deze algemene patriarchale structuren in India leven sikhfamilies, die al deze karakteristieken delen.¹⁹⁰ Verschillende rituelen voor mannen en vrouwen kennen status toe aan de gendergroepen. Een gebrek aan uniformiteit tussen mannelijke en vrouwelijke rituelen wijst op een intrinsieke ongelijkheid tussen sikhmannen en -vrouwen.¹⁹¹ Bij het huwelijk is de familie van de bruid een bruidsschat aan de familie van de bruidegom verschuldigd. Daarenboven gaat de vrouw na het huwelijk – volgens de traditie van de virilokaliteit – bij het gezin van de echtgenoot inwonen. Daarom worden Punjabi-dochters doorgaans omschreven als '*the wealth of others*'.¹⁹² Deze minderwaardige positie van dochters bij huwelijksonderhandelingen leidt tot een algemene voorkeur voor een zoon en in extremis tot het doden van vrouwelijke baby's bij Punjabi's die vrezen geen huwelijk voor hun dochter te kunnen betalen.¹⁹³

Naast de ideaaltypische voorstelling van de man, die dienst en plicht voor zichzelf plaatst, het toonbeeld van moed en dapperheid representeert en optreedt als beschermer van de religie, de gemeenschap en het gezin, wordt de vrouw verantwoordelijk geacht voor het bewaken van de traditie en de collectieve sikhidentiteit. 'Bescheidenheid, vroomheid, devotie, gevoeligheid en liefdadigheid'

zijn de karakteristieken die aan vrouwen worden toegeschreven.¹⁹⁴ Vrouwen worden niet enkel verondersteld om traditionele gebruiken en praktijken te belichamen, maar staan ook in voor het behoud van de traditie op zich. Dit komt vooral tot uiting in hun huishoudelijke rol, waar het beschermen van de familie-eer en -reputatie centraal staat.¹⁹⁵

Niettegenstaande de diepgaande verwevenheid van de status van de vrouw met de traditie, leidde de verspreiding van het onderwijs en de introductie van de beroepsbekwaamheid tot meer ruimte voor de identiteitsontwikkeling en onderhandelingsvrijheid van vrouwen. Toch blijft de meerderheid van de sikhvrouwen opereren binnen vastgelegde rollen die traditie en continuïteit bestendigen. Vrouwen kunnen onderwijs genieten, maar hun primaire rol blijft in de privésfeer; onderwijs dient in de eerste plaats bij te dragen tot hun morele en religieuze verheffing. Ze zijn bovenal hoedsters van *izzat* (eer) van zichzelf, hun gezin en de gemeenschap. Haar rol als bewaakster van de traditie blijft dus bewaard. Dit doet Kapur en Girishwar besluiten dat vrouwen verwacht worden om traditioneel te zijn binnen een moderne context.¹⁹⁶

Het voorgaande toont aan dat genderverhoudingen dynamisch en variabel zijn. Het zou dus fout zijn om genderrollen te essentialiseren. Heel wat onderzoek wijst op een meer genuanceerd beeld en benadrukt de onderhandelingsmogelijkheden van vrouwen. Een van de contexten waarin deze onderhandelingsvrijheid tot uiting komt, is de migratiecontext. Uit het onderzoek van Mooney blijkt bijvoorbeeld dat de genderrollen van sikhvrouwen positief kunnen worden gewijzigd in transnationale culturele processen.¹⁹⁷ Dankzij migratie krijgen ze meer status en macht, aangezien ze een grotere bijdrage kunnen leveren aan het gezinsbudget en de migratie van andere gezinsleden mogelijk kunnen maken.

3.2.2. Partnerkeuze, huwelijksluiting en huwelijksstrategieën bij sikhmannen in een migratiecontext

De betekenis van een huwelijk is bij de sikhs nauw verweven met de religie. Het huwelijk of *Ānand kāraj* is een door de religie gewettigde spirituele daad. Het is geen sacrament, noch een contract.¹⁹⁸ De huwelijksluiting bij sikhs in Groot-Brittannië verloopt in twee fasen: een wettelijk huwelijk, waaraan binnen de sikhgemeenschap weinig waarde wordt gehecht, gevolgd door een religieus huwelijk.¹⁹⁹ Het huwelijk is geen bevestiging van een romantische liefde, noch een lichamelijke verbintenis, maar staat in het teken van spirituele vooruitgang: man en vrouw hebben één ziel in twee lichamen en helpen elkaar om deze ziel met het 'Oneindige' te laten samensmelten.²⁰⁰ Binnen het huwelijk primeert het gezin, en dus de intentie om elkaar te respecteren, trouw te zijn en te verzorgen, samen met de kinderen.²⁰¹

De sikhpartnerkeuze en -huwelijksluiting worden gekenmerkt door een aantal principes en regels die er vooral op zijn gericht de authentieke sikhidentiteit en -collectiviteit te bestendigen. Deze drie grote principes zijn:

- 1) de praktijk van gearrangeerde huwelijken,
- 2) de kaste- (*zāt*) endogamie/clan- (*got*) exogamie/dorpsexogamie-regel,
- 3) de hiërarchische relaties tussen 'wife givers' en 'wife takers'.²⁰²

Deze regels en praktijken dienen niet als star en onveranderlijk te worden beschouwd,²⁰³ maar vormen vooral belangrijke principes waaraan de meeste sikhs proberen te voldoen. Omwille van verschillende redenen – waaronder transnationale huwelijken – worden ze dynamisch en creatief toegepast.

Uit de literatuur komt ontegensprekelijk naar voren dat de praktijk van gearrangeerde huwelijken alomtegenwoordig is binnen de sikhgemeenschap.²⁰⁴ Het is geen religieuze vereiste, maar een Zuid-Aziatische gewoonte. Net zoals bij Turken en Marokkanen is er ook bij sikhs een vage scheidingslijn tussen een ‘gedwongen’ en een ‘gewoon’ huwelijk.²⁰⁵ Het is niet steeds eenvoudig uit te maken wanneer het arrangeren al dan niet gewenst is en wanneer instemming overgaat in dwang. Instemming en dwang zijn immers perceptueel gekleurd en beïnvloed door de culturele en sociale context. Het is daarom aangewezen te spreken van een continuüm tussen ‘instemming’ en ‘dwang’, waarbij ‘overtuiging’ een belangrijke plaats binnen de grijze zone van het continuüm inneemt. Huwelijken bij sikhs worden doorgaans gearrangeerd via dichte verwanten, huwelijksadvertenties of vrienden.²⁰⁶ Gearrangeerde huwelijken spelen een sleutelrol in het behoud van cultuur en traditie.²⁰⁷ Het intergenerationeel proces van gepast trouwen, zonen en dochters opvoeden en voor hen een geschikte huwelijkspartner vinden, beantwoordt aan culturele sikhtradities die de noties van collectiviteit en gemeenschapszin bestendigen. Desalniettemin wordt deze traditionele huwelijksregeling door moderne idealen doorkruist. Dit geldt vooral bij middenklasse stedelijke en transnationale sikhs. Naast de sociale deugdzaamheid worden potentiële huwelijkskandidaten op hun opleiding, arbeidsverwezenlijkingen, rijkdom en mogelijke welvaartsgroei gescreend.²⁰⁸

Een huwelijk is heel belangrijk voor sikhs. Het is een belangrijke gebeurtenis voor de leden van het huishouden, waarbij nieuwe verbintenissen worden aangegaan en bestaande netwerken worden vernieuwd.²⁰⁹ De praktijk van gearrangeerde huwelijken dient ook te worden geïnterpreteerd binnen dit groter belang: via gearrangeerde huwelijken tracht men immers het voortbestaan van de gemeenschap te garanderen. Alhoewel de gedragscode (*Rahit Maryādā*) verdedigt dat de kaste, het ras of de afkomst van de kandidaten geen rol mag spelen in de partnerkeuze, trouwt men steeds binnen de eigen kaste (*zāt*), maar buiten de eigen clan (*got*), wat betekent dat dochters niet tussen families kunnen worden uitgewisseld.²¹⁰

Een sikh-huwelijk volgt in grote mate het hindu-model van *kanyadan* (schenken van een maagd: *kanya* betekent ‘dochter’ en *dana* verwijst naar ‘gift’). Dit betekent dat de familie van het meisje aan dit model wordt onderworpen door ‘het schenken van de maagd’ en de ermee gepaard gaande bruidsschat. *Kanyadan* vormt een belangrijke passage binnen hindu-huwelijksrites. Nochtans is een bruidsschat ten strengste verboden in het sikhisme. Een huwelijk is immers geen zakelijke overeenkomst en er mogen geen partners worden aanvaard omwille van financiële redenen. Toch zien we dat in de realiteit geschenken worden meegegeven met de bruid, bovenop de juwelen en kledij die ze sowieso meeneemt. Bij een huwelijksoverleg kan deze bruidsschat een belangrijke rol spelen en druk op de schouders van de familie van het meisje leggen.²¹¹

In de migratiecontext – waar de minderheidsgroep in voortdurende interactie met de meerderheidsgroep leeft – komt de minderheidsstatus van sikhs nog meer tot uiting en komt hun groepsidentiteit in het gedrang. Dit verklaart waarom de praktijk van gearrangeerde huwelijken in een transnationale omgeving blijft voortbestaan.²¹² Ook in België blijkt een huwelijk van een sikhjongen of -meisje met een partner uit de herkomstregio populair te zijn. Vooral jongens richten hun ogen op de herkomstregio. Hiervoor haalt Van Heers twee potentiële verklaringen aan.²¹³ Ten eerste zijn er in België onvoldoende sikhmeisjes op huwbare leeftijd. Ten tweede vervullen de ouders van sikhjongeren een sleutelrol in het partnerkeuzeproces en geven zij de voorkeur aan een bruid uit India. Gelijkaardige bevindingen zijn te vinden voor de sikhbevolking in Canada en in Groot-Brittannië.²¹⁴ Het huwelijk blijkt centraal te staan in de migratie van sikhs vandaag.²¹⁵ Terwijl deze vormen van huwelijksluiting doorgaans als een uiting van traditie worden beschouwd, zijn het veeleer traditionele

praktijken die op een flexibele manier worden aangewend voor de mogelijkheden en beperkingen die uit de globalisering – meer bepaald het internationale migratiebeleid – voortvloeien. In transnationale huwelijken, ook die van sikhs, worden traditie en moderniteit op een creatieve manier gecombineerd, en het zijn in die zin nieuwe vormen van huwelijkssluiting. Walton-Roberts wijst er bijvoorbeeld op dat het voeden en versterken van verwantschapsnetwerken en familiebanden (een traditioneel aspect van huwelijkssluiting bij sikhs) minstens even belangrijk zijn als de motivatie om de sociaal-economische positie te verbeteren.²¹⁶

Transnationale huwelijksbanden brachten bij sikhs dus een aantal bijzondere modificaties van de traditionele partnerkeuze- en huwelijkspraktijken en genderverhoudingen met zich mee. Verschillende studies rond transnationale sikh-huwelijken focusten zich op de mate van continuïteit dan wel verandering in huwelijksregelingen en -rituelen, of op de intergenerationele onderhandelingsprocessen.²¹⁷ Mand schrijft deze wijzigingen toe aan de toegenomen integratie van sikhmigranten in de voor hen nieuwe samenleving.²¹⁸ Het merendeel van de eerste generatie migranten houdt zich initieel aan de originele praktijken van de herkomstregio (Punjab), omdat men doordrongen is van een terugkeergedachte en een positie in de maatschappij van oorsprong wenst te behouden. Gradueel wordt de materiële en symbolische oriëntatie op Punjab verlaten voor een gerichtheid op de 'nieuwe thuis'. Mooney toont bijvoorbeeld aan hoe een huwelijk van een sikhvrouw in Canada met een Punjabi partner leidt tot een wijziging in de traditie van virilokaliiteit.²¹⁹ Bij een dergelijk huwelijk trekt de bruidegom doorgaans bij de familie van de bruid in, wat indruist tegen de norm op het subcontinent. Verder kunnen migrantenvrouwen hun traditionele genderpositie in positieve zin wijzigen, aangezien ze de migratie van andere sikhs mogelijk maken. Omgekeerd wordt een Indische bruid doorgaans ontzegd van een bruidsschat, aangezien de betreffende goederen van luttele betekenis zijn voor migranten en weinig waarde hebben in internationale transacties.²²⁰ Van Heers en Bal komen net tot een tegengestelde bevinding en rapporteren over onredelijk hoge bruidsschatverwachtingen door sikhgezinnen in een westerse context.²²¹ Voor sikhmannen in de diaspora veronderstellen we dat hun locatie tot meer onderhandelingsmacht zal leiden. De familie van de bruidegom is immers doorgaans superieur in status en transactionele macht, iets wat wordt versterkt door het buitenlandse verblijfsstatuut van de man.²²² Onderhavig onderzoek zal dit moeten uitwijzen. Onderzoek toont echter aan dat locatie evenzeer statusverhogend als -bedreigend kan zijn. Een verblijfplaats in het buitenland brengt de verderzetting van traditionele huwelijksrituelen en praktijken immers in het gedrang.²²³

De realiteit van transnationale huwelijken blijkt dus veel genuanceerder en complexer dan het louter inpassen van traditionele partnerkeuze- en huwelijkssluitingsprocessen in de hedendaagse motivatie om te migreren. Het gaat vaak om subtiele wijzigingen die een diepgaande antropologische studie vereisen. Om ze beter te begrijpen, gaan we aan de hand van ons conceptueel model, zoals hiervoor uiteengezet, de invloeden uit de bredere, directe en persoonlijke omgeving na die de partnerkeuzeprocessen van transnationale sikh-huwelijken beïnvloeden.

3.2.3. Factoren van invloed op de partnerkeuze en huwelijkssluiting van sikhmannen in België

Invloeden op partnerkeuze: macro-omgeving

In de literatuur vinden we een viertal factoren uit de bredere omgeving terug die de partnerkeuze van sikhmannen beïnvloeden, en meer bepaald de keuze voor een Punjabi bruid faciliteren: het bestaan van nauwe transnationale netwerken binnen de sikhgemeenschap, de groeiende massamedia en informatie- en communicatietechnologie, de internationale migratiewetgeving en de kwantitatieve compositie van de huwelijksmarkt.

De sikhdiaspora onderhoudt heel sterke banden met het subcontinent.²²⁴ Zoals reeds aangehaald, kunnen we spreken van het bestaan van transnationale netwerken waarlangs tal van materiële en niet-materiële goederen worden uitgewisseld. Via verschillende kanalen wordt getracht om deze netwerken levend te houden, zoals het kopen van eigendom in een westers land, het onderhouden van zakelijke relaties, of het arrangeren van verschillende huwelijken. Deze transnationale banden verlenen immers status en een hogere sociale positie aan sikhfamilies.²²⁵ Een transnationaal sikh-huwelijk heeft een belangrijke pragmatische component, die er niet louter op is gericht om de socio-economische positie van het gezin te verhogen. Het bestendigen en uitbreiden van verwantschaps- en familiebanden blijkt minstens even belangrijk te zijn als socio-economische drijfveren.²²⁶ Emotionele en affectieve relaties maken deel uit van de strategische objectieven, aangezien gezinshereniging er ook op is gericht de familiebanden uit de herkomstregio in de diaspora te reproduceren en te versterken.²²⁷ Het loutere bestaan van deze netwerken faciliteert natuurlijk migratie en verhoogt de kans dat er transnationaal wordt gehuwd. Sikhfamilies bestaan uit uitgebreide gezinnen en niet uit nucleaire gezinnen zoals dat in het Westen de norm is. De wetgeving op gezinshereniging houdt doorgaans geen rekening met deze andere conceptualisatie van het gezinsbegrip. Dit leidt ertoe dat sikhs het huwelijk strategisch aanwenden om de migratie van – voor ons – ‘verre verwanten’ die niet onder de gezinsherenigingswetgeving vallen mogelijk te maken.

Ondanks het belang van deze netwerken en de sterke banden in de sikhdiaspora, maken verschillende auteurs gewag van een afnemende intensiteit ervan.²²⁸ Een uitdrukking hiervan is een verschuiving in de wijze waarop (transnationale) huwelijken worden gearrangeerd. *Match-making* wordt minder rigide, minder traditioneel en meer pragmatisch en persoonlijk.²²⁹ Een voorbeeld hiervan is het gebruik van huwelijksannonces in het arrangeren van transnationale huwelijken. Tijdens het huwelijksseizoen in november en december trekt een groot aantal westerse sikhmannen met hun familie naar het Indische subcontinent om een geschikte Punjabi bruid te zoeken. Ze plaatsen hiervoor een huwelijksannonce in lokale kranten en tijdschriften.²³⁰ Verder vindt ook het internet-*daten* ingang binnen de transnationale sikhgemeenschap.²³¹ Het is duidelijk dat het bestaan van deze massamedia en informatie- en communicatietechnologie de keuze voor een sikhpartner uit het herkomstland aanzienlijk beïnvloedt. Het opent een specifiek kanaal waarlangs transnationale partners elkaar snel en zonder al te grote kosten kunnen leren kennen.

Een derde macrofactor die de partnerkeuze van sikhmannen aanzienlijk beïnvloedt, is de kwantitatieve compositie van de huwelijksmarkt. De migratie van sikhs naar België was in het verleden een hoofdzakelijk mannelijke aangelegenheid. Gaandeweg vervoegden echtgenoten en kinderen hun man via gezinshereniging,²³² maar toch zijn er proportioneel meer sikhmannen dan -vrouwen. Dit leidde tot een sekseonevenwicht in de Belgische sikh-huwelijksmarkt. Er zijn onvoldoende sikhmeisjes op huwbare leeftijd in verhouding tot sikhjongens, waardoor jongens zich tot de herkomstregio richten voor het vinden van een huwelijkspartner.²³³

Een laatste factor uit de bredere omgeving betreft de migratiewetgeving. Daar waar asielmigratie in de jaren 1980 voor sikhs tot de mogelijkheden behoorde om naar België te komen, kunnen ze nu uitsluitend via gezinshereniging een aanspraak op een legale verblijfstitel maken. Zoals reeds besproken, zijn de partnerkeuze- en huwelijksprocessen van sikhs goed in te passen in een migratiehuwelijk, wat de populariteit van dit migratiekanaal binnen deze gemeenschap vergroot. Bovendien is de migratiedruk in Punjāb groot, wat de druk op dit enige overgebleven legale migratiekanaal aanzienlijk doet toenemen. Heyse en Van Nieuwenhuyze wijzen erop dat vanaf het moment dat het migratiebeleid bepaalde regels maakt, dit leidt tot een aanpassing van de strategieën van potentiële migranten.²³⁴

Invloeden op partnerkeuze: meso-omgeving

De meso-omgeving speelt een grote rol bij de partnerkeuze van sikhs. Zowel bij sikh-mannen als -vrouwen bepalen kaste, verwantschap, etniciteit en klasse de grenzen bij het zoeken van een huwelijkspartner.²³⁵ De meeste huwelijken zijn uniek sikh. Huwelijken met een autochtoon komen weinig voor.²³⁶ Het etnische aspect vormt immers een sleutelement in de identiteit van sikhs. Een huwelijk binnen de eigen etnische groep draagt bij tot een positief zelfbeeld. Het belang van de etnisch-religieuze identiteit bij een huwelijk komt tot uiting in de analyse van huwelijks-annonces, waarbij voor mannen wordt gealludeerd op uiterlijk waarneembare religieuze symbolen zoals de 5 K's. Er wordt bijvoorbeeld vermeld of de man al dan niet een vegetariër is, een tulband draagt en al dan niet volledig geschoren is. De meeste sikhs hebben een voorkeur voor een partner binnen de eigen kaste. Om onnodige wrijvingen te voorkomen, zoekt men een partner met een vergelijkbare achtergrond. Dit wordt mede ingegeven door de traditie van virilokaliiteit, waarbij de bruid na het huwelijk bij het gezin van de echtgenoot intrekt. Bij een overeenkomstige beroepsklasse van beide families verloopt de aanpassing vlotter.²³⁷

Zuid-Aziatische huwelijken voltrekken zich veeleer tussen families dan tussen individuen. Dit wordt geïllustreerd in de praktijk van transnationale huwelijken, waarbij de partnerkeuze en huwelijksluiting een familiaal beslissingsproces vormt. Een dergelijk huwelijk wordt gezien als een bron om verdere migratie van familieleden mogelijk te maken. Ouders in India proberen via een huwelijk met gezinnen die in het buitenland leven om aan de socio-economische en migratieaspiraties tegemoet te komen, terwijl gemigreerde families huwelijken met Indische families arrangeren in de hoop verwantschap, genderwaarden en status te delen en te bestendigen.²³⁸ De impact van de familie bij transnationale huwelijken wordt aangetoond door het feit dat sommige sikhmeisjes worden gesocialiseerd tot het aangaan van een dergelijk huwelijk. De migratie van Punjabi sikhmeisjes geschiedt bijna uitsluitend door een huwelijk met een sikhman in diaspora. In bepaalde regio's van India, zoals de Doabaregio, vormt migratie een deel van de dagdagelijkse realiteit. Meisjes worden er veeleer gesocialiseerd volgens de noden en normen in Canada dan volgens een leven in Punjāb. Migratie naar Canada betekent voor hen een na te streven toekomstideaal. Ouders zijn hierdoor soms zo geobsedeerd dat ze de betrouwbaarheid van mannen in de diaspora onvoldoende nagaan, wat kan leiden tot een grotere kwetsbaarheid voor psychisch en fysiek misbruik van sikhvrouwen in Canada.²³⁹

Binnen de familie spelen vooral de ouders een primordiale rol. Ouders van sikhmannen in België koesteren doorgaans de voorkeur voor een Punjabi bruid. In Punjāb zijn de ouders van beide partijen betrokken in het partnerkeuzeproces.²⁴⁰ Toch blijkt vooral de vader van het meisje hierin een actieve rol te spelen. Dit heeft te maken met het beschreven *kanyadan*-ritueel, waarbij de familie van het meisje wordt onderworpen aan het 'schenken van een maagd' en de ermee gepaard gaande bruidsschat. Om die reden gaat de vader heel omzichtig en nauwkeurig tewerk.²⁴¹ Te meer daar het meisje na het huwelijk – omwille van de virilokaliiteit – bij het gezin

van de echtgenoot gaat inwonen. Bij een transnationaal huwelijk verloopt dit anders. Zoals reeds vermeld, verloopt een migratiehuwelijk van een Belgische sikhman vaak via een huwelijksannonce in Punjāb. Belangrijk is dat de aanstaande bruidegom tijdens deze reis doorgaans door zijn familie wordt vergezeld en dat één van de ouders – al dan niet in samenspraak met de man – uiteindelijk de knoop doorhakt. Dit toont nogmaals aan dat het partnerkeuzeproces een familiale aangelegenheid is. Mand beschrijft in een gevalstudie hoe een dergelijk selectieproces zich voltrekt.²⁴² De overleden vader van de sikhman in kwestie (Nirpar) koesterde de wens dat zijn zoon met een Punjabi vrouw in het huwelijksbootje zou treden. Na zijn dood reist Nirpar met verschillende familieleden naar zijn voorouderlijke dorp in Punjāb. Ze plaatsen er een huwelijksadvertentie in een lokale krant, waarop verschillende potentiële kandidaten reageren. Het directe afwijzen van potentiële bruiden wordt vermeden, aangezien dit een impact heeft op de reputatie en eer (*izzat*) van de vrouw en haar familie. Omdat de familie het te riskant vindt om te selecteren op basis van een annonce, wordt de hulp van een discipel (*Baba*) ingeroepen. De discipel doet een voorstel voor een huwelijksalliantie middels een foto. De familie keurt goed en de moeder neemt de uiteindelijke beslissing. Pas dan mogen de aanstaanden elkaar ontmoeten. De volgende dag, vergezeld door de discipel, reist de aanstaande bruidegom met zijn familie naar het huis van de aanstaande bruid.

Invloeden op partnerkeuze: micro-omgeving

Kapur en Girishwar schuiven op basis van de analyse van huwelijksadvertenties een aantal kenmerken van een ideale bruid en bruidegom naar voren.²⁴³ Voor mannen wordt hoofdzakelijk aan uiterlijk waarneembare religieuze symbolen gerefereerd. Mannen zijn kostwinners. Hun succes wordt afgemeten aan de opleidingsgraad, de capaciteit om geld te verdienen en de beroepsstatus. Van sikhvrouwen wordt verwacht dat ze over een aantal wenselijke kwaliteiten beschikken, gaande van fysieke eigenschappen, zoals huidskleur, figuur en schoonheid, tot psychologische trekken, zoals zachtaardig, sober, coöperatief, behagende persoonlijkheid, huiselijk, slim, onderwezen en capabel. Maagdelijkheid en een lichte huidskleur blijken de meest geprezen kwaliteiten voor een sikhbruid. Ze dienen hun eigen perspectieven en toekomstdromen in te ruilen voor de wensen van de echtgenoot en diens familie. Ze moeten altijd blij en gelukkig zijn én flexibel genoeg om met elke situatie om te gaan.

Gevolgen van gedwongen/gearrangeerde/schijnhuwelijken voor sikhmannen

Schijnhuwelijken en gedwongen huwelijken blijken voor te komen onder de sikhs. Ook sikhmannen in de diaspora kunnen het slachtoffer van een schijnhuwelijk worden. Het gebeurt immers dat Punjabi vrouwen en hun familie het huwelijk strategisch gebruiken om banden met het Westen aan te gaan. De verwanten van het meisje arrangeren dan een huwelijk met de familie van de jongen in diaspora.²⁴⁴

Voorts wijst Van Heers op de lage prevalentie van huwelijken tussen sikhmannen en Belgische vrouwen.²⁴⁵ Deze relaties komen voor, maar worden doorgaans afgebroken voor een huwelijk met een Punjabi bruid. Net zoals in andere migrantenpopulaties, is het bijgevolg mogelijk dat men eerst een schijnhuwelijk met een Belgische vrouw aangaat, of met een partner met een andere legale verblijfstitel, om vervolgens te scheiden en een partner uit de herkomstregio te laten overkomen.

Deel III

KWANTITATIEVE ANALYSE

DEEL III. KWANTITATIEVE ANALYSE

Binnen het bestek van onderhavige studie was het niet mogelijk om het kwalitatieve onderzoeksluik te ondersteunen met omvattende kwantitatieve analyses die leiden tot statistieken betreffende de onderzoeksgroep zelf. Het is wel mogelijk om op basis van bestaande administratieve data en eerdere secundaire analyses een beeld te schetsen van de socio-economische realiteit waarin de partnerkeuze van de onderzoekspopulatie plaatsvindt. De huwelijksstraditie situeert zich niet in een sociaal vacuüm, maar in een socio-economische realiteit die bij benadering kan worden uitgetekend aan de hand van beschikbare administratieve data en onderzoeksgegevens.

1. Enkele bedenkingen bij de cijfermatige gegevens ²⁴⁶

In dit hoofdstuk worden kwantitatieve gegevens samengebracht. Het was binnen het bestek van voorliggende studie enkel mogelijk om administratieve data met betrekking tot huwelijken te geven en om een beeld te schetsen van de ruimere groep waarin de onderzoekspopulatie als subgroep kan worden gesitueerd. Er worden nu eenmaal slechts beperkte statistieken bijgehouden over huwelijken, en niets over de aard ervan. Verder is het uit hoofde van de wet ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer erg moeilijk om potentieel kwetsbare gegevens te krijgen. De nationaliteit wordt als zo'n type gegeven beschouwd. De nationaliteit van de in het onderzoek betrokken onderzoekspopulatie vormt nog op twee andere manieren een hindernis om gerichte administratieve data op te slaan. Vooreerst wordt een nationaliteit geregistreerd en geen regio van herkomst. Sikhs staan dus per definitie als Indiërs geregistreerd en de groep Indiërs is veel te omvangrijk om als proxy te kunnen dienen. Verder is er de problematiek dat een groot deel van de jongere Marokkaanse en Turkse personen die in de administratieve databanken terug te vinden zijn, niet de Marokkaanse of Turkse nationaliteit hebben maar de Belgische (of soms een andere Europese nationaliteit zoals de Nederlandse).

De hier gepresenteerde gegevens betreffen secundaire analyses van enerzijds bestaande databanken, zoals de statistische gegevens van de Federale Overheidsdienst Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI), van de internetapplicatie ECODATA en van Eurostat. Sommige data zijn rechtstreeks aangevraagd bij de ADSEI; andere data zijn afkomstig van te downloaden databestanden of statistische rapporten. Nog andere databestanden werden gegenereerd door gebruik te maken van de hoger genoemde internetapplicatie ECODATA. Anderzijds wordt gebruik gemaakt van bestanden die in het kader van ander onderzoek werden aangevraagd. Op basis van gegevens van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ) kan een beeld worden geschetst van onder andere de arbeidsmarktpositie, de evoluties op de arbeidsmarkt (sector, werkend of werkloos, inkomensniveau, ...), de regio waar de betrokkenen wonen en enkele summie sociale gegevens, zoals het type gezin waaruit de onderzoekspopulatie komt. De beschrijving in deze fase vertrekt vanuit de nieuw aangekomen bruiden. Zij vormen het selectie-criterium van waaruit de onderzoekspopulatie voor de kwantitatieve fase wordt samengesteld. De kwantitatieve analyse schetst een beeld van de ruimere populatie waarin de onderzoekspopulatie van het kwalitatieve luik zich bevindt, en kan dus worden beschouwd als de achtergrond waarin de verhalen uit het kwalitatieve kunnen worden geplaatst.

2. Huwelijken in België

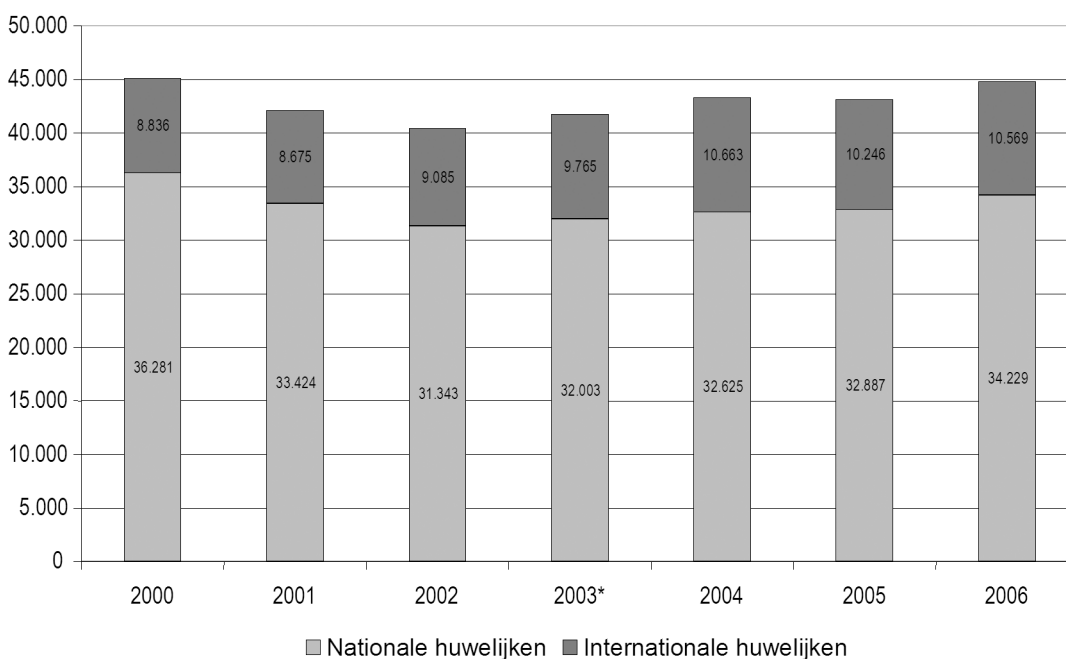
De cijfers waarop onderstaande tabellen en grafieken zijn gebaseerd zijn afkomstig van de ADSEI, en werden gegenereerd voor Eurostat. We willen nogmaals onderstrepen dat de cijfers geen exacte weergave zijn van een sociaal fenomeen, maar van een registratie van ambtelijke acties in België. De weergegeven cijfers hebben betrekking op beschikbare data die op verschillende wijze tegenover elkaar werden gesteld.

Figuren 1, 2 en 3 geven een beeld van de evolutie van het aantal huwelijken; figuren 4, 5, 6 en 7 schetsen een beeld van de evolutie van de echtscheidingen.

2.1. Gesloten huwelijken in België

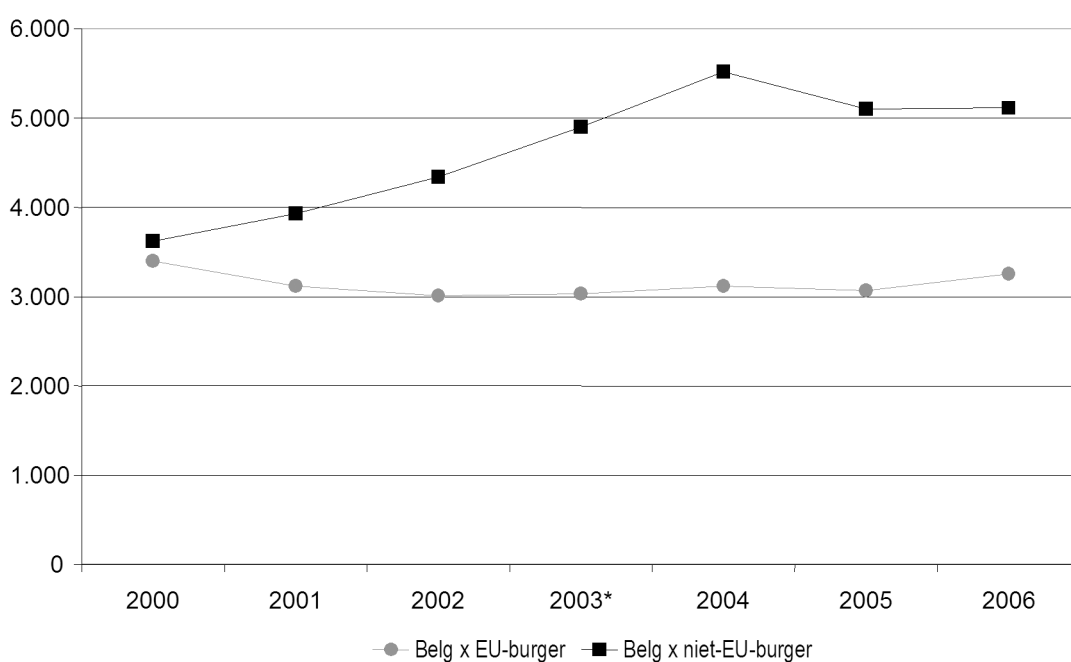
Onderstaande cijfers geven de ambtelijke registraties van de in België gesloten huwelijken weer. In het buitenland afgesloten huwelijken, inclusief de huwelijken afgesloten in de consulaten in België, worden niet in deze statistieken weergegeven. Hierdoor vallen veel huwelijken van bijvoorbeeld Marokkanen die in België wonen, of Belgen van Marokkaanse oorsprong, buiten beeld. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen nationale en internationale huwelijken om aan te geven of beide partners de Belgische nationaliteit hebben dan wel minstens één van de partners een vreemde nationaliteit heeft.

Figuur 1. Evolutie van het aantal nationale en internationale huwelijken in België (2000-2006)

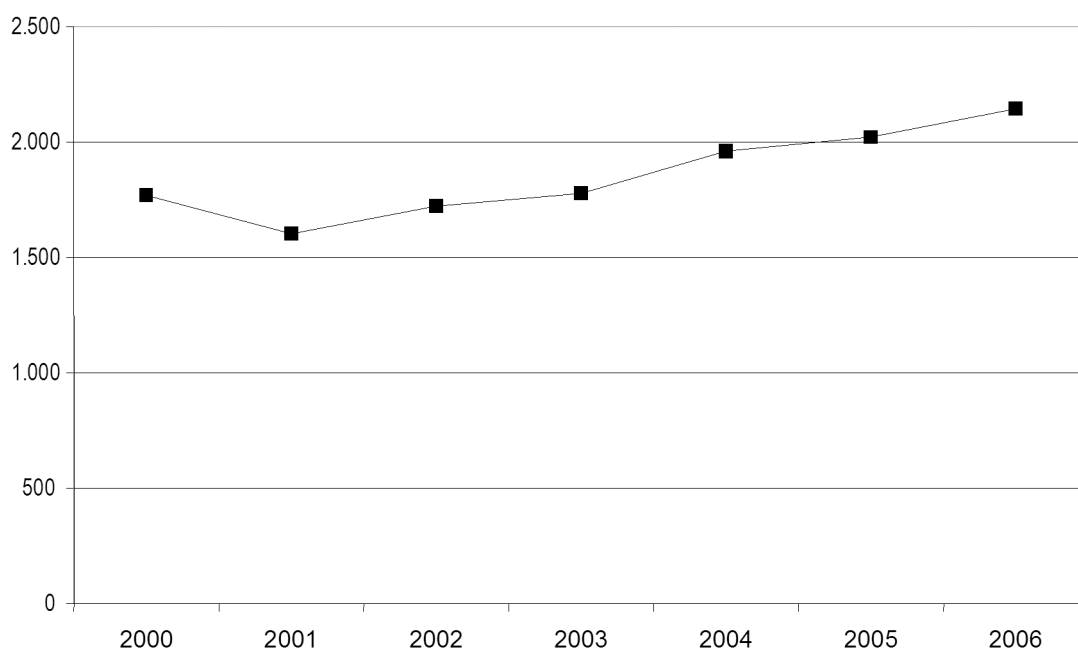
Bron: Eurostat (bewerking HIVA)

Figuur 2. Evolutie van het aantal internationale huwelijken in België (2000-2006)

Bron: Eurostat (bewerking HIVA)

Figuur 3. Evolutie van het aantal huwelijken tussen vreemdelingen in België (2000-2006)

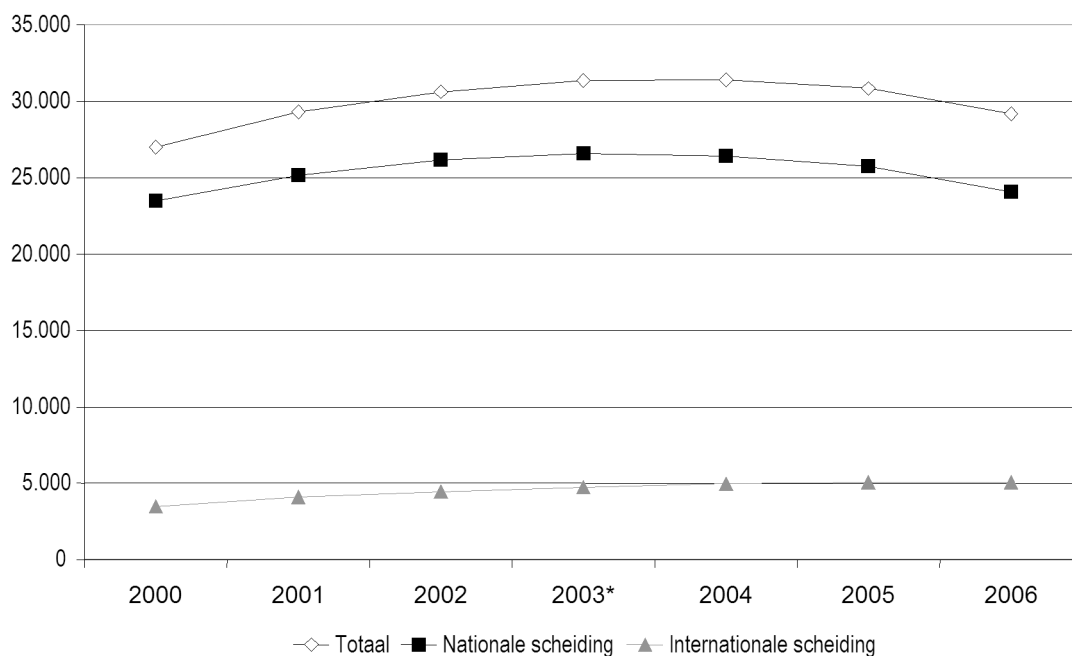

Bron: Eurostat (bewerking HIVA)

2.2. Scheidingen in België

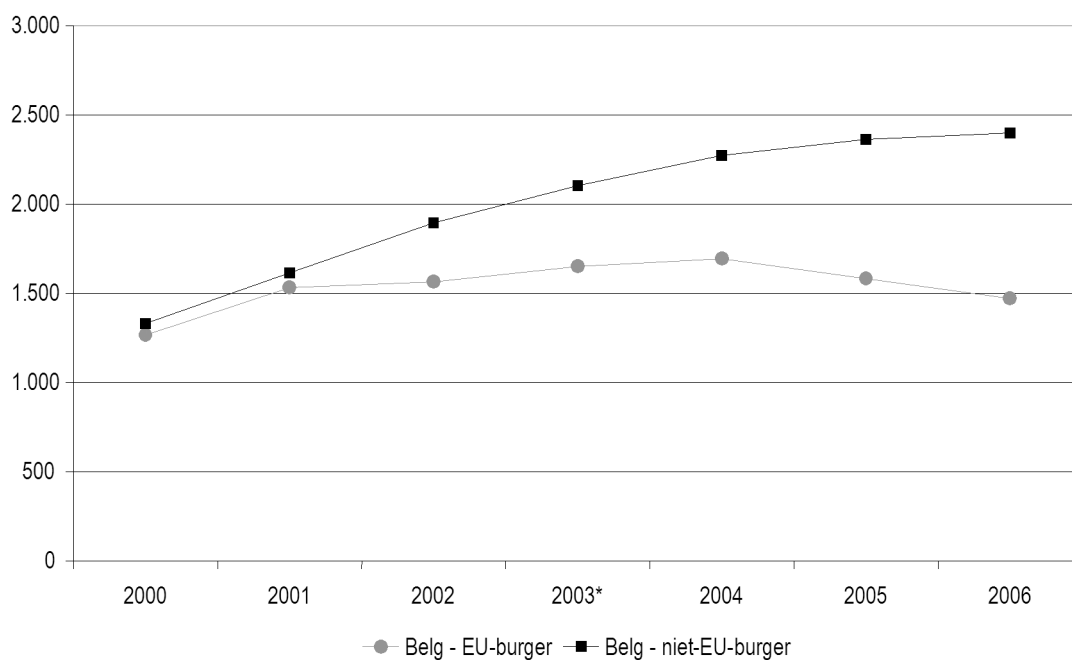
Het aantal 'internationale' scheidingen neemt toe. Deze toename is in belangrijke mate toe te schrijven aan het gestegen aantal scheidingen van Belgen die met niet-EU-burgers waren gehuwd.

Figuur 4. Evolutie van de nationale en internationale scheidingen in België (2000-2006)

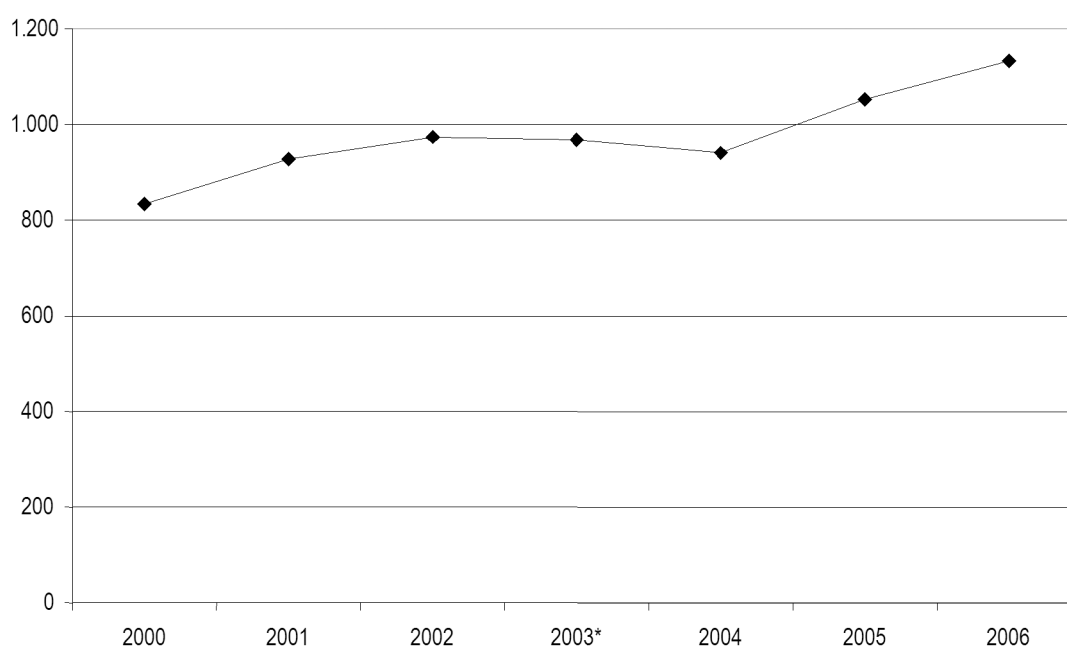
Bron: Eurostat (bewerking HIVA)

Figuur 5. Evolutie van het aantal internationale scheidingen in België (2000-2006): onderscheid tussen huwelijken van Belgen met EU-burgers en met niet-EU-burgers

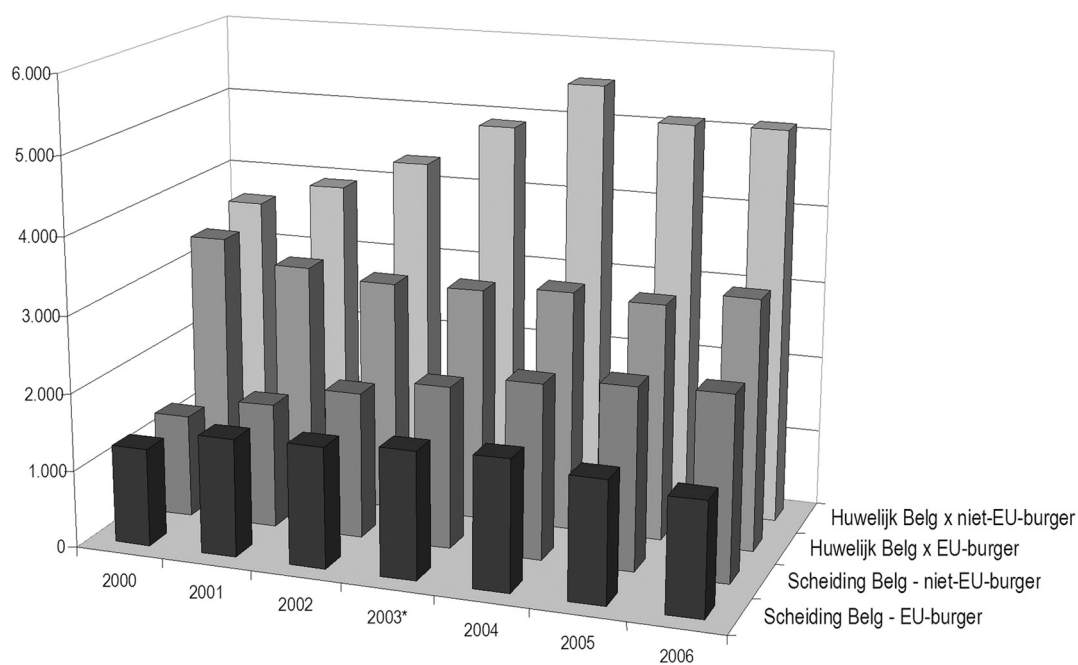
Bron: Eurostat (bewerking HIVA)

Figuur 6. Evolutie van het aantal scheidingen tussen vreemdelingen in België (2000-2006)

Bron: Eurostat (bewerking HIVA)

Figuur 7. Aantal internationale scheidingen en huwelijken in België (2000-2006)

Bron: Eurostat (bewerking HIVA)

3. Burgerlijke staat in België

Ook als een huwelijk in het buitenland is gesloten, wordt de echtelijke staat van de gehuwde partners in nationale registers opgeslagen. Het is dus mogelijk de echtelijke staat van de bevolking met een vreemde nationaliteit weer te geven en te vergelijken met de situatie van de rest van de bevolking.

Tabel 1 geeft de burgerlijke staat in België per gewest weer in absolute cijfers en op procentuele basis. Mannen met de Belgische nationaliteit, vrouwen met de Belgische nationaliteit, mannen met een vreemde nationaliteit en vrouwen met een vreemde nationaliteit worden vergeleken.

Tabel 1. Vreemde bevolking naar burgerlijke staat en geslacht - per arrondissement (Bevolking op 1 januari 2006)

		Ongehuwd	Gehuwd	Weduw- staat	Gescheiden	Totaal
België	Mannen	188.318	232.253	7.841	30.658	459.070
Brussels Hfdst. Gewest		65.995	60.988	1.347	7.539	135.869
Vlaams Gewest		66.588	83.200	2.489	10.299	162.576
Waals Gewest		55.735	88.065	4.005	12.820	160.625
↳ Waarvan Duitstalige Gem.		2.912	3.598	114	475	7.099
België	Vrouwen	164.108	215.460	35.798	26.037	441.403
Brussels Hfdst. Gewest		62.495	59.522	7.764	8.043	137.824
Vlaams Gewest		56.258	78.524	8.742	8.102	151.626
Waals Gewest		45.355	77.414	19.292	9.892	151.953
↳ Waarvan Duitstalige Gem.		2.521	3.338	392	554	6.805
België	Totaal	352.426	447.713	43.639	56.695	900.473
Brussels Hfdst. Gewest		128.490	120.510	9.111	15.582	273.693
Vlaams Gewest		122.846	161.724	11.231	18.401	314.202
Waals Gewest		101.090	165.479	23.297	22.712	312.578
↳ Waarvan Duitstalige Gem.		5.433	6.936	506	1.029	13.904

Bron: FOD Economie, ADSEI, 2008

In de tabellen 2 en 3 wordt de burgerlijke staat van respectievelijk Marokkaanse, Turkse en Indische mannen (tabel 2) en Marokkaanse, Turkse en Indische vrouwen (tabel 3) geplaatst naast die van de gehele Belgische bevolking en naast die van alle vreemdelingen. In figuur 8 wordt een procentuele vergelijking hiervan weergegeven.

Tabel 2. Vreemde bevolking naar burgerlijke staat en geslacht - nationaliteitsgroep (Mannen op 1 januari 2006)

Burgerlijke staat	Totaal	Ongehuwd	Gehuwd	Weduw- staat	Gescheiden	Totaal M+V
Totaal België	5.143.821	2.374.162	2.274.956	136.476	358.227	10.511.382
Belgen	4.684.751	2.185.844	2.042.703	128.635	327.569	9.610.909
Vreemdelingen	459.070	188.318	232.253	7.841	30.658	900.473
Waarvan Turken	19.666	5.077	13.374	197	1.018	39.664
Waarvan Indiërs	3.114	1.498	1.544	10	62	5.300
Waarvan Marokkanen	41.813	15.655	23.172	212	2.774	80.602

Bron: FOD Economie, ADSEI, 2008

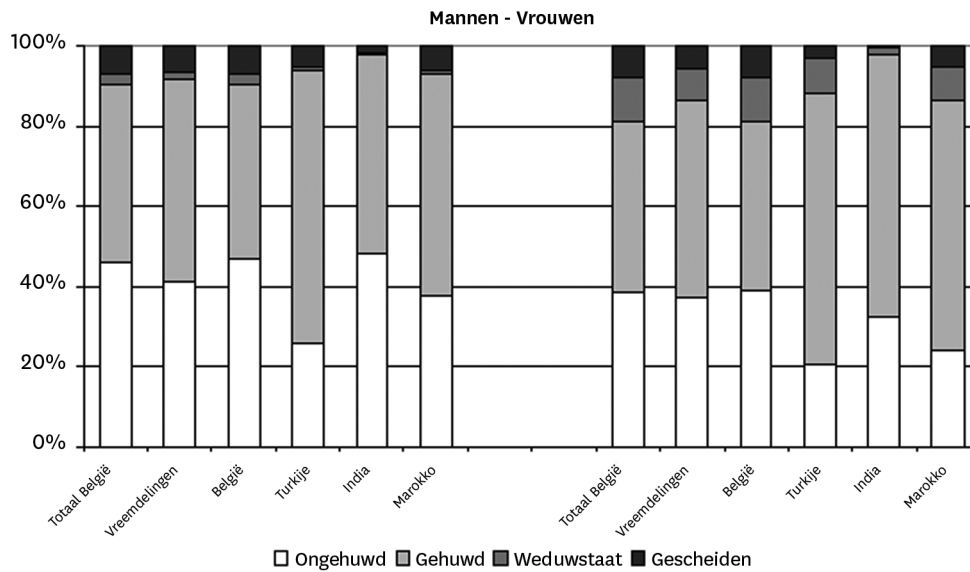
Tabel 3. Vreemde bevolking naar burgerlijke staat en geslacht - nationaliteitsgroep (Vrouwen op 1 januari 2006)

Burgerlijke staat	Totaal	Ongehuwd	Gehuwd	Weduw- staat	Gescheiden	Totaal M+V
Totaal België	5.367.561	2.081.448	2.279.158	582.421	424.534	10.511.382
Belgen	4.926.158	1.917.340	2.063.698	546.623	398.497	9.610.909
Vreemdelingen	441.403	164.108	215.460	35.798	26.037	900.473
Waarvan Turken	19.998	4.097	13.499	1.813	589	39.664
Waarvan Indiërs	2.186	708	1.426	39	13	5.300
Waarvan Marokkanen	38.789	9.333	24.159	3.260	2.037	80.602

Bron: FOD Economie, ADSEI, 2008

Figuur 8. Relatieve vergelijking van de burgerlijke staat voor de verschillende nationaliteitsgroepen in België (2006)

Bron: FOD Economie, ADSEI, 2008

Uit figuur 8 kan worden afgeleid dat de genderverschillen zowel bij de Belgen als bij de vreemdelingen op een gelijkaardige wijze terugkomen. De weduwstaats is veel prominenter aanwezig bij Belgische vrouwen dan bij Belgische mannen. Hetzelfde geldt voor de vrouwen met een vreemde nationaliteit.

Een tweede vaststelling is dat personen van Turkse herkomst significant vaker een huwelijksstatus hebben dan de andere groepen. Op dit punt verschillen de in België wonende Turken en Marokkanen van elkaar. Turkse mannen zijn significant vaker gehuwd dan Marokkaanse mannen. Bij Turkse en Marokkaanse vrouwen is het verschil minder groot.

Tabel 4. Aantal huwelijken naar de nationaliteit en de leeftijd van de echtgenoot (man) in België 2005

Totaal	Totaal	< 20 jaar	20-24 jaar	25-29 jaar	30-34 jaar	35-39 jaar	40-44 jaar	45-49 jaar	50-59 jaar	60-69 jaar	70-79 jaar	≥ 80 jaar
Belgen + vreemdelingen	43.141	173	4.495	13.117	8.829	5.361	3.882	2.693	3.204	1.040	287	60
België	36.873	114	3.662	11.416	7.242	4.437	3.395	2.415	2.924	947	265	56
Nederland	625	-	30	93	138	112	86	70	66	24	5	1
Verenigd Koninkrijk	127	1	3	13	25	28	18	13	17	6	3	-
Frankrijk	562	1	46	149	124	89	51	32	49	17	4	-
Duitsland	130	1	4	5	23	42	20	11	14	8	2	-
Luxemburg	34	-	1	5	7	5	6	2	6	-	2	-
Italië	631	1	64	139	132	93	70	46	57	24	3	2
Zwitserland	12	1	2	1	4	1	1	-	1	1	-	-
Oostenrijk	12	1	1	1	4	1	2	2	-	-	-	-
Spanje	126	1	7	19	26	20	28	13	9	2	1	-
Portugal	71	-	10	15	16	14	4	2	8	2	-	-
Griekenland	37	-	2	11	9	5	3	5	2	-	-	-
Turkije	266	2	76	83	62	22	17	3	-	1	-	-
Ierland	14	-	-	2	6	2	3	1	-	-	-	-
Denemarken	6	-	-	2	2	-	1	1	-	-	-	-
Noorwegen	4	-	-	1	-	-	1	1	-	-	1	-
Zweden	7	-	-	-	1	2	1	2	1	-	-	-
Finland	4	-	-	1	1	-	1	-	1	-	-	-
Polen	31	-	4	7	7	4	6	1	1	-	-	1
Hongarije	8	1	-	1	1	3	2	-	-	-	-	-
ex-Tsjechoslowakije	18	1	6	5	3	-	1	1	-	1	-	-
ex-Joegoslavië	174	5	45	57	34	20	7	5	1	-	-	-
Rusland	93	5	20	23	24	15	4	1	-	1	-	-
Andere Europese landen	115	2	30	38	26	9	2	3	5	-	-	-
Marokko	1.576	9	278	560	437	193	64	19	14	2	-	-
Algerije	297	2	17	83	120	51	17	3	4	-	-	-
Tunesië	119	1	19	52	23	11	9	2	1	-	1	-
Egypte	37	-	1	18	6	7	3	2	-	-	-	-
D.R. Congo	89	-	2	27	20	18	13	7	2	-	-	-
Rwanda	38	-	19	-	1	4	10	3	-	1	-	-
Andere Afrikaanse landen	413	3	63	115	134	69	15	9	4	1	-	-
V.S.	50	4	6	12	9	3	6	3	6	1	-	-
Canada	18	1	-	3	6	2	2	1	3	-	-	-
Andere Amerikaanse landen	146	5	30	42	38	18	6	5	-	2	-	-
Azië	335	9	55	101	92	50	13	8	7	-	-	-
Oceanië	11	-	1	3	4	2	-	1	-	-	-	-
Vaderlandlozen en onbekenden	51	2	9	10	13	10	4	2	1	-	-	-

Bron: FOD Economie, ADSEI, 2008

4. Profielgegevens van de ‘huwelijkspartners’

In deze paragraaf wordt het socio-economische profiel van de huwelijkspartners geschetst. De term huwelijkspartners staat in de titel van deze paragraaf tussen aanhalingstekens omdat de burgerlijke staat van de onderzoekspopulatie in het onderzoek waaraan deze gegevens werden ontleend niet was gekend. Met het materiaal dat aanwezig is in de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ) werd voor het onderzoek *Liefde kent geen grenzen* (Heyse et al., 2007) een algoritme ontwikkeld dat een goede benadering geeft. Het onderzoek had betrekking op de jaren 2000 tot 2003. Het is relevant om deze gegevens nog weer te geven, omdat wijzigingen in het socio-economische profiel dat voor een hele groep wordt uitgetekend, zich maar heel geleidelijk voltrekken.

Aan de hand van het in bijlage 1 beschreven algoritme werden gegevens met betrekking tot de onderzoekspopulatie uit de *Datawarehouse arbeidsmarkt* gehaald. Aan de hand van deze gegevens wordt het profiel van de nieuwkomers geschetst, evenals het profiel van hun partners. De nieuwkomers en hun partners zijn beschreven aan de hand van data die betrekking hebben op drie cohorten: de nieuwkomers die in de loop van 2000 België zijn binnengekomen en hun partners; de nieuwkomers die in de loop van 2001 zijn binnengekomen en hun partners; de nieuwkomers die in de loop van 2002 zijn binnengekomen en hun wederhelften. Telkens wordt gekeken waar we ze kunnen terugvinden in de administratieve bestanden die door de KSZ kunnen worden gekoppeld. Voor de twee eerste cohorten zijn er twee meetmomenten: het einde van het jaar na het jaar van hun aankomst en het einde van 2003. Voor de cohort van 2002 werken we enkel met de gegevens van 2003. Op sommige plaatsen worden de cohorten samen bekeken. Op andere plaatsen wordt de situatie geduid aan de hand van één cohort.

4.1. Profiel van de in België wonende partners

4.1.1. De regio van herkomst

De hier beschreven gegevens hebben betrekking op de *nationaliteit* van de populatie (de in België wonende partners), niet op de regio van herkomst. In de omvangrijke groep ‘Europa 15’ zitten zowel Belgen, Nederlanders, Fransen, ... als genaturaliseerde vreemdelingen (Belgen van Turkse of Marokkaanse herkomst). Een analyse van de verdeling van de nationaliteit van de partners leert, naast het feit dat de cijfers vrij constant zijn, dat er over de bestudeerde drie jaar een toename is van het aandeel partners met een Oost-Europese nationaliteit dat in België woont en een buitenlandse levensgezel heeft. Het aantal personen met een nationaliteit van de Middellandse Zeeregio of de Arabische wereld schommelt. Het totale aantal van deze subgroep neemt over de bestudeerde jaren wel met bijna 2.000 eenheden toe. In tabel 5 worden de in België wonende ‘huwelijkspartners’ opgesplitst naar geslacht (cohort 2002). De mannen vormen bijna 6 op 10 van de in België verblijvende personen die een partner uit het buitenland halen. Meer in België wonende mannen dan vrouwen hebben dus een partner van vreemde herkomst. Personen die een zuidelijke mediterrane achtergrond hebben (Turken, Marokkanen en anderen) vormen een kleine 7% van de totale groep, of een kleine 12% van het aantal mannen, die een partner uit het buitenland halen.

Tabel 5. De regio van herkomst van de partners in België naar geslacht (2002)

Geslacht	Man			Vrouw			Totaal	
	Aantal	%	Kol %	Aantal	%	Kol %	Aantal	%
Regio								
Middel. Zee	806	6,8	11,6	185	1,6	3,8	991	8,34
Europa 15	5.550	46,7	79,8	4.475	37,7	90,7	10.025	84,34
Andere	377	3,2	5,4	163	1,4	3,3	540	4,54
Oost-Europa	181	1,5	2,6	92	0,8	1,9	273	2,30
Zuidoost-Azië	29	0,2	0,4	13	0,1	0,3	42	0,35
Andere IL	12	0,1	0,2	4	0,03	0,08	16	0,13
Totaal	6.955	58,5	100	4.932	41,5	100	11.887	100,00

Bron: Datawarehouse arbeidsmarkt, KSZ

Legende: *Europa 15*: Oostenrijk, België, Duitsland, Denemarken, Spanje, Finland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Portugal, Zweden;
Andere: Europese landen, met uitzondering van de landen van EU15 en van Oost-Europa;
Andere IL: Andere industrielanden.

Dit is echter een onderschatting van het aantal personen met dezelfde etnisch-culturele achtergrond. Zij die inmiddels een Belgische nationaliteit hebben verworven (door geboorte of door naturalisatie) zijn opgenomen in de cijfers onder de categorie 'Europa 15'. In tabel 6 werden dezelfde groepen opgedeeld, niet naar hun eigen nationaliteitsgroep, maar naar de nationaliteitsgroep van de persoon die men laat overkomen. Er zijn in het totaal 806 mannen met een nationaliteit uit het Middellandse Zeegebied of de Arabische wereld die een partner laten overkomen, maar er zijn 2.453 mannen die een partner uit hetzelfde gebied naar België halen. De grote meerderheid daarvan heeft een Europese nationaliteit. Er kan worden aangenomen dat het veelal over genaturaliseerde vreemdelingen gaat van Marokkaanse of Turkse herkomst. Waar deze nationaliteitsgroepen beperkt blijven tot een kleine 12% als we naar de nationaliteit van de in België verblijvende mannen kijken, stijgt dit percentage tot 36% van de mannen als we de nationaliteit van de partner die uit het buitenland komt als basis nemen. Er kan vanuit worden gegaan dat deze werkwijze een goede benadering geeft van de groep waarin de onderzoekspopulatie zich situeert, maar er blijft 'ruis' op de cijfers zitten omdat ook de autochtone Belgen/Europeanen die een partner uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld halen in deze groep zijn opgenomen.

Tabel 6. Regio van herkomst van de nieuwkomers voor de in België verblijvende partners (2002)

Geslacht	Man			Vrouw			Totaal	
	Aantal	%	Kol %	Aantal	%	Kol %	Aantal	%
Regio								
Middel. Zee	2.453	21,73	36,87	2.570	22,76	55,41	5.023	44,49
Europa 15	1.246	11,04	18,73	1.000	8,86	21,56	2.246	19,9
Andere	1.401	12,41	21,06	678	6,00	14,62	2.079	18,4
Oost-Europa	1.028	9,10	15,45	311	2,75	6,71	1.339	11,9
Zuidoost-Azië	454	4,02	6,82	19	0,17	0,41	473	4,2
Andere IL	71	0,63	1,07	60	0,53	1,29	131	1,2
Totaal	6.653	58,92	100,00	4.638	41,08	100,00	11.291	100,00

Bron: Datawarehouse arbeidsmarkt, KSZ

Legende: *Europa 15*: Oostenrijk, België, Duitsland, Denemarken, Spanje, Finland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Portugal, Zweden;
Andere: Europese landen, met uitzondering van de landen van EU15 en van Oost-Europa;
Andere IL: Andere industrielanden.

4.1.2. De leeftijd van de partners in België

Tabel 7. De in België levende partners uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld: mannen naar eigen nationaliteitsgroep en naar nationaliteitsgroep nieuwkomer (2002)

Leeftijd	Groep gebaseerd op nationaliteit resident		Groep gebaseerd op nationaliteit nieuwkomer	
	Aantal	%	Aantal	%
15-19	0	0,0	0	0,0
20-24	33	4,1	177	7,2
25-29	127	15,8	453	18,5
30-34	212	26,3	525	21,4
35-39	196	24,3	511	20,8
40-44	94	11,7	284	11,6
45-49	67	8,3	197	8,0
50-54	32	4,0	136	5,5
55-59	15	1,9	65	2,6
≥ 60	30	3,7	101	4,1
Andere	0	0,0	4	0,2
Totaal	806	100,0	2 453	100

Bron: Datawarehouse arbeidsmarkt, KSZ

De mannen met een nationaliteit van het zuidelijke bekken van de Middellandse Zee of de mannen die hun partner uit die regio laten overkomen zijn doorgaans niet erg jong. Ongeveer de helft is ouder dan 35 jaar. Ongeveer 40% is tussen 25 en 35 jaar. Een opvallende vaststelling is wel het verschil tussen de ‘totale’ groep (zowel personen met een Belgische/Europese nationaliteit als mannen met een vreemde nationaliteit) en de groep mannen met een vreemde nationaliteit. Het aandeel relatief jonge huwelijkspartners (jonger dan 25 jaar) ligt voor de laatste groep op 4%; voor de totale groep ligt het aandeel op iets meer dan 7%. 20% van de vreemdelingen is jonger dan 30 jaar tegenover 26% van de totale groep.

4.1.3. De in België wonende partners naar geslacht

Het geslacht van de in België wonende partners is het spiegelbeeld van het geslacht van de nieuwkomers. In dit geval is 41% van de betrokkenen vrouw en 59% man.

Tabel 8. De in België wonende partners per cohorte naar geslacht

Cohorte	2000		2001		2002	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Man	5.491	58,73	5.794	58,00	6.955	58,51
Vrouw	3.859	41,27	4.196	42,00	4.932	41,49
Totaal	9.350		9.990		11.887	

Bron: Datawarehouse arbeidsmarkt, KSZ

Een vaststelling die we ook hier kunnen maken, is dat wat betreft de verdeling van het geslacht van de partners die in België wonen en die hun ‘levensgezel(lin)’ in het buitenland halen, er nauwelijks verschillen zijn over de drie bestudeerde jaren.

4.2. Profiel van de nieuwkomers in België

4.2.1. De regio van herkomst

Tabel 9. Regio van herkomst van de nieuwkomers per cohorte (2000-2002)

Cohorte	2000		2001		2002	
Regio herkomst	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Middellandse Zeegebied	3.884	43,4	3.782	39,5	5.037	44,5
Europa 15	2.278	25,5	2.323	24,3	2.259	19,9
Andere	1.405	15,7	1.832	19,1	2.089	18,4
Oost-Europa	829	9,3	1.151	12,0	1.344	11,9
Zuidoost-Azië	424	4,7	372	3,9	473	4,2
Noord-Amerika	122	1,4	119	1,2	131	1,2
Totaal	8.942	100	9.579	100	11.333	100

* Frequency Missing = 597; 626; 717

Bron: Datawarehouse arbeidsmarkt, KSZ

Legende: *Europa 15*: Europa 15: Oostenrijk, België, Duitsland, Denemarken, Spanje, Finland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Portugal, Zweden;
Andere: Europese landen, met uitzondering van de landen van EU15 en van Oost-Europa.

De verdeling over de regio's van herkomst leert dat de belangrijkste regio, het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld, over de drie jaar bovenaan de lijst blijft, maar op jaarbasis behoorlijk kan schommelen. In 2003 kende de groep van het Middellandse Zeegebied een groei van 5%. De stijgende aandacht voor migranten uit Oost-Europa en de voormalige Sovjetregio wordt niet specifiek teruggevonden in de evolutie in tabel 9, al is er wel een substantiële nominale groei van deze populatie vast te stellen over de drie bestudeerde jaren.

4.2.2. De leeftijd van de nieuwkomers

De nieuwkomers zijn in eerste instantie jong. Bijna driekwart (74%) van de cohorte 2000 is jonger dan 35 jaar; 21% is jonger dan 25 jaar en een kleine groep (2%) is jonger dan 20 jaar. Deze groep jeugdige immigranten is vrijwel uitsluitend (84%) afkomstig uit de populatie afkomstig uit het Middellandse Zeegebied.

Een evolutie over drie jaren is te weinig om over tendensen te spreken. Toch valt het op dat de categorie van de -35-jarigen (steeds meer dan 70% van de totale populatie nieuwkomers van dat jaar) lichtjes (5%) afneemt ten voordele van de iets oudere categorieën 35-44 jaar en 44-45 jaar.

Tabel 10. De nieuwkomers per cohorte naar leeftijdscategorie

Cohorte	2000		2001		2002	
Leeftijd	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
15-34	6.637	74,4	6.789	71,1	8.020	70,9
35-44	1.629	18,3	2.006	21,0	2.364	20,9
45-54	565	6,3	660	6,9	815	7,2
≥60	85	1,0	100	1,0	109	1,0
Totaal	8.916	100	9.555	100	11.308	100

Bron: Datawarehouse arbeidsmarkt, KSZ

4.2.3. De nieuwkomers naar geslacht

De immigratie is voornamelijk een vrouwelijke aangelegenheid. De verdeling over de geslachten blijft in de jaren 2000 tot 2002 gelijk: bijna zes op tien nieuwkomers zijn vrouwen (58%-59%); vier op tien zijn mannen.

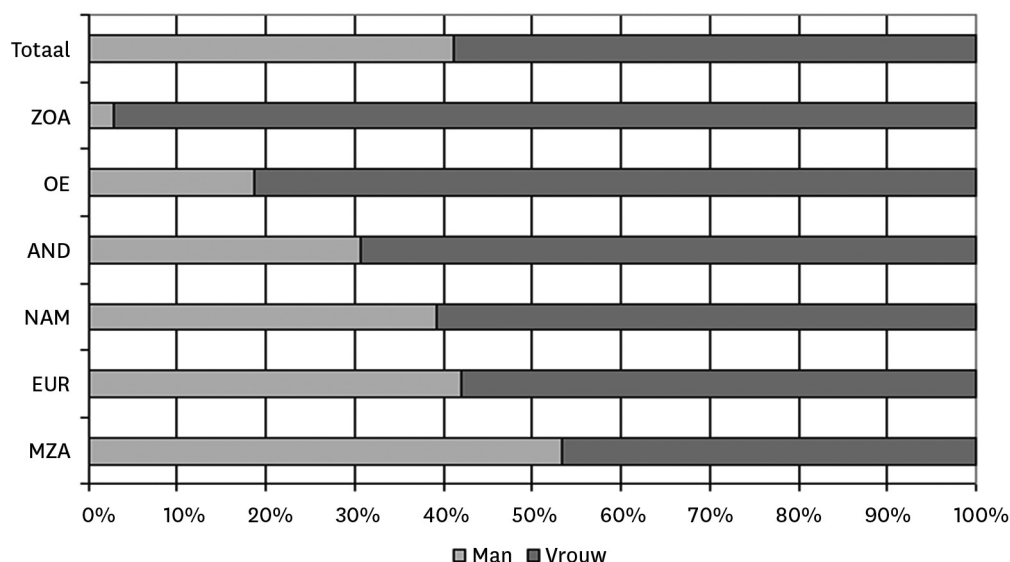
Tabel 11. De nieuwkomers per cohorte naar geslacht

Cohorte	2000		2001		2002	
Geslacht	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Man	3.666	41,00	4.002	41,78	4.656	41,08
Vrouw	5.276	59,00	5.577	58,22	6.677	58,92
Totaal	8.942	100	9.579	100	11.333	

Bron: Datawarehouse arbeidsmarkt, KSZ

Deze verdeling verschilt sterk naargelang de nationaliteitsklasse. Er is een sterk significant verband (Cramer's V = .29; p <.0001) tussen de variabelen geslacht en nationaliteitsklasse. Het algemene beeld wordt bijna omgekeerd voor de groep van immigranten uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld. Dit is de groep die in belangrijke mate is samengesteld uit de Marokkaanse en Turkse respondenten. Van deze subgroep is 53% mannelijk. De feminisering van de immigratie is het meest duidelijk wanneer wordt gekeken naar de andere nationaliteitscategorieën, vooral naar de Oost-Europese migratie (81% vrouwen) en de Zuidoost-Aziatische immigratie (97% vrouwen). De sikhs uit dit onderzoek zijn terug te vinden in deze laatste groep.

Figuur 9. Nieuwkomers naar geslacht

Bron: Datawarehouse arbeidsmarkt, KSZ.

Legende: ZOA: Zuidoost-Azië; OE: Oost-Europa; AND: andere; NAM: Noord-Amerika; EUR: Europa (15), MZA: Middellandse Zeegebied en Arabische wereld.

5. De sociaal-economische positie van de partners in België ²⁴⁷

De in België levende bevolking, die voorwerp is van deze studie, is actief op de arbeidsmarkt. De achtergrond en socio-economische kenmerken van de partners waarmee in België een huwelijk werd aangegaan of waarmee formeel of informeel (maar wel geregistreerd) wordt samengeleefd, geven een partieel beeld van het ‘milieu’ waarin de betrokken populatie zich bevindt. Het betreft opnieuw een algemeen beeld van de totale populatie waarin de bestudeerde thematiek aan bod komt. We geven dus geen beschrijving van de populatie die in het kwalitatieve deel aan bod komt, maar een schets van de ruimere context.

5.1. De arbeidsmarkt

Een analyse van de arbeidsmarktpositie van de partners in België, toont aan dat de helft ervan in loondienst is. Een opvallend gegeven is dat bijna één op vijf van de personen die een partner in het buitenland halen werkzoekend is. Bijna 10% van deze populatie heeft een zelfstandigenstatuut. Personen die de arbeidsmarkt verlaten hebben en die in het pensioenstelsel zijn terechtgekomen, zijn niet in de analyse terug te vinden.

Het is interessant om het geslachtskenmerk hier in de analyse binnen te brengen. Er bestaat een redelijk (Cramer's $V = .24$, $p < .0001$) en significant verband tussen de positie op de arbeidsmarkt van deze groep en hun geslacht.

Van de hele groep is bijna 20% werkloos. Het zijn (proportioneel) vooral de vrouwen in deze (sub)populatie die werkzoekend zijn. Van de vrouwen in deze groep is 28% werkzoekend. De vrouwen vormen 41% van de groep, maar 59% van de werkzoekenden. 80% van de zelfstandigen in deze groep zijn mannelijk. De categorie ‘andere’, dit zijn personen die niet in de indeling vallen of waarvan de status onbekend is, is redelijk gelijk over de geslachten verdeeld. De verdeling van het aantal loontrekkenden is dan weer in het voordeel van de mannen in deze groep. Zij vormen 59% van de groep en 64% van de loontrekkenden.

5.2. Werk

Een vrij groot deel van de personen die een levenspartner in het buitenland halen, zijn niet erg kapitaalkrchtig. Drie op tien beschikt over een maandelijks brutoloon van minder dan € 1.250 per maand; één op drie moet rondkomen met een inkomen van minder dan € 1.500. Daartegenover staat wel dat de groep die een maandelijks bruto-inkomen heeft van meer dan € 2.000 ook één derde van de (sub)populatie omvat.

In de laagste inkomenscategorie zijn procentueel iets meer vrouwen te vinden. 40% van de werkende vrouwen uit deze populatie zit in de laagste inkomenscategorie tegenover 25% van de mannen. In absolute aantallen blijven die echter de grootste groep.

5.3. Werkloosheid

Bijna een op vijf van de in België levende partners van de 2000 cohorte is werkzoekend. Slechts minimale percentages zijn terug te vinden bij de loopbaanoriëntatie (1%) of activeringsmaatregelen (< 1%). Een jaar na aankomst van hun buitenlandse partners heeft 16% van deze werkzoekende subpopulatie ook een partner in de werkloosheid. Dit betekent dat een kleine 5% van de hele onderzoekspopulatie bestaat uit gezinsentiteiten waarin beide partners bij de Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) geregistreerd staan.

Niet alle groepen zijn even sterk vertegenwoordigd in de werkloosheid. Als we de partners nemen, ongeacht hun nationaliteit, die zijn gehuwd met een nieuwkomer uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld, stijgt het aandeel van de werkloosheid hier tot bijna 33%. De mannen in deze groep hebben minder het werkzoekendenstatuut dan de vrouwen. Van de vrouwen die huwen met een partner uit het Middellandse Zeegebied zijn bijna vier op tien werkzoekend (39,62 %).

Tabel 12. Positie op de arbeidsmarkt van partners die huwen met een nieuwkomer uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld

Activiteit	Man		Vrouw		Totaal	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Andere	232	5,99	365	9,43	597	15,42
Loondienst	921	23,79	760	19,63	1681	43,41
Niet-actief	70	1,81	80	2,07	150	3,87
Werkzoekend	453	11,70	813	21,00	1266	32,70
Zelfstandig	144	3,72	34	0,88	178	4,60
Totaal	1 820	47,00	2 052	53,00	3 872	100

Bron: Datawarehouse arbeidsmarkt, KSZ

We kunnen dezelfde oefening opnieuw doen en kijken naar de werkloosheid van de in België wonende partner in functie van de nationaliteit van de nieuwkomer. Dan blijkt dat alle andere nationaliteitsklassen sterk verschillen van het profiel van de groep uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld. Zowel de personen die samenwonen met een partner uit Zuidoost-Azië, uit Noord-Amerika of uit Oost-Europa kennen een werkloosheid die schommelt rond 9%, de gemiddelde werkloosheid van 2000. Enkel de groep 'Andere' scoort met 12% hoger, maar ook deze subgroep blijft ver verwijderd van de werkloosheidscijfers van de groep met partner uit de Zuidelijke Middellandse Zeeregio (33%).

Als we naar de partners van de nieuwkomers kijken, stellen we vast dat deze voor 80% een Europese nationaliteit hebben. Daarbij werd de hypothese geformuleerd dat deze subpopulatie in belangrijke mate uit genaturaliseerde Belgen zou bestaan of Europeanen met een (niet-Europese) migratieachtergrond.

Een studie van bijvoorbeeld de arbeidsmarktpositie van deze personen lijkt dit te bevestigen. Van de bestudeerde cohorte 2000 staat 19,3% van de in België wonende partners als werkloos geregistreerd. Het algemene werkloosheidspercentage voor dat jaar bedroeg 9%. Voor de buitenlanders bedroeg het werkloosheidspercentage toen 22%.²⁴⁸ Als we de werkloosheidpercentages nagaan van de personen die huwen met een persoon afkomstig uit de cluster 'Middellandse Zee en Arabische wereld' komen we uit op 32,6%, een cijfer dat overeenkomt met het aandeel werkloosheid bij de Marokkaanse en Turkse landgenoten.²⁴⁹ In het onderzoek van Vertommen et al. omvatten deze categorieën ook de vreemdelingen die genaturaliseerd zijn. Als we de arbeidsmarktpositie van de partners bekijken zonder de groep die huwt met een persoon uit het Middellandse Zeegebied, dan valt het werkloosheidspercentage terug tot 9%: het gemiddelde voor de totale bevolking van dat jaar.

5.4. Ziekte en invaliditeit

In de totale populatie is het aantal personen dat bij de Rijksdienst voor Invaliditeit en Ziekteverzekering (RIZIV) is terug te vinden erg beperkt. 2% van de in België gevestigde personen die een partner uit het buitenland halen is bij het RIZIV bekend. Voor de cohorte 2000 betreft het 160 mensen met een Europese nationaliteit en 26 personen met een nationaliteit uit het Middellandse Zeegebied.

6. Synthese en conclusie

Wat betreft de in dit hoofdstuk beschreven data, is het belangrijk voor ogen te houden dat de gepresenteerde statistieken met betrekking tot huwelijken slechts een beperkt beeld geven. Huwelijken die in het buitenland worden gesloten zijn niet terug te vinden in de statistieken. Ook de gepresenteerde statistieken met betrekking tot de nationaliteit geven slechts een beperkt beeld. Veel jongeren van de tweede en derde generatie zijn cultureel-etnisch van Marokkaanse, Turkse of Indische herkomst, maar hebben een Belgische nationaliteit. Zij worden niet weergegeven in de statistieken met betrekking tot vreemdelingen.

De belangrijkste vaststelling met betrekking tot internationale huwelijken en scheidingen is dat het aantal huwelijken dat in België wordt gesloten tussen Belgen en vreemdelingen en tussen personen met een vreemde nationaliteit onderling toeneemt. Het aantal ‘internationale’ scheidingen neemt eveneens toe. Deze toename is in belangrijke mate toe te schrijven aan het gestegen aantal scheidingen van Belgen die met niet-EU-burgers gehuwd waren.

Een vergelijking van de burgerlijke staat leert dat vooral de Turkse gemeenschap procentueel meer gehuwden kent. Ook de Marokkaanse gemeenschap telt relatief meer huwelijken dan bij Belgen het geval is. Turkse mannen trouwen opvallend vaker dan Marokkaanse mannen; tussen Turkse en Marokkaanse vrouwen is er niet zo’n verschil merkbaar.

Uit het onderzoek van Heyse et al. kunnen een aantal voor dit onderzoek relevante bevindingen worden gehaald met betrekking tot de in België wonende personen die een huwelijkspartner uit het buitenland laten komen.²⁵⁰ De huwelijksimmigranten zijn meestal vrouwen, en bijgevolg is de meerderheid van de in België wonende partners mannen. Wat betreft partners met wortels in de Middellandse Zeeregio is het beeld licht afwijkend: meer vrouwen dan mannen importeren zo’n partner uit het buitenland.

De partners die in België wonen zijn voor zo’n 85% Europeanen; de ingezetenen van de Middellandse Zeeregio vormen de tweede grootste groep. Dit geeft echter enkel een beeld van de nationaliteit; over de etnisch-culturele achtergrond van de partners in België krijgen we geen informatie. Een analyse van kenmerken, zoals de arbeidsmarktpositie, laat vermoeden dat een groot deel van de zogenaamde migranten van de tweede en derde generatie, die veelal een Belgische nationaliteit hebben, in de groep ‘Europeanen’ zit vervat, zeker wanneer het gaat over de personen die opteren voor een partner uit het Middellandse Zeegebied of de Arabische wereld.

De tweede grootste groep – de personen uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld – blijkt erg homogeen te zijn. Meer dan 95% van de in België levende partners uit deze groep kiest voor een buitenlandse partner uit dezelfde nationaliteitscluster. Immigranten trekken door de band genomen in bij ofwel een ‘Europeaan’ ofwel bij iemand uit de eigen nationaliteitscluster.

De personen die een partner uit het buitenland halen zijn actief op de arbeidsmarkt. Eén op vijf van deze mensen is werkloos. Van de personen die samenleven met een partner die afkomstig is uit het Middellandse Zeegebied loopt dit op tot één op drie. Voor de andere groepen ligt het werkloosheidspercentage op het gemiddelde voor België. Iets meer dan de helft van de in België gevestigde partners die een bruid of bruidegom uit het buitenland halen is in loondienst. Eén op de drie van deze groep moet rondkomen met een inkomen van minder dan € 1.500 bruto per maand. Een ongeveer even grote groep beschikt wel over een maandelijks bruto-inkomen van meer dan € 2.000. Verhoudingsgewijs bevinden zich veel vrouwen in de laagste inkomenscategorie.

Hieruit kan worden afgeleid dat een aanzienlijk aandeel van de in België wonende personen die huwen met iemand uit het buitenland een lage socio-economische positie hebben en dat werkloosheid meer voorkomt in de groep van partners die een bruid of een bruidegom uit het buitenland haalt dan in de doorsnede van de Belgische bevolking.

Vlaanderen, op de hielen gevolgd door Brussel en dan door Wallonië, vormt de belangrijkste aantrekkingspool voor nieuwe migranten. Op subregionaal niveau, blijkt dat het vooral een Brussels (1/3) en een Antwerps (17%) verhaal is.

Ook met betrekking tot de nieuwkomers die huwen met een in België wonende partner kunnen op basis van het onderzoek van Heyse et al. enkele markante feiten worden opgesomd. Ten eerste kunnen we spreken over een voornamelijk vrouwelijke immigratie: zes op tien immigranten zijn vrouwen. De immigratie uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld (2000-2002) vormt hierop een uitzondering; de Zuidoost-Aziatische en Oost-Europese nieuwkomers zijn bijna allemaal vrouwen. De grootste groep immigranten blijft uit het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld komen. Verder zijn de nieuwkomers voornamelijk jong. Drie kwart van hen zijn jonger dan 35 jaar. Eén op vijf is jonger dan 25. Slechts een kleine groep (2%) is nog jonger. Deze groep is vrijwel uitsluitend afkomstig uit het Middellandse Zeegebied. De partners blijken gemiddeld iets ouder zijn dan de immigranten. Toch is nog ruim de helft jonger dan 35 jaar.

We zouden na de analyse van de gegevens van de KSZ – voorzichtig – kunnen besluiten dat, gezien het profiel van de partners in België en gezien het profiel van de nieuwkomers, voor een aantal groepen in de samenleving ‘huwelijksmigratie’ een replicatie en verderzetting in de tijd impliceert van de socio-economische achterstelling van deze groepen. Het betreft hier vooral de personen met de nationaliteiten die werden gebundeld in de subgroep ‘Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld’.

Een verdere analyse, waarin meer kan worden gefocust op specifieke groepen – waarbij niet alleen een meer fijnmazige omschrijving van de nationaliteiten, maar zelfs de nationaliteit van ouders en/of grootouders in de analyse kan worden betrokken – zou een duidelijker beeld kunnen schetsen van een aantal groepen die merkkelijk lager dan de andere groepen scoren op een aantal socio-economische indicatoren.

Deel IV

KWALITATIEVE ANALYSE

68

DEEL IV. KWALITATIEVE ANALYSE

1. Verwachtingen en voorkeuren

Om de huwelijksluiting zoals deze verloopt of zal gaan verlopen beter te kunnen begrijpen, werd eerst inzicht verworven in de intrinsieke beïnvloedende factoren op het partnerkeuzeproces. Eigen opvattingen, gevoelens en vooroordelen zijn voor een niet gering deel bepalend voor de keuzes in het leven, hoezeer die ook van buitenaf worden beïnvloed.²⁵¹ De mannen werden tijdens de diepte-interviews steeds bevraagd naar hun mening over thema's binnen dit kader. Wat zijn bijvoorbeeld hun opvattingen over relaties vóór het huwelijk? Of hoe denken ze over een autochtone vrouw als mogelijke huwelijkskandidate?

In de analyse die hierop een antwoord tracht te bieden, komen factoren aan bod die van invloed zijn op de standpunten die de mannen innemen. Het is onmogelijk dit geheel afzonderlijk van de beïnvloedende factoren op het partnerkeuzeproces te behandelen, want zij zijn verweven. Bepaalde items zullen daarom terugkomen in hoofdstuk 2. Eigen opvattingen over het huwelijk werden regelmatig gespiegeld aan veronderstelde standpunten van de ouders. Dat wil zeggen dat de man werd gevraagd de ideeën van vader en moeder te verwoorden zonder dat die hierbij zelf aan het woord kwamen. Deze interpretatie kon soms verhelderend, soms confronterend werken, maar leverde vaak relevante informatie op.

Niettegenstaande drie verschillende etnisch-culturele minderheden zijn bevraagd, en er binnen elke 'gemeenschap' veel diversiteit bestaat, worden de ideeën van Marokkaanse, Turkse en sikhmannen als geheel besproken. Het is immers opmerkelijk dat hun meningen op veel vlakken stroken. Indien dit niet het geval is, zullen ze afzonderlijk worden aangehaald. Over bepaalde thema's hadden de sikhjongens geen mening, wat wellicht te wijten was aan de jonge leeftijd van de respondenten.

1.1. Ongehuwd samenwonen

Eén van de thema's waarover de sikhjongens zich geen uitgesproken mening konden vormen, was ongehuwd samenwonen. Het huwelijk is voor hen vanzelfsprekend en ze koesteren geen uitgesproken wens om te gaan samenwonen, en daarom wensen ze er ook niet over te reflecteren. Wat volgt heeft dus enkel betrekking op de respondenten van Marokkaanse en Turkse origine.

De standpunten van Marokkaanse en Turkse mannen stemmen grotendeels overeen. Wanneer je als partners samen wenst te zijn en samen een leven wil uitbouwen, vinden de respondenten het huwelijk de enige optie. Ongehuwd samenwonen heeft geen toekomst als eeuwige samenlevingsvorm. In het gesprek met Duman, een man van Turkse origine wordt onderstreept waarom hij een huwelijk verkiest boven samenwonen:

Ik begrijp niet waarom mensen samenwonen; ik zou dat zelf nooit willen. Als je het serieus meent, dan ga je in rechte lijn vooruit en bouw je iets op met elkaar. Als je een stap in een bepaalde richting zet dan ga je gewoon verder en dan ga je niet van hier naar daar. Als je het serieus meent, dan trouw je met elkaar en ga je niet enkel samenwonen. (Duman, 24 jaar)²⁵²

Om dit standpunt te onderbouwen, wordt een beroep gedaan op de Koran, waarin de nadruk wordt gelegd op de huwelijksgelofte en ongehuwd samenwonen wordt verboden. Het behoud van de familie-eer wordt daarmee vaak in één adem genoemd. Ook Ahmed, die van Marokkaanse origine is, verkiest het huwelijk boven het samenwonen.

Dans la religion islamique, la cohabitation avant le mariage est interdite. C'est le mariage. Il vaut mieux se marier directement, je crois, enfin je pense. Enfin, certains préfèrent ne pas se marier et rester en cohabitation. Enfin, chacun son opinion. Certains ont peur du mariage, ils n'osent pas. Ils ont peur, ils se disent: 'Non, on va perdre de l'argent.' Chacun son idée, en fait. Mais pour moi, il vaut mieux se marier. Le mariage, c'est la meilleure chose, en fait. Pourquoi attendre dix ans avant de se marier, d'avoir des enfants. Ça ne sert à rien. Enfin bon, c'est ce que je pense. (Ahmed, 33 jaar)

Tegelijk beschouwen de respondenten het samenwonen als iets typisch 'westers' waarin ze zich cultureel helemaal niet kunnen herkennen. Het gepercipieerde verschil in standvastigheid tussen een huwelijk en ongehuwd samenwonen, is voor hen de belangrijkste motivatie om niet te participeren aan dit patroon. Terwijl het huwelijk een verbintenis is voor het leven, vinden ze samenwonen veeleer vluchtig. Ze zijn ervan overtuigd dat een vrouw waarmee men samenwoont van de ene op de andere dag haar koffers kan pakken en een punt kan zetten achter de relatie. Een huwelijk biedt hen daarentegen zekerheid voor het leven en wordt gewaarborgd door het officiële en dus bindende karakter ervan. De huwelijksakte is wettelijk veel moeilijker te ontbinden. De mannen vinden dit dan ook een veiligere basis om het leven dat zij voor ogen hebben stabiel op te bouwen. De mening van Khalid illustreert dit:

Pour moi, avec la cohabitation, il n'y a pas de formalité, il n'y a pas de protection non plus. A n'importe quel moment, elle peut me dire: 'Je m'en fous, je vais partir.' Et tu n'a pas de période de réflexion toi-même ... Pourquoi le mariage alors? La première chose, c'est la promesse, la fidélité à l'épouse et à l'époux. Promettre beaucoup de choses. Le but, c'est de promettre. Et si on a envie de quitter la personne, on a une période de transition, de séparation. Au cours de cette période transitoire, il peut arriver beaucoup de choses. On peut revenir en arrière. Mais il y a une période de transition. Par contre, dans la cohabitation il n'y a pas cette période. 'Je ne te veux plus.' 'Ah bon?' Mais moi, je préfère gagner et être marié et savoir que je suis dans une famille avec une femme et des enfants, et que lorsque j'aurai 78 ans (et que je serai, j'espère, toujours avec la même femme), je serai heureux. Mais je ne veux pas me retrouver à 70 ans et que ma femme m'a quitté. C'est ça le risque. (Khalid, 40 jaar)

Habib, van Marokkaanse origine, legde aan de hand van gelijkaardige redenen uit waarom hij een huwelijk verkiest boven het ongehuwd samenwonen:

Donc, comment moi je considère le fait que mon épouse et moi, on aurait pu vivre, cohabiter ensemble sans être mariés? Comment je considère ce fait-là? Pour moi, le mariage ou la cohabitation, c'est un peu près la même chose. Le fait d'avoir comme ça des choses qui me contraignent, qui nous obligent à passer par des procédures. Le fait que ça ne va pas aussi vite que quand on cohabite ensemble. Je pense que ça laisse une chance au mariage. À l'union, on va appeler ça. Et le fait que ça n'est pas aussi facile que ça de se quitter, ça donne encore une chance en plus que l'union dure. Ce n'est pas évident de se séparer, donc on va encore y réfléchir. On ne se le dit pas. Mais quand on

*est fâché, on a envie de dire: 'Je prendrais bien ma valise. Je partirais bien.'
Mais on pense: 'On verra demain parce que ce n'est pas aussi facile ...'
Et puis, quelques mois après, on dit: 'Heureusement que je ne l'ai pas fait.'
Et c'est la différence: 'Heureusement que je ne l'ai pas fait'; pour moi, la
différence est là. Disons qu'aujourd'hui, signer un livret de mariage, c'est un
peu comme vivre dans un village; il faut réfléchir aux conséquences et se dire que
ce n'est pas si facile. Je pense que cohabiter, c'est la facilité et je ne pense pas que
la facilité soit forcément la meilleure chose. (Habib, 38 jaar)*

De idee dat samenwonen een vluchtig karakter heeft, wordt geïllustreerd door voorbeelden van vrienden, kennissen of collega's die zo leefden. Jarenlang hebben deze mannen met hun vriendin samengewoond, maar na 'één ruzie' ging het koppel in kwestie van de ene op de andere dag uit elkaar.

De respondenten vinden het ook zeer moeilijk om zich te verplaatsen in het als 'westers' gepercipieerde proces van huwelijkssluiting: een relatie hebben, vervolgens samenwonen en dan, na enkele jaren, trouwen – als dat al gebeurt. Abdallah, een man van Marokkaanse origine illustreert dit met een voorbeeld uit zijn vriendenkring.

*Ik ken westerse mensen die jaren hebben samengewoond, dan trouwen, en een
jaar later uit elkaar gaan. Samenwonen en dan trouwen, dat vind ik echt wel
een raar fenomeen, dat echter veel voorkomt. Koppels die eerst zes of zeven jaar
samenwonen, dan trouwen en binnen het jaar, bij wijze van spreken, uit elkaar
gaan, daar heb ik mijn bedenkingen bij. (Abdallah, 31 jaar)*

Het is volgens de respondenten beter elkaar kort voor het huwelijk te leren kennen. Tijdens een informeel gesprek met Habib werd een vermeend verschil duidelijk tussen ongehuwd en gehuwd zijn. Hij legde uit dat mannen na het huwelijk wezenlijk anders zijn dan ervoor. Voor het huwelijk zijn ze vrij, gaan ze uit en sommigen drinken. Als ze eenmaal getrouwd zijn, dienen mannen hun verantwoordelijkheid op te nemen voor hun echtgenote en kinderen. Dit verandert dan vanzelf de persoonlijkheid: men transformeert van man tot echtgenoot. Hij illustreerde deze aanpassing aan de hand van zijn eigen leven. Ook hij bezocht discotheken, dronk veel en had verschillende vriendinnen. Na zijn huwelijk heeft hij echter zijn verantwoordelijkheid opgenomen voor zijn gezin en zette hij een punt achter zijn vroegere levenswijze. Samenwonen sluit hij uit omdat hij pas nu, als getrouwde man, een ander mens is geworden. De relatie met zijn vrouw zou door zijn vroegere gedrag nooit stand hebben gehouden.

Hoewel de steekproef klein is valt het op dat de respondenten met een hogere opleiding een andere mening zijn toebedeeld. Ze staan open voor samenwonen als samenlevingsvorm omdat ze vinden dat ze alleen op die manier een vrouw beter kunnen leren kennen alvorens te trouwen. Hier ligt de nadruk dus op samenwonen als een voorbereiding op het gehuwde leven. Het is voor hen slechts van tijdelijke aard, want het huwelijk blijft de basis om een leven met een vrouw op te bouwen. Deze respondenten zijn zich er terdege van bewust dat hun openheid verschilt met die van de meerderheid binnen 'hun gemeenschap'. Algemeen geldt:

*Dans notre communauté, cohabiter, ce n'est pas bien. Chez nous, on ne part pas
comme ça de la maison sans se marier. On se marie et on part. (Khalid, 40 jaar)*

Vermoedelijk hebben de mannen door het volgen van hoger onderwijs en het onderhouden van een diverse etnisch-culturele vriendenkring een mix van culturele ideeën gezien. Hierbij behoort bijvoorbeeld ook de opvatting, dat ongehuwd samenwonen een duurzame samenlevingsvorm is. Deze ideeën verkondigen sommigen vervolgens thuis om hierover een discussie aan te gaan met hun ouders. Bülent vertelt hoe deze veranderingen bij hem plaatsvonden:

Moi, je discute encore assez bien, parce que je crois que j'ai été privilégié par rapport à d'autres. Mais donc, j'ai eu la chance de discuter avec mes parents et puis je fréquentais un milieu très autochtone aussi, mes amis étaient belges. Donc, j'étais amené à discuter avec eux. C'est donc ça qui incitait un peu et comme je revenais souvent avec d'autres idées à la maison ... Parce qu'on venait un peu avec des idées belges: faire des études, avoir une copine. (Bülent, 28 jaar)

Het studentenleven faciliteerde de mogelijkheid om ongehuwd samen te wonen. Enkele van deze mannen hebben daadwerkelijk samengewoond met hun vriendin, die in sommige gevallen nu hun huidige echtgenote is. Aangezien ze buitenshuis woonden, was dit mogelijk zonder de familie hiervan op de hoogte te brengen. Op een ongedwongen manier konden ze elkaar beter leren kennen. Het verhaal van Bülent illustreert dit duidelijk. Zijn familie noch die van zijn vriendin waren op de hoogte van hun samenwonen. Om de schijn hoog te houden, moesten ze daarnaar handelen:

Mais comme on kottait ensemble, finalement c'était mutuel: on avait un jeu à jouer le weekend pour la famille, mais en semaine on habitait pratiquement ensemble. On kottait pratiquement dans le même bâtiment. (Bülent, 28 jaar)

Het voorhuwelijkse samenwonen kan ook het volgende scenario volgen. Khalid, van Marokkaanse origine, woonde vanaf zijn verloving samen met zijn huidige echtgenote. Zij was niet zijn eerste partner, ook met andere vriendinnen leefde hij onder één dak. Opvallend is dat hij zijn ouders hierover inlichtte. Net als de andere respondenten ziet hij ongehuwd samenwonen als een periode om elkaar beter te leren kennen vóór het huwelijk, niet als een duurzame vorm van samenleven.

Donc, la cohabitation pour moi, c'est difficile, de même que le fait de ne pas fonder une famille. Surtout si la femme ne veut pas avoir d'enfant tout de suite et qu'elle veut attendre des années. Par contre, dans mon éducation à moi, automatiquement, quand je suis avec quelqu'un, et que donc je l'aime, automatiquement, moi je veux un enfant avec cette femme. Pour avoir un enfant, il faut être réunis. Et on va dire, il n'y a pas de protection du couple ou de la famille s'il n'y a pas de mariage. Alors, pour moi, le lien fort, c'est demander le mariage. (Khalid, 40 jaar)

Alleen de concepties van Emre en Bülent, beiden van Turkse origine, druisen in tegen deze visie. Voor hen biedt het instituut huwelijk geen meerwaarde of garantie voor geluk; ook samenwonen biedt de mogelijkheid om een gelukkig leven te leiden met een vrouw. Esvelde en Schoorl stellen dat het aantal Turkse en Marokkaanse koppels dat ongehuwd samenwoont zeldzaam is.²⁵³ Emre is één van hen; hij woont momenteel negen jaar samen met zijn vriendin. Hij heeft een uitgesproken mening over het huwelijk:

Ik vind het een ouderwets systeem waarbij twee mensen een contract afsluiten om elkaar een soort veilig gevoel te geven. Een veilig gevoel dat je niet alleen komt te staan en dat je er bijna van verzekerd bent dat die andere altijd in je leven zal blijven en dat die andere jou zal steunen in moeilijke tijden, zeg maar. In deze tijd hebben we geen behoefte meer aan zo'n contract dat ons

een veilig gevoel moet geven. Iedereen kan tegenwoordig op z'n eigen benen staan, iedereen die een beetje ontwikkeld is kan voor zichzelf zorgen. Zo'n contract is totaal niet meer nodig, maar ik begrijp wel dat uit onbewuste, diepe psychische redenen veel mensen dat nog wel doen. Maar ik heb daar helemaal geen behoefte aan, aan zo'n zekerheidsfactor in mijn leven.
(Emre, 33 jaar)

In tegenstelling tot Emre is Bülent wel in het huwelijksbootje gestapt. Maar ook hij zou, indien hij de mogelijkheid had, gewoon samenwonen met zijn vrouw.

Nous, on l'a fait un peu par respect culturel pour nos parents, peut-être. Mais je ne crois pas au côté sacré du mariage, je pense qu'il y a des choses plus importantes que le mariage. Le mariage, c'est une pratique traditionnelle qui s'est perdue au fil du temps. Ma femme pense comme moi aussi, donc nous, on l'a fait parce qu'il fallait ce lien culturel-là pour les parents. Mais j'aurais pu m'en passer et elle aussi. Ça n'a rien changé à ma vie. Mais vis-à-vis de l'extérieur, ils avaient besoin de ça, je pense. Surtout ses parents à elle.
(Bülent, 28 jaar)

73

1.2. Ideale huwelijkskandidate en huwelijk

Het huwelijk wordt door de respondenten omschreven als de basis om een gezin te stichten. Maar hoe ziet de man het ideale huwelijk? Hoe omschrijven ze hun ideale huwelijkskandidate? Aan welke voorwaarden zou de bruid moeten voldoen? Turkse, Marokkaanse en sikhmannen geven hierover hun visie.

Eenzelfde religieuze achtergrond wordt door alle mannen als één van de voornaamste voorwaarden genoemd voor het welslagen van een huwelijk. Ze redeneren namelijk dat religie een sterke invloed uitoefent op het waarden- en normensysteem. De dagdagelijkse verhouding en het standhouden van het huwelijk hangt daarmee volgens hen sterk samen. Als een koppel dit gemeenschappelijk heeft, zal dat volgens de respondenten tot minder misverstanden leiden; daardoor wordt het samenleven vanzelfsprekend harmonieuzer. Net om die reden verkiest Habib een huwelijk met een Marokkaanse vrouw.

En classe, ce n'était pas du racisme, mais si je m'entendais mieux avec un marocain, ce n'était pas que je suis raciste envers les autres belges. J'aurais bien voulu m'entendre aussi bien avec eux, mais il y a des choses qui se font automatiquement avec les marocains. Avec les juifs aussi, je ne sais pas comment mais il y a quelque chose de culturel là-dedans. Je ne sais pas, mais il y a des choses qui se font automatiquement. Sans paroles, sans rien, il y a des manières d'être. Et donc on peut très bien être en ménage avec une belge de souche, et puis à un moment donné quand on se pose la question du mariage, on hésite, on a peur, on se dit: 'Est-ce que ça va coller?' (Habib, 38 jaar)

Hoewel Abdallah is getrouwd met een autochtone vrouw, lijkt een huwelijk met een moslima hem evident:

Een moslima, een Marokkaanse, die kent onze cultuur, onze taal, onze gewoonten, onze godsdienst en onze waarden en rechten. De drempel is dus lager. Het zou voor mij ook veel gemakkelijker zijn geweest. Maar het is nu zo; ik heb voor een andere vrouw gekozen. (Abdallah, 31 jaar)

Sachchit, een sikhjongen, legt uit waarom zijn droomvrouw Indisch is:

Het is voor mij belangrijk dat het een Indisch meisje is. Ik zeg niet dat ik andere mensen niet goed vind of zo, maar je kan beter overeenkomen met iemand met dezelfde afkomst, omdat de mentaliteit dezelfde is. (Sachchit, 18 jaar)

Duman, een respondent van Turkse origine die is getrouwd met een vrouw uit Turkije, hield bij de zoektocht naar zijn ideale vrouw enkele kenmerken in zijn achterhoofd.

Mijn vrouw moest een moslima en een mooie en goede vrouw zijn. Zij moet haar plaats kennen en goed kunnen koken. Als er bezoek komt, zoals daarnet, dient zij thee of koffie op. Ze moet respect hebben voor de man en zijn familie. Wat ik ook belangrijk vind, is dat ze overeenkomt met mijn zussen. Kijk nu zijn ze met z'n drieën [in het salon zit zijn vrouw thee te drinken met zijn twee zussen], dat is toch gezellig! Een man wil het beste voor zijn vrouw en familie en weet wat goed voor ze is. En als hij 'nee' zegt, dan is het ook 'nee', en als hij 'ja' zegt, is dat ook zo. Ik had die zaken al in mijn hoofd bij de kennismaking met mijn vrouw. Deze elementen waren niet ter discussie. (Duman, 24 jaar)

74

Ook Lakshmi, een sikhjongen, kan zich een duidelijk beeld vormen van zijn ideale vrouw.

Une femme qui respecte mes parents, qui a du respect pour tous les gens et qui est douée dans la culture indienne. Et qui a une bonne réputation, dont la famille est d'un bon niveau. En tout cas, en gros c'est ça. Il faut aussi qu'elle parle ma langue. Une bonne éducation. Ce que j'ai dit avant, c'est ce que je recherche chez une femme. Ça donne une bonne réputation à la famille, à l'enfant aussi. Et donc voilà, il faut qu'elle soit bien éduquée. En gros, c'est ça. Et qu'elle respecte tout le monde. Que ce ne soit pas une fille qui vient dans ma famille et qui crée ensuite une séparation entre les enfants et les mamans. Il y a des femmes qui viennent et qui causent des disputes entre les membres de la famille. Les frères et les parents ne se parlent plus à cause de la femme. Je ne veux pas ça. Je veux qu'elle reste ici, en groupe et voilà. (Lakshmi, 17 jaar)

Een opvallend verschil tussen de sikhrespondenten en de mannen van Turkse en Marokkaanse origine is dat de sikhmannen het opleidingsniveau van hun ideale vrouw een belangrijk criterium noemen. In het kader van de huwelijksmigratie naar België houden ze rekening met de kans tot integratie en participatie in de Belgische maatschappij. Ze menen dat vrouwen met een hogere opleiding de taal sneller zullen leren. Zo zullen ze in staat zijn om een opleiding te volgen, zodat ze probleemloos aansluiting vinden op de arbeidsmarkt. Die professionele arbeidsloopbaan zou echter van korte duur zijn, want een vrouw hoort na het krijgen van kinderen niet meer te werken. Ze dient vanaf dat moment volledig in te staan voor de opvoeding en neemt het huishouden voor haar rekening. Udayan benadrukt dat hij het opleidingsniveau van zijn toekomstige echtgenote zeker zal natrekken:

Ze moet toch een beetje gestudeerd hebben en voldoende Engels kennen als ze naar hier komt. Engels zal haar wel helpen. Met Engels kan je je hier meestal wel behelpen, terwijl je Nederlands aan het leren bent. [...] Studies spelen dus zeker een rol voor mij. Ik zal er wel naar kijken of het meisje heeft gestudeerd of is afgestudeerd, welk diploma ze heeft of welke vakken ze op school gevolgd heeft. (Udayan, 21 jaar)

1.3. Drie huwelijkskandidaten

De respondenten verkiezen doorgaans een huwelijkskandidate met eenzelfde etnisch-culturele achtergrond. Toch bestaat er onenigheid over de idee waar de ideale vrouw moet zijn opgegroeid. Als de visie van de Marokkaanse en Turkse mannen over de drie mogelijke huwelijkskandidaten (een vrouw uit het land van herkomst, een vrouw behorend tot dezelfde etnisch-culturele groep, of een autochtone vrouw) wordt vergeleken met die van de sikhmannen vinden we veel overeenkomsten. Desondanks is het noodzakelijk om hen afzonderlijk te beschrijven. De sikhjongens zijn immers nog niet getrouwd, zodat hun meningen veeleer zijn gebaseerd op verwachtingen dan op ervaringen; de respondenten van Marokkaanse en Turkse origine verduidelijken hun mening ter zake hoofdzakelijk aan de hand van de herkomst van hun eigen echtgenote.

Denkbeelden van Marokkaanse en Turkse mannen

De uiteindelijke keuze voor een bepaald type huwelijkskandidate is het gevolg van een veelheid aan overwegingen. De meningen van de respondenten met een vergelijkbaar huwelijksprofiel zijn echter min of meer dezelfde.

De mannen die zijn getrouwd met een vrouw behorend tot dezelfde ‘gemeenschap’ in België beweren dat zo’n huwelijk meer kans op slagen heeft dan een met een vrouw uit het herkomstland of met een autochtone vrouw. Het koppel heeft immers dezelfde religieuze achtergrond, waarden en normen, spreekt dezelfde taal en kent de Belgische maatschappij.

Sommige mannen benadrukken dat zij bij anderen hebben kunnen vaststellen dat een huwelijk met een vrouw uit het land van herkomst niet realistisch is. Zij zijn daarom opgelucht over hun eigen keuze en zien hun ideaalbeeld bekrachtigd. Dat ideaalbeeld kan vorm krijgen vóór of tijdens hun eigen huwelijk. Moestafa is opgelucht en prijst zichzelf gelukkig dat hij is getrouwd met een Turkse vrouw uit België:

R: Je kent dat wel: als je naar Turkije gaat als je een jaar of vijftien bent, de zomerliefdes ... Bij mij is het gelukkig nooit zover gekomen dat ik met een meisje van daar wilde trouwen ...

I: Gelukkig niet? Waarom zeg je dat?

R: Als ik vrienden van mij zie die daar wel zijn getrouwd, dan merk ik dat ze niet echt gelukkig zijn. Het cultuurverschil is gewoon te groot, en daarom klikt het niet. De taal is al een probleem. Mensen die hier zijn geboren kennen de Turkse taal niet volledig en mensen die van daar komen, kennen het Nederlands niet. Ik ga elke week met mijn vrouw naar de bioscoop, maar voor veel koppels is dat niet mogelijk omdat één van de twee de film niet zal kunnen volgen.

Ik ben blij dat ik in België ben getrouwd, zeker nu met de opvoeding van onze kindjes. Maar het had gekund dat ik met iemand van daar was getrouwd; het had gekund ... (Moestafa, 29 jaar)

Een aantal respondenten geeft aan dat een huwelijk met een familielid wonend in het land van herkomst tot de mogelijkheden behoort, omdat de familiebanden hierdoor kunnen worden versterkt. De keerzijde van een dergelijk huwelijk is echter dat de problemen die ontstaan bij een scheiding niet te overzien zijn. Om die reden zijn sommigen juist faliekant tegen een dergelijk huwelijk. Bülent hoopt niet dat zijn broer trouwt met een nicht uit Turkije.

En ce qui concerne mon petit frère, lui, il est très différent de nous. Il veut vraiment se marier avec une Turque parce qu'il est vraiment dans un trip. Il est peut-être encore très jeune aussi. Mes parents lui ont proposé de se marier.

Mais moi, je m'y suis toujours opposé: 'Ne venez pas avec une cousine; s'il a envie de trouver une Turque, il trouvera lui-même. Mais ne venez pas lui imposer.' Parce que le problème c'est que si ça tourne mal, les parents, tout le monde est mal à l'aise. C'est ça aussi, les difficultés, beaucoup de mariages tournent très, très, mal. Et ça devient un gros problème, ça crée des soucis de famille. Parce que moi, si ça ne va pas avec ma femme, c'est entre elle et moi. Mais si c'était avec ma cousine, alors c'est plus compliqué aussi. Les parents, les deux sœurs, ça devient très, très, compliqué. (Bülent, 28 jaar)

De mannen die zijn getrouwd met een vrouw uit het land van herkomst kaarten moeilijkheden van hun huwelijkssluiting aan. Communicatieproblemen en cultuurverschillen met alle integratiemoeilijkheden van dien gaan samen met heimwee van de vrouw naar het land van herkomst en de daar achtergebleven familieleden. Het vergt veel energie van de man om zijn echtgenote zelfstandig te laten functioneren in de maatschappij. De vrouw kent de Belgische maatschappij niet, waardoor de man de aangewezen persoon is om haar wegwijs te maken. Vóór de huwelijkssluiting staat het koppel niet stil bij eventuele moeilijkheden en obstakels die kunnen ontstaan. Enkele respondenten die zich in deze situatie bevinden, geven aan dat hun ideaalbeeld door hun huwelijk niet is gerealiseerd en dat ze er momenteel op een andere manier over denken. Ze hebben echter geen spijt van hun gemaakte huwelijkskeuze. Vóór hun huwelijkssluiting zagen zij een huwelijk met een vrouw uit het land van herkomst als een droomscenario. Dat droomhuwelijk werd voorafgegaan door een keuzeprocess waarop verschillende factoren van invloed waren. In de volgende hoofdstukken wordt daarop dieper ingegaan. Sommigen sloten een huwelijk met een vrouw uit België helemaal uit en gingen gericht op zoek naar een vrouw in het land van herkomst. Bij anderen was dit minder gericht en werd men toevallig verliefd, zonder ooit te hebben gedacht te trouwen met iemand uit Turkije of Marokko.

Voor degenen die bewust op zoek gingen naar een vrouw in het land van herkomst, was het criterium van traditionele waarden en normen doorslaggevend. Dit is erg belangrijk, omdat de traditie als een essentieel aspect wordt gezien in de opvoeding van de kinderen. Ze geven over zichzelf aan al te westers te zijn en de 'echte' Turkse of Marokkaanse cultuur niet meer goed te kennen. Door te huwen met een vrouw uit het land van herkomst, wil men dit gemis compenseren. Een vrouw die is opgegroeid in België wordt als te vrijgevochten beschouwd. Daarnaast schatten ze de slaagkansen van een huwelijk met zo'n vrouw laag in door haar zogezegde rebelse en moeilijke karakter. De mannen hebben een uitgesproken mening over hoe gehoorzaam een vrouw hoort te zijn. Haar persoonlijke ontwikkeling is daarin van secundair belang, en komt na de zorg voor man en kinderen. Een vrouw die in het Westen is opgegroeid, is volgens hen niet tot die zorg in staat.

De respondenten die een vrouw van dezelfde origine idealiseerden, sloten ook een huwelijk met een autochtone vrouw doorgaans uit. De voornaamste reden die hiervoor werd gegeven, is het verschil in religie en het daarmee samenhangende waarden- en normenstelsel. Abdallah, die zelf van Marokkaanse origine is, is getrouwd met een Vlaamse vrouw. Haar bekering tot het islamitische geloof was een essentiële voorwaarde om te kunnen trouwen. Anderen schatten de slaagkansen van een dergelijk huwelijk laag in. Zij illustreren dit met voorbeelden van huwelijken en relaties van vrienden met een autochtone vrouw. Ze merken dat het huwelijk goed gaat zolang er geen kinderen zijn. Bij de geboorte van het eerste kind ontstaan volgens hen de problemen. Het eerste discussiepunt is de naamgeving. De problemen worden vanaf dat moment alleen maar groter. De onenigheden hebben betrekking op de opvoeding van de kinderen. Moerat legt uit waarom een autochtone vrouw niet kan voldoen aan zijn verwachtingen:

De cultuurverschillen zijn veel te groot. De waarden en normen waaraan ik belang hecht en waaraan in de Belgische samenleving belang wordt gehecht, zijn volledig anders. En een mens is een gewoontebest, dus je wilt je gewoontes blijven behouden en beleven. Maar Turken en Belgen hebben andere gewoonten. Als je van plan bent om geen kinderen te maken, zou een huwelijk misschien kunnen functioneren. Maar als je dan kinderen maakt en de ene trekt partij voor zichzelf en de andere ook, dan moet dat sowieso eens botsen. [...]
Als je het doet en de ouders geven langs beide kanten toestemming, dan kan dat huwelijk waarschijnlijk wel functioneren. Maar ik denk dat de ene zich sowieso moet aanpassen aan de ander. (Moerat, 30 jaar)

Een andere voorziene hindernis zijn de communicatieproblemen tussen een autochtone vrouw en haar schoonouders. Sommige ouders van respondenten zijn het Nederlands of het Frans niet machtig en spreken met hun zoon in de moedertaal. Een gesprek met de schoondochter zou enkel mogelijk zijn middels tussenkomst van de man. Het zou de relatie tussen de man en zijn ouders teveel hypothekeken. Deze willen ze niet op het spel zetten en sluiten een huwelijk met een autochtone vrouw daarom bij voorbaat uit. Emre, die samenwoont met zijn autochtone vriendin, bevestigt de communicatieproblemen, al hebben deze geen desastreuze invloed op zijn relatie met zijn ouders:

I: Hoe verloopt het contact tussen jouw ouders en S.?
R: Ja, op zich niet zo goed, omdat er ten eerste een soort taalbarrière is. Mijn ouders kunnen helemaal niet zo goed Nederlands en S. kan helemaal geen Turks. Dus S. kan geen Turks met hen praten; mijn ouders kunnen geen Nederlands met S. praten. Dus er is al een beetje een taalbarrière waardoor er geen communicatie mogelijk is. En soms zit ik er ook wat tussen, een beetje als vertaler of tussenpersoon. Een beetje de boodschap overbrengen maar dan gaat het meer over oppervlakkige dingen; het gaat niet over diepe onderwerpen: Hoe gaat het met je? Waar ben je mee bezig? Hoe is het om te leven met Emre? Oppervlakkige gesprekken zeg maar. (Emre, 33 jaar)

De cultuurverschillen zouden er daarnaast voor zorgen dat bepaalde grappen niet worden begrepen, wat het plezier enigszins bederft. Habib, die is getrouwd met een vrouw van Marokkaanse origine, idealiseert zijn situatie en sluit een huwelijk met een autochtone vrouw om verschillende redenen uit:

Quand j'en parle autour de moi, c'est une question d'affinité. Là, évidemment, c'est la culture. Je vais dire, voilà il y a des choses, on est à l'école. Voilà il y a des blagues pour lesquelles moi je vais rigoler, ma copine marocaine va rigoler et ma copine belge ne va vraiment pas comprendre pourquoi on rigole, ça s'appelle des affinités. Et donc c'est ça qui fait qu'à un moment donné on a plus d'affinités. Il ne faut pas penser que c'est du racisme ou autre chose. C'est vraiment une question d'affinités, et avec le temps ça va diminuer, on aura un peu plus d'affinités avec les Belges de souche. Parce que l'on change, parce que la prochaine génération est déjà très différente de la nôtre. (Habib, 38 jaar)

Er is één respondent die expliciet het tegendeel wilde bewijzen. Voor hem was een autochtone vrouw de ideale huwelijkskandidate. Al vanaf zijn tienerjaren wist hij dat hij niet wilde trouwen met een Marokkaanse vrouw wonend in België of Marokko. Hij erkent de negatieve beeldvorming over huwelijken met autochtone vrouwen en net daarom wilde hij het tegendeel bewijzen. Umar had jaren een relatie met een autochtone vrouw die geheel aan zijn ideaalbeeld voldeed. Hij was zeer tevreden

over zijn relatie met haar en wilde een leven met haar opbouwen. Door met haar te trouwen, wilde hij alle vooroordelen over huwelijken met autochtone vrouwen de wereld uit helpen. Tot zijn grote teleurstelling is hij er echter niet in geslaagd, hoofdzakelijk door de felle tegenwerking van haar familie. Toch gelooft hij tot op de dag van vandaag in een dergelijk huwelijk en vindt hij het jammer dat hij niet het levende bewijs kan zijn van een geslaagde combinatie.

Denkbeelden van sikhjongens

De denkbeelden van de sikhjongens over de drie types huwelijkskandidaten zijn gebaseerd op verwachtingen in plaats van ervaringen. Net zoals de mannen van Marokkaanse en Turkse origine verkiezen ze een vrouw met dezelfde etnisch-culturele achtergrond. Over de plaats waar de droomvrouw van een sikhjongen moet zijn opgegroeid, heerst verdeeldheid. De jongens die een sikhvrouw uit India verkiezen, zijn van mening dat sikhmeisjes in België te vrijgevochten zijn. Dit wordt geïllustreerd door Udayan:

R: Ik ken een paar Indische vrouwen hier, maar die voldoen helemaal niet aan mijn verwachtingen. Daarom zou ik nooit het risico nemen om met een Indisch meisje van hier te trouwen. Ik zou naar India gaan om daar een meisje te zoeken – zelf, of mijn ouders.

I: En waarom voldoen die Indische meisjes van hier niet aan je verwachtingen?

R: De Belgische sikhmeisjes weten goed wat ze willen en wat niet. Ze vinden dat niemand hen moet zeggen wat ze moeten doen en wat niet; ze leven hun eigen leven. Dat is meer de Belgische mentaliteit. Ik weet dat het niet altijd zo is, maar je kan beter geen risico nemen en naar India gaan en daar je ouders laten zoeken. (Udayan, 21 jaar)

Sommige jongens idealiseren een sikhvrouw die is opgegroeid in België/Europa. Door het grote cultuurverschil tussen België en India, denken ze meer aansluiting te vinden bij een vrouw die hier is opgegroeid. Kaosi zegt daarover:

Ik vind de meisjes hier in Europa beter, gemakkelijker om mee op te schieten. In India hebben ze een andere cultuur en gewoontes. Dat is moeilijk om aan te passen. (Kaosi, 17 jaar)

Eén respondent maakt een onderscheid tussen de sikhmeisjes in België en in andere Europese landen. Zijn droomvrouw is in ieder geval een sikhvrouw wonend in Europa, maar niet in België.

I: Begrijp ik het goed: vind je een sikhmeisje wonend in Europa beter dan iemand in België?

R: Ik ken ze allemaal. De meisjes in België hebben misschien allemaal al een relatie gehad. Ik weet het niet. Ik vind ze gewoon niet goed; ze zijn ook niet zo open. Meisjes in Duitsland en Engeland zijn opener en hebben meer respect. Hier heb je minder meisjes dan jongens, en daardoor voelen die meisjes zich beter. (Kaosi, 17 jaar)

Of er de komende jaren veel huwelijken zullen worden afgesloten tussen een sikhrespondent van de tweede generatie en een autochtone vrouw valt te betwijfelen. Op één respondent na, ziet niemand dat zitten. Door hun contacten met autochtone vriendinnen achten ze een dergelijk huwelijk nagenoeg onmogelijk. Volgens hen gehoorzamen deze meisjes hun ouders niet, terwijl ze dit net zo belangrijk vinden. Hun toekomstige vrouw dient zijn ouders te respecteren en te gehoorzamen. Aangezien dit met haar eigen ouders niet lukt, zijn ze ervan overtuigd dat een

autochtone vrouw zeker niet in staat zal zijn om haar schoonouders te gehoorzamen. Daarenboven vragen ze zich af of ze van haar kunnen verwachten dat ze zich houdt aan de ‘traditionele rolverdeling’.

Ik weet van mezelf dat ik nooit met een Belgische zal trouwen. Van een Belgisch meisje kan ik immers niet verwachten dat ze voor mijn ouders zal zorgen. Dat zal ze nooit willen doen. [...] Ik ben ooit nog samen geweest met een Belgische, en ik weet dus hoe zij zijn en dat gaat niet eigenlijk. Want voor mij is een huwelijk in de eerste plaats voor mijn ouders. (Udayan, 21 jaar)

1.4. Liefde

Binnen het ‘westerse’ huwelijksmodel vormt liefde idealiter de voorwaarde voor een goede relatie. Het vormt ideaal gezien het hoofdbestanddeel van het huwelijk. Het patroon waarin menig man in het Westen zich zal herkennen, doorloopt de volgende stadia: je wordt verliefd, hebt daarna enkele maanden of jaren een relatie, om vervolgens in het huwelijksbootje te stappen. Aan de echtverbinding gaat eventueel een bepaalde verlofperiode vooraf. Gewoonlijk zal dit huwelijk zonder verliefdheid en liefde niet worden afgesloten.²⁵⁴ Dit denkbild staat in scherp contrast met de plaats die de meeste respondenten in dit onderzoek aan liefde toebedelen binnen het huwelijk. Ook zij noemen liefde als één van de belangrijkste elementen, maar liefde en verliefdheid zijn niet het meest noodzakelijke element voor de partnerkeuze of huwelijksluiting. Hakim, een man van Marokkaanse origine, licht toe hoe daarover volgens hem binnen ‘zijn gemeenschap’ wordt gedacht. Liefde wordt gezien als een element dat in de toekomst aanwezig zal zijn.

Dans la communauté, la base élémentaire pour un mariage, ce n'est pas l'amour. Tu n'entends jamais le mot 'amour' dans un couple. C'est plutôt comme un futur. (Hakim, 38 jaar)

Wat sterk naar voren komt is dat de respondenten hopen dat liefde binnen hun huwelijk aanwezig zal zijn, maar ze zijn van mening dat liefde doorheen de jaren kan en zal groeien. Deze overtuiging komt het sterkst naar voren bij de sikhjongeren.²⁵⁵ Kaosi stelt dat liefde groeit binnen het huwelijk, maar twijfelt eraan of dit daadwerkelijk zo zal zijn:

*I: Vind je liefde belangrijk binnen een huwelijk?
R: Ze zeggen dat liefde in het huwelijk zelf groeit, maar ik weet het niet. Misschien is dat wel zo. Ik denk dat dat ook voor het huwelijk kan.
I: Wanneer zou je het liefst hebben dat liefde aanwezig is?
R: Ik weet niet. Dat is niet echt belangrijk, denk ik. Als je iemand goed vindt, ja, dan komt de liefde wel. Of het nu voor het huwelijk of na het huwelijk is, dat moet niet. (Kaosi, 17 jaar)*

Een huwelijk dat is gebaseerd op liefde, vinden verschillende Marokkaanse en Turkse respondenten een riskant huwelijk. Het hoge aantal scheidingen binnen de ‘westerse’ wereld wijten ze aan dit ‘westerse’ fundament. Ze zijn van mening dat de verliefdheid na enkele jaren zal verdwijnen en het koppel de ogen zal openen. Zij zullen onherroepelijk elkaars minder mooie kanten ontdekken. Veel duurzamer is een huwelijk waarbij wordt gekeken naar stabiele kenmerken als religie, waarden, normen en het karakter van de huwelijkskandidate. Indien dit in harmonie is met de eigenschappen van de man, zal het een goede basis voor een huwelijk vormen. Ze zijn ervan overtuigd dat liefde vanzelf zal groeien wanneer ze zijn getrouwd. Moerat, een man van Turkse origine, legt zijn visie uit aan de hand van het huwelijk van zijn ouders.

Je hebt mensen die verliefd worden en dan trouwen, maar vroeg of laat springt dat huwelijk kapot. Je kunt immers niet nuchter denken, want als je verliefd bent reageren je gevoelens en is de rede weg. Als de rede weg is, dan denk ik niet dat een relatie echt stand kan houden, dat is mijn visie daarover. Mijn ouders, die waren nooit verliefd, maar de liefde en het respect zijn achteraf gekomen. Dan blijft het huwelijk standhouden. De dag van vandaag denk ik dat één van de grootste problemen is, dat wanneer de verliefdheid over is, men de negatieve kanten van elkaar begint te zien. En dan springt de relatie ... (Moerat, 30 jaar)

Niet alle respondenten delen deze visie. Sommigen beklemtonen net het belang van liefde bij het tot stand komen van een huwelijk. Maar ook in dat geval kan liefde nooit het enige fundament zijn waarop een huwelijk is gebouwd. Hieronder wordt de mening van de Turkse respondent Erdem weergegeven:

Le mariage idéal, pour moi? Je pense, ou du moins je pensais, que le plus important, c'était l'amour. L'amour! Mais je crois qu'il te faut peut-être plus que l'amour. Il faut aussi des affinités. Des sujets sur lesquels on est tout à fait d'accord. Parce que selon moi, l'amour ne permet pas de passer tous les obstacles, comme on le fait croire dans les films. Et s'il y a trop de différences, les couples ont tendance à essayer de faire en sorte qu'il y en ait moins. Donc moi, je vais essayer; elle, elle va essayer, mais on n'arrivera à rien; les différences seront toujours là et au contraire, on s'abîme. Donc, l'amour ne suffit pas. En plus de l'amour, il faut avoir une même idée de la vie, selon moi. Donc, le mariage idéal pour moi, c'est deux personnes qui s'aiment et qui ont la même façon de voir le monde. En gros: j'aime le rouge, tu aimes le rouge. (Erdem, 31 jaar)

Of liefde wordt gepercipieerd als voorwaarde tot een huwelijk of als resultaat daarvan, hangt samen met de manier waarop het partnerkeuzeproces verloopt. Partnerliefde is een persoonlijke emotie die niet gemakkelijk te verenigen valt met het collectieve zoeken naar een partner. In dat geval moet de vrouw geschikt zijn voor een duurzame relatie binnen de familie als geheel. Een huwelijk wordt, zoals ook Hooghiemstra het stelt,²⁵⁶ doorgaans niet gezien als een verbintenis tussen twee individuen, maar eerder tussen twee families. De mate waarin een man deze huwelijksvisie aanhangt, bepaalt mede zijn visie op liefde.

De mening van Marokkaanse en Turkse mannen verschilt op dit vlak met die van de sikhjongens. De laatsten zijn er stellig van overtuigd dat het eigenbelang volledig ondergeschikt is aan het familiale belang. Hooghiemstra koppelt deze visie aan de opleidingsgraad.²⁵⁷ Hoe lager deze is, hoe meer belang er wordt gehecht aan het familiale belang. Deze hypothese wordt in deze studie in vraag gesteld, want ook hoger opgeleide sikhjongens hechten veel belang aan de familie.

De zorgtaak van de vrouw tegenover de ouders stellen sikhjongens in ieder geval als prioriteit. Ze zijn ook van mening dat de echtgenote zijn ouders in alles dient te gehoorzamen. De zorg voor de man, en bijgevolg de liefde, komen hierbij op de tweede plaats. Het leeftijdsverschil tussen de sikhjongens en de Marokkaanse en Turkse mannen kan een verklarende factor zijn voor dit verschil. Voor Udayan, een sikhjongen, primeert het familiale belang.

Ik zou gewoon tegen het meisje dat ik ontmoet zeggen: 'Kijk, ik heb mijn ouders, je moet voor hen zorgen, en dan pas voor mij.' [...] Dat wil ik van mijn meisje, dat ze mijn ouders verzorgt en goed overeenkomen. Ik wil niets meer van haar. Ik wil gewoon dat ze een goede vrouw is. (Udayan, 21 jaar)

Aadil deelt de mening van Udayan:

Dat ze naar mijn ouders luistert. [...] Niet dat ze elke dag iets willen van: doe dat of doe dat. Maar naar de ouders luisteren, dat is belangrijk. (Aadil, 18 jaar)

Sikhjongens benadrukken de genderverhouding meer dan de Turkse en de Marokkaanse respondenten. Het huishouden dient de vrouw voor haar rekening te nemen, ze dient goed te kunnen koken en te zorgen voor de kinderen.

Elle cuisine, c'est la femme qui doit faire les travaux de la maison. Reprendre le ménage de la maman, pour que les parents se reposent, parce qu'ils n'ont plus l'âge de travailler. Et donc ce n'est pas les parents qui doivent faire à manger, mais c'est la femme qui doit aider et travailler pour la famille. Elle doit assumer ses responsabilités. (Lakshmi, 17 jaar)

Het kastesysteem is een element dat enkel een rol kan spelen bij de sikhjongeren, omwille van de specifieke sociaal-culturele Indische context waarin ze zijn geboren. De meningen hierover lopen echter uiteen en het is discutabel in hoeverre het betrekking heeft op de groep. Aangezien het sikhisme in grondbeginsel gelijkheid nastreeft en een kastesysteem verbiedt, antwoorden enkele jongeren in de lijn van deze religieuze overtuiging. Anderen beamen dat het officieel geen rol mag spelen, maar dat de ouders niet erg opgetogen zouden zijn als ze een huwelijkskandidate uit een andere kaste huwen. De jongeren zelf hechten er geen belang aan.

In het sikhisme is iedereen gelijk en [...] ik vind dat ook. Dat maakt niet uit. Die kastes komen eigenlijk van je werk, wat je vroeger deed. 'Jah' is eigenlijk iemand die van landbouw leeft en ik vind niet dat die lagere kaste anders is. Dat is hetzelfde. Dat maakt mij niet uit. (Kaosi, 17 jaar)

Uit het onderzoek van Kapur en Girishwar blijkt evenwel dat de meeste sikhs een huwelijkskandidate verkiezen behorend tot dezelfde kaste.²⁵⁸ Bevoorrechte getuigen benadrukten tevens het belang van het kastesysteem, maar dit wordt volgens hen niet graag uitgesproken.

1.5. Relaties voor het huwelijk

Relaties voor het huwelijk worden door religieuze voorschriften zowel in het islamitische geloof als in het sikhisme verboden. Toch hebben de mannen relaties of hebben ze deze gehad vóór het huwelijk. De manier waarop cultureel wordt omgegaan met relaties voor het huwelijk, willen de mannen dan ook veranderd zien. De mannen van Turkse en Marokkaanse origine geven aan dat ze al veranderingen merken bij jongeren van de derde generatie. Emre, een man van Turkse origine, illustreert de veranderingen die hij merkt binnen zijn gemeenschap:

Ik heb neefjes van zestien en als ik hen een beetje bekijk, die gaan dat wel doen. In onze tijd [glimlacht] was dat niet mogelijk. Dat is wel een teken dat in een hele korte tijd best veel is veranderd. Wat ik nu vertel, is niet meer geldig voor de generatie die nu 16, 17, 18 is. Hoewel daar maar 10, 12 jaar verschil tussen zit. Het is een enorme transformatie. (Emre, 33 jaar)

Deze veranderingen zijn nog niet merkbaar bij de sikhs. De jonge tweede generatie sikhjongens zit nog volop in de puberteit en wordt geconfronteerd met dit verbod. Uit de gesprekken met de respondenten kan worden afgeleid dat deze regels gelijkaardig zijn geweest voor de mannen van Turkse en Marokkaanse origine. Misschien zal de sikhgemeenschap dus een gelijkaardige transformatie kennen.

1.6. Ideale huwelijk voor de kinderen

Enkel de mannen van Marokkaanse en Turkse afkomst konden een antwoord formuleren op de vraag hoe ze het ideale huwelijk en de ideale huwelijkskandidaat voor hun kinderen voorstellen. De sikhjongens vonden dit onderwerp nog te vaag.

De respondenten van Marokkaanse en Turkse origine wensen het beste voor hun kinderen. Zoals Abdallah stelt: *‘Je hebt goede en slechte snoepjes. Het slechte snoepje ga je toch niet geven aan je kind; alleen het beste wens je je kind toe!’* De meerderheid geeft aan dat ze hopen dat hun kind trouwt met iemand met dezelfde religieuze achtergrond. Hiermee wordt impliciet de etnisch-culturele identiteit bedoeld. Men is er van overtuigd dat het geloof een cruciale invloed uitoefent op het waarden- en normenstelsel. Daarnaast wordt het opleidingsniveau van hun toekomstige schoonkind belangrijk gevonden. Opvoeding wordt gezien als het middel om kinderen de goede weg te wijzen. De mannen zijn ervan overtuigd dat het ervoor zorgt dat de kinderen later een goede partnerkeuze maken.

Sommige mannen die zelf zijn getrouwd met een vrouw uit het land van herkomst benadrukken dat ze hun kinderen een dergelijk huwelijk zullen afraden. De problemen die ze zelf hebben ervaren, wensen ze hun kinderen niet toe. Een van hen is Omer, die is getrouwd met een vrouw uit Turkije. Hij geeft aan geen gemakkelijk huwelijksleven te leiden door de afkomst van zijn vrouw. Hij zal zijn kinderen dan ook sterk afraden om met een huwelijkskandidaat uit het land van herkomst te trouwen.

I: Quel mariage serait idéal pour tes enfants?

R: Franchement, peu importe avec qui il se marie, une Belge, une Turque, ... Qu'il étudie d'abord, qu'il ait son diplôme, qu'il ait un travail, qu'il commence déjà à travailler, qu'il ait déjà un peu d'argent de côté. A ce moment là, ça sera mieux qu'il se marie, à ce moment là. 25-26 ans, je ne sais pas, moi. S'il fait un doctorat, il va se marier plus tard. Moi, je ne sais pas. Que ce soit une fille de Turquie? Moi, je dirais plutôt une fille d'ici. Parce que moi j'ai eu des problèmes, je vous ai dit, j'ai vu les difficultés qu'elle a eues, que j'ai eues. Donc je préférerais que ça soit une fille d'ici. Une fille de Belgique. Ça serait aussi plus facile, oui. Parce qu'on verrait plus souvent les parents de la fille, on aurait plus souvent des contacts avec eux. Parce que dans mon cas, nos parents n'ont pas beaucoup de contacts ensemble. Ils n'ont pas beaucoup de contacts et ça ne va pas. (Omer, 26 jaar)

Ook mannen die een negatieve beeldvorming hebben over een huwelijk met een vrouw uit het land van herkomst, hopen dat hun kind deze keuze nooit zal maken. Moestafa hoopt dat zijn dochter van 13 jaar nooit zal huwen met een man uit Turkije. Indien zijn dochter die keuze zou maken, zou hij dat verbieden.

Kenmerkend is dat respondenten die grote invloed hebben ervaren van hun ouders bij hun partnerkeuze, hun eigen rol bij het partnerkeuzeproces van hun kinderen wensen te minimaliseren. Dat zal echter niet gemakkelijk worden als die keuze tegen de wil van de vader indruist. Emre filosofeert hardop over dit dilemma:

Zij hebben hun idee van wat een goed leven is. Dat heeft ook een Belgische ouder, dat heeft ook een Nederlandse ouder, dat heeft ook een Chinese ouder. Alle ouders willen graag het beste voor hun kinderen, daarin kun je ze allemaal gelijk stellen. [...] Mijn ouders willen ook het beste voor mij, maar ja, dat komt niet echt overeen met wat ik denk dat het beste voor mij is. En daarover meer kunnen communiceren was wel prettig geweest: wat wil ik allemaal?

Wat is mijn levensbeeld en wat is jullie levensbeeld? Die van jullie ken ik wel, die van mij ken ik ook en juist door het grote verschil daarin, heb ik niet echt kunnen communiceren. Ik zag dat de kloof zo groot was dat ik die moeilijk kon overbruggen. Maar ja, als die generatie is uitgestorven over twintig jaar, zal dat hele wereldbeeld verdwenen zijn. Ik zal absoluut niet op die manier met mijn kinderen omgaan. Ik ga misschien andere beelden opdringen aan mijn kind, terwijl hij misschien een heel andere mening heeft. Dat is hetzelfde wat ik bij mijn ouders ervaar. Alleen heb ik dan een ander wereldbeeld met concepten van wat ik goed vind in het leven. Ik zou mijn kinderen pushen: ga de wereld exploreren, want dat is het geweldigste wat je kan doen. Terwijl mijn zoon dan misschien rustig ergens in een dorpje wil blijven wonen en een rustig baantje ergens in een fabriek verkiest. Dat vindt hij dan prima en ik ga hem dan pushen: je moet de wereld verkennen want er is zoveel te ontdekken en te leren.
(Emre, 33 jaar)

1.7. Echtscheiding

Huwelijken worden afgesloten, maar kunnen op de helling komen te staan door echtelijke problemen. Een mogelijke uitweg is een echtscheiding. Alle mannen zijn het er over eens dat een scheiding het laatste middel is waarnaar mag worden gegrepen. Habib legt uit hoe hij er tegenover staat:

La religion dit qu'on ne peut pas prononcer le mot 'divorce' comme ça. Dans le ménage, c'est très mauvais de prononcer ce mot. Mais en même temps, dire à son épouse que l'on veut divorcer, ou que ton épouse te dise: 'Je divorce', c'est interdit. Mais si elle le dit trois fois, elle doit le faire. C'est pour dire à quel point c'est grave, cette chose-là, il ne faut pas le dire. Parce que si tu le dis trois fois, ça va se faire. Donc, on exclut les options. Et le fait de ne pas en parler, je crois que c'est une bonne chose. Aujourd'hui, on se fâche, on dit qu'on va partir et on finit par partir. Ces choses sont faciles parce qu'on les dit si facilement. C'est un peu ce que je crois aussi. Divorcer, c'est le dernier recours.
(Habib, 38 jaar)

Terwijl echtscheiding zich voor de één in de taboesfeer bevindt, kan een ander hier openlijk over discussiëren. Dat verschil wordt door Najib onderkend.

Ik denk dat het een combinatie is. Het huwelijk was heel heilig. Het feit dat de vrouw afhankelijk was van haar echtgenoot, dat weegt het zwaarste door, denk ik. En dat het een schande was, een echtscheiding. Daar konden mensen niet over beginnen. Nu is het een gegeven, zoals alle andere. Dat is totaal geen schande meer. (Najib, 31 jaar)

Sikhjongens benadrukken dat een scheiding voornamelijk schade berokkent aan de naam van de vrouw. Bijgevolg kan zij enkel een scheiding aanvragen indien de echtgenoot haar mishandelt. Dadhij legt uit waarom de gevolgen van een scheiding desastreuzer zijn voor een vrouw dan voor een man.

Als een jongen nu scheidt, voor een jongen doet dat niks, die kan opnieuw trouwen. Maar voor een meisje wel, hé. Andere jongens zeggen dan: 'Die is getrouwd geweest, daar ga ik niet mee trouwen.' Voor een meisje is scheiden eigenlijk het ergste. (Dadhij, 15 jaar)

De jongens benadrukken nogmaals dat een huwelijk een eeuwige verbintenis is. De keuze van een huwelijkskandidate dient dan ook weloverwogen te zijn.

2. Beïnvloedende factoren op het partnerkeuzeproces

In het vorige hoofdstuk werd beschreven wat de respondenten zelf over het huwelijk als instituut denken en welke invloed dat heeft op de keuze van hun partner. Onvermijdelijk wordt de interne overtuiging van de man beïnvloed door externe factoren. Het is moeilijk te achterhalen in hoeverre hij zijn denkbeelden zelf heeft geconstrueerd, aangezien dit gebeurt in interactie met (significante) anderen. De focus dient te worden gelegd op de voor de man duidelijk voelbare obstructies en stimulan- sen vanuit zijn omgeving. Dat wordt in dit hoofdstuk concentrisch gedaan op macro-, meso- en microniveau aan de hand van het partnerkeuzemodel van Hooghiemstra.²⁵⁹

Op macroniveau dient vooral te worden gedacht aan grote structuren zoals wetgeving, samenstelling van de huwelijksmarkt en sociaal-economische factoren. Op meso- niveau ondervinden mannen invloed van het sociale netwerk, zowel nationaal als transnationaal. Sociale controle zorgt ervoor dat leden van een bepaalde groep of gemeenschap zich aan een aantal sociale normen houdt. Er worden bijvoorbeeld bepaalde regels gesteld aangaande het hebben van relaties vóór het huwelijk of onge- huwd samenwonen. Vanwege de jonge leeftijd is dit voor de sikhmannen een onder- werp waarover ze zich uitvoerig uitspreken.

Welke invloed hebben huwelijkssluitingen in de omgeving of de opvattingen van de ouders op het partnerkeuzeproces? Bestaat er een relatie tussen deze twee zaken? Zou dit de partnerkeuze van de mannen kunnen beïnvloeden? Welke directe invloed hebben de ouders op deze keuze? Hoewel het in dit kleinschalige kwalitatieve onder- zoek moeilijk is om duidelijke verbanden vast te stellen, wordt een aantal processen en patronen naar voren geschoven die moeilijker met kwantitatief onderzoek te ontdekken zijn.

2.1. Factoren op macroniveau

Op macroniveau onderscheidt Hooghiemstra vier componenten: het transnationale netwerk, fase van het migratieproces, de kwantitatieve en de kwalitatieve samen- stelling van de migrantengroep en de migratiewetgeving.²⁶⁰ Voor de sikhgemeenschap wordt hieraan de massamedia en de informatie- en communicatietechnologie toe- gevoegd.²⁶¹ De sociale controle vanuit het transnationale netwerk wordt bij de meso- factoren beschreven.²⁶²

Fase van het migratieproces

In tegenstelling tot de ouders, leeft bij de mannen van de tweede generatie geen terug- keergedachte. Ze zien België als hun thuishaven. Dit betekent niet dat er geen sterke banden zijn met het land van herkomst. De periodieke vakanties houden bestaande relaties in stand. Het gevoel die contacten te verliezen, zorgt er soms voor dat de keuze wordt gemaakt om te huwen met een vrouw uit het land van herkomst. De band wordt versterkt en ze veronderstellen dat 'de cultuur' blijft behouden. Halil is één van de mannen die om deze redenen heeft gekozen voor een vrouw uit Turkije:

In principe ben ik in België geboren. Mijn Turkse cultuur ben ik voor vijftig procent verloren. Ik heb enkel een deel van mijn ouders gekregen, meer niet. Ik ben niet naar een Turkse school geweest of heb geen les gevolgd op een koranschool. Ik zeg het, ik ben een Turk, maar ik heb een beetje verloren van mijn oorsprong. Om dit te behouden, om een goede Turkse opvoeding te geven aan mijn kinderen, heb ik gekozen om in Turkije met een vrouw te trouwen. (Halil, 39 jaar)

Het gevoel de band met de ‘authentieke cultuur’ te verliezen en op te groeien tussen twee werelden zorgt voor verschillende moeilijkheden. Ze kwamen ter sprake tijdens het diepte-interview met Moerat die is getrouwd met een vrouw uit Turkije:

De meeste Turkse jongeren kunnen zichzelf nergens plaatsen. Ze zitten tussen de twee. Ga je teveel naar de Belgische kant, dan word je door de Turken uitgesloten. Ga je teveel naar je eigen ding, dan word je eigenlijk uit de Belgische samenleving gestoten. Het is dus geen gemakkelijke situatie. Ik had daar ook problemen mee. Door mijn geloof te praktiseren heb ik mijn ware identiteit in feite gevonden. Vroeger was geloof voor mij taboe. Je werd er ook voor uitgelachen door de Belgen. Nu ben ik veel meer bezig met geloof en ik weet dat het goed is wat ik doe. En naarmate je ouder wordt, sta je veel sterker in je schoenen. Maar zoals ik zeg, mijn gedachten vroeger waren anders dan mijn gedachten nu. (Moerat, 30 jaar)

De mannen van Marokkaanse en Turkse origine vinden dat ze een zwakkere band hebben met het land van herkomst dan hun ouders. Door het overlijden van de ouders kan deze verbondenheid drastisch afnemen. Men kan zich afvragen welke invloed dit zal hebben op de partnerkeuze van de derde generatie.

Migratiewetgeving

Voor zowel Marokkanen, Turken als Indiërs is huwelijksmigratie één van de enige legale manieren om langer dan drie maanden in België te verblijven. De restricties van de migratiewetgeving kunnen de druk door het transnationale netwerk op de mensen wonend in België doen toenemen. Familieleden en kennissen in het land van herkomst willen bijvoorbeeld om migratieredenen een huwelijk gerealiseerd zien.

Kwantitatieve en kwalitatieve samenstelling van de huwelijksmarkt

De kwantitatieve en kwalitatieve samenstelling van de huwelijksmarkt in België heeft tevens een invloed op de partnerkeuze. Surra's vaststelling dat de meeste mensen binnen eigen klasse, religie en opleidingsgraad trouwen, wordt in dit onderzoek bevestigd.²⁶³ Dit zien we overigens ook bij autochtonen: partners hebben erg vaak een gelijkaardig opleidingsniveau, sociale en etnisch-culturele achtergrond. De voorkeuren van de respondenten waren te lezen in het vorige hoofdstuk. Maar de gedroomde huwelijkskandida(a)t(e), die voldoet aan alle criteria, dient natuurlijk wel te 'bestaan'. Vooral voor de sikhjongens die wensen te trouwen met een sikhvrouw, is dat geen evidentie. De sikhgemeenschap in België wordt geschat op 3.000 tot 4.000 mensen.²⁶⁴ Het aantal huwelijkskandidaten zal nog veel kleiner zijn als dat wordt opgedeeld naar geslacht en leeftijdscategorie. Enkele jongens geven nu al aan dat het een onmogelijke opdracht zal zijn om in België een geschikte echtgenote te vinden.²⁶⁵

Bij de mannen van Marokkaanse en Turkse origine hangt deze schaarste aan potentiële huwelijkskandidaten veeleer samen met een kwalitatief tekort, wat overigens ook geldt voor de sikhmannen. Dit is ook een gevolg van hun vrouwbeeld, dat in het vorige hoofdstuk uitvoerig werd besproken.

Een autochtone vrouw als huwelijkspartner wordt door verschillende Turkse, Marokkaanse en sikhmannen uitgesloten. Als mannen hiervoor openstonden – en, omgekeerd, autochtone vrouwen ook voor hen – dan zouden er meer mogelijkheden zijn, wat een positieve uitwerking zou hebben op de kwalitatieve samenstelling van de huwelijksmarkt.

Massamedia en informatie- en communicatietechnologie

Door de digitale vooruitgang verkleint de wereld. In tegenstelling tot wat Kapur en Girishawar ter zake stellen,²⁶⁶ lijkt het er niet op dat advertenties op het internet bij de zoektocht naar een geschikte huwelijkskandidate zullen worden gebruikt, in ieder geval niet bij een eerste huwelijk of in een vroeg stadium. Families hebben voldoende connecties waardoor deze mediakanalen (voorlopig) overbodig zijn. Pas op latere leeftijd of bij het overlijden van een partner worden deze kanalen gebruikt.

En tout cas, nous, on ne l'utilise pas, l'Internet, parce que ce sont les parents qui vont chercher. Il y a des parents qui disent aux enfants: 'Nous, on ne veut pas vraiment se mêler de votre mariage.' Donc dans ce cas-là, ce sont les enfants qui vont chercher. Dans des bars, dans les journaux ou sur Internet. Ou alors les familles des femmes veuves, ou bien ceux qui ont perdu leurs femmes, eux, ils peuvent consulter des sites comme ça. Mais s'il y a des garçons et des filles qui sont normaux, aucun problème. Alors là, ça se passe dans la famille. Et s'il s'agit par exemple d'un homme qui s'est marié, qui a eu des enfants et dont la femme est décédée, ou le contraire, il y a toujours des problèmes dans la famille. Personne ne voudra l'épouser. Et dans ce cas-là, ils peuvent consulter des sites internet ou des journaux. (Lakshmi, 17 jaar)

86

Sachchit is één van de respondenten die het gebruik van huwelijkssites niet uitsluit. Eerder surfte hij naar dergelijke sites en hij houdt de mogelijkheid open om later op deze manier een huwelijkskandidate te zoeken.

I: Wordt internet gebruikt om een vrouw te zoeken?

R: Er bestaan sites, trouwsites, waarop je allemaal gegevens kunt invullen.

En als je het goed vindt, kun je spreken met iemand. Dan kun je dat overeenkomen met je ouders en met de andere familieleden. Misschien ga ik later ook zo'n site gebruiken, je weet maar nooit, hé. (Sachchit, 18 jaar)

2.2. Factoren op mesoniveau

Het sociale netwerk en het transnationale netwerk zijn beïnvloedende factoren op het mesoniveau. Beide hebben bepaalde verwachtingen van de man. Binnen de drie gemeenschappen is het huwelijk een familieaangelegenheid die is gecentraliseerd rond de man en zijn ouders. De jonge man dient bijgevolg niet enkel aan zijn eigen verwachtingen tegemoet te komen, maar, trapsgewijs, ook aan die van zijn sociale netwerk. Alvorens hierop dieper in te gaan, worden de mentaliteitsveranderingen van de ouders en de man, die optreden door de perceptie van andere huwelijkssluitingen, beschreven.

Huwelijkssluitingen

Doorheen de jaren kunnen de verwachtingen van de ouders over het huwelijk van hun zoon veranderen. De sikhjongens geven aan dat voor hun ouders het gearrangeerde huwelijk de norm is. Dit werd bevestigd tijdens de informele gesprekken met ouders in de tempel. Tot enige jaren geleden sloten de meningen van de Marokkaanse en Turkse ouders hierbij aan. Hun beeld is volgens de mannen veranderd door bezinning over huwelijken in de directe omgeving. Ook veranderde de gewenste rol van de ouders bij de partnerkeuze van hun kinderen.

Er vond een verschuiving plaats in het partnerkeuzeproces, waarbij van het arrangeren van een huwelijk naar het goed- of afkeuren van een huwelijkskandidaat werd overgegaan. Waar het eerst de ouders waren die een vrouw aan de zoon voorstelden, verkiezen ze nu het omgekeerde. De zoon stelt een kandidate voor, waarna de ouders al dan niet hun goedkeuring geven. Volgens enkele respondenten kwam het initiatief

voor deze verschuiving van de ouders zelf. Er kan daarbij worden gesproken van een tendens. Bülent, een man van Turkse origine, ziet, net als zijn ouders, een gelijk aandeel in het partnerkeuzeproces voor beide partijen:

Je pense qu'en six-sept ans, les mentalités on beaucoup évolué. Il y a six-sept ans, pour eux, le mariage idéal, c'était le mariage arrangé. Il y a six-huit ans, voire dix ans d'ici. Mais maintenant, on voit que finalement, les mariages arrangés, ça ne marche plus. Finalement, les idées ont changé. Actuellement, je pense que pour eux, le mariage idéal, c'est un peu le juste milieu. C'est vraiment le juste milieu. Ce n'est donc pas le mariage arrangé où les beaux-parents trouvent la personne, parce que ça, ils sont conscients que c'est dépassé. Mais ce n'est pas non plus le mariage où les enfants trouvent eux-mêmes. Donc l'idéal, c'est de trouver entre les deux. Les parents connaissent bien la personne, et entre-temps le couple crée une relation seul, en fait. C'est un mix des deux. (Bülent, 28 jaar)

Waar de bruid is opgegroeid, is voor de ouders van mannen van Marokkaanse en Turkse origine steeds van minder belang. Voorheen werd het land van herkomst geïdealiseerd; alleen een vrouw geboren in dat land was goed genoeg voor hun zoon. Zij heeft dezelfde religie als de ouders en haar waarden, normen en etnisch-culturele identiteit zouden gelijk zijn. Aangezien een huwelijk een verbintenis is tussen twee families, werd onderzocht of de vrouw afkomstig was uit een familie met een goede reputatie. Overeenstemming in huiselijke gebruiken moest zorgen dat zij zich binnen haar nieuwe familie thuis voelde. Door ervaringen met huwelijkssluitingen in de directe omgeving is deze visie veranderd. Sommige ouders verkiezen nu een huwelijkskandidate uit het 'Westen'. Najib licht toe hoe de visie van zijn ouders door de jaren heen is veranderd:

In de beginperiode hadden mijn ouders een vrij conservatief idee over het huwelijk. Zij wilden een echtgenote voor de man kiezen in Marokko. Maar de tijden zijn veranderd. Dat hebben zij ook ingezien en ze hebben ons vrijer gelaten. We konden zelf op zoek naar een partner. Tot eind jaren '90 vonden mijn ouders dat de man moest worden gekoppeld aan een vrouw en andersom. Maar ze hebben die mening bijgesteld, vooral omdat enkele koppelingen in de familie niet goed zijn afgelopen. (Najib, 31 jaar)

Bij de ouders van de sikhrespondenten kunnen deze veranderingen nog niet tot stand gekomen zijn, aangezien huwelijkssluitingen zich in de directe omgeving nog niet hebben voorgedaan. Eén respondent is ervan overtuigd dat zijn ouders een huwelijk met een sikhmeisje in België voor ogen hebben. Het cultuurverschil tussen het Westen en India vinden zij te groot voor hun zoon. Maar het blijft natuurlijk de vraag of de ouders een huwelijkskandidate voor hun zoon vinden, gezien de kwantitatieve schaarste op de Belgische huwelijksmarkt.

De mentaliteitsverandering van mannen van Turkse en Marokkaanse origine loopt ongeveer parallel met die van hun ouders. Ook bij hen gaven huwelijkssluitingen in de directe omgeving of hun eigen huwelijk de doorslag om hun visies te herzien. Het zijn voornamelijk relatieproblemen die hen tegenhouden om zich aan een bruid in het land van herkomst te wagen.

Het huwelijk van oudere broers of zussen loopt soms niet volgens het ideale scenario van de ouders. Dat kan een tweeledig effect hebben. Het kan de weg vrijmaken voor jongere broers en zussen, om met meer vrijheid een partner te kiezen. Bülent gelooft dat hij daarvoor heeft gezorgd:

Comme je dis, je crois que j'ai vraiment facilité les choses pour mon frère et ma sœur. J'ai réussi à imposer beaucoup de choses à mes parents. En fait, je crois que j'ai éduqué un peu mes parents aussi, parce que maintenant on dit que ce sont les enfants qui éduquent les parents. Et ça leur a permis d'être beaucoup plus souples avec mes frères et sœurs. Parce que moi, à leur époque, quand j'avais 18 ans, dire à mes parents: 'J'ai un enfant', c'était impensable. Mais maintenant, mon frère n'a eu aucune difficulté. (Bülent, 28 jaar)

Maar het tegenovergestelde kan ook gebeuren, waarbij de vrijheid van jongere broers en zussen nog verder aan banden wordt gelegd. Ouders koesteren de hoop op een perfect huwelijk na een 'mislukt' huwelijk. Ze zoeken opnieuw naar een huwelijkskandidate die strookt met hun ideaalbeeld en dat van het sociale netwerk.

Sociaal netwerk

De verwachtingen van de ouders hangen voor een groot deel samen met de wens te voldoen aan de groepsnorm. Die wordt middels sociale controle gecontroleerd en gecorrigeerd. De normen gaan uit van gemiddelden en traditionele waardepatronen. Als de man bijvoorbeeld de gemiddelde huwelijksleeftijd heeft bereikt, wordt van hem daadwerkelijk verwacht te trouwen. Omer beschrijft dit moment:

On commence à travailler et tout. Si on veut, on reste à la maison. Mais les gens parlent: 'Mais enfin il n'est pas encore marié!' C'est mieux vu de se marier. 'Qu'est-ce qu'il fait? Il n'étudie pas, il travaille et il est à la maison, ça ne va pas! C'est mieux qu'il se marie.' (Omer, 26 jaar)

Als een man eenmaal de gemiddelde huwelijksleeftijd heeft bereikt, stellen de ouders hem zeer frequent de vraag wanneer hij gaat trouwen. De druk die de ouders uitoefenen, kan deels worden verklaard als delegatie van de druk die de omgeving op hen uitoefent. Emre schrijft de druk van zijn ouders toe aan de hoge sociale controle van de gemeenschap. Daar was hij vaak het onderwerp van discussie omwille van zijn keuze. Tegen de zin van 'de ruimere familie' koos hij ervoor om ongehuwd samen te wonen met zijn autochtone vriendin.

Als die sociale controle er niet was geweest, hadden mijn ouders waarschijnlijk veel soepeler gereageerd. Als we met ons gezin ergens zouden wonen waar er geen sociale controle is, zouden ze er veel vrijer mee omgaan en zichzelf misschien ook wel opener kunnen opstellen. (Emre, 33 jaar)

Dat het niet gemakkelijk is om een keuze te maken tegen de wil van de ruimere familie, blijkt ook uit het vervolg van Emres verhaal. Zijn studies waren zijn uitbraak uit het net van sociale controle. Zijn keuze voor een studie die enkel wordt gegeven in Nederland is wellicht bewust gebeurd, omdat hij er zijn migratie die hiermee gepaard ging kon rechtvaardigen:

Ik heb mijn studie, die alleen in Nederland te volgen is, als excuus gebruikt om te ontsnappen aan die sociale controle. [...] Ik wilde meer persoonlijke vrijheid, daarom ben ik naar Nederland verhuisd. Hoe dichter ik bij mijn ouders woonde, hoe meer ik de verbondenheid voelde en de verplichting om me aan te passen aan de cultuur. (Emre, 33 jaar)

Sociale controle wordt vaak in stand gehouden onder het mom van religieuze voorschriften. Het heeft wederom invloed op de partnerkeuze, omdat het verboden is relaties te hebben voor het huwelijk.

Relaties voor het huwelijk en ongehuwd samenwonen

Ondanks het taboe en het religieuze verbod dat erop heerst, hebben de mannen al voor het huwelijk relaties. Loobuyck en Hooghiemstra stellen dat jongeren zich door de grote sociale controle en mogelijke roddels zoveel mogelijk aan de regels trachten te conformeren.²⁶⁷ Toch laat deze studie een ander beeld zien. Het is slechts naar de buitenwereld toe dat de mannen zich aan deze regels houden. Mannen van Marokkaanse en Turkse origine vertelden tijdens het diepte-interview over één of meerdere relaties vóór hun huwelijk. Ook de ongetrouwde sikhjongens hebben nu een relatie of hebben er één gehad. Enkele sikhjongens leggen zich nog wel bij deze regel neer.

Ik ga eigenlijk nooit om met meisjes. Er zijn te veel Indiërs die dat zien en dat dan gaan vertellen tegen ouders. Maar mijn ouders weten wel waar ik naartoe ga. (Kaosi, 17 jaar)

Omwille van de non-acceptatie, ontmoetten bijna alle mannen die een relatie hadden vóór het huwelijk hun vriendin in het geheim. Alle respondenten gaven toe dat een gesprek met de ouders hierover moeilijk tot onmogelijk is. Eén sikhjongen heeft het wel geprobeerd om met zijn moeder in gesprek te treden, maar zijn moeder dacht dat het een grap was. Hij heeft toen maar zijn woorden ingeslikt om problemen te voorkomen. Een man van Marokkaanse origine stelde zijn vriendinnen voor aan zijn ouders om roddels te voorkomen. Een aantal mannen van Marokkaanse en Turkse origine geeft aan dat hun ouders waarschijnlijk vermoedens hadden. Dit werd echter gedoogd zolang het maar werd doodgezwegen. De sikhjongens die een relatie hebben, zijn ervan overtuigd dat de ouders niets vermoeden. Ze maken zich sterk dat ze dit anders zouden hebben gemerkt. Leeftijdsgenoten zijn hiervan wel op de hoogte. Lakshmi licht toe hoe de sociale controle binnen de gemeenschap werkt. Daarbij wordt een onderscheid gemaakt op basis van leeftijd:

Ça reste entre nous deux, ça! C'est un grand secret. Et ça dépend aussi de l'âge. Si quelqu'un de mon âge fait quelque chose de mal, je ne vais pas le dire à ses parents, mais je vais lui dire de ne pas le faire. Ça reste entre nous. Mais si c'est quelqu'un qui a l'âge de mes parents, il ne va pas me le dire à moi. Il va directement le dire à mes parents. C'est la tradition chez les anciens. (Lakshmi, 17 jaar)

De mannen vertelden trucjes om aan de sociale controle te ontsnappen. Het is het moeilijkst om met meisjes met dezelfde etniciteit af te spreken. Zij staan onder verhoogde sociale controle, wat vanzelf de vrijheid van de jongen beperkt.

Au niveau de la famille, il n'y avait quasiment aucun contrôle social sur les garçons. Quasiment. Les garçons font plus ou moins ce qu'ils veulent. Mais les filles, c'est différent. Là, il y a beaucoup de contrôle social. Mais nous, les garçons, on est assez libres. Evidemment, il ne faut pas revenir à la maison à 4 heures du matin. Mais je veux dire que si on dit: 'Bon, papa, je vais en boîte cette nuit, je vais m'amuser.' – 'Ok, tu rentres à quelle heure?' – '1 heure, 2 heure du matin.' – 'Ok, ne tarde pas.' Mais une fille: 'Je vais en boîte cette nuit.' – 'Quoi? Quoi? Non! Non, non, non!' (Erdem, 31 jaar)

Door de hoge sociale controle is het voor het koppel moeilijk om zich in het openbaar als dusdanig te profileren. Om die reden is het gemakkelijker voor hoogopgeleiden om voor het huwelijk een relatie aan te gaan.²⁶⁸ Studeren in een andere stad creëert extra bewegingsvrijheid.

Afspraakjes met vriendinnen worden het liefst gemaakt in andere steden dan de woonplaats. Onder vrienden heerst wat dat betreft een enorme solidariteit. De oudere generatie krijgt werkelijk niets te horen. De jongeren houden elkaar de hand boven het hoofd en beschermen elkaar tegen de controle van ouders. Madhu is één van de respondenten die vertelt over deze solidariteit:

I: Als je dan afspreekt met haar, vragen je ouders dan niet:

‘Wat ga je doen die middag?’

R: Nee, ik zeg gewoon dat ik bij een vriend ga. Dus ik zeg tegen mijn vriend:

‘Als mijn pa belt dan moet je dat zeggen.’

I: Is het al voorgevallen dat je vader jou heeft opgebeld?

R: Nee, nee. Elke vriend heeft een liefhé, dus je helpt elkaar.

Je weet wel hoe dat is. (Madhu, 18 jaar)

Aan de ontmoetingen zijn er wel degelijk risico's verbonden die goed zijn gekend door de jongens. Bij uitkomst zou de familie-eer erg worden beschadigd. Dat kan ertoe leiden dat de persoon in kwestie zou worden gedwongen om te trouwen. Dit kan worden geïllustreerd door het huwelijk van Moestafa, een Turkse respondent. Vijftien jaar geleden is hij getrouwd met het meisje waarmee hij toen stiekem een relatie had. Zijn vader, die het had ontdekt, stapte resoluut naar de vader van de vrouw om het huwelijk te regelen. Voordat het goed en wel tot Moestafa was doorgedrongen, stond de trouwdatum al vast. Hij was nog lang niet aan trouwen toe, maar begreep het handelen van zijn vader, die de familie-eer wilde beschermen. Tot op heden is hij gelukkig getrouwd. Hij ziet en voelt het zelf niet als een gedwongen huwelijk. Toch staat vast dat – als zijn vader het huwelijk niet had gearrangeerd en aan hem had opgelegd – hij niet, of niet zo snel, met deze vrouw was getrouwd. Is dit een gedwongen huwelijk? Moestafa verbaast zich enkel over de vlotheid van zijn huwelijkssluiting:

R: Ja, we waren klasgenoten. Het is allemaal zeer vlug gegaan, hoor.

Ik ben van de ene school naar de andere school overgestapt, op 18 januari 1995, en na twee maanden was ik al verloofd. Wij kenden elkaar pas twee maanden.

I: In twee maanden tijd waren jullie verloofd?

R: Ja. Maar je kent dat, ongehuwd vrijen, dat bestaat niet bij ons, hé.

Dat gaat niet, dat is zeer moeilijk. En mijn vader is er achtergekomen.

Hoe? Dat weet ik nog altijd niet. En dan zei hij: ‘Je weet, bij ons gaat dat niet, zomaar vrijen. Ik ga de hand vragen aan haar vader. Ik ga hem zeggen:

‘Uw dochter en mijn zoon, die vrijen.’

I: Uw vader is de hand gaan vragen met jouw medeweten?

R: Ik wist het zelfs niet. Nee, het was eigenlijk een ‘surprise’. Ik ben echt één van de duizend, misschien wel één van de duizenden die gelukkig is, want we zijn er echt zeer jong aan begonnen. Het is eigenlijk gevaarlijk om dat te doen, maar het is gelukt. (Moestafa, 29 jaar)

Alle mannen erkennen dat zij veel meer vrijheden genieten dan de meisjes in hun groep. Eén man van Turkse origine prees zichzelf zó gelukkig dat hij een man is, dat hij dit verschillende keren in de dictafoon riep: *‘Merci qu'on est des garçons. Merci Dieux. Merci Dieux’* (Erdem, 31 jaar). Ook de sikhjongens onderstrepen dit feit. Ze beschrijven dat het voor hen mogelijk is om hun vrije tijd zelf in te vullen. Deze momenten geven hen de kans om vriendinnen te ontmoeten en afspraakjes te maken. De sikhmeisjes beschikken niet over dezelfde vrijheid.

Een niet onbelangrijk neveneffect van het uitkomen van een relatie is dat de sikh-jongens zichzelf in diskrediet brengen als toekomstige huwelijkskandidaat. Daarenboven zal zijn Indische vriendenkring inkrimpen, omdat het leeftijdsgenoten door de 'gemeenschap' wordt verboden om nog met hem om te gaan. Op deze manier wil men vermijden dat andere jongens ook relaties aangaan met meisjes.

I: Wat gebeurt er als je wordt betrap?

R: Dan gaan ze dat doorvertellen, hé. Je hebt dan eigenlijk geen Indische vrienden meer. Hun ouders gaan hen ook verbieden om nog met je om te gaan, want anders gaan ze hen slecht bekijken.

I: En hoe lang duurt dat?

R: Voor altijd.

I: Voor altijd! Vergeten de mensen dat niet na een tijd?

R: Nee, ze vergeten dat niet. Als de ouders van een meisje op de hoogte zijn van wat je vroeger hebt gedaan, zullen ze je nooit met hun dochter laten trouwen.

Dan moet je een meisje gaan zoeken in een andere stad. (Dadhij, 15 jaar)

Naast deze gevolgen vrezen de sikhjongens dat hun vrijheid verder aan banden zal worden gelegd. Hun ouders zullen bijvoorbeeld hun e-mail- en gsmverkeer controleren.

91

De mannen van Marokkaanse en Turkse origine zijn daar minder bang voor en vinden de gsm een middel voor extra vrijheid. De meesten hadden er toen ze zelf jong waren nog geen, maar beseffen dat hun kinderen die luxe wel zullen kennen. Het is uiteraard de vraag welke regels ze zullen stellen als hun kinderen de puberteit bereiken. Unaniem zijn ze van mening dat relaties vóór het huwelijk moeten kunnen. Als hen wordt gevraagd of ze die mogelijkheid voor hun kinderen zien, klinkt enige twijfel in hun antwoorden. Ze vinden wel dat het moet kunnen, maar het mag zeker niet zo zijn dat hun kind iedere week met een andere vriend of vriendin thuiskomt. Habib, een man van Marokkaanse afkomst zal zijn kinderen hierin enigszins vrij laten. Hij zou wel bepaalde regels stellen:

Pour moi, par exemple, il n'est pas question que je laisse croire à mes garçons qu'ils ont le droit de sortir avec toutes les filles, et à ma fille qu'elle a le droit de sortir avec tous les garçons. Pour moi, ce sont les deux qui n'ont pas le droit de profiter, je vais dire ça comme ça. Ils n'ont tous les deux pas le droit de profiter d'une fille ou d'un garçon, simplement pour s'amuser. S'ils le font, c'est qu'ils ont des sentiments sincères. Et s'ils ont des sentiments sincères, et c'est là où moi je pense que j'agis différemment de mes parents, on peut en parler, et je peux rencontrer le futur mari de ma fille ou la future femme de mon garçon, les rencontrer et les fréquenter aussi. Tout en sachant qu'ils n'iront pas trop loin ... Parce que pour moi, ça doit être sincère. Et il n'y aura pas de distinction entre mes fils et ma fille. (Habib, 38 jaar)

Bij sikhs mag de toeziende rol van een oudere broer niet worden onderschat. Net zoals bij sommige Turkse en Marokkaanse gezinnen dient hij de familie-eer te beschermen. Dit doet hij door erop toe te zien dat zijn zus zich buitenshuis aan de culturele en religieuze voorschriften houdt. Enkele jongens die zelf jongere zussen hebben, geven toe dat de taak soms dubieus is. Ze gaan zelf immers ook uit met meisjes. Dadhij heeft al eens ingegrepen ter bescherming van de familie-eer, ondanks dat hij zelf relaties heeft.

R: Ik ga niet echt controleren maar ik ga wel opletten met wie zij omgaat.

Ze had hier een vriendin, die aan het kijken was naar een paar jongens.

Dat is geen goede vriendin voor haar. En ik heb toen tegen haar gezegd dat ze tegen haar vriendin moest zeggen dat ze niet meer tegen haar mag praten,

anders zou ik naar haar ouders gaan. Nu gaat ze niet meer om met dat meisje. I: En stel je voor dat ze zou omgaan met een Indische jongen, wat zou je dan doen?

R: Vragen naar die jongen. Ik zou eerst kijken of dat een goede jongen is. Ik zou het zeggen als die mij niet aanstaat. Ik zeg eerst tegen mijn zus, dat ze dat niet meer moet doen en als ik haar nog eens zou zien met die jongen, dan zou ik het zeggen tegen mijn ouders. Zij gaan er alles aan doen om het meisje tegen te houden. Ik zal die jongen waarschuwen. Ik heb ook vriendinnen, daarom zal ik die jongen waarschuwen. Als hij het nog eens zou doen dan zou ik het zeggen. (Dadhij, 15 jaar)

Lakshmi vreest voor grote gevolgen indien een relatie vóór het huwelijk uitlekt. Hij licht dit toe aan de hand van een voorbeeld dat hij in de wandelgangen heeft opgevangen:

R: Moi, j'ai entendu il y a quelques années qu'une fille était venue vivre en Belgique et qu'elle avait des relations avec des garçons. Et son frère l'a tuée. Il a tué la fille. Et il est en prison, je crois. Ça a d'importantes conséquences, ça. Ce sont vraiment des choses très, très importantes.

I: Quel est le risque pour les garçons qui ont des relations?

R: Il ne faut pas qu'ils se fassent attraper. Si un jour, le garçon se fait attraper par ses parents, ça c'est le plus grand risque. Pour la fille aussi, c'est un risque, si elle se fait attraper par ses parents. Ils vont demander: 'C'est qui?' Et voilà. Il y a aussi des familles qui ne veulent pas se marier, les gros ennemis. (Lakshmi, 17 jaar)

De sikhjongens maken een onderscheid tussen een relatie met een Indisch meisje en een Belgisch meisje. Het verschil ligt voornamelijk in het risico op sancties na eventuele ontdekking van een relatie. Een relatie met een Indisch meisje houdt veel meer risico's in dan een relatie met een autochtoon meisje. Algemeen wordt aangenomen dat autochtone meisjes relaties hebben vóór het huwelijk. Ze worden hierin niet beperkt, waardoor het meisje zelf ten eerste geen risico loopt. Met de meisjes uit hun eigen kringen is dit een heel ander verhaal. Sommigen sluiten de mogelijkheid om een voorhuwelijkse relatie te hebben met een sikhmeisje volledig uit. Ze voelen zich verantwoordelijk voor het meisje in kwestie en willen haar niet in slechte papieren brengen. Met een relatie met een autochtoon meisje, riskeren ze enkel hun eigen positie. Kaosi vertelt over het verschil in risico voor een sikhmeisje en -jongen.

Dat is schadelijk voor het meisje en haar ouders; voor een jongen is dat niet erg. Meisjes die omgaan met een jongen voor hun huwelijk, dat ligt niet goed in onze cultuur. (Kaosi, 17 jaar)

Net als Kaosi, benadrukt Dadhij de grotere risico's voor het meisje:

De ouders straffen de jongens meestal niet. Ze zullen hen wel waarschuwen, maar geen slaag geven of zo. Het meisje heeft het ergste gedaan; het meisje is in fout. Een jongen is nooit in fout. Bij de jongen kan er niks gebeuren, bij het meisje wel. (Dadhij, 15 jaar)

Zij geven daarenboven toe dat het heel moeilijk is om een relatie met een Indische te onderhouden. Haar bewegingsvrijheid is in vergelijking met Belgische meisjes zeer beperkt. In de meeste situaties kunnen ze bij het autochtone meisje thuis komen en ontmoeten ze haar ouders. Madhu bouwt liever een relatie uit met een Belgische; hij heeft hier zo zijn redenen voor:

*Het is moeilijk om met Indische meisjes om te gaan. Je kan ze nooit zien.
Haar ouders mogen het niet weten, mijn ouders mogen het niet weten.
We kunnen buiten niet met elkaar omgaan. Ze mogen niet buiten gaan,
en worden veel strenger opgevoed. Dus liever een Belgische. (Madhu, 18 jaar)*

Naast de door de sociale controle beperkte kans op ontmoetingen met vrouwen behorend tot dezelfde etnisch-culturele groep, heerst er voor alle groepen het verbod op ongehuwd samenwonen. Als mannen toch samenwonen wordt dit doodgezwegen. Zaffar vertelt hoe zijn ouders omgingen met het feit dat hij gedurende tien jaar samenwoonde met zijn autochtone vriendin:

*R: Moi, je sortais ouvertement; ça ne me dérangeait pas. Tout le monde le savait! Je ne me cachais pas, on ne se cachait pas! On allait en vacances ensemble, on vivait ensemble. On a vécu à Jette, on avait un appartement à Jette.
I: Et tes parents étaient d'accord?
R: Ils n'en parlaient pas, bizarrement. Ils le savaient très bien, mais ils n'en parlaient pas! Ils savaient qu'on était en couple, qu'on vivait ensemble ...
Mais ils ne me disaient pas: 'Ce n'est pas bien ce que tu fais.' C'est bizarre.
Ils ne venaient pas me demander pourquoi, mais ils ne venaient pas non plus à la maison ... Et ça, ça faisait mal. Ça faisait mal! Donc, quand moi je venais leur dire bonjour, je venais tout seul. Elle ne venait jamais avec moi. Ce n'était pas possible de venir ensemble. Si je n'ai pas le 'oui', l'accord pour qu'elle puisse faire partie de la famille, ça ne sert à rien de les forcer ... On ne peut jamais forcer quelqu'un à accepter une autre personne. Mais on était heureux, ce n'était pas parce que la famille n'était pas d'accord qu'on n'était pas heureux pendant 10 ans! (Zaffar, 39 jaar)*

93

Zoals in het volgende hoofdstuk zal worden beschreven, heeft dit een invloed op het gehele partnerkeuzeproces.

Het transnationale netwerk

Op allerhande manieren worden binnen het transnationale netwerk verwachtingen uitgesproken over de partnerkeuze en de huwelijksluiting van de jonge man wonend te België. Die verwachtingen nemen vaak de vorm aan van suggesties, want alle mannen kunnen voorbeelden opnoemen van huwelijksaanzoeken die ze via dit netwerk hebben gekregen. Eén van hen is Omer:

*Avec mon grand-père là-bas, donc le père de ma mère, on rigolait et tout ça.
Il m'a dit – il est décédé après en fait, un an après –, qu'il aimerait bien que je me marie avec elle. Il me disait: 'Si tu te maries, tu dois te marier avec elle.'
Il est décédé et un an après, je l'ai demandée en mariage. Ça s'est passé comme ça. (Omer, 26 jaar)*

Ook de sikhjongens die op korte termijn nog niet zullen trouwen, hebben wel al aanzoeken gekregen. Net als de ouders van Marokkaanse en Turkse mannen, worden die van de sikhs hierover niet alleen aangesproken in het land van herkomst. Familieleden worden opgebeld door andere familieleden die via via een voorstel doen. Zo werden de ouders van Madhu in België opgebeld:

*I: Zijn er al families naar je vader toegekomen om een vrouw aan jou voor te stellen?
R: Tot nu toe niet. Ja, iemand heeft gebeld vanuit India.
Maar mijn moeder zei: 'Nee, het is veel te vroeg om te trouwen.'
I: Wie was die persoon die belde?*

R: Het was de broer van mijn vader. Die hadden een meisje op het oog, een buur-meisje. Maar nee, ik wil niet, ik ben nog te jong om te trouwen. (Madhu, 18 jaar)

Familieleden in het land van herkomst maken tijdens het vakantiebezoek van de gelegenheid gebruik om een aanzoek te doen. Dadhij kreeg van zijn grootvader in India een dergelijke suggestie, al dan niet ernstig bedoeld.

Die willen dat ik met een meisje uit India trouw. Mijn opa, die zegt ook soms: 'Ik heb een leuk meisje voor u gezien', gewoon om te lachen. 'Als je terugkomt, zal ik haar eens tonen.' En een jaar later is die dat weer vergeten. (Dadhij, 15 jaar)

De sikhjongens kunnen deze suggesties nog relatief eenvoudig van de hand doen door te verwijzen naar hun jonge leeftijd en het nog niet beëindigd hebben van de studie. Als ze eenmaal de gemiddelde huwelijksleeftijd hebben bereikt wordt de druk echter groter, ook over de grenzen heen. De toekomst zal uitwijzen of ze de suggesties ook dan nog op een even gemakkelijke manier zullen kunnen afwijzen. Uit het diepte-interview met Vageesh wordt dat duidelijk:

I: En heb je al eens over het huwelijk gesproken met je grootouders?
R: Ja, vorig jaar waren we in India. Iedereen zat samen. Mijn ouders en grootouders zaten daar ook bij en toen hebben ze ook gediscussieerd over mijn huwelijk. Maar ik wil nog niet trouwen. Mijn opa wil overgrootvader worden. Daarom zegt hij: 'Ik weet niet hoe lang ik nog ga leven en ik wil kleinkinderen hebben.' Maar er zijn nog veel oudere neven van mij die eerst nog moeten trouwen. Die neven wonen allemaal verspreid en [...] sommigen hebben geen papieren. Zo heb ik neven die in Amerika wonen. Omdat ze geen papieren hebben, kan mijn opa hen niet zien.
I: Ah zo. Jij bent de enige kleinzoon die hij kan terugzien.
R: Ja, hij blijft wel aandringen om zo snel mogelijk te trouwen.
I: Hoe dringt hij erop aan?
R: Door gewoon telkens te vragen wanneer ik ga trouwen. Ook andere familieleden doen dat. (Vageesh, 19 jaar)

Dadhij hoorde tijdens een vakantie in India zijn moeder zachtjes praten met een vrouw die een huwelijkskandidate voor haar zoon aanpreef. Tot grote opluchting van Dadhij wees zijn moeder dit van de hand vanwege zijn jonge leeftijd.

Eén keer bij mijn grootmoeder toen ik naar India ging. Ik zat toen niet bij mijn ouders. Ik zat dan gewoon in de andere kamer, en dan hoor je meestal wat ze zeggen. Ik hoorde: 'Mijn meisje, die is even oud als uw jongen. Wil hij trouwen? Wil jij nu zeggen of ze later kunnen trouwen?' (Dadhij, 15 jaar)

Ook onrechtstreeks probeert men via het transnationale netwerk huwelijkskandidaten in het Westen te vinden. Hiervoor kan het sociale netwerk in België worden ingezet. Moestafa vertelde dat kennissen naar zijn ouders zijn gestapt om de hand van zijn dochter te vragen voor een familielid in Turkije. Met afschuw in zijn stem vertelt Moestafa over dit gebeuren:

Mijn dochter is nu veertien jaar. Dit jaar zijn er dus twee personen bij mijn ouders komen 'bedelen' om mijn dochter: 'Uw kleindochter, zou zij kunnen trouwen met mijn neef in Turkije?' Onnozelaars! Mijn vader heeft ze allemaal buiten gesmeten. Ze proberen, waarom niet! Om het wat beter te hebben willen ze van ginder gewoon naar hier komen. (Moestafa, 29 jaar)

De druk om binnen de familie te trouwen is groter bij de Marokkaanse en Turkse mannen dan bij de sikhs. Voor hen is het immers uitgesloten om te huwen binnen familiale kring.

Huwelijkssluiting van de ouders

Hoe de partnerkeuze en het huwelijk van de ouders is verlopen, kan bepalend zijn voor de keuzes die de man zelf maakt, of voor beslissingen die over hem worden genomen. Het kan zijn dat de traditie binnen het gezin in stand moet worden gehouden. Mogelijk neemt de man een voorbeeld aan de huwelijkssluiting van zijn ouders, omdat hij ervan overtuigd is dat deze manier de juiste is. Uiteraard is het tegenovergestelde net zo goed mogelijk en wil men het liefst een huwelijk dat niet lijkt op dat van de ouders.

Op enkele ouders na, zijn allen namelijk getrouwd via een gearrangeerd huwelijk. De mate van medezeggenschap varieert wel heel sterk. Sommigen vertelden verwonderd hoe hun moeder hun vader voor de eerste keer zag op de dag van de huwelijks-sluiting. Dit houden ze nu niet meer voor mogelijk. Udayan vertelt met enige verontwaardiging over het huwelijk van zijn ouders:

Die meisjes wisten zelf niet met wie ze gingen trouwen, die wisten helemaal van niets. Ze lieten haar gewoon een foto zien: 'Dit is die jongen, ik zeg die datum en die dag ga je trouwen.' Ook mijn moeder wist van niets. Haar ouders hebben gewoon een foto laten zien: 'Dat is die jongen met wie je gaat trouwen.' Mijn moeder moest gewoon zeggen: 'Oké.' Ze had geen andere optie. 'Ah nee, ik ga niet trouwen', zo gaat dat niet bij ons. [...] Nu vragen ouders: 'Wat vind jij van die jongen? Zie je die zitten of niet?' Vroeger was dat niet zo, dan lieten ze gewoon een foto zien en je moest ermee trouwen ... (Udayan, 21 jaar)

Er lijkt een verschil tussen het partnerkeuzeprocess van mannen waarvan de ouders zelf hun partner hebben gekozen en die met ouders die zijn getrouwd via een gearrangeerd huwelijk. Hoe meer vrijheden de ouders zelf hebben genoten, hoe meer vrijheden ze hun kinderen bieden. Het huwelijk van de ouders kwam echter enkel zijdelings ter sprake en het onderzoek is te kleinschalig om hierover stellige uitspraken te doen. In toekomstig onderzoek zou dit kunnen worden afgetoetst.

Vriendenkring

Mannen die een gemengde etnisch-culturele vriendenkring hebben, worden vaker geconfronteerd met andere opvattingen. Ze discussiëren met vrienden over het huwelijk en aanverwante zaken, en kunnen hun visie verbreden. In de respondentengroep waren dit veelal de hoger opgeleiden. Ze kwamen tijdens hun studies in de gelegenheid om in openheid over het onderwerp in kwestie ideeën uit te wisselen. Lager opgeleiden krijgen die kans misschien minder, hoewel dit niet met zekerheid kan worden gesteld. Zoals in de inleiding al is aangehaald, bestond de respondentengroep uit sociaal sterkeren, van wie de vriendenkring tot dezelfde kring kan behoren. Als daartoe eveneens mensen kunnen worden gerekend met een andere etnisch-culturele achtergrond maakt dit denkbeelden des te diverser. Het huwelijk en de partnerkeuze zijn dan voorstelbaar als gespreksonderwerp. Het houdt de discussie levend binnen deze vriendenkring, maar ook met de ouders.

Moi, je discute encore assez bien, parce que je crois que j'ai été privilégié par rapport à d'autres. Mais donc, j'ai eu la chance de discuter avec mes parents et puis je fréquentais un milieu très autochtone aussi, mes amis étaient belges. Donc, j'étais amené à discuter avec eux. C'est donc ça qui incitait un peu et comme je revenais souvent avec d'autres idées à la maison. (Bülent, 28 jaar)

Emotionele relatie met de ouders

Een laatste belangrijke factor op mesoniveau is de emotionele relatie die de man met zijn ouders onderhoudt. Het geeft informatie over de overtuigingsstrategieën en bepaalt in welke mate de man kan ‘onderhandelen’ met zijn ouders. De vader wordt door de respondenten doorgaans beschreven als een autoritair persoon, waarmee ze een afstandelijke relatie hebben. Dat houdt natuurlijk niet in dat de vader zich niet betrokken voelt.

Met hun moeder kunnen ze gemakkelijker praten. Hakim verwoordt dit in één zin: *‘De moeders weten waar het hart van hun kinderen ligt.’* De moeders van de sikhs, Turkse en Marokkaanse mannen nemen bij een zoektocht naar een geschikte huwelijkskandidate de centrale rol op zich. De rol van de moeder van Erdem, die al op jonge leeftijd stierf, werd overgenomen door zijn tantes. Zij stelden de huwelijkskandidates aan hem voor.

Een ‘fantastische band’ met de ouders blijkt echter geen garantie te zijn om onderwerpen als verliefdheid en huwelijk te bespreken.

2.3. Factoren op microniveau

96

In hoofdstuk vier wordt het profiel van de mannen die een gearrangeerd en gedwongen huwelijk afsluiten beschreven. Hierbij moet worden gedacht aan leeftijd, introvert karakter, opleidingsgraad en psychisch en fysisch welzijn. Een andere microfactor is de bevoorrechte positie van een Belgische man in het land van herkomst, wat hieronder wordt toegelicht.

Bevoorrechte positie van Belgische mannen in het land van herkomst

De populariteit van de mannen in België ten opzichte van die in het land van herkomst kan de partnerkeuze beïnvloeden. Deze bevoorrechte positie vergroot de keuze-mogelijkheid van de man aanzienlijk. Allen geven ze aan dat het gemakkelijk is om daar een huwelijkskandidate te vinden. De sikhjongens geven aan dat zij populairder zijn bij de vrouwen in vergelijking met een jongen met een gelijkaardig profiel wonend in India. Deze aantrekkingskracht verklaren ze door het ticket naar het Westen, dat automatisch is verbonden met een huwelijk met een Europeaan. De jongens menen dat het imago geen deuk krijgt als de man ziek of gehandicapt is. Dadhij legt dit uit aan de hand van een voorbeeld:

Al heb je bijvoorbeeld een handicap, dan wil het meisje toch met je trouwen, omdat je buitenlands bent. [...] Je kan naar daar gaan en als je zegt ‘ik wil trouwen’, dan kun je zo met één van de meisjes trouwen. Die meisjes willen perse met iemand uit het buitenland trouwen. Kunnen ze een gestudeerde jongen krijgen, die in India goed werk heeft, dan willen ze toch liever de andere trouwen die in het buitenland woont en papieren heeft. (Dadhij, 15 jaar)

De huwelijken die worden afgesloten met vrouwen in Marokko en Turkije, bevestigen deze hypothese voor de andere groepen. Ook Moestafa bevestigt de bevoorrechte positie van ‘Belgische’ Turken in Turkije:

Zeker de jonge generatie liegt veel over Europa. Het is alsof we hier het geld voor het grijpen hebben. Het is ook misschien omdat ze ginds denken: ‘Kijk, je gaat het daar zeker goed hebben, zeker beter dan hier.’ [...] Mensen willen gewoon naar Europa komen. Hoe dan ook, ze riskeren alles om naar hier te komen, misschien zelfs hun toekomst, want het is geen liefdeshuwelijk. Het is zeer gemakkelijk: als je vandaag als een Belgische Turk naar ginder

gaat, dan kan je zeer gemakkelijk trouwen. Of je nu een moordenaar bent, een drugsverslaafde of een klootzak, het maakt niet uit. Mensen kijken daar gewoon niet naar, en dat is jammer. Ze riskeren het gewoon om het wat beter te hebben dan ginder. (Moestafa, 29 jaar)

De Marokkaanse en Turkse respondenten zijn van mening dat deze bevoorrechte positie niet eeuwig zal duren. Veranderingen zullen zich op korte termijn doorzetten, menen zij. Tegenwoordig is het al zo dat huwelijkskandidaten in Istanbul of Marrakesh niet gemakkelijk te vinden zijn; binnenkort zal dat ook zo zijn in Emirdag en El Hoceima. De visie op huwelijksmigratie zal op korte termijn volgens de respondenten veranderen. Dit gaat hand in hand met de economische ontwikkelingen. Wanneer de welvaart in Turkije en Marokko stijgt en dit ook in rurale gebieden, dan zal het moeilijker worden om een huwelijkskandidate te vinden.

3. Huwelijken

In dit hoofdstuk wordt de huwelijksluiting van de respondenten besproken. Aangezien de jonge sikhrespondenten deze ervaring nog niet hebben meegemaakt, zullen zij veeleer praten over hoe ze het hopen of denken te zullen beleven. De ervaringen van de Marokkaanse en Turkse respondenten zijn vrij gelijklopend, en worden daarom gezamenlijk besproken. Ook de eventuele verschillen zullen echter in het licht worden gesteld.

In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt de huwelijksluiting ontleed van de Turkse en de Marokkaanse mannen die zijn getrouwd met een vrouw uit het land van herkomst. Het huwelijksluitingsproces wordt beschreven vanaf de kennismaking tot het daadwerkelijke samenleven in België. Het verloop van het huwelijksfeest wordt hierbij niet nader bestudeerd. Het is weliswaar een mooie bezegeling van het huwelijk, maar het biedt geen bruikbaar inzicht in de beïnvloedende factoren. Op een gelijkwaardige manier analyseren we in het tweede deel het huwelijk met een vrouw wonend in België, d.i. zowel een vrouw behorend tot dezelfde gemeenschap als een autochtone vrouw. Tot slot bespreken we de gewenste huwelijksluiting van de sikhjongens, waarbij aandacht wordt besteed aan de overeenkomsten en verschillen met die van de Marokkaanse en Turkse respondenten.

Huwelijksluitingen komen niet altijd zonder slag en stoot tot stand. Pressiemiddelen kunnen worden gebruikt als de man zelf een huwelijkskandidate voorstelt terwijl de ouders een ander scenario voor ogen hadden. Ook de ouders gebruiken tactieken om een candidate aan hun zoon voor te stellen, wanneer die daar niet op zit te wachten. De sikhjongens worden aan de hand van hypothetische situaties aan het denken gezet over het bestaan van mogelijke pressiemiddelen. Hoe deze strategieën precies functioneren, is verwerkt in het vierde en laatste deel van dit hoofdstuk.

Net als het partnerkeuzep proces wordt het huwelijksluitingsproces gekenmerkt door een dynamisch karakter. Dat dient te worden benadrukt, omdat de beschrijving statisch kan overkomen. Niets is minder waar. In alle voorzichtigheid wordt getracht om de algemene tendensen te herkennen om dit te kunnen onderlijnen. Toch dient de lezer er zich van bewust te zijn dat iedere huwelijksluiting uniek is.

3.1. Huwelijken van Turkse en Marokkaanse mannen met een vrouw uit het land van herkomst

Ontmoeting

De ontmoeting met een vrouw uit het land van herkomst kan op diverse manieren verlopen. De ingesteldheid van de man is daarbij bepalend voor de manier waarop en de plaats waar hij zijn toekomstige echtgenote ontmoet. Ouders kunnen invloed uitoefenen op die ingesteldheid. Denk maar aan de frequent gestelde vraag aan Moerat of Omer wanneer ze in het huwelijksbootje stappen. Ook het feit dat Duman al heel vroeg zeker wist dat hij wilde trouwen met een vrouw uit het land van herkomst, had natuurlijk invloed op hoe en waar hij zijn vrouw ontmoette.

In deze ontmoetingen zijn twee tendensen. Enerzijds kan een man verliefd worden op een vrouw in het land van herkomst, zonder dat hij met dat doel daarheen vertrok. Alle respondenten gingen tijdens hun jeugd samen met de ouders jaarlijks of tweejaarlijks op vakantie naar Turkije of Marokko. Zon, vrije tijd en eventueel strand zorgden voor vlinders in de buik. Vaak was het liefde op het eerste gezicht, zoals dat bij Zeki en zijn vrouw het geval was. Met veel plezier vertelt hij over de ontmoeting met haar op een huwelijksfeest van een familielid.

Ja, dat eerste oogcontact geeft automatisch andere gevoelens. Je kunt dat niet beschrijven; je moet dat beleven. En dan begint dat zo, de dag nadien. Allé, wat was dat nu? Ik weet nog dat ik de dag nadien naar die plaats ben geweest, ondanks dat ik honderd procent zeker wist dat ze daar niet zou zijn, want er was geen feest. Je passeert daar en je beseft dat je daar iets hebt achtergelaten. Dan heb ik rondgevraagd: ‘Wie was dat nu eigenlijk?’ (Zeki, 38 jaar)

Ook andere respondenten zijn op vakantie verliefd geworden en in het huwelijksbootje gestapt. Je hebt het zelf niet in de hand, vinden ze allen. Usman vertelt, nog steeds met enige verwondering en ongeloof, over de ontmoeting met zijn vrouw:

Quand j’ai rencontré mon épouse, elle avait des cheveux noirs vraiment magnifiques. C’était il y a longtemps, mais ce que je veux dire, c’est qu’à ce moment-là, c’était le coup de foudre. Je ne sais pas ce qu’il s’est passé mais je n’avais pas en tête de me marier. J’étais parti en vacances, j’allais me promener. Mais ça ne s’est pas passé comme ça. C’était le coup de foudre et je me suis marié. (Usman, 39 jaar)

Anderzijds kunnen mannen hun vrouw ontmoeten via bemiddeling van de familie. Dergelijke huwelijken vallen onder de noemer ‘gearrangeerd’. Door de vaak negatieve connotering dient te worden benadrukt dat in deze huwelijksluitingen de voorkeur van de man zwaar doorwoog. De mannen wier huwelijk gearrangeerd kan worden genoemd, stellen vast dat dergelijke huwelijken ook bij de autochtone bevolking voorkomen. Wie heeft zijn huidige vriendin immers niet ontmoet via een vriend of vriendin die vond dat de twee personen elkaar toch zeker moeten leren kennen?

De mannen die een vrouw uit het land van herkomst idealiseerden als huwelijkskandidate ondervonden de minste beïnvloeding en bemiddeling van tussenpersonen bij de ontmoeting. Het beeld van hun toekomstige echtgenote hebben ze doorgaans goed voor ogen. Ze vragen rond naar een type meisje. Hierbij wordt ook het kanaal van ouders, familieleden en burens benut, maar de man heeft de touwtjes van het zoekproces zelf in handen. Een samenspel tussen de moeder en haar zoon behoort vaak tot de mogelijkheden.

De mate waarin de huwelijksintentie van de man zelf komt beïnvloedt de intensiteit van bemiddeling van een buitenstaander. De situatie van Moerat kan dat illustreren. Hij is getrouwd om zijn verantwoordelijkheid tegenover zijn hulpbehoevende ouders op te nemen. Alleen een vrouw uit Turkije werd hiervoor geschikt gevonden, en dus trok hij samen met zijn ouders naar daar. Hij gaf zijn moeder de duidelijke opdracht om een vrouw voor hem te zoeken; hij trouwde immers voor haar:

Dat ik mijn vrouw heb ontmoet, was eigenlijk omdat mijn moeder een rondvraag deed van: 'Zijn er meisjes die ideaal voor mijn zoon zouden zijn om mee te trouwen?' En er werd gezocht en de grootmoeder van mijn vrouw – dat zijn burens van ons in Turkije – zei: 'Ik heb een kleindochter wonen in Antalya en die zal normaal gezien binnen één of twee weken bij ons op vakantie komen.' Dan heb ik gezegd: 'Tegen dan zal ik al getrouwd zijn, tegen dan zal ik wel al iemand hebben gevonden.' Maar dan hebben ze rondgekeken en heb ik gezegd: 'Dat meisje staat mij aan, dat meisje staat mij niet aan.' (Moerat, 30 jaar)

Soms is het aandeel van de ouders in de ontmoeting minder duidelijk, voornamelijk bij mannen die bewust omgaan met hun ongehuwde status en die daarover al verschillende opmerkingen hebben gekregen van ouders, familie of vrienden. Tijdens vakanties in het land van herkomst kijken ze uit naar een geschikte vrouw, maar ze gaan niet intensief op zoek. De ouders en familieleden daarentegen stimuleren mogelijke ontmoetingen en wijzen hen op mogelijke huwelijkskandidaten. Zaffar, wiens ouders een huwelijk met een autochtone vrouw verboden, bevond zich in een dergelijke situatie. Zijn ouders stelden een ontmoeting voor, waarmee hij instemde zonder er volledig achter te staan. De ontmoeting beviel hem echter beter dan verwacht:

Il y avait mes parents, les siens, et des cousins. Toute la famille était rassemblée. Alors, comment ça se passe? On discute, on rigole, on boit du thé, on mange des petits biscuits, du cake et du gâteau. Puis, à un certain moment, ils disent: 'On va vous laisser ensemble.' Donc ils partent tous et ils nous laissent dans le salon et on reste là le temps qu'on veut: une demi-heure, une heure, deux heures. Nous sommes restés une heure parce que je devais prendre l'avion l'après-midi. Je devais revenir en Belgique. Donc je n'avais pas le temps. Je n'avais pas beaucoup de temps. Alors on est restés une heure. Le premier contact s'est bien passé. (Zaffar, 39 jaar)

De zoektocht verloopt niet altijd vlekkeloos. Eén man was de huwelijksdruk van zijn moeder zo beu dat hij in Turkije zomaar een mooi meisje aanduidde waarmee hij wilde trouwen. Er vanuit gaande dat deze vrouw al verloofd of getrouwd zou zijn, hoopte hij enige tijd van de druk van zijn moeder te zijn verlost. Niets was minder waar, want het meisje bleek nog vrijgezel te zijn. Omer vertelt zijn verhaal:

Ma mère m'avait dit: 'Tu vas te marier', mais je ne voulais pas. Et alors je l'ai vue, elle, et j'ai dit ma maman: 'Ecoute, si tu veux me marier, marie-moi avec elle.' Elle m'a plu, mais je me suis dit qu'elle était sûrement déjà fiancée. Elle va dire non et je serai tranquille. J'ai dit: 'C'est elle ou c'est personne.' (Omer, 26 jaar)

Omer heeft in enige mate invloed kunnen uitoefenen op deze ontmoeting. Maar er zijn ook huwelijken waarbij de man nauwelijks inspraak had. Indien een jongere zich in de criminaliteit bevindt, een verslaving of psychiatrisch probleem heeft, zien sommige ouders in het huwelijk een redmiddel. Tas noemt dit 'therapeutische huwelijken'.²⁶⁹ Respondenten met een dergelijk huwelijk worden niet gemakkelijk bereid gevonden om aan een onderzoek mee te werken. De veldwerkperiode van onderhavig onderzoek

was dan ook te kort om de daarvoor noodzakelijke intensieve vertrouwensband met deze mannen op te bouwen. Er werd wel een diepte-interview afgenomen met de zus van een drugsverslaafde man van Marokkaanse origine, die bereid was om over het huwelijksproces van haar broer te spreken. Zij noemt het huwelijk van haar broer nadrukkelijk een gedwongen huwelijk. De moeder van de man koos voor haar achternicht, de dochter van haar nicht. Van een romantische ontmoeting was allerm minst sprake. De moeder onderzocht de draagkracht van het meisje, door haar te confronteren met de relatie van haar zoon met een autochtone vrouw en met zijn verslaving. De toen 18-jarige vrouw achtte zichzelf in staat om dit probleem te overwinnen. De familie van de vrouw bagatelliseerde de situatie door alles te wijten aan zijn wilde jaren. De kennismakingsperiode werd uitgevoerd door de moeder in fysieke aanwezigheid van de man.

Kennismakingsperiode

Verschillende respondenten die met een vrouw uit het land van herkomst zijn getrouwd, sloten hun huwelijk tijdens de vakantie dat ze hun vrouw voor de eerste keer hebben ontmoet. De vastberadenheid om met desbetreffende vrouw te huwen speelde een rol in deze korte kennismakingsperiode. Zo had Ahmed enkele maanden vóór afreis contact opgenomen met zijn 'buurmeisje' in Marokko. Ze kennen elkaar al van kleins af en tijdens telefoongesprekken leerden ze elkaar beter kennen, wat ideaal was om af te toetsen of een huwelijk tot de mogelijkheid behoorde. Telefonisch stemden ze beiden toe om te trouwen.

En fait, c'était ma voisine. On parlait par téléphone et par sms. Maintenant, je travaille. Je suis devenu un homme. J'ai demandé sa main à ses parents et ils ont dit oui. C'est ma voisine en fait!. Ils habitent près de chez moi au Maroc, on jouait ensemble quand on était petits. Elle m'a toujours plu. Depuis que je suis petit, je lui dis: 'Je vais me marier avec toi.' Et puisque maintenant nous sommes mariés, notre vœu a été exaucé. Petits, on se disait: 'Je vais me marier avec toi, je vais me marier avec toi' en rigolant. Et finalement, c'est devenu réalité. (Ahmed, 33 jaar)

De mannen achten het niet mogelijk om op korte termijn meerdere keren naar het land van herkomst terug te keren, enerzijds door het financiële prijskaartje en anderzijds door het beperkt aantal vakantiedagen waarover ze beschikken. Ze zijn tegelijk vaak opgelucht iemand te hebben gevonden en willen geen jaar meer wachten om te zien of het nog steeds klikt. Het onderhouden van een langeafstandsrelatie vinden ze geen optie. Halil trouwde 19 dagen na de eerste ontmoeting met zijn vrouw:

Ik heb een paar dagen met haar gesproken. In mijn geval is het een beetje bizar, of misschien niet? Ik weet het niet, maar ik ben na negentien dagen met mijn vrouw getrouwd. [...] Ik heb veel meisjes ontmoet in Turkije op drie jaar tijd. [...] Met de drie eerste heb ik geen contact gehouden omdat ik nog jong was. Het was een aantal jaren geleden, dan wou ik nog niet trouwen. Maar in 1996 [...] heb ik een meisje ontmoet en gebabbeld. Negentien dagen is niet genoeg. Ik heb haar ook gevraagd de eerste dag: 'Ben je verplicht om te trouwen en samen met mij te leven?' Ik ben een heel compatibel persoon. Ik zal één stap of twee stappen vooruit zetten, maar als mensen dingen eisen of vragen, dan zet ik een stap achteruit. (Halil, 39 jaar)

Ook Usman trouwde twintig dagen na de eerste ontmoeting met zijn vrouw:

Je ne sais pas comment ils ont fait, mais en vingt jours de temps on était mariés. Les parents ont été tellement vite, ils ont tout préparé. Parce qu'on était partis en vacances pour deux mois, et comme papa travaillait, on ne savait pas faire des allers-retours comme ça, sans arrêt. On ne savait pas faire ça, et en vingt jours de temps on avait tout préparé. Et on s'est marié. En vingt jours! Moi, je l'ai connue et j'ai parlé, discuté du mariage avant le mariage. Au début, on avait dit qu'on resterait fiancés deux ans! Mais après on s'est dit: 'Non, c'est trop long.' C'était surtout son père qui était contre, en fait. C'est ce qu'elle m'a dit. C'est son père qui voulait qu'on se marie directement. Parce qu'en fait, son père est décédé cinq mois après. Mais il ne le savait pas. Il le sentait en fait. (Usman, 39 jaar)

Andere respondenten huwden de zomer volgend op de eerste ontmoeting. De periode tussen de kennismaking en afsluiting van het huwelijk besloeg bij hen dus een jaar. Tijdens deze kennismakingsperiode leerden koppels elkaar van op afstand beter kennen, zonder daarvoor enige verbintenis te hebben gehad. Enkelen voor wie het financieel en qua tijd mogelijk was om terug te keren, zochten de vrouw tot maximaal twee keer op. Deze periode, hoe kort die ook mag zijn, wordt als noodzakelijk geacht, vóór ze zich in de echt verbinden. Deze bezoeken maken het mogelijk om op een minder gedwongen manier met de vrouw kennis te maken. Zeki verzoon allerlei excuses tegenover zijn ouders voor zijn vakanties naar Turkije tijdens de wintermaanden. Tegen zijn familie in Turkije vertelde hij dat hij een schoolproject moest opzetten. Ook Umar vond een tweede bezoek aan zijn toekomstige vrouw noodzakelijk en boekte een vliegticket naar Marokko. Zaffar keerde samen met zijn ouders terug voor het weerzien met zijn huwelijkskandidate. Hijzelf was afwachtend, 'we zien wel', terwijl zijn ouders zijn terugkeer naar Marokko al als een definitief ja-woord interpreteerden.

On est partis ensemble, en voiture. Eux, ils préféreraient y aller en voiture, donc j'en ai profité. J'y suis allé, mais je ne suis pas resté longtemps. Ils m'ont dit: 'Tu es venu, alors c'est que tu es d'accord de te marier!' J'ai répondu: 'Je viens juste pour faire connaissance.' Et les parents m'ont dit: 'Non, là, c'est le mariage. Tu étais d'accord la première fois. Vous vous êtes bien entendus, alors vous vous mariez.' (Zaffar, 39 jaar)

Gelukkig beviel de ontmoeting hem en nog in diezelfde vakantie trouwde hij. Als hij nu terugkijkt op zijn huwelijksluiting omschrijft hij zijn huwelijk als gedwongen. In ieder geval ontmoette hij zijn vrouw omdat zijn ouders hierop aandrongen. Daarenboven gunden zijn ouders hem geen langere kennismakingsperiode.

Tijdens deze ontmoetingen en kennismakingsperiode(s) verwoordden de mannen zo helder mogelijk wat ze van de vrouw verwachten. Doorgaans vragen ze niet naar de verlangens van de vrouw zelf.

Handvraging

Als mannen eenmaal hebben besloten om met een vrouw te trouwen, wordt een ontmoeting tussen beide families geregeld. De familie van de man bezoekt dan de familie van de vrouw. Het woord wordt gevoerd door de vader van de man die om de hand van de vrouw vraagt. Binnen de onderzoekscontext is het overbodig om dit gehele proces in detail te beschrijven. Slechts enkele relevante elementen worden uitgelicht. Een van deze zaken is de bruidsprijs, waarbij een opmerkelijk verschil bestaat tussen Marokkaanse en Turkse tradities. Het opvallendste is dat de Turkse bruidegom geen bruidsprijs in valuta betaalt maar in juwelen. Iedere Marokkaanse

respondent heeft daarentegen, naast juwelen, een bepaalde geldsom betaald. Ahmed deed dit op de volgende manier:

La dot, c'est 500 euros. Au début, le papa ne voulait pas donner de montant. Il disait: 'Non, dites vous-même.' Alors, à un certain moment, on a dit: 'On vous donne 500 euros', et il a accepté. Alors, j'ai donné 500 euros. Chez nous, en fait, c'est le mari qui donne la dot à la femme. Ce n'est que pour la femme, ce n'est pas pour le papa. Pour acheter des vêtements ou pour acheter ce qu'elle veut. Donc, on a donné 500 euros pour la femme. Elle a acheté des bijoux, comme toutes les femmes. Personne ne peut toucher cet argent. Si elle le prend et le donne ensuite à ses parents, c'est son problème. (Ahmed, 33 jaar)

Dit verschil kan deels worden verklaard door de Marokkaanse wetgeving.²⁷⁰ Voor de notaris de huwelijksakte kan bekrachtigen, moet eerst de bruidsprijs worden genoteerd. Umar vertelde dat de vader van zijn vrouw geen geld wilde ontvangen. Na een hevige discussie bij de notaris werd uiteindelijk een bedrag genoteerd dat nooit werd uitbetaald.

Op de huwelijksakte bij de notaris moest de bruidsprijs worden genoteerd. De vader van de vrouw zei voortdurend: 'Ik hoef niets want ik verkoop mijn dochter niet.' Maar de notaris wilde een bedrag horen, anders konden de papieren niet worden getekend. Uiteindelijk heeft hij 2.500 euro genoteerd, maar wij hebben dat niet betaald (Umar, 34 jaar)

Umars situatie is een uitzondering, maar de bedragen die daadwerkelijk werden uitbetaald schommelden tussen de € 700 en € 2.500. De hoogste bruidsprijs werd betaald aan de vader van Nassars vrouw voor het hiervoor beschreven 'therapeutische huwelijk'. Binnen het bestek van onderhavig onderzoek hebben we niet kunnen achterhalen of de verslaving van de man het bedrag de hoogte heeft ingeduwd. Het is wel zo dat, bijvoorbeeld, het feit dat een vrouw is gescheiden de bruidsprijs verlaagt.

Nadat het huwelijk officieel is bezegeld, dienen alle formaliteiten in orde te worden gemaakt voor de migratie naar België. Alle respondenten beschikken over de Belgische nationaliteit zodat alles op korte termijn kon worden geregeld. Als de man beschikt over de Marokkaanse of Turkse nationaliteit, wordt binnen negen maanden een beslissing genomen. Alle mannen wisten op welke manier een vrouw naar België kan emigreren. Sommige waren zeer goed voorbereid en namen de formulieren voor het huwelijk reeds mee. Niemand heeft problemen ondervonden bij de administratieve handelingen. Meestal begeleidde een oom of de vader van de man de vrouw bij het administratieve proces. Eén man betaalde € 350 extra aan een Marokkaanse instantie voor een vlotte behandeling van zijn dossier. Alle mannen vertrokken kort na het huwelijksfeest terug naar België, waarna ze vrijwel onmiddellijk naar de Dienst Vreemdelingenzaken gingen om alles in orde te brengen. Zo ook Ahmed:

Au début, je suis directement allé à l'Office des Etrangers. On m'a dit tout ce qu'elle devait emporter: les papiers, l'acte de mariage, l'acte de naissance. Je lui ai renvoyé tous les papiers. Elle les a signés, avec un cachet, et c'était légalisé, comme vous dites. Et après elle me les a renvoyés. Moi, je les ai rentrés à la commune, la commune les a donnés à l'Office des Étrangers à Bruxelles, et tout était en ordre. (Ahmed, 33 jaar)

Turkse en Marokkaanse huwelijkstradities zijn patrilokaal: het is gebruikelijk dat de vrouw na het huwelijk bij de familie van haar echtgenoot intrekt. In afwachting van een visum verbleef de vrouw meestal daar. Traditioneel blijft de man bij zijn familie of gaat, zoals het tegenwoordig gebruikelijk is, in de buurt wonen. De termijn waarbinnen het visum werd afgegeven, varieerde van twee tot zes maanden. Als het visum er eenmaal was, werd de migratie van de vrouw naar België onmiddellijk geregeld. De meeste mannen vertrokken met hun vader naar het land van herkomst om hun vrouw op te halen. Zaffar boekte een vliegticket voor zijn vrouw.

Op drie respondenten na woonden alle koppels de eerste jaren in bij de ouders van de man. Zowel voor de mannen als voor de ouders wordt dit ervaren als de meest voor de hand liggende optie. Moerat en Nassar sloten het wonen met hun vrouw in een eigen huis zelfs volledig uit. Naast 'traditionele' redenen geven enkelen aan ervoor te kiezen omwille van financiële en materiële voordelen. Het koppel kon hierdoor langer sparen, om bijvoorbeeld een eigen woning te kopen. Dit waren Usmans beweegredenen om bij zijn ouders in te trekken:

A ce moment-là, on a décidé de rester ensemble parce que les maisons étaient à vendre. On avait acheté une maison avec mon frère et pendant qu'on faisait des travaux, on vivait chez nos parents en fait. (Usman, 39 jaar)

103

Op één koppel na, woonde niemand langer dan twee jaar bij zijn ouders in. Veelal ontstonden aanhoudende ruzies tussen de echtgenote en de moeder van de man of hadden gewoonweg een gebrek aan privacy. De mannen gingen liever niet dieper in op deze ruzies, maar het werd duidelijk dat ze zich hierdoor tussen twee vuren bevonden. De slaapkamer was doorgaans de enige privéruimte. Men nam om die redenen uiteindelijk de beslissing om een eigen woning te betrekken. De vrouw van de verslaafde Nassar besloot om een eigen woning te betrekken tijdens zijn gevangenisstraf. De relatie met haar schoonmoeder was door haar beperkte vrijheid dusdanig verzuurd, dat ze, met de hulp van haar schoonzus, een appartementje huurde. Dat was geen gemakkelijke keuze aangezien haar man haar in deze keuze niet ondersteunde; hij bleef van mening dat ze te allen tijde diende te luisteren naar zijn moeder. Andere mannen verhuisden vanwege het huwelijk van een jongere broer die eveneens bij de ouders wenste in te wonen, en omdat ze algemeen van mening zijn dat twee schoondochters niet onder eenzelfde dak kunnen wonen. Door plaatsgebrek is een verhuis dan soms noodzakelijk.

Moerat woonde samen met zijn echtgenote meer dan vijf jaar in bij zijn ouders. Zijn ouders hebben uiteindelijk de knoop doorgehakt en gezegd dat hij een eigen onderkomen moest zoeken. Ze hoopten daarmee te bereiken dat hun zoon eindelijk zijn verantwoordelijkheden als echtgenoot en vader zou opnemen.

Ik heb vijf jaar en een half bij mijn ouders gewoond. We hebben ons dochttertje daar gekregen en mijn zoon is daar ook geboren. Dan zijn we kort na de geboorte van mijn zoon hier komen wonen. Wat voor mij eigenlijk ook wel lastig was, apart van mijn ouders, alleen met mijn vrouw. Omdat je gewoon bent van bij je ouders te zijn, wat eigenlijk een gemak is. Je moet geen verantwoordelijkheid nemen, want al ben je getrouwd, je woont bij je vader in. Dat was eigenlijk ook één van de redenen waarom ik zo losbandig was, eigenlijk. Ik denk dat ze er expres op aandrongen. (Moerat, 30 jaar)

Verschillende mannen geven aan dat als ze de tijd zouden kunnen terugdraaien, ze er voor zouden kiezen om onmiddellijk na aankomst van hun vrouw in België alleen te gaan wonen. Ze zijn ervan overtuigd dat dit hun relatie ten goede zou zijn gekomen.

Nadat ze de ouderlijke woning hebben verlaten, wonen de respondenten alleen met het kerngezin. In tegenstelling tot wat bevoorrechte getuigen vaststellen, wonen de familieleden van de vrouwen in het land van herkomst. Ook in de nabije toekomst zien de respondenten daarin geen verandering komen.

Moeilijkheden

De mannen zeggen dat ze bij het vastleggen van het huwelijk geen rekening hebben gehouden met mogelijke problemen. Usman stelt zich hierover de retorische vraag: 'Wat hebben de mensen niet over voor de liefde?'

Avec mon épouse, on n'a jamais pensé que ça pourrait être très dur pour elle. Mais je ne lui ai jamais demandé à ce moment-là. Mais peut-être qu'à ce moment-là, elle devait voyager. Je crois que ça fait beaucoup quand on s'aime, qu'il y a un des deux côtés qui se sacrifie et que ça en vaut la peine.
(Usman, 39 jaar)

Volgens de respondenten hebben hun vrouwen voornamelijk heimwee. Een goede internetverbinding maakt chatten en goedkoop bellen mogelijk. De vrouw voelt zich daardoor beter, wat een merkbaar positieve invloed heeft op de relatie. 'Ce n'est pas facile à s'habituer, elle n'aime pas. Elle n'aime pas, elle veut retourner au Maroc', getuigt Ahmed over de gevoelens van zijn vrouw gedurende de eerste huwelijksjaren. Ook Omer erkent deze gevoelens bij zijn vrouw:

Mais c'est vrai que là-bas, elle a sa famille, ses amis, elle a le soleil. Ici, je travaille et elle reste à la maison; elle s'occupe de ma fille. Elle sort parfois. Mais ce n'est pas comme là-bas. Là-bas, il y a le marché tous les jours. Elle peut se promener, acheter ce qu'elle veut. [...] Elle n'aime pas la Belgique, elle veut retourner dans son pays. Nous, on est belges, on est nés ici. On a grandi ici, on connaît tout le monde. On connaît le système belge. Elle ne connaît rien. Ici, elle apprend petit à petit. (Omer, 26 jaar)

Een bijkomend obstakel zijn de beperkte maatschappelijke participatiemogelijkheden van de vrouw, en dus haar afhankelijkheid van de man. De gevolgen daarvan worden echter als minder ernstig beoordeeld dan als een vrouw trouwt met een man uit het land van herkomst. De vrouw vervult haar rol binnenshuis, bestaande uit huishoudelijke taken en de opvoeding van de kinderen. De man kan de andere verplichtingen van het gezin op zich nemen. Als een vrouw is getrouwd met een man van het land van herkomst, moet ze volgens de respondenten beide taken opnemen en dat is een zware last.

De echtgenote uit het land van herkomst wordt belemmerd in de deelname aan de arbeidsmarkt door haar beperkte kennis van het Nederlands of Frans. Bij sommige koppels leidt dit tot financiële problemen. Bij andere koppels raakt de vrouw gefrustreerd omdat zij in het land van herkomst wel werkte. Zulke tegenstrijdige verwachtingen kunnen leiden tot discussie. Enkele mannen zeggen dat ze vooraf duidelijk hun voorwaarden hebben uiteengezet, en dat hun toekomstige echtgenote daarmee heeft ingestemd. Enkele maanden na aankomst blijken de echtgenotes hun toekomst echter anders te hebben voorgesteld en willen ze bijvoorbeeld werken. Als de man echter een vrouw uit het land van herkomst heeft gekozen omwille van haar zogenaamde traditionele karaktereigenschappen, kan dit tot onenigheid leiden. Zijn droom valt dan in duigen – net zoals de hare.

Omer vertelde in dat kader over zijn uitgesproken wens dat zijn vrouw een hoofddoek zou dragen. Zij droeg in Turkije echter geen hoofddoek en wil dat ook in België niet doen. Daarbij gaf ze aan dat ze niet had verwacht dat mannen in het ‘Westen’ dat zo belangrijk zouden vinden.

Nous prions cinq fois par jour, c'est bien ça. Mais elle n'est pas voilée. Regarde, elle ne porte pas le voile islamique. Mais moi, je l'ai aimée dès que je l'ai vue. Elle est toujours belle, avec ses cheveux et tout ça. Mais moi, j'aimerais bien qu'elle porte un petit voile; ça serait mieux maintenant. Elle n'est pas obligée. Je ne vais pas la battre. Je lui ai déjà expliqué pourquoi, je lui ai dit que les gens allaient parler. La religion est tellement importante. Pour Allah. C'est Allah qui nous demande: 'Demandez trois fois à votre femme de mettre le voile.' Je lui ai demandé et elle m'a dit qu'elle n'était pas prête. Je lui ai dit qu'il n'y avait pas de problème, que je comprenais. Peut-être qu'elle va penser: 'Mais mon mari ne m'aime pas si je ne porte pas le voile comme il me le demande.' (Omer, 26 jaar)

Een bijkomende complicatie is volgens de man het communicatieprobleem tussen het koppel. Sommige mannen van de tweede generatie beheersen hun moedertaal niet vloeiend. Hierdoor ontstaan misverstanden, zoals bij respondent Usman:

En fait, moi, j'ai commencé à apprendre après mon mariage. Je parlais, mais avec un accent très prononcé et beaucoup de fautes. Quand je me suis marié, j'ai été obligé de reparler. Avant, je disais juste: 'Oui, au revoir maman.' Je ne parlais pas beaucoup avec mes parents. Je rentrais et je repartais directement. (Usman, 39 jaar)

Omer licht toe tot welk gevoel van machteloosheid dit kan leiden:

Je ne parle pas bien le turc. Je parle mieux le français que le turc. Parce que je parle uniquement le turc avec mes parents. Avec mes frères et sœurs, je parle le français. Et on a eu des disputes à ce propos. Elle me disait quelque chose et je ne comprenais pas tellement bien. Je voulais m'exprimer pendant cette dispute et je n'y arrivais pas. Je voulais dire quelque chose en turc, mais je n'arrivais pas à trouver le mot exact. Alors, ça créait des disputes. On se comprend vraiment mieux maintenant, cette année-ci. Elle me comprend mieux et je la comprends mieux. Elle me disait quelque chose, et ça me touchais direct. Maintenant, on se comprend mieux. Mais on se comprend mieux parce qu'elle est plus compréhensible vis-à-vis de moi. (Omer, 26 jaar)

Een huwelijk waarin de man enkel heeft toegestemd om tegemoet te komen aan de wensen van de ouders, bevordert de band tussen het getrouwde stel niet. Moerat is één van de mannen die dat aankaart. Hij vertelt hoe hij aanvankelijk zijn vroegere leven verderzette, zonder rekening te houden met zijn vrouw:

Ik ging weg en mocht alles doen, zonder dat ze inspraak had in feite. En zo is dat eigenlijk een aantal jaar verder gegaan tot het bijna op springen stond. Toen ben ik in Gent iemand tegen gekomen die echt praktiserend is en die heeft mij erop gewezen dat ik eigenlijk slecht bezig was en dat ik dankbaar moet zijn voor hetgeen ik heb. [...] Ik ben dan veranderd van levenswijze, ik ben dan praktiserend moslim geworden. Ik heb andere relaties gehad, waar ze ook van weet. Toen heb ik tegen mijzelf gezegd – mijn geweten liet me niet vrij – 'je bent getrouwd en je hebt nog andere relaties, dat kan in feite niet.' Ik kwam ook echt heel laat thuis. Ik bedoel, als de kinderen ziek waren, wist ik er niet van. Ik was eigenlijk geen vader, ik was geen man. En door praktiserend moslim te worden,

heb ik al mijn fouten ingezien. Ik heb natuurlijk ook de kans gekregen om me te herpakken dankzij mijn vrouw, ze heeft mij dat vergeven. Vergeten zal ze het natuurlijk nog niet doen, maar ze heeft het me vergeven. Ik heb me kunnen herpakken en nu hebben we echt een pracht van een huwelijk. Als we iets doen, spreken we erover hoe we het gaan aanpakken. We zijn samen eigenlijk dingen aan het doen zoals het zou moeten in een huwelijk. (Moerat, 30 jaar)

Moerat geeft aan dat hij nu pas beseft welke verschrikkelijke jaren hij zijn vrouw heeft bezorgd. Ook de huwelijken van Nassar en Duman verliepen niet van een leien dakje. Zij bezorgden hun vrouwen door vergelijkbaar gebrek aan betrokkenheid veel hoofdzorgen. Geen enkele vrouw nam haar toevlucht tot een scheiding. Het is immers te moeilijk om als gescheiden vrouw terug te keren naar het land van herkomst.

En Turquie, les gens ne disent pas vraiment ce qu'ils veulent dire. Ils vivent en fonction des gens: 'Qu'est-ce qu'ils vont dire de moi si je fais ça?' Ils vivent en fonction de ça. Par exemple, une fille turque s'est mariée et puis, elle a divorcé. Son mari est retourné en Turquie. Les gens en ont déduit que c'est l'homme qui quittait sa femme. Elle a continué à habiter dans la maison, elle n'est pas retournée chez ses parents. Elle a continué à habiter toute seule. Ici, en Belgique, c'est faisable. Même les Turcs ne vont rien dire sur elle. Les gens ne disent rien sur elle. Ils ne vont pas dire: 'Oh, elle habite toute seule, il y a un homme qui vient la voir.' Mais en Turquie elle n'aurait pas pu faire comme ça. Elle n'aurait pas pu habiter toute seule. Parce qu'ils vont directement parler derrière son dos et dire: 'Elle est avec un tel et un tel.' Là-bas, les gens ne vivent pas comme ils veulent. Ils vivent toujours en se disant: 'Lui, il va dire ça, quelqu'un va dire quelque chose d'autre.' Mais ça n'a rien à voir avec les lois ou le président. Les gens sont comme ça. C'est la tradition. (Omer, 26 jaar)

Niettegenstaande sommige mannen een gelukkig gezinsleven tot doel stellen, dienen de goede bedoelingen van beide zijden te komen. Zaffar vertelt over zijn eerste huwelijksjaren. Toen zijn vrouw, sneller dan verwacht, naar België kwam heeft ze eerst enkele maanden bij haar zus ingewoond. Aangezien hij nog verbouwingswerken uitvoerde, was het onmogelijk om daar als koppel in te trekken. Het huwelijksfeest had bovendien nog niet plaatsgevonden, waardoor het huwelijk officieel nog niet was voltrokken. Gedurende die eerste maanden, konden ze zich als koppel goed vermaken. Het was een mooie tijd, volgens Zaffar. Maar de situatie veranderde toen ze na het huwelijksfeest bij hem kwam wonen.

Dans mon cas personnel, elle a changé d'attitude, de comportement après quelques semaines. Je me rappelle, on s'est mariés et on s'est installés au mois de juin. A partir du mois de juillet, elle a commencé à changer. Cela m'a surpris et j'ai essayé d'en parler avec elle, de lui dire que ce ne se passait pas comme ça. Si on veut avoir une vie de couple, une vie de famille, on doit être l'un avec l'autre, s'aider et s'entraider. Discuter et faire tout ou beaucoup de choses ensemble pour apprendre à mieux se connaître. On ne se connaissait, on n'est pas sortis ensemble pendant des mois ou des années comme certains le font. Donc, ça permettait de bien se connaître au début. Pour vraiment savoir où on va aller, dans quelle direction. Mais ça n'a pas été. Et elle m'a dit: 'Moi, je fais ce que je veux!' Et c'est vrai, elle a le droit de faire ce qu'elle veut et moi aussi. Mais parfois, comme on dit, il faut faire des concessions. Moi, j'en fais pour ma femme et ma femme en fait pour moi. Et bien non, elle ne voulait rien savoir. Alors je lui ai dit de chercher un travail, pour qu'on puisse vivre correctement. Quand on s'est connu, elle disait: 'Oui, on va faire ça ensemble, je vais travailler, on va s'acheter une grande maison' – beaucoup de projets. Et pour finir,

*j'allais travailler le matin et elle sortait juste après et revenait tard le soir.
Elle allait chez sa sœur, à gauche, à droite, mais elle n'était jamais là.
C'est comme si j'étais célibataire en fait. (Zaffar, 39 jaar)*

Zaffar wilde er alles aan doen om zijn prille huwelijk te redden. Hij riep de hulp in van zijn vader, die een familiebijeenkomst organiseerde. Doordat haar ouders in Marokko woonden, waren haar broer en zus aanwezig. Van Zaffars kant waren zijn ouders en een broer als bemiddelaar aanwezig. Zijn vrouw wilde echter geen enkele poging ondernemen om het huwelijk te redden. Haar familie in Marokko werd ook geconsulteerd, maar ginds was Zaffar in een slecht daglicht gesteld en als een slechte echtgenoot afgeschilderd. Was het kwaad opzet? Een scheiding voor de rechter bleek de enige resterende optie te zijn.

Quand j'ai entamé la procédure de séparation, mon avocat m'a conseillé de ne pas rester seul avec elle à la maison. Parce qu'aujourd'hui, elles inventent des histoires bizarres. Les hommes et les femmes d'aujourd'hui qui se font passer pour des victimes. Heureusement, il y avait deux chambres, j'étais obligé de rentrer à la maison. J'avais acheté un grand lit et je l'ai mis dans la deuxième chambre, donc dans la chambre à part. Et ça a duré jusqu'en mars et quand les juges m'ont aidé, elle a dû quitter la maison. Mon juge lui a dit de partir. Et j'ai dû payer la pension alimentaire pendant longtemps, 500 euros par mois. Ah oui, 500 euros par mois! C'était beaucoup. En plus, elle vivait chez sa sœur. Donc, les 500 euros, c'était pour elle, dans sa poche. Parce qu'elle n'avait pas encore droit au CPAS. Ça ne faisait pas longtemps qu'elle était en Belgique! C'est pour ça, je vous dis, elle ne voulait pas travailler pour ça! Madame, elle avait bien calculé, tout était bien calculé et préparé. Donc elle s'est dit: 'Je ne vais pas travailler. Comme ça, après, il devra me payer une pension alimentaire.' Parce que si elle avait travaillé, elle n'y aurait pas eu droit. En plus, elle voulait aussi le domicile, la maison. Elle voulait y habiter jusqu'au divorce. Mais le juge a dit: 'Non, ça n'est pas possible.' Et j'avais déjà acheté la maison avant de me marier avec elle. En plus, elle e savait pas payer les crédits et les charges. Donc, c'était à moi, elle ne pouvait pas la garder! J'ai dû payer la pension alimentaire pendant presque un an. Le temps qu'elle s'inscrive au CPAS, qu'elle touche son argent, qu'elle trouve son appartement et tout. (Zaffar, 39 jaar)

Zaffar verdenkt zijn vrouw van het opzetten van een schijnhuwelijk. Dit beargumenteert hij met het feit dat huwelijksmigratie één van de enige legale manieren is om naar Europa te komen. Hij vreest dat zijn vrouw met voorbedachten rade het scenario heeft opgezet. Hij koestert nu enorme wrok tegenover haar, maar voornamelijk tegenover zijn ouders. Nu hij terugblijkt op zijn partnerkeuze en huwelijkssluiting, onderkent hij deze zaken als gedwongen. Deze huwelijkssluiting illustreert de onduidelijke grens tussen dwang en vrije keuze. Als men het verleden kan overzien, worden sommige huwelijken achteraf als gedwongen omschreven.

3.2. Huwelijken van Turkse en Marokkaanse mannen met een vrouw wonend in België

Ontmoeting

De mannen die zijn getrouwd met een vrouw in België, hebben allen hun vrouw zonder tussenkomst van derden ontmoet. Over de ontmoeting met hun vrouw werd tijdens het diepte-interview met veel plezier verteld. Vaak waren dit leuke, liefdevolle en spannende ontmoetingsverhalen. Deze ontmoetingen vonden plaats in alledaagse openbare ruimtes, variërend van een onderwijsinstelling, een bankautomaat of een trappenhuis van een appartement. De mannen zijn het er allen over eens dat een uitgaansgelegenheid geen plaats is om een toekomstige vrouw te ontmoeten.

Twee mannen ontmoetten hun huidige echtgenote op school. Eén van hen zat in dezelfde klas als zijn vrouw, terwijl de ander haar ontmoette in de bibliotheek van de universiteit. Een man van Marokkaanse origine vertelt over de ontmoeting met zijn vrouw bij een bankautomaat. Op het ogenblik van het diepte-interview was hij een paar maanden getrouwd:

Zij ging geld afhalen bij de KBC. Ik ben haar daar tegengekomen, want ik ging ook geld halen. Ik zag dat ze veel geld had afgehaald en ik dacht ... een rijke vrouw. [gelach] Nee, nee. Ik stond daar. Ze stond geld af te halen en ik was aan het wachten en ja, dat leek mij een leuke dame. Dus ik heb haar aangesproken en toen zijn we gewoon doorgedaan en de tweede of de derde keer ben ik haar ergens anders tegengekomen, ik weet niet meer waar precies. (Najib, 31 jaar)

Volgende ontmoetingen waren niet meer toevallig, want ze wisselden telefoonnummers uit en maakten kort daarna een afspraak. De afspraken volgden elkaar sneller op en monden uit in een huwelijk. Habib ontmoette zijn vrouw per toeval in de trappenhuis van het appartement van zijn zus.

En fait, ma sœur habite chez le papa de mon épouse, dans l'immeuble. Et quand j'allais chez elle, je croisais mademoiselle dans les escaliers, avec son sourire et tout ça. Je n'en ai jamais parlé, même pas à elle, et c'est assez étonnant qu'on en parle aujourd'hui. Mais donc voilà, je la regardais d'une manière discrète, je pense qu'elle ne se rendait même pas compte que je la regardais. Mais bon, je n'ai pas les yeux dans les poches et voilà. Et dès le départ, elle a représenté pour moi quelqu'un de tendre, de gentil, d'affectueux, d'intelligent. (Habib, 38 jaar)

Het bleef niet bij deze vluchtige ontmoeting. De strenge opvoeding van zijn vrouw beperkte haar bewegingsvrijheid, maar zijn zus werkte graag mee en die nodigde haar daarom bij haar thuis uit. Ze konden elkaar toen op een ongedwongen manier beter leren kennen, zonder dat de families hierover hoefden te worden ingelicht.

Een andere locatie waar verschillende mannen hun vrouw hebben ontmoet, is de werkplek. Deze plaats creëert automatisch een ongedwongen sfeer en wordt niet gecontroleerd door het sociale netwerk, waardoor het een uitgelezen plaats is om contact te leggen en een relatie te onderhouden.

Het is echter niet altijd gemakkelijk om in vrijheid te beslissen wie je droomprinses is. Hakim, een man van Marokkaanse origine, is getrouwd met zijn nicht. Van kleins af waren beiden ervan overtuigd ooit met elkaar te zullen trouwen. De familiefeesten vormden voor hen een moment waarop ze elkaar konden zien, maar niet spreken. Mannen en vrouwen vertoeven immers in afzonderlijke ruimtes. Ze schreven elkaar

liefdesbrieven en spraken stiekem af. Via de zussen werd wel gepeild of de gevoelens wederzijds waren.

Je vais commencer par le commencement, ça c'est sûr. On commence toujours par le commencement. Donc ma femme et moi sommes issus de la même famille. C'est la fille de mon oncle. Quand elle était petite, les familles se voyaient, par exemple une fois par mois, quelque chose comme ça. Ici en Belgique. C'est souvent eux qui viennent à Bruxelles, parce que nous avons une grande maison familiale. Et comme je disais, mon père, c'était un peu le centre de la famille, il était sage et tout, donc c'est une famille, une maison accueillante. On recevait beaucoup de famille, donc sa famille aussi. Et voilà, c'était le point central et lorsqu'elle venait chez nous, je crois que c'est là qu'on est tombé amoureux. C'était dans le subconscient, en fait. Mais je crois que ça a commencé un peu plus tard, vers douze-treize ans. (Hakim, 38 jaar)

Een andere man ontmoette zijn huidige vrouw geheel toevallig. Hij had de bewuste dag een afspraak met een vriend, die in het gezelschap was van een Marokkaanse vriendin. Van het één kwam het ander; zij is nu zijn vrouw. Dit zijn slechts een aantal ontmoetingen van mannen die trouwen met een vrouw uit België.

109

Kennismakingsperiode

De relatie werd gedurende een tijdje geheim gehouden: sommigen houden het slechts een maand geheim, terwijl anderen vier jaar niets aan hun ouders vertellen. De prille liefde wordt echter niet verzwegen voor vrienden en soms ook niet voor broers of zussen; zij worden kort na de ontmoeting ingelicht. Dergelijke informatie dient geheim te blijven, want, zoals eerder werd aangegeven, is het hebben van voorhuwelijkse relaties ongehoord en vaak zelfs verboden. Tussen jongeren heerst op dit vlak echter een grote solidariteit. Soms wordt een relatie toch ontdekt, zoals het geval was bij de toen achttienjarige Moestafa.

Het ontduiken van de sociale controle is de hoofdreden van de geheimhouding van relaties. Men wil elkaar leren kennen zonder de gevreesde gevolgen om met elkaar te moeten trouwen vóór men er klaar voor is. Daarom spreken de mannen met hun vriendin af op plaatsen waar de kans het kleinst is om door andere leden van de 'gemeenschap' te worden betrap, zoals in een andere stad.

Hoe lang het koppel dit kan volhouden, wordt voornamelijk bepaald door de vrijheid die de vrouw geniet. Vrouwen moeten immers verantwoorden waar ze heen gaan, waardoor het niet evident is om buitenshuis af te spreken. Habib, bijvoorbeeld, zegt dat de vader van zijn vrouw altijd controleerde wanneer ze uit school of werk kwam. Daardoor was haar bewegingsvrijheid sterk beperkt. Het was nagenoeg onmogelijk om stiekem af te spreken. De enige schuilplaats was dus het appartement van zijn zus, maar wel in haar aanwezigheid. Zijn kennismakingsperiode bestond uit drie ontmoetingen, waarop al werd gesproken over een huwelijk. Na deze ontmoetingen werden de ouders ingelicht over hun besluit. Ook voor Erdem was het niet eenvoudig om met zijn vrouw af te spreken, omdat haar vader haar bewegingsvrijheid aan banden legde. Ze besloten na twee maanden de familie in te lichten om meer bewegingsruimte te hebben. Er wordt alleen overgegaan tot introductie van een vrouw binnen de familie bij wederzijdse consensus en als beiden zijn overtuigd om te trouwen.

En fait, dès le départ, on savait tous les deux que ce n'était pas pour s'amuser. Dès le départ, on savait qu'on essayait de commencer quelque chose de sérieux, et c'est pour ça que dès le départ, je l'ai dit à mes parents. (Erdem, 31 jaar)

Khalid, die zijn ouders al na een maand vertelde over de ontmoeting met zijn toekomstige echtgenote, deed dit om geheel andere redenen. Met opzet lichtte hij zijn ouders in om roddels binnen de gemeenschap voor te zijn. Het bijkomende voordeel daarbij was dat hij zijn vrouw dan op een minder gecontroleerde manier kon leren kennen. Khalid licht toe:

Vous savez, la présenter aux parents, c'est mieux de présenter que de cacher. C'est mieux de présenter parce que moi, je préfère dire aux parents: 'Voilà, je suis avec quelqu'un.' C'est mieux que de me cacher car après, s'ils me voient, mes parents vont me demander: 'C'est qui?' Ou un cousin, ou un membre de la famille ou un voisin qui va dire à mon père ou à ma mère: 'On l'a vu avec quelqu'un.' Quand je suis avec quelqu'un, je le présente directement. Mais seulement quand je sens que c'est quelqu'un avec qui je peux rester pendant un certain temps. Je ne vais pas rencontrer la personne le matin et la présenter l'après-midi. Une semaine ou deux, dès que je suis certain que c'est une personne avec qui je peux vivre, je la présente. Voilà. (Khalid, 40 jaar)

Dit is geenszins het algemeen scenario voor de andere respondenten. Alvorens de ouders in te lichten, wordt de intentie van de relatie door het koppel grondig besproken. Het voorstellen van een vrouw binnen de familie is niet zomaar iets. Indien het zover is, wordt namelijk door de familieleden verondersteld dat zij de huwelijkskandidate is. De beslissing is dan op haar gevallen en de mededeling impliceert een bekendmaking van het huwelijk op korte termijn. Mannen wachten dus liever vóór zij een vrouw voorstellen. Ze wensen een 'lange' kennismakingsperiode om te achterhalen of zij de ware is voor hem.

Er is een opvallend verband tussen de opleidingsgraad en de duur van de kennismakingsperiode. Hoe hoger de opleiding hoe langer de kennismakingsperiode. Respondenten die hoger onderwijs hebben gevolgd, ontmoetten bijvoorbeeld een meisje tijdens de studententijd. Ze hadden meer bewegingsvrijheid, en dus konden ze gemakkelijker afspreken zonder het risico om te worden betrappt. Bijgevolg was het niet noodzakelijk om de familie onmiddellijk op de hoogte te brengen, en was er minder druk om snel te huwen. Najib stelde de kennismaking van zijn vrouw met zijn familie vier jaar uit. Op dat moment hadden ze zelf al afspraken gemaakt met betrekking tot het huwelijksfeest.

Nadat we vier jaar samen waren, hebben we gezegd: nu gaan we trouwen. Dus eigenlijk een beetje op z'n Europees, allé, hoe jullie hier mekaar leren kennen. Alleen met het verschil dat mijn ouders van niets wisten en haar ouders ook niet. Maar mijn broers en zussen die wisten dat allemaal en haar broers en zussen ook. Dit deden we om het gewoon heel intiem te houden en zonder inmenging. Want als andere mensen dat dan zien, wordt er geroddeld en dat komt dan bij de ouders. Die zijn dan ongerust en ja, dan wordt het heel moeilijk. En dan is het ook nog eens heel moeilijk om elkaar een kans te geven om elkaar te leren kennen met al die toestanden errond. Terwijl, zolang niemand er iets van wist, konden we elkaar op ons gemak leren kennen. (Najib, 31 jaar)

Vanaf het moment dat de mannen hun huwelijkswens bekend maken, wordt de volgende stap gezet. De man licht zijn ouders in over wie haar familie is. De vrouw doet dan hetzelfde bij haar familie. Sommigen vragen aan hun zus om hun moeder in te lichten over de partnerkeuze.

De mannen wijzen erop dat de goedkeuring van het huwelijk door de ouders van beide partners al plaatsvindt vóór de kennismaking tussen beide families, die plaatsvindt in de ouderlijke woning van de vrouw. Traditioneel vraagt de vader van de man daar de hand van de vrouw voor zijn zoon.

Khalid vertelt over de handelingen voorafgaand aan de ontmoeting.

Quand on organise des rencontres comme ça, on a préparé le terrain. La préparation, ça veut dire qu'elle a parlé avec ses parents et moi avec les miens. Pour que tout le monde soit au courant. C'est juste une question de formalité. Simplement pour échanger. Point final. Donc, avant la rencontre, on a déjà l'accord. On ne va pas venir le jour même et attendre l'accord. On attend juste un oui ou un non. On est presque certain de la réponse. Voilà. Ce n'est plus comme avant, quand il fallait discuter après. Parce qu'après, c'est trop tard. Ça, c'est quand on voit une fille dans la rue, on la suit et on sait dans quelle maison elle habite. On y va directement et là on risque de négocier, elle va dire oui ou non. Ici, je la connais déjà, la fille. On a discuté, elle est d'accord, moi je suis d'accord. Elle prépare le terrain et moi je prépare le terrain, donc les deux familles sont d'accord. Une fois qu'on a eu l'accord des parents. J'ai choisi, elle a choisi et on est content. (Khalid, 40 jaar)

111

Handvraging

De handvraging is een traditioneel protocol, dat bij alle huwelijken met een vrouw van dezelfde origine in België op dezelfde manier wordt gevolgd. Bij de ontmoeting tussen de families van beide partners zijn de leden van het kerngezin van het koppel aanwezig. Indien de grootouders in België wonen, zijn ook zij aanwezig. Het gesprek wordt beëindigd met de belofte van een antwoord op korte termijn op de vraag naar de hand. Het verloop van de Turkse ten huwelijk vraging wordt verduidelijkt door Bülent:

C'est une pratique très culturelle. Ça se fait. C'est même la généralité, tous les mariages entre Turcs se passent comme ça. Donc, je l'ai fait. C'est le père qui vous reçoit. On sait déjà que la réponse est oui mais c'est culturel. J'ai été reçu par le papa, par les oncles, par mes oncles, par des membres de la famille, des membres importants de la famille, des gens de sa famille, pour se rencontrer. C'était une rencontre entre familles, donc ... les deux-trois personnes les plus importantes de sa famille et puis les deux-trois personnes les plus importantes de ma famille qui se rencontrent. On discute de tout et de rien, de la Turquie, 'D'où venez-vous?', etc. Mais on ne parle pas du mariage, rien. On fait connaissance. Et la deuxième fois, c'est pour demander la main de la fille. Mais ça, c'est culturel. Tous les mariages turcs se font encore comme ça. Ce n'est pas un mariage arrangé, c'est un mariage où les gens se connaissent. Et finalement les gens parlent à leur famille et du coup les familles prennent contact entre elles et le premier contact a lieu. C'est une manière de se marier. Mais comme on dit, quand les parents acceptent de se rencontrer, c'est qu'ils sont déjà d'accord, c'est qu'ils ne s'opposent pas au mariage. (Bülent, 28 jaar)

Deze handvraging vindt niet plaats indien de man huwt met een autochtone vrouw. Toch wensen de ouders van de man de vrouw te ontmoeten voordat ze met het huwelijk instemmen. Eventueel wordt dit gecombineerd met een ontmoeting met de ouders, maar dit gebeurt niet standaard. Abdallah, die is getrouwd met een autochtone vrouw, stelde haar voor aan zijn ouders:

Mijn vader zei gewoon: 'Ik zou haar graag een keer ontmoeten als je dat ziet zitten. Als jij denkt dat zij de vrouw is waarmee je samen een leven kunt

*opbouwen, dan wil ik haar wel eens een keer zien en eens met haar praten.’
En dat hebben we dan ook gedaan. Ik ben met schrik in mijn lijf met haar
thuisgekomen, dat wel. (Abdallah, 31 jaar)*

Zijn angst was ongegrond, zo bleek, want zijn vader keurde het huwelijk meteen goed. Die goedkeuring door de familieleden is echter niet altijd vanzelfsprekend.

De Turkse en de Marokkaanse bruidsprijs die wordt gegeven bij een huwelijk in België komt overeen met die in het land van herkomst. De Turken geven juwelen, terwijl de Marokkanen een som geld overdragen. Bülent meent dat de financiële gift binnen de Turkse cultuur al lang is afgeschaft.

*Non, ça, c’est fini, ça ne se fait plus. C’est très, très, rare, peut-être dans un
ou deux pour cent des mariages. C’est culturel, c’est la tradition. [...] Sinon,
l’histoire de la dot, moi, personnellement, je ne connais personne qui a fait ça.
Ça n’existe plus non. (Bülent, 28 jaar)*

Zowel de Turkse als de Marokkaanse mannen hechten grote symbolische waarde aan de bruidsprijs. De oorspronkelijke betekenis van de bruidsprijs is volgens hen wel enigszins op de achtergrond geraakt. De bruidsprijs wordt traditioneel betaald aan de vrouw als een toekomstige financiële zekerheid, maar mede door het sociale zekerheidsstelsel in België zijn vrouwen onafhankelijker geworden van mannen.

*La réalité sociale d’aujourd’hui, ce n’est pas comme avant. Moi, je comprends
la pratique de la dot. Oui, c’était important à l’époque, c’est normal,
parce qu’une femme n’a pas de revenus et elle n’a pas de statut social et une fois
qu’elle est divorcée, elle n’a rien. Donc si elle a une dot, c’est positif, c’est bien.
Aujourd’hui, la réalité sociale n’est pas la même; la femme travaille. Je ne dis pas
que tu ne dois pas donner la dot, mais elle est plus symbolique aujourd’hui.
Même du point de vue de la religion, ce n’est pas une somme que tu dois verser.
Tu peux même donner quelque chose de symbolique. C’est la société qui a fixé
des normes. Normalement, personne ne peut savoir combien tu as donné.
Mais pour nous, c’était comme ça, pour le contrat de mariage. (Khalid, 40 jaar)*

De waarde van de bruidsprijs is symbolisch gelieerd aan het respect dat de Marokkaanse man traditioneel betuigt voor haar (en zijn) familie. Alle respondenten van Marokkaanse origine hebben een bruidsprijs betaald. Het bedrag wordt ook op een andere wijze aangewend dan traditioneel de gewoonte was. Nu wordt deze aangewend voor gemeenschappelijke doeleinden. Dat was ook het geval bij Hakim.

*Je me rappelle, 100 000 francs. J’ai donné 100 000 francs à mon épouse.
Mais c’était notre argent, on avait une autre conception. Sur papier, c’était
comme ça, mais en réalité c’était comme si c’était des revenus pour la famille.
On a acheté, je crois, quelque chose avec. Quelque chose qui nous sert à tous
les deux. Mais je ne sais plus quoi. (Hakim, 38 jaar)*

Veel mannen betalen de bruidsprijs alleen om de traditie te waarborgen. Zo ook Najib:

*Fatima werkt, ik werk, dus wij zitten in een totaal andere situatie. Eigenlijk is
die bruidsprijs totaal niet meer relevant. Oké, het is wel symbolisch, vandaar
dat we het ook hebben gedaan, we respecteren dat ook wel. Maar eigenlijk heeft
het totaal geen waarde. (Najib, 31 jaar)*

Die traditie wordt echter helemaal verlaten wanneer een man huwt met een autochtone vrouw, want in de westerse cultuur is het geven van een bruidsprijs niet gebruikelijk.

Vervolgens is er een opvallend verschil in de naleving van de patrilocale traditie. In tegenstelling tot de mannen die huwen met een vrouw uit het land van herkomst, gaan de mannen met een allochtone vrouw in België niet inwonen bij hun ouders, al blijven zij wel in de omgeving. Dit grote verschil is enerzijds toe te schrijven aan de manier waarop het koppel elkaar heeft ontmoet. De kennismaking verloopt immers meestal zonder inmenging van derden. Anderzijds is de rol van de vrouw binnen het huwelijk gediversifieerder, minder traditioneel. Doorgaans neemt zij weliswaar de huishoudelijke taken op zich, maar dit is geen doorslaggevend argument bij een huwelijkssluiting; er wordt meer aandacht besteed aan een evenwichtige echtelijke relatie.

Bij twee respondenten hebben externe factoren ervoor gezorgd dat ze met hun echtgenote bij de ouders gingen inwonen. Habib trok bijna twee jaar in bij zijn moeder uit morele verplichting. Zijn vader overleed net voor zijn huwelijk, waarna zijn familieleden hem de rol van gezinsverantwoordelijke toewezen.

J'habitais chez ma mère parce que je devais soutenir la famille. J'étais encore le seul grand garçon encore correct à cet âge-là. Et tout le monde disait: 'Oui, tu es le remplaçant de ton père', mes oncles disaient cela. Donc j'étais un peu obligé de vivre chez ma mère. Elle le sait, que j'étais un peu obligé de vivre chez elle pour l'aider. Parce que tous mes oncles disaient: 'Non, tu es un peu le remplaçant de ton père.' (Habib, 38 jaar)

Moestafa woonde ook in bij zijn ouders. Zoals eerder beschreven trouwde hij al op achttienjarige leeftijd. Het was een nogal onverwachte levenswending en hij kon het financieel niet aan om ergens anders te gaan wonen.

3.3. Het gewenste huwelijk van sikhmannen

Dat de sikhs de huwbare leeftijd nog niet hebben bereikt, stelt ons in de gelegenheid hen te bevragen over hoe ze de verschillende fasen van ontmoeting, de handvraging, het ontvangen van de bruidsschat en eventuele huwelijksmigratie voorstellen.

De ontmoeting

Een gearrangeerd huwelijk, i.c. met een vrouw uit het land van herkomst, vormt voor de meeste respondenten de norm, en de ouders zijn de aangewezen personen voor de organisatie ervan. De moeder vervult in de zoektocht naar een bruid de meest actieve rol. Zij kent haar zoon het best en weet welke vrouw bij hem past. De jongens hebben minder contact met familie en kennissen in India dan hun ouders, waardoor het sowieso evidentier is dat de laatsten het zoekproces leiden.

Ik zit hier in België en de meisjes zijn in India. Ik kan hen niet leren kennen via de telefoon, dat gaat niet. Je weet nooit wat ze achter je rug doet. Dus ik kan het beter overlaten aan mijn ouders en zeggen: 'Ga iemand voor mij zoeken.' (Udayan, 21 jaar)

De leeftijd en het beëindigen van de studies bepalen de start van de zoektocht. De gemiddelde huwelijksleeftijd is 25 jaar. De wijze waarop het tijdstip wordt bepaald, wordt zowel door de jongens als de ouders ondersteund. De zoektocht dient in overleg met de jongens te verlopen. Zij zijn verontwaardigd over huwelijkssluiting waarbij de partners elkaar pas voor de eerste keer zien op het huwelijksfeest. Zij benadrukken

dat dit echt tot het verleden behoort. Pardeep verwacht dat zijn ouders hem, als de tijd rijp is, zullen aansporen om te huwen:

On précise notre choix, ils regardent un peu. Et puis ils commencent à trouver. Mais ils nous demanderont notre choix quand-même. Avant, ils ne le nous demandaient pas, mais maintenant ils demandent notre choix, parce que les parents ne sont plus aussi stricts qu'avant. (Pardeep, 18 jaar)

Sommige jongens zullen trachten de ouders voor te zijn bij het zoeken. Vastberaden vertelt één van hen dat hij niet zal wachten tot zijn vijfentwintigste. Op die manier hoopt hij op een langere kennismakingsperiode, wat een positieve invloed zal hebben op de uiteindelijke keuze.

Ik zou liever nu al eens gaan zoeken. Niet net voor je trouwt, dat zou ik niet willen doen. Ik kan dan al eens spreken met het meisje en te weten komen hoe zij is en wat haar gedachten zijn. En hoe zij met iemand omgaat. Ik zou haar beter leren kennen via de telefoon of haar een keer gaan bezoeken om te zien of ze ook mooi is. Allé, mooi .... Het uiterlijk speelt voor mij geen rol, maar ik zou gewoon willen weten hoe zij is eigenlijk. (Udayan, 21 jaar)

114

Het keuzeproces verloopt zowel passief als actief. Familie en kennissen in India en België zijn goed op de hoogte van de naderende huwelijksleeftijd van een persoon, en doen vanzelf voorstellen. Traditioneel stapt de familie van de man naar de familie van de vrouw toe om haar ten huwelijk te vragen. De familie van de jongen ontvangt dan ook nooit een direct huwelijksaanzoek; het blijft bij suggesties.

Ondanks die suggesties zoekt de moeder ook actief naar een geschikte kandidate. Heeft de moeder succes, dan zal dit worden voorgelegd aan de vader. Als de ouders het over de kandidate eens zijn, leggen ze dit aan hun zoon voor. Lakshmi vertelt hoe zijn moeder dit aanpakt:

C'est la mère qui aime en parler aux femmes, à ses cousines. Qui propose quelque chose. Là, ma mère va en parler à mon père. Ils vont discuter entre eux et puis, s'ils sont d'accord, ils vont en parler aux enfants. Dans la majorité des cas, c'est la maman qui choisit. La maman, c'est une femme curieuse qui aime chercher les bonnes femmes. (Lakshmi, 17 jaar)

De eigen inbreng van de jongens in dit zoekproces varieert. Zij die korte tijd in België wonen, vertrouwen in de expertise van hun familie. Ze zijn er immers van overtuigd dat geen enkele ouder het slecht voorheeft met zijn kind.

Ik kan normaal zelf niet naar meisjes toestappen. De ouders moeten kiezen, de ouders doen altijd iets goeds voor mij. De ouders moeten een meisje voor mij zoeken. Zij zeggen 'Ja, zij is een goede vrouw voor mij.' Ik kan wel, maar eigenlijk ook weer niet. Dat is onze cultuur en in onze cultuur zoeken de ouders altijd en dat is nu eenmaal zo. Ik vind het goed dat mijn ouders dat regelen. Ouders doen niets slechts voor ons, ze zijn heel belangrijk voor ons. En we moeten onze ouders respect geven. (Padmindra, 21 jaar)

De berusting bij die beperkte inbreng leunt aldus op de traditie en het respecteren van de ouders. Jongens die in België zijn geboren of hier van kleins af zijn opgegroeid, wensen meer zeggenschap in het zoekproces. Udayan gaf aan dat hij zelf een intensieve rol zal vervullen. Dit zou hij doen door zijn vrienden in India in te schakelen. Deze jonge mannen zouden volgens hem op hun beurt kunnen rondkijken binnen hun kennissenkring en suggesties doen.

Vrienden weten wel welke meisjes vrij zijn en hoe ze zijn. Tegen vrienden zou ik zeggen: 'Ik wil een meisje met wie ik ga trouwen. Zoek eens een paar meisjes voor mij.' Die gaan dan daar gaan horen. Zij weten welk meisje goed is en wie niet. Dus het kan wel zijn dat ik tegen mijn vrienden zeg: 'Help eens, ik wil een meisje met wie ik ga trouwen, als jij een meisje kent die tot dezelfde kaste behoort en sikh is.' Die gaan dan wel voor jou zoeken, hoor, want daar in de universiteiten kennen ze nogal veel klasgenoten. Daarnaast kan ik ook zoeken via mijn familie of de broer van mijn vader of de zus van mijn moeder. (Udayan, 21 jaar)

Bij de zoektocht kan de hulp van een bemiddelingsfiguur (*Baba*) worden ingeroepen. Zoals eerder werd aangehaald, kent deze persoon zowel de familie van de vrouw als de familie van de man. Hij of zij kan, bij wijze van spreken, garant staan voor de *matching*. Eender wie kan fungeren als een bemiddelingsfiguur, maar uiteraard is iemand met een breed sociaal netwerk hiervoor de aangewezen persoon. Babul vertelt hoe een dergelijke bemiddelingsfiguur te werk gaat:

Eerst praat deze persoon met mijn ouders, dan met de ouders van het meisje. Deze bemiddelingsfiguur zegt hoe wij zijn en hoe zij zijn en wat ik doe, wat zij doet en zo ook over de ouders. Meestal doet de bemiddelingsfiguur alles zelf. Iedereen kan een bemiddelingsfiguur vragen. Als je eenmaal trouwt, geef je hem een gouden ring of een gouden armband. (Babul, 18 jaar)

De gesprekken tussen beide families worden allereerst via deze persoon gevoerd. Op die manier wordt een directe afwijzing van de vrouw – wat de eer van de familie kan aantasten – vermeden. Zodra enige zekerheid bestaat over de slaagkansen van een huwelijk, worden beide families samengebracht. Pardeep vergelijkt de bemiddelingspersoon met een vastgoedmakelaar:

R: Dans la majorité des couples, ça se fait comme ça. C'est une personne qui propose. C'est une personne qui fait le lien. Elle travaille un peu comme un agent immobilier; elle a des clients, non elle choisit le client, c'est comme ça qu'elle fait. Elle cherche des bons couples qui sont équivalents pour les deux et elle fait des propositions. Ils sont bien d'accord avec ça. Ce sont des personnes qui vont un peu partout, dans toutes les maisons. Elles ont créé beaucoup de liens, elles connaissent beaucoup de gens. Elles demandent si votre fils ou votre fille va se marier, et comment il ou elle imagine sa femme ou son mari et sa belle-famille. Et si elle a une personne en tête, elle propose. Et si ça marche, ça marche. Si ça ne marche pas, tant pis, on passe à une autre famille alors. C'est comme ça qu'elles font.

I: C'est toujours la même personne?

R: Non, il y a beaucoup de gens. Des fois, c'est de la famille, des fois c'est une grand-mère qui a vu une fille pour son petit-fils. Elle parle avec ses parents. Des fois, c'est un voisin. Ce n'est pas une personne spécifique, c'est une personne normale! Comme si on voit une fille qui pourrait plaire à mes parents. Ce n'est pas une personne spécifique, ce n'est pas syndiqué. C'est une personne qui propose comme ça au hasard. (Pardeep, 18 jaar)

De ouders zullen één of twee meisjes aan hun zoon voorstellen. Tijdens een informeel gesprek gaf een vader aan dat het overbodig zou zijn om meerdere meisjes aan zijn zoon voor te stellen. De vrouwen die hij zal voorstellen, zijn reeds door hem en zijn vrouw goedgekeurd en zullen goede keuzes zijn. Vageesh licht toe hoe de presentatie van kandidates verloopt:

Stel je voor dat mijn ouders een meisje gekozen hebben of gezien hebben die ze goed vinden en die ze mooi vinden. Dan gaan ze haar aan mij laten zien en dan beslis ik zelf: ik vind die mooi of ik vind die niet mooi. Ik ga er eerst eens mee spreken, en als ik ze goed vind, dan ga ik ermee trouwen. Dat is niet eigenlijk zeggen van: 'Ja, vijf kandidaten gekozen, kies er maar één uit.' Nee, zo is dat niet, ze gaan gewoon één meisje zoeken en dan laten ze mij een foto zien en kan ik met haar spreken. Als je die goed vindt en als je zegt: 'Ja, ik kom er wel goed mee overeen', zou ik wel trouwen zonder problemen. (Vageesh, 19 jaar)

Kennismakingsperiode

De visie van de respondenten op de kennismakingsperiode met de toekomstige echtgenote en de duur daarvan verschilt heel erg. Dikwijls wordt ervan uitgegaan dat de man en de vrouw trouwen tijdens de vakantie, nadat ze elkaar voor het eerst hebben ontmoet. De periode tussen ontmoeting en huwelijk zouden de meeste mannen graag verlengen door al voor de afreis naar India telefonisch contact op te nemen met het meisje. Ze kunnen elkaar dan leren kennen en de slaagkansen van een huwelijk beter inschatten. De intensiteit van dit contact varieert. Volgens de jongens hebben sommigen een paar telefoongesprekjes, terwijl anderen een aantal maanden een intensief telefonisch contact opbouwen. Lakshmi wenst graag op dezelfde golflengte te zitten als zijn toekomstige vrouw, en wil dat bevestigd zien vóór het huwelijk wordt afgesloten.

Déjà au départ, il faut se connaître. Pour connaître la personne, sa façon d'être, de penser, de parler, son style. Pour voir un peu sa mentalité. Et si tout ça me convient, on peut dire 'oui' aux parents, on accepte un mariage. Mais s'il y a quelque chose qu'on n'aime pas, que la personne ne veut pas améliorer et qu'elle dit: 'Non, je ne change pas, je reste comme ça. Tu m'acceptes comme ça ou tu ne m'accepte pas.' Là, on peut se dire que non, on ne veut pas se marier, parce qu'on doit vivre toute une vie ensemble. Si on se prend déjà la tête dès le début, on ne pourra pas vivre ensemble. (Lakshmi, 17 jaar)

Madhu ziet dit anders: hij verkiest een kennismakingsperiode van enkele jaren.

Gewoon, eerst als vrienden elkaar leren kennen. Liefst gedurende een jaar of twee, zodat ik haar ken. Dat is genoeg. De tijden zijn een beetje veranderd. [verwijzend naar de huwelijksluiting van de ouders] (Madhu, 18 jaar)

De handvraging

Net als bij mannen van Turkse en Marokkaanse origine gaan de sikhrespondenten ervan uit dat de ouders eerst hun toestemming zullen vragen voor een ontmoeting. Als de jongeman daarmee uiteindelijk instemt, regelt de familie van de man een bezoek bij de familie van de vrouw. Tijdens deze ontmoeting dient de huwelijkskandidate het eten op en maakt ze thee. Een gesprek wordt gevoerd tussen de ouders in aanwezigheid van de jongeman. Op deze manier kunnen de ouders van de vrouw de man ook leren kennen. Na verloop van tijd zal de man de mogelijkheid krijgen om met de vrouw te praten. Dit gebeurt afzonderlijk van de ouders, tijdens een wandeling of op een afzonderlijke plaats. De man krijgt dan de mogelijkheid om de slaagkansen van een huwelijk in te schatten. Dadhij beschrijft in algemene termen hoe zo'n ontmoeting verloopt:

De ouders maken een afspraak met de familie van het meisje. Dan gaat dat meisje koken en dient daarna het eten op. Dan zeggen de ouders van die jongen: 'Het meisje heeft lekker gekookt.' En, ja, als dat een mooi meisje is, als ze lekker heeft gekookt en de jongen wil ermee trouwen, dan is een huwelijk mogelijk. (Dadhij, 15 jaar)

Voordat het huwelijk kan worden beklonken, zal de familie van de man, de andere familieleden om goedkeuring vragen. Maar het belangrijkste is dat de ouders en de man in kwestie het met elkaar eens zijn.

Ils vont aussi leur parler, à presque toute la famille du premier degré. Mais ils vont surtout parler entre eux, et avec leurs enfants. C'est vraiment la base. Si eux deux et leurs enfants sont d'accord, alors ils vont demander aux autres. Mais si dans toute la famille, il n'y a qu'une ou deux personnes qui ne sont pas d'accord, ce n'est pas vraiment un grand problème. (Lakshmi, 17 jaar)

Zodra alle partijen het eens zijn over een huwelijk, wordt de huwelijksdatum vastgelegd door de ouders. De jongens zijn ervan overtuigd dat ze hierin enige inbreng zullen hebben. Indien ze het meisje eerst nog wat langer zouden willen leren kennen, zijn ze ervan overtuigd dat de ouders dit zouden toestaan.

Bruidsschat

De meningen over de bruidsschat lopen uiteen. De jongens die radicaal zijn gekant tegen een bruidsschat baseren zich op geloofsovertuigingen van het sikhisme, die dat verbiedt. Theorie en praktijk stemmen echter niet overeen, want sommige families van de man wensen een bruidsschat van de familie van de vrouw te ontvangen. De meesten zullen het bij het afsluiten van het huwelijkscontract weliswaar niet vragen, maar dit aan de familie van de vrouw overlaten. Een jongen stelde de betekenis van de bruidsschat in de huidige economische context in vraag:

Als beide families het financieel goed hebben, waarom zou dan nog een bruidsschat moeten worden betaald?

Bovendien vraagt men zich af waarom een familie uit India een bruidsschat zou moeten betalen aan een familie in België, die doorgaans kapitaalkrachtiger is.

Mijn vader wil dat niet. Hij is gewoon tegen een bruidsschat. In India moeten ze zoveel betalen, dat het niet normaal is. Mijn pa wil dat gewoon afschaffen. Arme mensen die kunnen niet zoveel betalen. Als iets gegeven wordt is dat goud en meestal een auto of een brommer. Ja, dat is meestal zo iets. Maar dat kost veel, zo'n auto! Als je dan vier meisjes hebt, dan moet je vier auto's betalen, dat gaat toch niet? (Kaosi, 17 jaar)

Ook Dadhij denkt er zo over:

Mijn ouders willen dat ik een meisje trouw die geen bruidsschat geeft. Die willen dat niet. Ze zeggen: 'Dit land is modern; een arm meisje kan dat niet betalen.' De mensen die hier trouwen, zullen dat niet doen. Wij wonen hier in België en als die ons een auto geven, daar kunnen we toch niets mee. Als die iets geven, geven we dat gewoon terug. Mijn vader wil dat niet en ik zou dat ook niet willen. (Dadhij, 15 jaar)

Niettegenstaande de meeste jongens (en hun ouders) een bruidsschat afkeuren of deze in vraag stellen, wordt de vaststelling van Van Heers en Bal over de onredelijke hoge bruidsschatverwachtingen van families in het Westen bevestigd door Sachchit.²⁷¹

De jongens uit Europa en Canada trouwen met een meisje uit India, die worden meer betaald. Gewoon omdat het meisje dan meegaat naar Europa of Canada. Gewoon daarvoor. (Sachchit, 18 jaar)

Huwelijksmigratie

Geen enkele man maakt zich zorgen om de administratieve verplichtingen bij huwelijksmigratie. Ze zijn op de hoogte van de administratieve procedure die bij huwelijksmigratie moet worden doorlopen. Indien ze trouwen met een vrouw uit India, zullen ze zich hierop goed voorbereiden. Voor vertrek naar India zouden ze de Belgische administratieve verplichtingen vervullen en al de documenten die in India nodig zijn meenemen. Ze zouden de hulp van een oom in India inroepen om de procedure ginds te doorlopen. Op die manier hopen ze de migratie van de vrouw op korte termijn te bewerkstelligen.

Als ik weet dat ik die maand ga trouwen, zal ik vooraf alle papieren al in orde brengen. [...] De papieren die moeten worden getekend, laat ik tekenen. Ik zou daar niet pas na het huwelijk aan beginnen. [...] Zo duurt het een beetje minder lang. (Aadil, 18 jaar)

De sikhcultuur kenmerkt zich net zoals de Marokkaanse en Turkse cultuur door virilokaleiteit. Op één respondent na, wensen alle jongens zich hieraan na het huwelijk te houden. Deze keuze onderbouwen ze door te verwijzen naar het belang van de traditie. De jongens die korte tijd in België zijn, verwijzen naar de gezelligheid die hierdoor in huis heerst. In India woonden ze destijds ook met de grootouders en één of meerdere broers van de vader samen. Dat missen ze in België. Dadhij vergelijkt zijn huidige woonomstandigheden met die van familieleden in India:

Mijn pa heeft daar een huis gebouwd en mijn oma en opa wonen daar met mijn nichten. Bij ons in India is het heel gewoon dat de hele familie samen woont. En, dat is zo, de twee broers die wonen samen, de zussen die trouwen die gaan naar een andere familie. De broers die blijven altijd samen. Nu blijven ze nog altijd samen, mijn broer en mijn papa en mijn oom zijn hier. (Dadhij, 15 jaar)

Daarnaast wordt de taak van de man ten aanzien van de ouders benadrukt. Ze vinden dat het noodzakelijk is om in te wonen bij de ouders om voor hen te zorgen. Dit verklaart mede hun keuze voor een Indische vrouw, aangezien zij een autochtone vrouw hiertoe niet in staat achten.

Ik ga later inwonen bij mijn ouders. Die hebben heel hun leven voor ons gezorgd en dan moeten we toch ook voor hen kunnen zorgen? Ja, die worden ook oud. Ik vind niet dat ze in rusthuizen moeten gaan wonen. (Kaosi, 17 jaar)

Enkele ouders hebben al voorbereidingen getroffen met het oog op de komst van een schoondochter. De vader van één van de respondenten kocht een wat grotere woning met vijf slaapkamers. Zo is er voldoende ruimte voor zijn twee zonen en hun toekomstige echtgenotes. Ook de ouders van Kaosi hebben de nodige voorzorgen genomen. Zijn vader heeft een stuk bouwgrond gekocht, geschikt om een woning met drie verdiepingen te bouwen. Zo kan hij zijn twee zonen elk een verdieping schenken.

I: Hoe zie je jezelf over tien jaar?

R: Ik ga boekhouder worden, want dat verdient veel. En misschien ben ik dan getrouwd, hé. En verder woon ik gewoon bij mijn ouders. Die hebben al een huis gekocht en dat gaan we dan afbreken en zo een heel groot huis maken dat goed is voor mij en mijn broer. Ik denk dat we drie verdiepingen gaan bouwen. Beneden mijn ouders en boven ik en mijn broer. Ja, zo denken wij het te doen maar ... We zien wel, we weten het nog niet precies. We zien wel later. Tijd genoeg. (Kaosi, 17 jaar)

De meeste respondenten vinden het vanzelfsprekend om na het huwelijk bij hun ouders in te trekken. De vader van Dadhij, daarentegen, laat zijn zoon vrij om te kiezen waar hij wil wonen. Dadhij wenst na zijn huwelijk dan ook niet in te wonen bij zijn ouders; hij neemt afstand van de betreffende sikhtradities. Hij kiest er overigens ook voor om zonder tussenkomst van derden een huwelijkskandidate te ontmoeten.

Mijn pa zegt: 'Als je getrouwd bent en je wil bij mij blijven wonen, dan gaan we een ruimer huis kopen.' Maar hij zegt: 'Als je alleen wil gaan wonen, dan heb je meer privacy.' Nu gaan de meeste jongeren wel alleen wonen. Ik wil ook alleen gaan wonen. Mijn pa zegt: 'Je mag zelf kiezen.' (Dadhij, 15 jaar)

3.4. Overtuigingsstrategieën van de mannen en de familieleden

Huwelijkssluitingen verlopen niet altijd probleemloos. Soms moeten mannen al hun overredingskracht gebruiken om hun ouders te overtuigen van hun partnerkeuze. Anderen trouwen tegen de wil van de ouders in. Anderzijds vindt een door de man gewenst huwelijk misschien niet plaats door obstructie van de ouders. Of overtuigen ouders hun zoon ervan om met een welbepaalde vrouw te trouwen.

Bij de Turkse en Marokkaanse respondenten hebben we al deze situaties teruggevonden. Voor de sikhjongens was het uiteraard onmogelijk om uit eigen ervaringen te spreken; zij reflecteerden dan ook over hypothetische situaties. Eerst worden de overtuigingsmechanismen van de mannen toegelicht, vervolgens die van de familieleden.

Sikhmannen

Aan de sikhjongens werd gevraagd hoe zij hun ouders alsnog zouden proberen te overtuigen van hun partnerkeuze als zij de vrouw in kwestie zouden afkeuren. Aangezien de respondenten een gearrangeerd huwelijk als de norm beschouwen, bleven ze het antwoord op de vraag schuldig. Zelf een huwelijkskandidate voorstellen aan de ouders ligt blijkbaar zeer moeilijk.

Ook op de vraag hoe ze een autochtone huwelijkskandidate bij hun ouders zouden introduceren, volgde geen eenduidig antwoord. Enkelen gaven aan dat dit geen gemakkelijke taak zou zijn. Het ideaalbeeld is immers een huwelijk met een sikh-vrouw; een autochtone echtgenote past niet in dit plaatje. De jongens betwijfelen dan ook of de ouders het zouden aanvaarden. Een jongen die eerder had aangegeven vrij te zijn in zijn partnerkeuze, krabbelde terug.

Als ik zeg: 'Ik trouw met een Belgische', dan is mijn ma niet tevreden. En misschien mijn pa ook niet, als die dat geen goed meisje vindt. En mijn familie in India zal ook niet tevreden zijn. (Dadhij, 15 jaar)

Het is niet duidelijk of ouders hun zonen zouden verplichten om te kiezen tussen hun familie of hun partner. Wel kon uit de interviews worden afgeleid dat de sikhjongens verwachten dat de banden met de familie zullen worden verbroken als ze tegen de wil in van de ouders huwen. In dat geval worden de mannen volledig verantwoordelijk voor hun eigen daden, en hoeven ze niet meer te rekenen op de hulp van hun ouders om, bijvoorbeeld, te bemiddelen bij conflicten.

De ouders zullen dan zeggen als je wil scheiden: 'We hebben je gewaarschuwd, doe maar, maar we hebben het op voorhand gezegd. Je verpest nu het leven van het meisje.' Een man kan met een ander meisje trouwen, maar een meisje misschien niet. Als je trouwt, moet je goed nadenken met wie je gaat trouwen, want je moet je hele leven met haar doorbrengen. (Dadhij, 15 jaar)

Een andere jongen droomt er niettemin van om te trouwen met een autochtone vrouw. Hoe hij dit ooit zou aankaarten bij zijn ouders, laat hij weliswaar in het midden.

Niet alleen de ouders beïnvloeden de partnerkeuze; ook familieleden, zowel in het land van herkomst als in België, kunnen een inbreng hebben in dit proces. Meer bepaald zouden de jongens familieleden inzetten om hun ouders van hun keuze te overtuigen.

*R: Ik zou het aan één van mijn familieleden vertellen, waarmee ik goed kan praten. En die gaat het aan mijn ouders vertellen, zodat ze kalm blijven. En ze zullen dan reageren, ik weet wel niet hoe.
I.: Je zou het dus niet zelf aan je ouders vertellen?
R: Nee, nee dat durf ik echt niet! (Madhu, 18 jaar)*

Marokkaanse en Turkse mannen

Goedkeuring van de ouders is een belangrijke vereiste die de man ingewilligd wil zien, alvorens te huwen. Het citaat van Moerat verduidelijkt hoeveel waarde daaraan wordt gehecht, maar toont ook dat er moet worden gekozen.

Mensen gaan er moeilijk over doen en op den duur zit je tussen twee vuren. Dat is eigenlijk ook wat er gebeurt in een huwelijk. Als je geen goedkeuring krijgt van je ouders, dan zal het huwelijk vroeg of laat kapot springen. Je moet altijd voor iemand partij kiezen, je kunt niet voor iedereen goed doen, dat bestaat niet in het leven. En ja, als je voor de ene partij kiest, zal de andere teleurgesteld zijn. Kies je voor de andere partij, dan zal de andere teleurgesteld zijn. Hoe je het nu ook draait of keert, je kunt niet zonder je ouders, maar je kan ook niet zonder een vrouw. Je moet ergens eigenlijk een beetje politiek spelen, hé. (Moerat, 30 jaar)

De meest gebruikte tactiek om de ouders te overtuigen is die van een redelijke met argumenten onderbouwde discussie. Hier volgt een kort fragment uit de discussie die Habib voerde met zijn moeder:

Elle disait des phrases comme 'Je suis ta mère et tu sais bien que si tu n'as pas la bénédiction de ta mère, tu ne mérites pas les louanges de Dieu.' Et moi, je lui ai dit: 'Cette fille ne m'a jamais fait de mal, donc je ne vois pas pourquoi je la rendrais malheureuse et je ne vois pas pourquoi ça te rend malheureuse. Si elle t'a fait quelque chose, dis-le moi.' Et ça s'est arrêté là. 'Si elle n'a rien fait, je ne vois pas pourquoi, pour te rendre heureuse, je la rendrais malheureuse, et par la même occasion, moi-même, je ne serais pas heureux.' Et voilà, elle a tout fait pour que ça ne marche pas. Je pense que c'est mon caractère qui a fait que ... non? (Habib, 38 jaar)

Met grote regelmaat, vaak dagelijks, wordt aan de ouders toestemming gevraagd om met desbetreffende vrouw te mogen huwen. Op alle mogelijke momenten wordt een aanleiding gezocht om op het onderwerp terug te komen, tot vervelens toe voor de ouders. Vooral de moeder wordt belaagd, omwille van haar belangrijke rol in het partnerkeuzeprocess van haar zoon. Naar de buitenwereld toe kan het lijken alsof de vader alle beslissingen neemt, maar in realiteit is dit de moeder. Ahmed vertelt over de rol van zijn moeder:

Généralement, c'est la mère qui décide le plus. On dit que c'est le père, mais ce n'est pas vrai. C'est la mère qui décide. Chez moi, c'est ma mère qui décide tout. C'est ma mère qui est la plus sévère dans la maison. (Ahmed, 33 jaar)

Ook omdat ze een hechtere band met hun moeder onderhouden dan met hun vader, is het volgens de respondenten gemakkelijker om eerst haar te overtuigen. Ze hopen dat als de moeder eenmaal is overtuigd, de vader vanzelf zal instemmen. Hakim slaagde er na vier jaar aandringen in om zijn moeder over de brug te krijgen. Zijn ouders vreesden dat de relatie slechts kalverliefde was. Terugblikkend op die tijd beargumenteert Hakim waarom hij de goedkeuring van zijn ouders zo belangrijk vond:

C'était ma maman, la pauvre. Elle a souffert. Parce que tout les jours ou presque, j'ai dit: 'Vous avez déjà vécu votre vie. Il faut aussi penser à celle de vos enfants.' 'Pour nous, ce n'est pas difficile. Mais c'est plutôt par respect pour vous.' Les parents n'étaient pas obligés d'être là. On pouvait se marier sans problème. (Hakim, 38 jaar)

Mannen die denken dat hun ouders een huwelijk niet zullen goedkeuren, trachten de introductie zo lang mogelijk uit te stellen. Ze durven de confrontatie vaak niet aan, omdat ze vrezen te zullen moeten kiezen tussen hun familie en hun vrouw. Zaffar bevond zich in die situatie. Hij had meerdere jaren een relatie met een autochtone vrouw. Hoewel hij met haar samenwoonde en zijn ouders daarvan op de hoogte waren, werd hierover niet gesproken. Toen hij, na lang aarzelen, de toestemming van zijn ouders vroeg om met haar te trouwen, ging zijn vader niet akkoord.

121

J'ai eu une longue relation, pendant presque dix ans, avec une fille belge avec qui je devais me marier. C'est avec elle que j'aurais bien aimé me marier, parce qu'on est restés près de dix ans ensemble. Encore maintenant, on est resté amis. On est restés de très, très bons amis. J'ai encore été à son anniversaire il y a deux semaines. Et ça marchait très bien. On ne s'est pas mariés parce que là, justement, les parents ne voulaient pas. Ils ont dit: 'Non, il y a trop de différences. Elle est belge, tu es marocain.' Et j'ai dit: 'Ça n'a rien à voir, ce n'est pas parce qu'on est différent. Elle est différente et moi aussi.' Mais nous, on se connaissait depuis dix ans et on savait qu'on était faits l'un pour l'autre. Et je ne voulais pas créer des grands problèmes dans la famille. Mais ça a créé de gros problèmes. Parce que je leur ai dit: 'On va se marier.' J'avais déjà 25 ans et j'avais 20 ans quand on a fait connaissance. Donc, pendant dix ans, nous avons eu une relation. Il y a des mariages qui ne tiennent pas dix ans. Donc, nous, on est restés ensemble pendant presque dix ans. Et quand je leur ai dit: 'Maintenant on va se marier parce que c'est normal. On a vécu comme ça pendant dix ans, alors maintenant c'est normal qu'on se marie pour faire des enfants.' Ma mère a répondu: 'Oui, je ne sais pas, tu vois les différences ...' Les mamans sont toujours moins dures et moins directes que les pères. Mon père, lui, il a dit: 'Non!' (Zaffar, 39 jaar)

Zijn vader bleek het laatste woord te hebben. Zaffar koos uiteindelijk voor de familieband en heeft de relatie met zijn vriendin verbroken.

J'ai essayé, j'ai essayé. Mais il a dit: 'Non.' J'ai essayé d'organiser une rencontre, mais il ne voulait pas. Et il a dit: 'Si tu te maries avec elle, tu perds ta famille et tout.' Donc je me suis dit: 'Les gros problèmes arrivent.' Alors, si c'est pour vivre comme ça, si je me marie quand même avec elle, même s'ils ne veulent pas, je serai heureux avec ma femme, mais je ne vais pas être heureux parce que je n'ai plus de famille. Parce que nous, on se réunit beaucoup, par exemple le dimanche ou le samedi. Toute la famille. Alors, ça n'aurait plus été la même chose. Si je ne peux pas venir avec ma femme et mes enfants chez mes parents et mes frères et sœurs, ça fait du mal. Alors, si c'est pour divorcer après, à cause de gros problèmes comme ça, on perd tout! On va perdre notre femme;

les enfants, on ne va plus les voir. Les parents et les frères et sœurs, il y aura toujours quelque chose de cassé .... Voilà, je me suis sacrifié. (Zaffar, 39 jaar)

Umar, op zijn beurt, wilde toch doorgaan met zijn huwelijk, niettegenstaande zijn vader hem voor de keuze 'familie of partner' had gesteld. Hij hoopte namelijk dat zijn ouders ooit op hun standpunt zouden terugkomen. Een week vóór het huwelijk, waarvan Umar zijn vader overigens nog niet op de hoogte had gebracht, verbrak zijn vriendin echter de relatie. Umar is ervan overtuigd dat haar familie er alles aan heeft gedaan om het huwelijk te voorkomen vanwege zijn etnisch-culturele achtergrond. De gevolgen voor Umars familiebanden bleven uiteindelijk beperkt, aangezien hij, zoals gezegd, zijn vader nog niet op de hoogte had gebracht van zijn besluit.

Umars broer daarentegen is wel zonder toestemming van zijn ouders getrouwd met zijn autochtone vriendin. Zijn vader heeft alle familieleden verboden om op het huwelijksfeest aanwezig te zijn. Umars broer bleef echter proberen om de relatie met zijn ouders te herstellen: hij bleef op bezoek komen, zelfs al werd tijdens deze bezoeken geen woord tegen hem gezegd. De geboorte van zijn eerste kind – voor zijn ouders het eerste kleinkind – zorgde echter voor een dooi in de koele relatie.

Emre wenst uit principiële standpunten niet te huwen. Hij hecht grote waarde aan het duurzaam ongehuwd samenwonen met zijn vriendin en heeft haar daarom nooit officieel voorgesteld. Zou hij dit wel doen, dan verwacht hij bemoeienis van zijn ouders met de daarbij horende druk om te trouwen. Door zijn keuze voor een autochtone vriendin, merkt hij dat zijn relatie met de familie en ook die tussen de familieleden onderling is verslechterd. Gedurende het nagesprek gaf hij aan dat dit zeer confronterend was:

I: Wanneer heb je haar voorgesteld aan jouw ouders?

R: Ik vind het een goede vraag, maar het is wel een moeilijke vraag. Ik moet er even bij stilstaan.... Ja, officieel heb ik het nog steeds niet verteld, zeg maar. Maar ondertussen, door omstandigheden, hebben ze wel gezien dat ik samenleef met S. Mijn broers kwamen op bezoek bij mij in Nederland en toen zagen ze dat ik met S. samenleefde. Zij vonden het prima. Later kwam ook mijn moeder af en toe mee, en zag ook zij dat ik met S. leefde. Daar werd niet echt over gesproken. We wisten het wel allebei, maar er werd niet echt over gesproken. Ze zag wel dat wij een relatie hadden en dat we samenleefden, maar we praatten er niet over. En elke keer als ik naar België ging, op bezoek bij mijn ouders, om de maand of om de twee maand, ging ik alleen. Ik nam S. niet mee en deed alsof ik geen relatie had. Net alsof S. niet bestond. Ja, in die zin vind ik het moeilijk. (Emre, 33 jaar)

De mannen waarvan de partnerkeuze niet meteen werd goedgekeurd, riepen soms de hulp in van broers en zussen om alsnog instemming te kunnen krijgen. Zussen worden vaak gevraagd om moeders te overtuigen. Niettemin blijkt deze hulplijn niet altijd te werken. Broers en zussen zijn hierover niet altijd even opgetogen. Zij willen hun relatie met de familieleden niet te snel te grabbel gooien omwille van de partnerkeuze van hun broer. Zaffar wilde een beroep doen op zijn broers en zussen, maar die weigerden hem te helpen.

Mais ce qui m'a fait mal, c'est que lorsque j'en ai parlé à mes frères et sœurs, quand j'ai dit: 'Voilà, on va se marier, est-ce qu'il n'y aurait pas moyen que vous en parliez avec les parents, pour m'aider? Pour les convaincre que c'est une femme bien?', personne qui m'a aidé. Non, non, ils avaient peur d'avoir des problèmes avec les parents. Je leur en ai voulu à ce moment-là,

*mais par après, avec du recul, je comprends: ils avaient peur.
C'est leur mentalité. (Zaffar, 39 jaar)*

Waarom weigeren?

De afwijzing van de huwelijkskandidate door de familieleden kan vaak worden verklaard door het feit dat de ouders, i.c. de moeder, andere toekomstplannen hebben voor hun zoon. De moeder kan bijvoorbeeld al jaren de ideale huwelijkskandidate in gedachten hebben. Als de zoon dan zelf een huwelijkskandidate voorstelt, valt haar droom in duigen. Meestal is de huwelijkskandidate van de moeder een familielid uit het land van herkomst. Sommige moeders hadden het huwelijk al besproken met de moeder van de vrouw in kwestie, wat de situatie nog complexer maakt.

J'étais son chouchou, donc aucune fille ne méritait son fils. Elle n'avait pas tort! Elle avait raison, mais bon. Le jour où je lui ai annoncé que j'allais me marier – je pense que ma sœur l'a dit –, ma mère n'a vraiment pas accepté. Elle était contre, totalement contre! Parce qu'elle avait comme projet de me marier avec la fille de son frère, qui est au Maroc. C'est une brave fille, cette cousine. Mais pour moi, c'était hors de question. Je ne choisis pas ma femme sur catalogue. Et ça a créé quelques tensions. (Habib, 38 jaar)

123

In dergelijke situaties wordt de man ingelicht over dit geplande huwelijk. De moeder benadrukt daarbij het belang van de transnationale banden, en onderstreept dit door te wijzen op mogelijke conflicten met de familie in het land van herkomst. Ze ziet haar toekomstige vakanties en de droom om als gepensioneerde vrouw te overwinteren in het land van herkomst onder druk komen te staan.

Je ne sais pas comment elle fait, mais elle y est, la pression. Et lorsque j'ai épousé ma femme, ma mère était mal à l'aise de devoir partir au Maroc. Il y a une pression dans le sens où je fais plaisir à ma mère en me mariant, mais on fait ce choix 'parce que mon fils va se marier avec ta fille'. C'est une sorte de pression je suppose. (Habib, 38 jaar)

De verwachtingen van het transnationale netwerk hebben duidelijk een invloed op de keuzes van de ouders en de man.

Pressiemiddelen van de ouders

Daarnaast gebruiken de ouders psychologische en emotionele pressiemiddelen opdat hun zoon zijn besluit zou heroverwegen. In aanwezigheid van de zoon huilt de moeder vaak en beklemtoont haar ongeluk keer op keer. De vader uit zijn ongenoegen door de jongeman te negeren. Ook de sikhjongens benoemen boosheid en negatie als mogelijke tactieken van de ouders om hun misnoegen te uiten.

Habib's ouders waren het onderling niet eens over zijn huwelijksluiting. Zijn moeder ging, in tegenstelling tot zijn vader, niet akkoord met zijn partnerkeuze, maar kon dit niet publiekelijk uiten. Achter de schermen trachtte ze daarom broers en zussen tegen elkaar op te zetten.

Elle joue le jeu, c'est assez bizarre. Elle ne doit pas montrer qu'elle est contre. Elle fait tout pour qu'entre frères et sœurs, on dise 'non'. Mais en dehors de ça, elle ne doit pas dire ce qui compte pour elle. Elle a dit: 'Oui, elle est gentille, etc.' C'est assez bizarre. Habib a décidé de se marier et papa est d'accord. Elle ne doit pas afficher qu'elle n'est pas d'accord. Sinon c'est mal vu. Mais tout se fait discrètement. Elle le fait en coulisses. (Habib, 38 jaar)

Zoals reeds werd beschreven, worden dergelijke technieken niet alleen gebruikt voor de huwelijksluiting, ook erna. Voor het huwelijk van Habib heeft zijn moeder zich stevig verzet tegen zijn huwelijkskeuze. Toen het koppel eenmaal getrouwd was, probeerde ze relationele problemen te veroorzaken door constant ruzie te maken met haar schoondochter. In het bijzijn van zijn vrouw vertelt hij over de relatie tussen haar en zijn moeder. De echtgenote liet tijdens het diepte-interview op duidelijke toon haar ongenoegen blijken over de gang van zaken:

Je lui disais: 'Elle est comme ça. Sois plus intelligente. Dis-lui bonjour comme si de rien n'était.' Et elle me répondait: 'Oui, mais de toute façon, elle ne me répond pas.' Je lui disais que ça n'était pas grave, même si elle ne lui parlait pas, mais je n'arrivais plus à gérer. C'est ça ou ça ne va pas marcher entre nous. Donc elle se sentait obligée, elle y allait à contrecœur. [...] C'est ma mère, il faut la respecter. Ce n'était pas comme ça. C'était beaucoup plus stratégique. (Habib, 38 jaar)

Na het huwelijk van de broer van Zaffar gebruikte ook zijn moeder die tactiek. Het bezorgde dit echtpaar relationele problemen.

Maintenant, il y a beaucoup de disputes entre ma mère et ma belle-sœur. C'est dommage parce que je connais un petit peu la femme de mon frère et je ne dis pas qu'elle ne cherche pas de dispute. Elle est gentille à cent pour cent mais elle ne cherche pas autant les problèmes que ma mère croit. Elle lui en veut parce qu'elle est différente, je ne sais pas. Elle ne peut rien y faire. Heureusement qu'elle n'est pas là toute l'année, ma mère. Parce que sinon elles seraient toujours en train de se disputer. (Zaffar, 39 jaar)

Ouders beschikken daarnaast over diverse strategieën om hun zoon te overtuigen van hun potentiële huwelijkskandidate. De man heeft op zijn beurt dan weer trucjes om aan die druk te weerstaan en om ze te omzeilen. Zoals gezegd, wonen de kandidates van de ouders allen in het land van herkomst. Eerst wordt met rede getracht de man en de andere familieleden te overtuigen van de goede keuze. De mannen geven aan sterk in de schoenen te moeten staan om dit te durven en te kunnen weigeren. Als het de ouders lukt om de broers en zussen van hun gelijk te overtuigen wordt het nog lastiger. Erdem wond zich hier tijdens het diepte-interview hevig over op:

C'est vraiment la guerre, il faut vraiment se battre pour dire: 'Je ne veux rien savoir.' Parce que mon père me dit: 'Voilà, il y a une fille là, elle vient de Turquie, une très brave fille, elle a fait l'école islamique et tout.' Et du coup, pour mon père, c'est la fille parfaite. Alors mon père insiste. Je dis: 'Non, non.' Puis, la sœur de mon père téléphone pour insister aussi. Et mon père me redemande. 'Non, non, non.' Et le frère de mon père me répète aussi, à chaque fois, que je dois me marier. 'Non, non, non.' C'est toute la famille qui insiste pour qu'on se marie. (Erdem, 31 jaar)

Emotionele en psychologische pressiemethoden zijn de ouders niet vreemd. Eerder werd het 'therapeutische huwelijk' van Nassar toegelicht. Aanvankelijk was hij helemaal niet te vinden voor een huwelijk met zijn nicht uit Marokko. Hij had al een autochtone vriendin met wie hij wilde trouwen. Dat keurde zijn moeder volledig af omdat ook zij verslaafd was en volgens haar net de oorzaak was van alle problemen. Gedurende zijn detentie bezocht zijn moeder hem meerdere malen en praatte op hem in om hem met mooie woorden te overtuigen van de geneeskrachtige werking van het huwelijk met zijn nicht. Zij benadrukte hoe gelukkig zij zou zijn en welke goede zoon hij zou worden, terwijl zij doorgaans de gewoonte had enkel zijn slechte kanten te benoemen. Nassar die in het begin fel tegen de idee van zijn moeder was gekant,

begon er na verloop van tijd in te geloven en genoot van de erkenning die hij kreeg. De broers en zussen van Nassar mengden zich niet in dit verhaal en hielden zich afzijdig. Voornamelijk was dat omdat ze wisten dat de moeder sowieso haar wil zou doorzetten en ze een conflict met haar uit de weg wilden gaan.

Najib, die eveneens aan pressie bloot stond, was zich goed bewust van de mogelijke risico's van zijn eigen wil. Een breuk of beschadiging van de familiebanden of de directe verplichting om te trouwen was denkbaar. Hij prijsde zichzelf dan ook gelukkig met de reactie van zijn vader op het afwijzen van de aan hem gepresenteerde huwelijkskandidaten. Het enige gevolg was een humeurige vader die enkele dagen niet meer sprak met hem.

Ja, zo van: 'Wel ...? De dochter van die, zie jij dat niet zitten?' Maar ja, voor mij was het sowieso al onvoorstelbaar om via dat kanaal en op die manier te trouwen. Hij begreep dat ook wel, hoor. Dus na het een paar keer te hebben gevraagd deed hij de moeite al niet meer. Maar pas op, ik heb wel het geluk dat ik nog altijd een vader heb, ondanks het feit dat ik hem mijn ongenoegen uitte omdat ik niet wilde trouwen. Dat hij mij nog altijd accepteerde, hé! Want dat was en is in andere gezinnen niet het geval. Dat wordt dan een ruzie. De één moet dan het huis uit of je wordt verplicht om te huwen. Dat hangt er vanaf in welk gezin je bent opgegroeid. In mijn geval was mijn vader slechts enkele dagen slecht gezind, niet meer dan dat. Maar bij een ander kan dat misschien wel uitlopen tot een heel slechte relatie met de ouders. (Najib, 31 jaar)

Ook tijdens de vakanties in het land van herkomst, oefenen familieleden op een onrechtstreekse manier druk uit op de man. Habib lichtte toe hoe dit in het werk ging:

Mais quand on arrivait au Maroc, ils disaient: 'Alors, comment elle va?' Elle s'appelait Fatiha ou je ne sais pas comment. 'Alors comment va Fatiha?' 'Ça va, mon fils? Dis, tu as demandé des nouvelles de ta cousine?' Ou un truc comme ça. C'est un engagement, quoi. Ça met tout le monde mal à l'aise. Enfin pas tout le monde. Mais ça me met mal à l'aise, moi. Certainement, je le pense. Mais la proportion, je ne peux pas vous le dire. (Habib, 38 jaar)

Erdem had een truc bedacht om aan de voortdurende vragen te ontsnappen en de presentaties van huwelijkskandidaten een halt toe te roepen. Hij stemde toe om met een vrouw telefonisch contact op te bouwen. Tijdens het eerste gesprek met deze vrouw, verklaarde hij dat het zijn ouders waren die op een kennismaking aandrongen. Hij legde uit dat het zeker niet zijn bedoeling was om te trouwen. Ze spraken af om regelmatig eens te bellen. Zijn vader was gelukkig, omdat hij zijn best deed. Uiteraard had hij zijn werkelijke bedoelingen niet door. Na een tijdje deelde hij zijn vader mee dat het onmogelijk was om met deze vrouw te trouwen. Zij hadden een totaal verschillend karakter, ze pasten echt niet bij elkaar. Omdat de zoon wel zijn bestwil had getoond, was hij gedurende een lange tijd verlost van de ouderlijke druk.

Une fois, je l'ai fait sur Internet, via Msn; ils ont tellement insisté, la troisième fois, que j'ai dit: 'Bon, ça va. Donnez-moi l'adresse et je vais lui parler.' Mais j'ai fait en me disant: je vais dire à la fille: 'Ecoute, moi, je ne suis pas intéressé. Ils n'arrêtent pas de me casser la tête.' Et après, j'ai discuté un peu avec la fille, parce qu'elle était gentille. Je lui ai dit une seule chose. 'J'aimerais te parler, mais tu ne dis à personne, mes oncles, mes tantes, ma belle-mère, tu ne dis à personne ce que je te dis. Parce qu'ils vont revenir chez moi, alors.' Elle m'a dit: 'Que veux-tu me dire?' 'Je veux te dire que je suis européen et que je n'ai pas trop envie que ça se passe comme ça.' Elle m'a dit: 'Ok, ça va.'

*Et puis, on est restés un mois comme ça. Et après, j'ai dit à mon père:
'Non, ça ne va pas. On discute, mais ça ne va pas.' On n'a rien dit de plus.
(Erdem, 31 jaar)*

Hieruit kan worden geconcludeerd dat de mannen over allerlei strategieën beschikken om aan de huwelijksdruk te ontsnappen.

Verhoogde druk op oudere broers of zussen

Zodra ouders hulpbehoevend worden, bestaat de kans dat ze vooral de oudste inwonende zoon extra onder druk zetten om te trouwen. Er is nood aan extra hulp in het huishouden, en een schoondochter kan de oplossing bieden. Door de mannen en hun ouders worden enkel vrouwen uit het herkomstland ertoe in staat geacht om deze taak op zich te nemen. De ouders stellen daarom herhaaldelijk de vraag wanneer hun zoon op zoek gaat. Ook de broer van Udayan krijgt deze vraag herhaaldelijk te horen. Udayan is dan ook opgelucht dat hij niet de oudste is en dat zijn broer die verantwoordelijkheid op zich zal moeten nemen. Met enige voorzichtigheid voorspelt hij dat zijn broer volgende zomer zal trouwen, weliswaar tegen zijn wil.

Het hebben van oudere broers en zussen, en bijgevolg de plaats die een zoon in het gezin inneemt, kan bepalend zijn voor de mate van vrijheid in het partnerkeuze-proces. De ouders kunnen bepaalde verwachtingen koesteren naar de oudste zoon toe: hij zal de zorg voor zijn ouders op zich moeten nemen. Moerats ouders drongen erop aan dat hij, als oudste zoon, zou huwen met een vrouw uit het land van herkomst, omdat extra hulp in huis noodzakelijk was.

Ik ben getrouwd omdat mijn moeder destijds redelijk ziek was en ze moest worden geopereerd aan haar rug. Ik ben eigenlijk getrouwd om zagezegd een hulp te hebben voor mijn moeder in huis. Dat was mijn eerste gedachtegang. Ik was eigenlijk van plan om verder te studeren. Ik had me ingeschreven voor industrieel ingenieur, maar daar ben ik van afgestapt. Ik heb gezegd: 'Ik ga trouwen, dan heeft mijn moeder ook hulp van mijn vrouw.' Dus dat was eigenlijk bij mij de eerste reden om te trouwen. (Moerat, 30 jaar)

Naast Moerat zijn er verschillende mannen die spijt hebben dat ze hun eigen keuze niet hebben doorgedrukt en zijn gewicht voor druk van de familieleden.

Si je pouvais retourner en arrière dans le temps ... Je crois que je me serais forcé et que je me serais marié avec ma copine belge. Pas parce qu'elle est belge mais parce que ça aurait pu marcher. Ça aurait pu être une Marocaine ou autre. C'est tombé sur elle, quoi. En plus, ça s'est passé par hasard. C'était l'amie d'une petite amie à d'un de mes amis. On a fait connaissance comme ça, par hasard. Et on a d'abord été amis pendant plusieurs mois. Et après, ça a marché. C'est ce que j'aurais dû faire d'abord. On ne peut jamais savoir avec qui ça va marcher. Mais avec elle ça a marché. Ça a été très bien pendant dix ans. (Zaffar, 39 jaar)

Nassar, de man met de drugsverslaving, heeft volgens zijn zus tijdens heldere momenten spijt van zijn toenmalige inschikkelijkheid. Het huwelijk bleek geenszins een helend middel te zijn voor zijn verslaving en bezorgde hem alleen maar meer kopzorgen. Hij kampt nu met een groot schuldgevoel tegenover zijn vrouw en zijn kindje. Vruchteloos tracht hij de verantwoordelijkheid voor zichzelf en het gezin op te nemen.

Ondertussen vragen de sikhjongens zich enkel af of hun ouders veel druk zullen uitoefenen. Ze vinden dit moeilijk in te schatten. De mannen weten een huwelijk nu nog uit te stellen door te schermen met hun jonge leeftijd of door te blijven studeren. Die twee argumenten maken uitstel voor de ouders aanvaardbaar. Op hun beurt weten zij met dezelfde argumenten aanzoeken af te wijzen en de druk van familieleden te verlichten. Ouders en zonen zitten wat dat betreft op dezelfde golflengte. Het blijft echter de vraag wat er gebeurt als een man op 25-jarige leeftijd nog niet in het huwelijksbootje wil stappen, of als ze beslissen om nooit te trouwen en enkel samen te wonen.

4. Sensibiliseren en hulpverlening

In het vorige hoofdstuk kwamen gearrangeerde en gedwongen huwelijken aan bod als twee mogelijke vormen van echtverbintenis. Hierna geven we de visie van de respondenten en de bevoorrechte getuigen daarop weer: Wanneer kan worden gesproken van een gearrangeerd of gedwongen huwelijk? Kan een gedwongen huwelijk worden aanvaard, of dient het te worden vermeden, zelfs verboden? En wie komt het meest in aanmerking voor een dergelijk huwelijk? Daarna gaan we in op het bestaande sensibiliserings- en hulpverleningsaanbod ter zake.

127

4.1. Gearrangeerde huwelijken

De respondenten die een gearrangeerd huwelijk hebben afgesloten, trouwen met een vrouw uit het land van herkomst. We benadrukken nogmaals dat niet alle huwelijken met een vrouw uit het land van herkomst gearrangeerd zijn. Opvallend is echter dat geen van de huwelijken van de respondenten met een vrouw in België als gearrangeerd of gedwongen kan worden benoemd; deze partners leerden elkaar kennen zonder tussenkomst van derden. Bevoorrechte getuigen wijzen er evenwel op dat ook huwelijkssluitingen in België gearrangeerd kunnen zijn.

Een gearrangeerd huwelijk wordt zowel door de bevoorrechte getuigen als door de respondenten positief beschreven, op voorwaarde dat beide betrokken personen vrijwillig toestemmen in een ontmoeting en een eventuele echtverbinding. Dit sluit aan bij de mening van vrouwen ter zake.²⁷² Bevoorrechte getuigen beklemtonen dat een gearrangeerd huwelijk is gebaseerd op een andere huwelijksperceptie dan de westerse: bij een *matching* worden niet enkel de individuen, maar ook de familie in overweging genomen. De slaagkansen van een dergelijk huwelijk worden even hoog of zelfs hoger ingeschat dan van een huwelijk dat gebaseerd is op liefde.

Een korte kennismakingsperiode, wat kenmerkend is voor een gearrangeerd huwelijk, werd door enkele respondenten in vraag gesteld. De respondenten die zelf een gearrangeerd huwelijk hebben afgesloten, zouden veeleer opteren voor een langere kennismakingsperiode, aangezien dat de slaagkansen en duurzaamheid van een huwelijk verhoogt.

De respondenten, ook zij die reeds zijn getrouwd, menen dat het aanvaardbaar is dat derden ‘suggesties’ doen betreffende een partner. Volgens de sikhrespondenten is een gearrangeerd huwelijk eigen aan hun cultuur en de meest gangbare manier van huwelijkssluiting, omdat ouders hen het beste kennen en dus het beste kunnen inschatten wie bij hen past. Sikhjongeren die in België zijn geboren of hier al langere tijd wonen, en dus meer vertrouwd zijn met de ‘westerse’ vorm van partnerkeuze, zijn evenwel kritischer.

Dat is meer de mening van de ouders. Je kunt toch moeilijk heel je leven lang met de partner samen blijven, die je ouders hebben gekozen, als je die niet goed vindt? Dan verpest je haar leven en je eigen leven. Ik weet niet. [...] Dan heb je toch niets aan je leven, vind ik. Je kunt je misschien wel aanpassen, maar het is toch niet hetzelfde als wanneer je er zelf één kiest. (Kaosi, 17 jaar)

Emre, die zijn vrouw zonder tussenkomst van derden heeft ontmoet, stelde de ‘westerse’, zogenaamd volledig vrije partnerkeuze en huwelijkssluiting dan weer in vraag.

Er wordt dikwijls vanuit gegaan dat als je zelf kiest, dit de beste keuze en de enige mogelijkheid is. Dat is die overtuiging van ‘we willen graag allemaal zelf kiezen’. Dan komt dus de vraag of dat wel een goede houding is in het leven. Dat is sowieso een vraag. En of ik dan ideeën heb van hoe je dat zou moeten bewerkstelligen, namelijk mensen meer de vrijheid geven om zelf te kiezen? Heb jij volledig zelf gekozen? (Emre, 33 jaar)

In dat kader vinden velen het hoge aantal scheidingen bij westerse koppels opmerkelijk.²⁷³ Keuzevrijheid is misschien wel belangrijk, menen ze, maar zorgt dat voor het maken van goede keuzes?

Le mariage arrangé? Je vois ça d'une manière assez spéciale. Parce que je n'ai pas d'avis là-dessus. Pourquoi? Parce qu'on épouse une femme, et parfois, ça fonctionne. Et parfois, les enfants disent: ‘Mes parents, ils s'aiment tellement, je les aime tellement.’ La femme qui dit de son mari que c'est le meilleur mari au monde. Et pourtant, ils ne se connaissaient pas! Ils ne se connaissaient pas, ils ne se sont jamais vus. Et pourtant, c'est incroyable comme ils tiennent l'un à l'autre. Il y a d'autres mariages où, après un mois, c'est la guerre nucléaire, la guerre thermonucléaire, bactériologique, et tout le bazar. Et donc, c'est pour ça. Quel est le mieux, au fond: un mariage arrangé ou pas? Parce que si on regarde le mariage qui n'est pas arrangé, en Belgique, en 2006, par exemple, ou 2005, il y avait 20.000 mariages, 29.000 divorces. Donc il y a plus que deux personnes sur trois qui divorcent. Pourtant ce ne sont pas des mariages arrangés! Et quand on regarde les mariages arrangés, il n'y a pas autant de divorces. On peut peut-être dire c'est parce que le mariage est arrangé. (Erdem, 31 jaar)

Erdems echtgenote, die tijdens het interview aanwezig was, voegde daaraan echter toe dat er ook een grote sociale druk bestaat om niet te scheiden. Het taboe op scheidingen verklaart deels de aversie tegen het ‘westerse’ systeem, waarin dit een relatief geaccepteerde optie is. Toch zijn er hoge scheidingcijfers merkbaar en het taboe verdwijnt geleidelijk aan.²⁷⁴

De respondenten keuren een gearrangeerd huwelijk af indien wordt gehandeld vanuit een paniecreactie. Zij voelen zich in hun vrijgezellenstatus minderwaardig ten opzichte van hun getrouwde vrienden. Als zij er zelf niet in slagen om een geschikte huwelijkskandidate in België te vinden, reizen zij naar het land van herkomst. Daar vinden zij met behulp van familieleden een huwelijkskandidate. Respondenten die dergelijke gearrangeerde huwelijken in hun vriendenkring vaststellen, zijn kritisch over de fundamentele ervan, en keuren in het bijzonder de motivatiegronden af. Dit misnoegen wordt soms ook geuit tegenover elkaar.

Een van de respondenten keurde een gearrangeerd huwelijk volledig af, en verwijst daarvoor naar het feit dat een afdoende kennismakingsperiode ontbreekt. Moestafa meent dat partners binnen een gearrangeerd huwelijk minder gelukkig zijn.

Je ziet dat zo'n beetje. Echt waar, je ziet dat aan die mensen die in Turkije zijn getrouwd en terugkeren naar België. Je ziet dat aan de mensen of ze gelukkig zijn of niet. Je ziet dat aan hun doen en gewoon als je ze op straat ziet lopen. Mensen die gelukkig getrouwd zijn, zijn samen, hand in hand. Bij mensen die niet gelukkig zijn getrouwd, zie je dat er afstand is. Het is zo'n beetje afgesproken. (Moestafa, 29 jaar)

Een gearrangeerd huwelijk vinden respondenten daarentegen wel een oplossing voor mannen die er door hun gesloten en introvert karakter niet in slagen om zelf contact te leggen met een vrouw. Zij vertellen over gearrangeerde huwelijken met een zeer gelukkig huwelijksleven als resultaat.

Ik heb vrienden waarmee ik op de hogeschool zat en dat waren superintroverte mensen. Die zaten continu thuis. Ik bedoel, deze persoon zal nooit iemand leren kennen. Die mensen waren eenzaam. Je kon dat zien, want die waren een beetje ongelukkig. En die mensen werden gekoppeld aan iemand, door de ouders. Dat meisje ook, dat was een beetje hetzelfde geval. De ouders zoeken meestal wel hetzelfde type. En ik kwam die tegen, dat zijn de gelukkigste mensen van de wereld! Die heeft nu drie of vier kindjes. Die is supergelukkig. Ik bedoel, zo iemand, zonder dat systeem, die gaat gewoon in het isolement en die leert nooit iemand kennen. Dat wordt gewoon een eenzaat. Dus, het systeem werkt wel, maar natuurlijk voor iemand die van ander niveau is, dat wel. Want bijvoorbeeld in mijn geval was dat niet doenbaar. (Najib, 31 jaar)

129

De bemiddeling van ouders of familieleden wordt vergeleken met de tussenkomst van een vriend of vriendin bij autochtone koppels. Er wordt dan ook benadrukt dat een gearrangeerd huwelijk niet als problematisch mag worden gezien want er is voor hen geen wezenlijk verschil tussen een tussenkomst van een ouder of deze van een vriend. Zolang er geen druk wordt uitgeoefend op één van de twee betrokken personen is dit een goede mogelijkheid.

De mannen die een gearrangeerd huwelijk aangaan, zijn niet eenduidig te profileren. Een primair probleem is het ontbreken van economisch-sociaal zwakkere respondenten in de steekproef. De profielschets die hierna wordt gemaakt en de hypothesen die op basis daarvan worden gesteld, zijn afgeleid uit de diepte-interviews met 32 respondenten en acht bevoorrechte getuigen.

Verschillende factoren, op macro-, meso- en microniveau, beïnvloeden de partnerkeuze van mannen (en vrouwen). De partnerkeuze van de man wordt uiteraard ook bepaald door omgevingsfactoren, maar op microniveau, d.i. het individuele niveau, kunnen we stellen dat een gevorderde leeftijd, een introvert karakter en de wens tot behoud van de cultuur factoren zijn die ervoor kunnen zorgen dat een man kiest voor een gearrangeerd huwelijk, dat hij 'pragmatischer' omgaat met partnerkeuze en huwelijk.

Volgens respondenten en bevoorrechte getuigen is er geen verband tussen het opleidingsniveau en het al dan niet aangaan van een gearrangeerd huwelijk.

Je connais beaucoup d'intellectuels turcs qui ont été mariés par leurs parents. J'ai un très bon ami, qui est ingénieur commercial et qui était très, très libre à l'université. Il sortait, il avait des copines. Mais à la fin de ses études, ses parents l'ont emmené en Turquie et l'ont marié au village. C'est quelqu'un qui travaille dans une grosse boîte de finances, quelqu'un de très haut placé. Voilà le contre-exemple, un intellectuel. Je pense aussi à l'exemple d'un de mes

meilleurs amis. Le papa est un bon avocat, la maman est quelqu'un de haut gradé aussi, une famille intellectuelle. C'est un garçon qui a fait ses études avec moi. Et je sais que la femme de sa vie, il l'a rencontrée sur conseil de sa maman. Sa maman lui a dit: 'Je pense que tu t'entendrais bien avec la fille de ma copine.' C'est un couple arrangé et ça se passe très bien. (Bülent, 28 jaar)

Aan de hand van de kwantitatieve gegevens kan worden vastgesteld, dat de meeste mannen die trouwen met een vrouw in het land van herkomst beschikken over een laag inkomen: 30% verdient minder dan € 1.250 bruto per maand. Een laag inkomen hangt vaak samen met een laag opleidingsniveau. Hoewel het geenszins zo is dat alle huwelijken met een vrouw uit het land van herkomst gearrangeerd zijn, kan op basis van het kwalitatieve datamateriaal worden gesteld dat het wel vaak het geval is. Hieruit zouden we dan ook – voorzichtig – kunnen concluderen dat hoe lager het opleidingsniveau van een man is, hoe groter de kans is dat hij een gearrangeerd huwelijk aangaat. Deze hypothese dient niettemin te worden afgetoetst in een groot-schalig onderzoek.

Khalid ziet een bijkomende reden: de buurt waar mannen opgroeien bepaalt volgens hem het aantal gearrangeerde huwelijken.

Il y a des gens qui vivent dans des quartiers d'immigrés. Il y a des gens qui vivent dans ces quartiers et qui ne sortent pas de ces quartiers, donc ils n'ont pas de vision globale des choses. Leur vision, c'est celle de leur café. Et ils ne connaissaient pas beaucoup de monde, à part dans leur quartier. Et donc, quand ils veulent se marier, où vont-ils chercher? Ils vont chercher dans leur quartier. Les personnes qui sont nées dans leur quartier. Et quand il n'y a personne dans le quartier, on leur dit d'aller chercher une personne dans le pays d'origine. Et comme ils n'ont pas de lien avec leur pays d'origine, ils n'y connaissent personne, ils demandent à leurs parents de chercher à leur place. (Khalid, 40 jaar)

4.2. Gedwongen huwelijken

Bij een gedwongen huwelijk ontbreekt de instemming van één of beide partner(s), die onder druk wordt/worden gezet om te trouwen. Het aantal gedwongen huwelijken kan niet kwantitatief worden bepaald. We geven hier daarom enkel een situatieschets op basis van het kwalitatieve datamateriaal.

Alle respondenten zijn het er over eens dat gedwongen huwelijken vaker voorkomen bij vrouwen dan bij mannen, maar ook mannen kunnen worden gedwongen om te huwen. Eén van de respondenten waagt zich aan een kwantitatieve voorspelling.

Pour les garçons, il y a moins de mariages forcés. Parce que, sur dix familles étrangères, il y a facilement trois, quatre, ou peut-être cinq filles à qui on dit: 'Tu vas te marier.' Et deux garçons. Deux garçons sur dix. C'est plutôt les filles qu'il faut viser donc. (Erdem, 31 jaar)

Verschillende sikhjongens vragen zich daarentegen af of mannen wel kunnen worden gedwongen om te trouwen. Onderzoek bevestigt echter dat er wel degelijk gedwongen huwelijken voorkomen bij de sikhs wonend in het 'Westen'.²⁷⁵

Zoals eerder werd gesteld, kan een ‘therapeutisch huwelijk’ een jongeman worden opgelegd. Enkele respondenten zien ook heil in dergelijke gedwongen ‘therapeutische huwelijken’, als de man sinds kort op het slechte pad is of in een beperkte mate drugs gebruikt. De verantwoordelijkheidszin die een huwelijk met zich meebrengt, zou een positieve invloed kunnen hebben op zijn gedrag. Een vrouw kan haar man helpen of dwingen om op het rechte pad te blijven.

On le responsabilise en le marie avec quelqu'un. Donc, on oblige le garçon à se marier, ou plutôt, on fait en sorte qu'il se marie. Et une fois qu'il est marié, il va essayer de subvenir aux besoins de sa femme. Et finalement, il sort de son enfance. Et ça marche, c'est ça le miracle. (Khalid, 40 jaar)

De zwaar verslaafde Nassar is echter het ‘bewijs’ dat een huwelijk voor dit probleem geen oplossing kan bieden. Zijn huwelijk werd onder druk afgesloten, wat hem slechts bijkomende ‘kopzorgen’ bezorgde. Bülent ‘verdenkt’ ouders er trouwens van dat ze een dergelijk huwelijk niet voor het welzijn van de man opdringen maar veeleer om het familie-imago te redden.

Un garçon qui a fait deux ou trois bêtises, ou a peut-être volé ou touché à la drogue. Je pense que ce n'est pas la fin du monde. Moi, personnellement, je connais beaucoup de jeunes qui ont déjà volé, qui se sont déjà drogués. Ce n'est pas la fin du monde, ce n'est pas une fin de vie. Mais pour les parents ça l'est. Et pour eux c'est un argument de taille pour imposer le mariage à l'enfant. 'Si tu n'arrives pas à te prendre en main, nous, on te prend en main, on décide ce qu'il y a de mieux pour toi. C'est pour ton bien et surtout pour l'honneur de la famille, parce que tes conneries, dans la famille, tout le monde en parle, on sait bien qu'on a un fils drogué, un fils voleur, un fils qui tourne mal.' Voilà, ça c'est un cas de mariage forcé pour le garçon. (Bülent, 28 jaar)

Het deviante gedrag van een jongeman wordt door meerdere sikhrespondenten omschreven als een mogelijke situatie waarin een huwelijk kan worden opgelegd.

C'est possible si leur enfant est dans une mauvaise situation, ou s'il a mauvaise réputation. Et pour qu'il ne salue pas le nom de la famille, il est obligé de se marier, pour sauver la réputation de la famille. Pour cacher leurs enfants, des parents vont les marier. (Lakshmi, 17 jaar)

Bevoorrechte getuigen benadrukken dat gedwongen huwelijken bij mannen een ander karakter hebben dan die bij vrouwen. Mannen zouden toch gemakkelijker in staat zijn om een gedwongen huwelijk te weigeren. Fysiek geweld wordt bijvoorbeeld ook minder gesignaleerd bij mannen.

Aangezien de grens tussen een gearrangeerd en een gedwongen huwelijk niet steeds duidelijk is, zijn de profielkenmerken van de mannen die dergelijke huwelijken afsluiten vergelijkbaar. We wijzen op: verhoogde leeftijd, introvert karakter, lage opleidingsgraad en wens tot behoud van cultuur. Daarnaast moeten ook beïnvloedende omgevingsfactoren in rekening worden genomen. Mannen die een zogenaamd therapeutisch huwelijk afsluiten kunnen gemakkelijker worden geportretteerd: het zijn vaak mannen met een zwakke geestelijke gezondheid, die deviant gedrag vertonen, of aan een verslaving leiden.

Ook de seksuele voorkeur van een man kan aanleiding vormen voor een gedwongen huwelijk. Homoseksualiteit is nog steeds taboe. Om speculaties daaromtrent de kop in te drukken, kunnen wat oudere mannen die nog steeds alleenstaand zijn,

door hun ouders worden gedwongen om te trouwen. Een bevoorrechte getuige van de sikhgemeenschap dacht een dergelijk huwelijk te hebben gekend. Een man, waarvan zij dacht dat hij homoseksueel was, is tijdens zijn vakantie in India moeten trouwen. Zijn hele familie was hiervoor samengekomen, terwijl hij zelf niet op de hoogte was gesteld van het op stapel staande huwelijk. Weigeren was dan ook geen optie.

Ook de ingesteldheid van de ouders is een belangrijke factor. Ze kunnen een bepaald huwelijksscenario voor ogen hebben en vastberaden zijn dit volgens hun script te laten verlopen. De kans is groot dat een gedwongen huwelijk zal voorkomen als ze zich autoritair opstellen. Volgens de respondenten is de mentaliteit van de ouders niet gerelateerd aan een bepaalde klasse, maar komt het in alle klassen en families voor.

C'est juste dans la mentalité des parents. Il y a des parents qui sont cools et d'autres qui sont durs, qui sont stricts. Même chez les bourgeois, il y en a. Ils sont très difficiles. Même s'ils sont aisés et tout. Ils ont fait des études, ils sont très cultivés. Et eux, ils décident. Ça peut-être aussi le cas chez quelqu'un qui est très pauvre. Il n'y a pas de catégorie bien spécifique. On ne peut donc pas dire: 'Chez celui-là, c'est comme ça ...' Non! Ça dépend d'une famille à l'autre. Donc c'est très difficile de juger. (Zaffar, 39 jaar)

132

Profielkenmerken, vermoedens en mentaliteit van de ouders kunnen de kans op een gedwongen huwelijk verhogen. Uit deze onderzoeksresultaten kan worden afgeleid, dat een gedwongen huwelijk doorgaans wordt afgesloten met een vrouw uit het land van herkomst. Dit sluit niet uit dat een dergelijk huwelijk niet voorkomt tussen twee personen wonend in België. Het publiekelijk worden van een voorhuwelijkse relatie is een mogelijke situatie die dat in de hand kan werken. Umar heeft sterke vermoedens dat een gedwongen huwelijk in zijn directe omgeving heeft plaatsgevonden.

Een meisje en een jongen die al een lange tijd met elkaar omgingen waren plots getrouwd. Niemand begreep waarom die twee getrouwd waren. Later bleek dat ze zijn betrappt door de ouders van de jongen. Zijn vader is vervolgens naar de familie van het meisje toegestapt om een huwelijk voor te stellen. (Umar, 34 jaar)

Ook Moestafa is getrouwd nadat zijn vader zijn relatie met zijn Turkse vriendin had ontdekt. Hoewel Moestafa onder druk van zijn vader is gehuwd, benoemt hij dit huwelijk niet als gedwongen en is hij gelukkig getrouwd.

4.3. Hulpverleningsaanbod: sensibiliseren en curatief

4.3.1. Overzicht van het bestaande aanbod

Hieronder geven we een niet-exhaustief overzicht van het bestaande materiaal dat tot doel heeft om te sensibiliseren rond en te interveniëren bij gedwongen huwelijken.

Folder 'Vakantietijd: huwelijktijd'

Naar aanleiding van het onderzoek 'Partnerkeuze en huwelijkssluiting van allochtone meisjes en vrouwen' werd de folder 'Vakantietijd: huwelijktijd?' ontwikkeld.²⁷⁶ Het is een uitgave van de Koning Boudewijnstichting, in samenwerking met het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, Groupe Santé Josaphat, het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding en het Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. De folder heeft als doelstelling om jongeren te informeren en te sensibiliseren over gearrangeerde en gedwongen huwelijken.

Daarnaast is het een praktische handleiding van de Belgische, Turkse en Marokkaanse huwelijkswetgeving en biedt het een overzicht van organisaties waar men terecht kan voor administratieve en psychologische hulp. Deze folder werd verspreid in scholen, aan hulpverleners en verenigingen als informatie-, preventie- en discussiemiddel. Daarnaast werd de folder via internet elektronisch verspreid.

Groepsspel Shalimar

Sensoa heeft het groepsspel 'Shalimar' ontwikkeld om de interculturele dialoog tussen jongeren rond thema's als relaties, huwelijken en seksualiteit te bevorderen. De leerlingen krijgen de rol van relatietherapeut toebedeeld voor twee fictieve leeftijdsgenoten. Spelenderwijs komen verschillende aspecten van dit onderwerp aan bod.

Medetfoon

Tot voor kort bestond 'Medetfoon'. Deze anonieme telefoonlijn, opgestart op initiatief van het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen, werd speciaal opgericht om te antwoorden op vragen van vrouwen van Marokkaanse en Turkse origine.

Jongerentelefoon en tele-onthaal

Jongeren kunnen gebruik maken van telefonische hulplijnen, zoals de jongerentelefoon en tele-onthaal. Deze diensten hebben zich niet gespecialiseerd in het onderzoeksthema.

Réseau Bruxellois Mariage et Migration

Brusselse organisaties die werken rond het thema huwelijk en migratie zijn opgenomen in een folder 'Réseau Bruxellois Mariage et Migration'. Van twaalf organisaties wordt de werking beschreven, en worden contactgegevens opgenomen. Het betreft: Vie Féminine Bruxelles/Maison Mosaïque de Laeken; O.N.E Laeken; Médiation Locale de Molenbeek-Saint-Jean; Service Communal d'aide aux victimes de Molenbeek-Saint-Jean; La voix des femmes; Groupe Sante Josaphat: centre de planning familial; Le monde selon les femmes; Groupement d'Hommes et de Femmes pour l'Abolition des Mutilations Sexuelles féminines; Entraïdé des Marolles; Home Victor Du Pré asbl; Arab women's solidarity association Belgique asbl; Brussels Onthaalbureau Nieuwkomers.

Didactisch materiaal 'Mariage: aller-retour'

De Groupe d'Action des Centres Extra-Hospitaliers Pratiquant des Avortements coördineert 28 regionale centra die werken rond gezinsplanning. Deze centra zijn gevestigd in Brussel en Wallonië. Naast medische hulp bieden zij ook psychologische, juridische en sociale ondersteuning. Preventieacties en seksuele voorlichting worden eveneens georganiseerd. Le Groupe Santé Josaphat, die één van deze regionale centra is, ontwikkelde preventief materiaal aangaande het onderzoeksonderwerp. Aan de hand van een dvd 'Mariage: aller-retour' trachten ze het debat te openen omtrent dit thema. In deze didactische film komen mensen van Turkse origine aan het woord over hun huwelijk. Daarnaast werd een didactische handleiding ontwikkeld voor leerkrachten en professionals die dit beeldmateriaal wensen te gebruiken.

Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen

Het Steunpunt Allochtone Meisjes en Vrouwen ontwikkelt in 2009 educatief materiaal gelijkaardig aan 'Mariage: aller-retour', dat zich richt op zowel de Turkse als de Marokkaanse 'gemeenschap'. In de dvd's die zullen worden verspreid, worden mannen en vrouwen aan het woord gelaten die zijn getrouwd met een partner behorend tot dezelfde gemeenschap wonend in België of met iemand van het land van herkomst. Daarbij worden zowel succesverhalen als minder geslaagde huwelijken belicht. Het beeldmateriaal is opgenomen in de moedertaal en wordt voorzien van Nederlandstalige ondertitels.

Centrum Algemeen Welzijnswerk

Bij het Centrum Algemeen Welzijnswerk kunnen mensen gratis terecht met vragen over welzijn, relaties, criminaliteit en persoonlijke, financiële en materiële problemen. Zij verstrekken informatie en advies evenals begeleiding, praktische en crisishulp (bijvoorbeeld vluchthuizen).

Integratiecentra

België kent talrijke integratiecentra die hun werking richten op etnisch-culturele minderheden, en waarbij het thema huwelijk en migratie aan bod komt. De vzw El Ele, bijvoorbeeld, heeft gewerkt rond het thema migratie en huwelijk. Deze organisatie richt zich specifiek op de Turkse ‘gemeenschap’ wonend in de regio Gent. In 2007 werd een mannenpraatgroep georganiseerd. Ook het Provinciaal Integratiecentrum Limburg biedt vormingen omtrent het thema aan.

Meldpunten uithuwelijking

In België zijn er verschillende meldpunten uithuwelijking. De concrete werking van deze meldpunten is gemeentelijk geregeld aan de hand van enkele richtlijnen (cfr. omzendbrief van minister Verwilghen d.d. 17 december 1999 inzake de wet van 4 mei 1999; ministeriële omzendbrief d.d. 1 juli 1994 betreffende de omstandigheden waarin de ambtenaar van de burgerlijke stand een huwelijk kan weigeren). De cellen werken intensief samen met de parketten van hun stad. Een ‘verdacht’ huwelijk wordt door de cellen gesignaleerd en het verdere onderzoek wordt door de parketten gevoerd. Bij de juridische dienst van het Vlaams Minderhedencentrum kunnen mensen terecht met vragen over huwelijk, echtscheiding en visa; in Wallonië kunnen mensen terecht bij de Association pour les Droits des Etrangers.

Internet

Ten slotte is het internet eveneens een laagdrempelig medium om informatie te verzamelen. Zoals uit de diepte-interviews met de bevoorrechte getuigen en de respondenten blijkt, wordt dit veelvuldig gebruikt door de doelgroep.

4.3.2. Visie van de respondenten en de bevoorrechte getuigen

Aan de bevoorrechte getuigen en de respondenten vroegen we of sensibilisering noodzakelijk is en of er een hulpverleningsaanbod dient te worden ontwikkeld.

De bevoorrechte getuigen wezen ten eerste op de veranderingen in het partnerkeuze-proces en de huwelijkssluiting van autochtonen. Algemeen kan worden gesteld dat de inbreng van familie bij autochtone huwelijkssluitingen steeds kleiner is geworden en dat de individuen steeds meer vrijheid hebben verkregen om een eigen invulling te geven aan hun relaties. De inbreng van de familie, de sociale druk en controle is in het kader van relatievorming zeer beperkt geworden, maar dit veranderingsproces nam decennia in beslag.

Vervolgens benadrukten ze dat ook migratie sterk is veranderd. Een gearrangeerd huwelijk is slechts één van de mogelijke huwelijkssluitingen binnen verschillende etnisch-culturele gemeenschappen. Het arrangeren van een huwelijk veranderde door de jaren heen, en zal in de toekomst verder evolueren naar meer inspraak van het koppel. Marokkaanse en Turkse respondenten menen ook een andere rol te zullen spelen in het partnerkeuzeproces van hun kinderen dan hun ouders hebben gedaan.

Il y a déjà trois générations qu'ils sont là. Et ceux de la dernière génération, ils n'ont plus trop de problèmes avec leurs parents. Parce que leurs parents, ils sont déjà comme nous, plus ou moins. [...] Mais ça va être fini, tout ça. Dans une ou deux générations, il n'y aura plus ce système. Sauf pour ceux qui sont très extrémistes, mais dans dix ans, on n'en parlera plus. (Erdem, 31 jaar)

Dat zit gewoon in de cultuur maar zij komen van India en misschien zal dat voor de volgende generatie al veranderd zijn. Dat hoop ik toch. Jongeren die hier geboren zijn, denken anders na dan ouders die uit India komen. (Kaosi, 17 jaar)

Sensibiliseren

Bevoorrechte getuigen en respondenten zijn het erover eens dat gedwongen huwelijken problematisch zijn en dat ze moeten worden voorkomen. Daarin dient de overheid een rol te vervullen. Allen beklemtonen het belang van een sensibiliserende aanpak gericht op het voorkomen van gedwongen huwelijken. Opmerkelijk is dat het bestaande aanbod van sensibiliseringsmateriaal niet is gekend bij de respondenten.

Moerat meent dat jongeren de betekenis van een huwelijk niet meer kennen, en is om die reden begonnen met het organiseren van vormingen. Een paar keer per maand kwamen jongeren bij hem thuis. Hij informeerde hen over de betekenis en de waarde van het huwelijk. Hij vertrekt daarbij vanuit zijn eigen – aanvankelijk negatieve – huwelijkservaringen.

Vroeger heeft niemand mij gezegd: 'Kijk, het huwelijk is dit of dat. Dit is belangrijk in een huwelijk, dat is belangrijk in een relatie.' Er heeft mij nog nooit iemand gezegd: 'Kijk, op dat en dat moet je letten.' Dat zou ik de jongeren willen aanraden: 'Denk goed na voor je in een huwelijk stapt, weet eerst wat het huwelijk inhoudt.' Voor je overweegt om te trouwen, denk eens na van hoe je zelf bent in een relatie. Je moet weten wat de fundamenteën zijn van een relatie. Communiceren is heel belangrijk, respect hebben voor elkaar, liefde en vertrouwen. Dat zijn allemaal heel belangrijke dingen. Je kunt het vergelijken met een auto, die rijdt ook op vier wielen. Ontploft er één, dan ga je misschien kunnen rijden, maar niet op je gemak. Je gaat het totaal rendement er niet uitkrijgen, je zit met een verlies. Dat is net hetzelfde met een huwelijk. Is er geen communicatie, dan kan een relatie kapot gaan. Idem dito voor vertrouwen, respect en liefde. (Moerat, 30 jaar)

Het sensibiliseringsmateriaal dient zich overigens ook te richten op ouders, die een niet te onderschatten rol vervullen in het partnerkeuzeprocess van hun zoon. De respondenten zijn van mening dat de boodschap het best kan worden overgebracht door een persoon uit 'de gemeenschap'; een autochtone welzijnswerker zal, door het verschil in religieuze en culturele achtergrond, minder geloofwaardig overkomen.

Le problème, c'est qu'il va discuter avec des gens fermés. Quand des gens se rattachent à leur tradition, ils sont fermés. Non, c'est comme ça. La tradition fait que c'est comme ça. C'est vrai. Donc le secteur social pourra expliquer aux parents: 'Votre fille peut trouver quelqu'un de bien.' Pour les parents, la personne qui se trouve en face est quelqu'un qui ne connaît pas les traditions. En plus, il ne connaît pas les coutumes et la vie de famille. Il ne connaît rien. 'Qui êtes-vous pour juger de ce qui est bien pour ma fille ou mon fils?' Donc, la situation est bloquée. Mais si on demande aux chefs religieux, aux imams, d'expliquer aux parents que le mariage forcé n'est pas une bonne chose, peut-être seront-ils un peu plus réceptifs. Quoi que, le musulman va penser: 'Cet imam ne connaît pas notre village, ne vient pas de notre village, ne connaît

pas notre façon de vivre, notre foi. Il ne connaît pas notre famille.' ça va être difficile, mais ça va être plus facilement acceptable que si c'est Jos ou Christophe qui vient leur expliquer. (Erdem, 31 jaar)

Net zoals de huwelijksmarkt niet is gekenmerkt door nationale grenzen, dient ook het materiaal transnationaal van karakter te zijn. Het zou bijvoorbeeld ook kunnen worden verspreid in het land van herkomst. Volgens Moestafa zijn in Turkije verschillende vrouwenbewegingen actief op dit terrein, maar richten ze zich voornamelijk tot vrouwen. Hij pleit ervoor dat deze campagnes en organisaties zich eveneens richten tot mannen, want ook daaraan is nood.

Ik ken bijvoorbeeld iemand die twee jaar terug is getrouwd met een meisje uit onze buurt. Die man wordt gewoon gecommandeerd: 'Om dat uur moet je thuis zijn, je moet werken en al dat geld moet je afgeven aan mij!' Zo van die dingen hoor ik van die man, en dat is echt een moeilijk huwelijk. Die jongen is nu van plan om terug te keren naar Turkije. Het is niet alleen de vrouw hoor, de mannen zien ook af. (Moestafa, 29 jaar)

Hulpverlening

Het nut van het ontwikkelen van een hulpverleningsaanbod dat zich richt tot mannen in het kader van gedwongen huwelijken wordt door de respondenten in vraag gesteld. Ze geven aan dat zij in vergelijking met vrouwen geen 'praters' zijn. Daarenboven zullen mannen pas naar een hulpverlener stappen als alle andere mogelijkheden zijn uitgeput. Er moet dan ook een specifieke hulpvraag worden geformuleerd door de mannen zelf. Proactief met mannen werken zou de eventuele problemen, volgens één respondent, enkel verergeren.

De toute façon si on vient l'aider, ça va être pire. Donc je ne pense pas qu'à ce niveau-là une autorité doit intervenir. Si une autorité doit intervenir, ce serait plutôt à sa demande à lui, selon sa propre initiative, il irait demander de l'aide dans un planning familial ou exposer son problème chez un psychologue par exemple. Ou alors il n'y a pas de solutions et ils disent: 'Fais comme ceci et comme ça.' Mais qu'on vienne de manière autoritaire arranger les choses, je ne pense pas que cela soit la solution. (Zaffar, 39 jaar)

Men verkiest hoe dan ook eventuele huwelijksproblemen binnen de familiekring aan te pakken. De vader wordt daarbij, bijvoorbeeld, aangeduid als bemiddelaar, of er wordt een familieraad samengeroepen.

En septembre, on a fait une petite réunion familiale. Ses parents ne sont pas ici, ils sont au Maroc. Mon père a organisé la réunion avec sa grande sœur, ses frères et mes frères et sœurs. On a parlé du problème pour essayer d'arranger les choses. En 2004, on a essayé de les arranger entre nous, avant de passer au tribunal. Pour discuter du problème et pour le résoudre entre nous. Elle a refusé, elle a dit: 'Non, moi je ne veux pas m'arranger.' J'ai demandé: 'Pourquoi?' Et elle a dit: 'C'est comme ça, je ne veux pas.' (Zaffar, 39 jaar)

Zelfs respondenten die tijdens of na het afsluiten van het huwelijkscontract het huwelijk als gedwongen ervaren, zien niet op welke manier een hulpverlener zou kunnen interveniëren. Zij vrezen dat de problemen zullen escaleren indien een buitenstaander bemiddelt. In eerste instantie zouden zij hun eigen overtuigingsstrategieën, die eerder aan bod kwamen, hanteren.

Bevoorrechte getuigen geven aan dat het inderdaad niet gemakkelijk is om mannen te bereiken. Hulpvragen van mannen heeft geen van hen al ontvangen, terwijl hulpvragen van vrouwen hen wel bereiken. Het is onduidelijk of dit te maken heeft met een eventueel verschil in het aantal voorkomende probleemgevallen.

De vorm van hulpverlening waarvan respondenten eventueel wel gebruik zouden maken, is een anonieme hulplijn. Ze zien het echter vooral als een goede ondersteuning voor hun echtgenote, met name als zij afkomstig is uit het land van herkomst.

Si vous aviez un numéro de téléphone, on pourrait téléphoner et expliquer nos problèmes. Par exemple des problèmes de couple, que l'on peut résoudre par téléphone. Elle téléphone direct! Parce que parfois nous avons des problèmes, et je trouve que c'est mieux de téléphoner directement et d'essayer de trouver des solutions. Ma femme voudrait voir un psychologue, mais un psychologue, on peut seulement le rencontrer après deux semaines. Mais après deux semaines, ... c'est trop tard. (Omer, 26 jaar)

Bevoorrechte getuigen menen dat koppels of individuen wel degelijk de hulp inroepen van psychologen, maar dat de lange wachttijd voor afspraken een belemmerende factor vormen.

137

Anonimiteit wordt als een belangrijke randvoorwaarde gezien om informatie en advies in te zamelen in moeilijke situaties. Internet wordt dan ook omschreven als één van de handigste media om eventuele 'lotgenoten' te kunnen ontmoeten en om advies te vragen. Marokkaanse en Turkse respondenten bleken ook erg geïnteresseerd om de resultaten van onderhavig onderzoek te kunnen lezen en op die manier inzicht te krijgen in het partnerkeuzeprocess en de huwelijksluiting van anderen. Dit geeft aan dat er wel degelijk behoefte is aan meer informatie en duiding.

Het nut van specifieke hulpverlening naar mannen toe wordt echter ook in twijfel getrokken. Enkele respondenten en bevoorrechte getuigen zijn er immers van overtuigd dat een man die sterk in zijn schoenen staat een huwelijk kan weigeren. Ze ontkennen niet dat de druk om te voldoen aan de verwachtingen van ouders inzake partnerkeuze en huwelijk heel groot kan zijn, maar niettemin is het voor mannen gemakkelijker dan voor vrouwen om te weigeren.

Kerem beweert dan ook dat vooral de mentaliteit van mannen moet veranderen. Sommigen stemmen te snel en te gemakkelijk in met een huwelijksvoorstel van ouders of familieleden om daarmee van de huwelijksvraag verlost zijn.

Dat is weer het egoïsme van de mannen of van de jongens. Ik ken er een paar die daarvoor durven uitkomen. Een meisje dat ze meebrengen van ginder, zal een echte Turkse vrouw zijn. Daarmee bedoelen ze: ze zal niet zagen, ze zal de man niet beletten om te laten en te doen wat hij wil, ze zal voor hem koken en ze zal zijn kleren wassen en strijken. Meer moeten ze niet hebben. Sommige mensen zijn egoïsten, en sommige Turkse gasten zijn egoïstischer geworden. Ik noem ze bewuste egoïsten. Om het zagezegd gemakkelijk te hebben, met rust te worden gelaten, hun ding te kunnen doen en toch een warm nest te hebben, trouwen ze. En dat gebeurt nu ook bij de meisjes. Ik voer regelmatig informele gesprekken met groepjes jongens en meisjes en dat is een vaststelling die ik heel jammer vind. (Kerem, 40 jaar)

Habib meent dat mannen deze sociale druk om te trouwen kunnen weerstaan, en bijgevolg een huwelijk tegen hun zin kunnen voorkomen, als ze de familiale sociale cirkel doorbreken.

Pour les garçons, c'est plus simple. Je pense qu'un garçon, s'il subit de la pression dans le cercle familial, il peut en sortir. Et faire intervenir un quelconque service social ou une quelconque autorité, cela ne sert à rien. Ils le sortiraient de là, mais cela poserait encore plus de problèmes. Ça se ferait d'une manière un peu brutale. Un garçon, ce n'est pas comme une fille, qui subit non seulement des pressions mais aussi des menaces. A un moment donné, il faut donc que les autorités et les services sociaux aident ces filles, parce que c'est grave. Pour un garçon, je pense que c'est quand même un peu différent. S'il veut éviter les pressions, il peut sortir de ce cercle là. Moi, on peut dire que je suis sorti du cercle familial (Habib, 38 jaar)

Over de sociale druk om te trouwen wordt binnen de Turkse en Marokkaanse gemeenschap echter liever gezwegen. De reportage 'Visum als bruidsschat' van het VRT-televisieprogramma Terzake, waarin de problematiek aan bod kwam, heeft bijvoorbeeld veel commotie veroorzaakt binnen de Turkse gemeenschap in Gent.

138

R: Mensen zwijgen. De meeste mensen praten zelfs niet over de problemen. Ik vind dat triestig. Zoals die reportage van een paar maanden terug op televisie. Dat meisje ken ik, ze woont hier om de hoek.

I: Die reportage van Terzake?

R: Ja. Na die reportage is dat meisje bijna niet op straat kunnen komen omdat de mensen enorm kwaad waren omdat ze de waarheid op televisie heeft verteld. Het was misschien een extreme reportage, oké, maar het was toch allemaal waar wat er gebeurde. Het was toch negentig procent waar wat er allemaal werd gezegd. En toch was het moeilijk. Voor haar was het echt moeilijk om op straat te komen. Ze is dan twee maanden op vakantie geweest, eventjes weg van al die commentaar. Mensen spreken daar niet graag over. (Moestafa, 29 jaar)

Enkele respondenten zouden gedwongen huwelijken met vrouwen uit het land van herkomst via wetgeving willen voorkomen. Moestafa, die fel is gekant tegen huwelijksmigratie, zou alle huwelijken met iemand uit het land van herkomst eenvoudigweg onmogelijk maken, hoewel hij een oogje zou dichtknijpen voor 'uitzonderingssituaties', waarin er bijvoorbeeld sprake is van 'echte liefde'.

I: Mocht ik in de politiek zijn geweest ...

I: Wat zou je dan allemaal veranderen?

R: Goh, veel, enorm veel! Zeker dat trouwen, dat zou ik volledig afschaffen. Ik zou zeggen: 'Het mag niet meer, punt uit! Als je wil trouwen, ga terug in Turkije wonen, maar niet hier!' Gewoon verbieden, want dat is deels nog slavernij. Niet veel, maar dat zit er toch wel tussen hoor. Dat zouden ze kunnen doen, en geloof mij, er zal misschien tien procent van de allochtone bevolking bij de Turkse kant tegen zijn. Die zouden zeggen: 'Dat is racisme, dat is discriminatie!' Maar geloof mij: negentig procent gaat daar achter staan. (Moestafa, 29 jaar)

Het invoeren van een dergelijke repressieve maatregel is uiteraard onmogelijk en niet wenselijk. Het recht om te huwen is een algemeen recht dat in verschillende mensenrechtenverdragen is opgenomen. Daarenboven geven bevoorrechte getuigen aan dat de erkenningsprocedure van een huwelijk met een vrouw uit het land van herkomst geen evidentie is. Er bestaan dus reeds restricties, hoewel de respondenten uit

onderhavig onderzoek die zich in deze situatie bevonden geen administratieve problemen hebben ervaren.

Enkele mannen geven suggesties om het huwelijksmigratiebeleid aan banden te leggen. Zij stellen dat een huwelijk pas mogelijk zou mogen zijn na een welbepaalde kennismakingsperiode. Ze suggereren daarom om het visum pas na meerdere maanden uit te reiken. Op die manier, menen ze, zou het onmogelijk moeten zijn om al tijdens één vakantie te trouwen en kunnen latere huwelijksproblemen, inclusief gedwongen huwelijken, worden voorkomen.

Si j'avais eu la nationalité marocaine, j'aurais eu la carte jaune pour un an! C'est vraiment dommage car ça m'aurait permis d'aller là-bas pour mieux la connaître. Et là, j'aurais pu tout arrêter. Parce qu'elle n'aurait pas encore pu venir ici. En un ou deux mois, elle aurait pu être en Belgique. Au mois de février elle était là. [...] Jusqu'au moment où elle m'a téléphoné pour me dire: 'Je viens, dans trois jours je suis là.' (Zaffar, 39 jaar)

Zaffar zou het verkrijgen van een verblijfsvergunning voor een echtgenote uit het land van herkomst pas na vijf jaar mogelijk maken, in plaats van de huidige drie jaar. Hij denkt dat dit schijnhuwelijken zou ontmoedigen.

Si vous vous mariez, la règle, c'est de rester trois ans ensemble et moi, je trouve que ça devrait être cinq ans! Parce que trois ans, certains peuvent se dire: 'Ce n'est pas grave. J'attends trois ans et après je refais ma vie avec celui que je veux!' Mais cinq ans, c'est beaucoup! Donc, celui qui est ici n'aura pas envie de se marier avec une fille du Maroc. Et ceux du Maroc ne vont pas oser venir. Parce qu'il y a beaucoup de filles et de garçons marocain(e)s célibataires ou divorcés. (Zaffar, 39 jaar)

Er wordt door de respondenten ook verwezen naar het Nederlandse en Franse beleid waar verplichte taallessen werden ingevoerd in het land van herkomst. Verschillende respondenten vinden dit een goede maatregel, want volgens hen gaat integratie hand in hand met het psychisch welzijn van de vrouw. We merken evenwel op dat Nederland zich heeft moeten verantwoorden bij de Europese Commissie voor het invoeren van deze regel. Respondenten wijzen overigens op de noodzaak aan een Europese aanpak. Volgens hen vestigen Nederlandse of Franse migranten zich tijdelijk in België om aan de striktere regels in die landen te ontkomen.

Onderwijs

Onderwijs wordt door de respondenten en de bevoorrechte getuigen gezien als een mogelijke piste om veranderingen teweeg te brengen. Ze stellen dat een man die heeft gestudeerd gemakkelijker zal kunnen omgaan met de druk van zijn ouders en/of familieleden en een niet-gewenst huwelijk zal kunnen afwijzen.

Onderwijs is de basis van heel wat dingen. Als het onderwijs goed in elkaar zit kun je jongeren motiveren om verder te studeren. Dan gaan die ook andere keuzes maken, gaan die ook een sterkere positie innemen in de maatschappij. Hierdoor zullen ze ook hun ouders veel meer kunnen beïnvloeden. Ik denk dat het onderwijs echt wel aan de basis ligt van veel veranderingen. (Hakim, 38 jaar)

De oplossing schuilt niet enkel in de scholingsgraad van de man, volgens Khalid. De segregatie van de scholen dient volgens hem te worden aangepakt. Dit zou een positieve invloed kunnen uitoefenen op echtverbintenissen.

Notre grand problème en Belgique, ce n'est pas le mariage, mais ce qui se passe avant: l'éducation des enfants à l'école. Il n'y a pas de diversité à l'école. On n'a pas de diversité. Il existe un système dans les écoles. Pourquoi? Parce qu'il y a des écoles de degrés différents. On a des écoles-ghettos. Quand on veut faire de la diversité dans les écoles, qu'est-ce qu'on fait, on choisi 2 ou 3 étrangers et on les met dans les écoles. Pour moi, la diversité, c'est ouvrir les écoles à toutes les personnes. A tous les niveaux. (Khalid, 40 jaar)

De jongeren die studeren, genieten een grotere bewegingsvrijheid waardoor ze op een ontspannen manier met elkaar kunnen omgaan. Onrechtstreeks beïnvloedt dit de echtverbintenissen. Dit wordt tevens geconcludeerd in de studies van Esveldt en Schoorl en van Timmerman.²⁷⁷

Wat je wel vaker ziet is dat jongeren die wel gaan studeren heel vlot met elkaar omgaan. Op de universiteitscampus of daarbuiten, buiten de familiekringen, hebben ze dan opeens wel een heel vlot contact. Zowel jongens als meisjes. Dat weten de ouders dan wel niet, maar dan hebben ze wel volop contact, zoals jij en ik nu. Normaal, zeg maar. (Najib, 31 jaar)

Respondenten wijzen ten slotte op veranderingen, onder andere in mentaliteit, die plaatsvinden in Turkije en Marokko, waardoor het aantal gedwongen huwelijken die worden afgesloten met vrouwen uit het land van herkomst de komende jaren zal afnemen.

Au Maroc aussi, les mentalités ont beaucoup changé et évolué. Tout a beaucoup avancé. Les filles ne restent plus enfermées à la maison. Pour voir ça, il faut aller dans les petits villages. Mais dans les grandes villes, c'est fini. Elles font toutes des études universitaires. Elles sortent avec des garçons, etc. (Zaffar, 39 jaar)

Deel V

SAMENVATTING

141

DEEL V. SAMENVATTING

Onderhavig onderzoek heeft als doelstelling na te gaan welke factoren het partnerkeuzeproces en de huwelijkssluiting van mannen van vreemde oorsprong in België beïnvloeden. We hebben daarvoor de focus gericht op Marokkaanse, Turkse en sikh-mannen van de tweede generatie die in België wonen. Er werd gebruik gemaakt van drie onderzoeksmethoden: literatuurstudie, kwantitatief en kwalitatief onderzoek. In het kader van het kwalitatieve onderzoeksluik werden diepte-interviews afgenomen met 32 respondenten uit de doelgroep en met acht bevoorrechte getuigen.

Juridisch kader

De thematiek van partnerkeuze en huwelijkssluiting van bevolkingsgroepen van vreemde oorsprong wordt nagenoeg steeds verbonden met die van ‘huwelijksmigratie’, of – in juridische termen – ‘volgmigratie’. Daaronder worden zowel gezinshereniging (het huwelijk is reeds vóór de migratie voltrokken) als gezinsvorming (het huwelijk is nog niet voltrokken als de partner migreert) gecategoriseerd.

Twee specifieke huwelijksvormen waaraan veel aandacht wordt besteed, zijn gearrangeerde en gedwongen huwelijken. Bij een gearrangeerd huwelijk brengt een tussenpersoon, bijvoorbeeld een ouder, het koppel met elkaar in contact, en hebben beide partners de keuzevrijheid om het huwelijk te aanvaarden of te weigeren. Bij een gedwongen huwelijk is die keuzevrijheid er niet voor één of beide partners. Gearrangeerde en gedwongen huwelijken dienen te worden gezien als een continuüm, gaande van veel tot geen medezeggenschap.

Het huwelijk is één van de weinige legale manieren om langer dan drie maanden in België te verblijven, wat malafide praktijken in de hand kan werken: een schijnhuwelijk kan worden afgesloten als strategie om naar Europa te komen. Deze huwelijksvorm kwam in onderhavig onderzoek echter slechts zijdelings aan bod.

Om misbruik van de wetgeving op huwelijkssluiting en volgmigratie te voorkomen, worden juridische tools ontwikkeld, zowel op nationaal vlak – we verwijzen bijvoorbeeld naar de wet van 15 september 2006 – als op Europees vlak, waar sinds Europese Richtlijn 2003/86/EG wordt gestreefd naar een geïntegreerd Europees immigratiebeleid.

Sociologisch kader

Een aanzienlijk deel van de mannen van Marokkaanse en Turkse oorsprong in België verkiest een partner uit het land van herkomst. Dit kan deels worden verklaard door de nauwe band tussen de migrantengemeenschap in België en het land van herkomst en door een beperkte sociaal-culturele integratie.

Hooghiemstra ontwikkelde hiervoor een verklaringsmodel, waarin macro-, meso- en microfactoren worden onderscheiden die de partnerkeuze beïnvloeden.²⁷⁸ Vanuit macroperspectief blijken socio-economische factoren, demografische compositie van de huwelijksmarkt en regelgeving omtrent volgmigratie de keuze voor een partner uit het land van herkomst te faciliteren. Dit gaat hand in hand met een verlangen tot behoud van de cultuur en traditie, en wordt versterkt door de uiteenlopende huwelijksverwachtingen van jongens en meisjes van dezelfde etnisch-culturele groep.

Op mesoniveau kan worden gesteld dat het sociale netwerk het partnerkeuzeproces beïnvloedt. Het afsluiten van een huwelijk is meestal een familieaangelegenheid. Ouders en jongeren hebben bovendien vaak een geïdealiseerd beeld van een partner in het land van herkomst. Tevens heerst een taboe op relaties vóór het huwelijk, dat in stand wordt gehouden door sociale controle. De invloed van de directe omgeving op de partnerkeuze is overigens groter bij meisjes dan bij jongens. We verwijzen hiervoor naar het belang van de familie-eer.

Persoonlijke voorkeuren met betrekking tot het uiterlijk van de partner, waarde-oriëntatie en rolverdeling zijn beïnvloedende factoren op microniveau. De vermeende bevoorrechte socio-economische situatie van een persoon in het Westen verhoogt zijn populariteit in het land van herkomst.

Ook voor de sikhgemeenschap kunnen dergelijke beïnvloedende factoren op macro-, meso- en microniveau worden onderscheiden. Op macroniveau verwijzen we naar de massamedia en het groeiende belang van informatie- en communicatietechnologie: huwelijksannonces en internetdating worden gebruikt in de zoektocht naar een geschikte huwelijkskandidaat. De kwantitatieve samenstelling van de huwelijksmarkt verklaart eveneens waarom wordt gekozen voor een huwelijk met een partner uit India.

Bij de zoektocht naar een geschikte huwelijkskandidaat wordt rekening gehouden met kaste, verwantschap, etniciteit en klasse. Om de band met India te bewaren, worden transnationale huwelijken afgesloten. Anderzijds hopen families in India via een huwelijk er socio-economisch op vooruit te gaan.

De partnerkeuze van sikhmannen wordt op microniveau beïnvloed door veeleer traditionele genderopvattingen: vrouwen horen bescheiden te zijn en ten dienste te staan van de familie van de echtgenoot.

Resultaten van het kwalitatieve onderzoeksluik

Aan de hand van diepte-interviews met respondenten uit drie etnisch-culturele minderheden hebben we inzicht verworven in de processen van partnerkeuze en huwelijksluiting. Het keuzeproces lijkt een voorbode van het huwelijk als familiale aangelegenheid te zijn. In die betekenis kunnen de conclusies worden uitgebreid tot een veel breder geheel van etnisch-culturele minderheden, waardoor al te particularistische verklaringen, waarin deze processen worden gekoppeld aan specifieke etnische en/of religieuze gemeenschappen, worden vermeden.

De processen van partnerkeuze en huwelijksluiting worden gekenmerkt door een web aan beïnvloedende factoren. Ten eerste kunnen we stellen dat de denkbeelden over de thema's huwelijk, ideale huwelijkskandidate en ongehuwd samenwonen het intrinsieke keuzeproces van mannen sturen. Het huwelijk wordt benaderd vanuit een 'wij-gevoel'; het is een familiale aangelegenheid. Liefde is dan ook geen essentiële voorwaarde voor het afsluiten van een huwelijk. Meer zelfs, sommige mannen van Marokkaanse en Turkse origine menen dat huwelijken die zijn gebaseerd op liefde – wat de 'norm' is in het Westen – vaak 'vluchtiger' en minder duurzaam zijn: als de verliefdheid verdwijnt, ligt een echtscheiding op de loer.

De respondenten verkiezen een echtgenote die dezelfde religie belijdt als hijzelf. Dit zou immers waarborgen dat ze hetzelfde waarden- en normensysteem hanteert. Er heerst onder de respondenten verdeeldheid over de plaats waar de vrouw idealiter is opgegroeid. Respondenten van Turkse of Marokkaanse origine die bewust een vrouw uit het land van herkomst kiezen, willen hierdoor de band met de 'eigen cultuur' behouden. Hun echtgenote vertegenwoordigt in dat scenario de authentieke

traditionele cultuur, die ze aan hem en de kinderen moet overdragen. Sikhmannen die een vrouw uit het land van herkomst verkiezen, staan vooral afkerig tegenover het vrijgevochten karakter van een sikhvrouw in België.

Op macroniveau kan de migratiewetgeving huwelijken met een vrouw in het land van herkomst in de hand werken. Maar ook de kwalitatieve en kwantitatieve samenstelling van de huwelijksmarkt in België kan deze vorm van partnerkeuze beïnvloeden. De sikhgemeenschap in België, bijvoorbeeld, is klein, waardoor het aantal mogelijke huwelijkskandidates beperkt is.

De Turkse, Marokkaanse en sikhmannen die bewust kiezen voor een vrouw uit hun eigen etnisch-culturele groep die in België of in Europa woont, benadrukken de problemen die een huwelijk met een vrouw uit het land van herkomst met zich kan meebrengen. Ze wijzen daarbij op mogelijke communicatieproblemen, een moeilijke integratie in België en het cultuurverschil.

Autochtone vrouwen worden door het merendeel van de respondenten niet als valabele huwelijkskandidates beschouwd. Het verschil in religie, en het verschil in waarden- en normensysteem dat wordt verondersteld daaruit voort te vloeien, worden als de belangrijkste struikelblokken gezien voor het welslagen van een dergelijk huwelijk. De Turkse en Marokkaanse respondenten zien vooral problemen ontstaan bij de opvoeding van de kinderen. Voor de sikhrespondenten lijkt het onmogelijk dat een autochtone vrouw haar schoonouders zou gehoorzamen en dienen, wat wordt gezien als één van de belangrijkste doelstellingen van het huwelijk.

De partnerkeuze van mannen wordt op mesoniveau beïnvloed door het sociale en transnationale netwerk, in de eerste plaats door hun ouders. De visie van ouders op de thematiek verandert onder invloed van huwelijksluitingen in de directe omgeving, bijvoorbeeld die van broers en zussen. Als een man de gemiddelde huwelijksleeftijd heeft bereikt, zal hem – al dan niet met nadruk – worden gevraagd om te trouwen, en zullen huwelijkskandidates worden voorgesteld. Ook het transnationale netwerk speelt daarin een rol, en zal, via de ouders, rechtstreeks of onrechtstreeks aanzoeken doen.

Ongehuwd samenwonen wordt doorgaans niet als een duurzame samenlevingsvorm beschouwd – een denkbeeld waarmee de respondenten zich conformeren aan de sociale norm binnen de gemeenschap, die, naast ongehuwd samenwonen, ook voorhuwelijkse relaties vooroordeelt. Dit leidt ertoe dat mannen dergelijke relaties verborgen houden voor de buitenwereld, in het bijzonder voor de oudere generatie, om de familie-eer geen schade te berokkenen. Bovendien heeft de zeer strenge sociale controle voor met name allochtone meisjes tot gevolg dat de vrijheid van mannen om een voorhuwelijkse relatie aan te gaan met een vrouw uit dezelfde etnisch-culturele gemeenschap beperkt is.

Gearrangeerde en gedwongen huwelijken komen doorgaans voor bij huwelijken met een vrouw uit het land van herkomst, maar dit betekent geenszins dat die allemaal gearrangeerd of gedwongen zijn. Gearrangeerde huwelijken worden door de respondenten aanvaard, op voorwaarde dat beide partners ermee instemmen. Voor de sikh-mannen blijft dit de meest vanzelfsprekende huwelijksvorm. Overigens worden gearrangeerde huwelijken soms afgesloten op vraag van de man zelf. In ieder geval is de kennismakingsperiode met een partner uit het land van herkomst, onafhankelijk van het feit of het huwelijk gearrangeerd is of niet, veeleer kort – té kort, volgens de respondenten van Turkse en Marokkaanse oorsprong. De respondenten die zijn getrouwd met een vrouw uit dezelfde etnisch-culturele

gemeenschap in België hebben hun echtgenote doorgaans ontmoet zonder tussenkomst van derden, en stellen haar pas aan de familie voor wanneer beide partners overtuigd zijn van hun huwelijksintenties. Dit betekent echter niet dat gearrangeerde huwelijken niet zouden voorkomen in België. Ook gedwongen huwelijken kunnen voorkomen in België, bijvoorbeeld om de familie-eer te vrijwaren.

De mogelijkheid bestaat dat de ouders de door hun zoon gekozen huwelijkspartner afkeuren. Mannen, die de goedkeuring van de ouders zeer belangrijk achten, trachten in dat geval in eerste instantie hun moeder met rede en argumentatie te overtuigen van hun keuze. Indien dat niet lukt, zijn er twee opties: ofwel komt de man tegemoet aan de wens van zijn ouders en trouwt hij met een vrouw die wel hun goedkeuring wegdraagt, ofwel houdt hij vast aan zijn eigen partnerkeuze, wat kan leiden tot een breuk met de familie.

Als ouders de door hun zoon voorgestelde huwelijkskandidate afwijzen, dan is dat vaak omdat in casu de moeder een ander huwelijksscenario voor ogen had. Zij wenst, soms onder druk van het transnationale netwerk, dat haar zoon trouwt met een vrouw uit het land van herkomst, vaak een familielid, omdat op die manier de transnationale banden worden behouden. Emotioneel-psychologische pressiemiddelen worden, al dan niet succesvol, aangewend om de zoon te overtuigen van haar keuze.

De Marokkaanse, Turkse en sikhcultuur kenmerkt zich door een patrilocale traditie. Mannen die trouwen met een vrouw uit het land van herkomst wonen de eerste jaren na het huwelijk doorgaans in bij hun ouders. Gebrek aan privacy en conflicten tussen de echtgenote en de moeder kunnen daaraan evenwel een einde maken. Mannen die huwen met een vrouw in België wonen meestal niet in bij de ouders. De patrilocale traditie wordt echter naar de geest nageleefd, door in de buurt van de ouders te blijven wonen. Bij een huwelijk met een autochtone vrouw vervalt de traditie van virilokaliteit volledig.

Gearrangeerde en gedwongen huwelijken

Zoals hiervoor gezegd, worden gearrangeerde huwelijken aanvaard, op voorwaarde dat beide partners over voldoende keuzevrijheid beschikken. Gearrangeerde huwelijken worden dan ook niet als problematisch beschouwd, maar worden gezien als een alternatieve manier van huwelijksluiting.

Het is niet eenvoudig vast te stellen welke mannen eerder gearrangeerd huwen. Met enige voorzichtigheid stellen we dat, bijvoorbeeld, een gevorderde huwelijksleeftijd een factor kan zijn, of een introvert karakter. Aan de hand van het kwantitatieve datamateriaal zou ook kunnen worden gesteld dat gearrangeerde huwelijken veeleer een zaak zijn van economisch zwakkere mannen en, daarmee verband houdend, van lager opgeleiden. Echter, niet uitsluitend deze mannen huwen gearrangeerd; ook de voorkeur van hoogopgeleide mannen kan naar deze huwelijksvorm uitgaan.

Gedwongen huwelijken kunnen daarentegen wel problematisch worden genoemd. We moeten daarbij echter rekening houden met de vaststelling dat de grens tussen gearrangeerd en gedwongen niet altijd eenduidig is. Wat op het eerste zicht een gearrangeerd huwelijk lijkt kan bijvoorbeeld tot stand zijn gekomen na voorafgaande druk van de ouders. Of naar aanleiding van echtelijke geschillen kan een huwelijk, dat bij aanvang niet problematisch leek, na verloop van tijd wel als gedwongen worden gepercipieerd.

Een zogenaamd therapeutisch huwelijk kunnen we daarentegen wel als nadrukkelijk problematisch omschrijven indien het wordt opgedrongen – gedwongen – als remedie tegen een psychiatrische kwaal, een verslaving, of criminaliteit.

Hoe het beleid om dergelijke gedwongen huwelijken te voorkomen er precies moet uitzien, is evenwel niet duidelijk. Het bestaande aanbod van sensibilisering en hulpverlening in de vorm van, bijvoorbeeld, folders en discussiemateriaal, is voornamelijk gericht op vrouwen en is niet bekend bij de mannelijke respondenten. Deze respondenten doen overigens uiterst zelden een beroep op hulpkanalen. Misschien omdat dit niet tegemoet komt aan hun 'noden', of omdat ze ervan overtuigd zijn dat mannen in staat (moeten) zijn om stand te houden tegen al te grote sociale druk om te huwen. Enkel in een anonieme hulplijn zien ze enig heil.

Deel VI

ACTIEPISTES

147

DEEL VI. ACTIEPISTES

Op basis van de onderzoeksresultaten, in het bijzonder van de diepte-interviews, worden in dit deel enkele actiepiestes geformuleerd. We staan echter eerst stil bij de negatieve connotatie van gearrangeerde en gedwongen huwelijken, waarbij het universele karakter van het huwelijksproces wordt onderlijnd. Om gedwongen huwelijken te voorkomen, lijken vooral sensibilisering en hulpverlening belangrijk te zijn. De media en de maatschappij kunnen daarin een rol vervullen. Ten slotte worden enkele aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

1. Gearrangeerde versus gedwongen huwelijken

Gearrangeerd is niet problematisch

Een gearrangeerd huwelijk mag niet per definitie als problematisch worden bestempeld. Tussenkost van derden bij het afsluiten van een huwelijk is alomtegenwoordig en wijd aanvaard binnen etnisch-culturele gemeenschappen in België. Prioritair daarbij is echter de instemming van beide partners bij de kennismaking en huwelijksluiting. Gearrangeerde huwelijken kunnen dan ook worden gezien als een ‘alternatieve’ huwelijksvorm. Omdat ze niet problematisch van aard zijn, lijkt het dan ook niet wenselijk dat de overheid hierin intervenieert.

Overigens veranderen de processen van partnerkeuze en huwelijksluitingen van etnisch-culturele gemeenschappen in België onder invloed van ‘intermenselijke’ – interculturele – contacten, wat op termijn vanzelf zal leiden tot acculturatie in opvattingen en gebruiken.

Gedwongen is problematisch

Huwelijken die gedwongen zijn of worden opgelegd, en waarbij één of beide partners niet de keuzevrijheid heeft om de verbintenis te weigeren, zijn daarentegen wel problematisch. Op deze vorm van huwelijksluiting dient het beleid zich te richten, zonder daarbij evenwel de ‘zelfredzaamheid’ van de ‘slachtoffers’ te veronachtzamen. We verwijzen hierbij naar de overtuigingsstrategieën die mannen aanwenden.

Gedwongen huwelijken worden afgesloten zowel met vrouwen in het land van herkomst als met vrouwen uit dezelfde etnisch-culturele gemeenschap in België. Het beleid dient oog te hebben voor deze tweevoudige prevalentie.

2. Het universele karakter van het huwelijksproces

Het huwelijk heeft een universeel karakter. Uit onderhavig onderzoek kan worden geconcludeerd dat het toekomstige huwelijksproces van de sikhrespondenten op een gelijkaardige manier zal verlopen als dat van de Marokkaanse en Turkse respondenten. Dit is een interessante vaststelling voor de overheid, beleidsmakers, hulpverleners en -organisaties, omdat het betekent dat ze zich niet dienen te richten op één bepaalde groep, maar veeleer op een ‘gebruik’. We vermijden hierdoor om in culturalistische termen te spreken. De actiepiestes die worden geformuleerd, zijn bijgevolg toepasbaar op andere etnisch-culturele minderheden dan Marokkaanse, Turkse en sikhmannen.

3. Recht op informatie

Het bestaande sensibiliseringsmateriaal en het hulpverleningsaanbod over de problematiek van partnerkeuze en huwelijkssluiting richt zich hoofdzakelijk op vrouwen. Maar ook mannen moeten zich kunnen informeren en een beroep kunnen doen op hulpverlening. Het is dan ook wenselijk om de situatie van mannen in overweging te nemen bij beleidsontwikkeling. Is er misschien nood aan een steunpunt voor allochtone jongens en mannen?

4. Sensibiliseren

Jongeren

Het huidige sensibiliseringsmateriaal is voornamelijk gericht op de Marokkaanse en Turkse gemeenschap, wat stigmatisering en stereotypering in de hand kan werken. Gedwongen huwelijken komen echter ook voor bij andere etnisch-culturele minderheden. Aangezien, zoals gezegd, huwelijkssluiting een universele problematiek is, die vaak gelijklopend is bij verschillende etnisch-culturele minderheden, kan het materiaal worden uitgebreid naar andere doelgroepen, zoals sikhs.

Het reeds bestaande voorlichtingsmateriaal wordt onder andere verspreid via scholen en jeugdhuizen. In de toekomst dient die piste verder te worden bewandeld, aangezien het de beste manier blijkt om jongeren te bereiken.

Mannen beschikken wel degelijk over strategieën om een huwelijk te weigeren, maar via vorming kunnen bijkomende tools worden aangereikt om jongeren te ‘empoweren’.

Ouders

Het is belangrijk dat ouders worden geïnformeerd over de voor- en nadelen van de verschillende vormen van partnerkeuze en huwelijkssluiting, die in onderhavige studie aan bod kwamen. Een ideale plaats daarvoor zijn, bijvoorbeeld, de gebedshuizen, want daar komen alle lagen van de bevolking samen en kunnen veel mensen op hetzelfde moment worden bereikt. Gebedsleiders zouden deze taak op zich kunnen nemen, maar daarbij dient de reflectie te worden gemaakt welke boodschap zij zelf wensen te verspreiden (en of die in overeenstemming is met wat de overheid ter zake nastreeft) en moet worden nagegaan of bezoekers van gebedshuizen wel op deze manier willen worden geïnformeerd/gesensibiliseerd.

Het lijkt niet raadzaam dat autochtone vormingswerkers/hulpverleners informatie- en sensibiliseringsmateriaal verspreiden onder deze doelgroep, omdat dit als ‘paternalistisch’ kan worden geïnterpreteerd.

In het bijzonder dient te worden benadrukt dat zogenaamd therapeutische huwelijken geen duurzame oplossing zijn voor psychische of gedragsproblemen van jongeren. Dit kan gebeuren door voorbeelden van ‘mislukte’ therapeutische huwelijken te kaderen en door andere mogelijke oplossingen voor dergelijke problemen voor te stellen. In dat kader dienen ouders te worden voorgelicht over drugsverslaving en psychopathologie.

Land van herkomst

Gezien het transnationale karakter van de huwelijksmarkt van mannen van vreemde oorsprong in België, beperkt sensibilisering zich idealiter niet tot de Belgische landsgrenzen. Het voorlichtings- en informatiemateriaal dient, na culturele en linguïstische aanpassingen, ook in het land van herkomst te worden verspreid, bijvoorbeeld door lokale organisaties die rond de thematiek werken. Daarbij kan de focus worden gelegd op huwelijksmigratie. Er blijkt veel stereotiepe beeldvorming te bestaan in het land van herkomst over de vele mogelijkheden in West-Europa. Materiaal waarin diverse huwelijksverhalen aan bod komen, kan een genuanceerd beeld bieden.

5. Hulpverlening

Uit onderhavig onderzoek blijkt dat bij mannen van vreemde oorsprong in België geen nadrukkelijke vraag naar hulpverlening aanwezig is. Ze verkiezen veeleer eventuele problemen in familiekring op te lossen.

Dit betekent evenwel niet dat mannen geen problemen of vragen zouden hebben met betrekking tot partnerkeuze en huwelijksluiting. We verwijzen bijvoorbeeld naar de eventuele gevolgen die voortvloeien uit het vasthouden aan de eigen partnerkeuze. Indien de ouders daarmee niet instemmen, kan daaruit een totale breuk met de familie resulteren. De hulpverlening dient ook voor dergelijke probleemsituaties oog te hebben en mannen, indien gewenst, te ondersteunen.

In dat kader lijkt een anonieme chatlijn of telefoonlijn een uitkomst te kunnen bieden. Mannen vinden de stap naar hulpverlening vaak te groot, maar zouden, via een dergelijke lijn, op een laagdrempelige manier en zonder het rechtstreekse interveniëren van hulpverleners, advies kunnen inwinnen.

6. Media

De media zijn een uitgelezen forum om een thematiek als partnerkeuze en huwelijksluiting bespreekbaar te maken binnen de etnisch-culturele gemeenschappen. We verwijzen bijvoorbeeld naar de discussies naar aanleiding van de ‘controversiële’ documentaire ‘Visum als bruidsschat’, die werd getoond in het VRT-programma Terzake. Ook internetsites die zich specifiek richten op etnisch-culturele minderheden kunnen een dergelijke sensibiliserende rol op zich nemen.

7. Maatschappij

Buurt- en ontmoetingshuizen kunnen fungeren als veilige ontmoetingsplaats voor alle jongeren – jongens én meisjes. Uit dit onderzoek blijkt dat veel mannen een huwelijk verkiezen met vrouwen van dezelfde etnisch-culturele achtergrond uit België, maar de mogelijkheden om elkaar op een ongedwongen manier te ontmoeten, zijn veeleer schaars.

Taallessen en integratiecursussen voor nieuwkomers dienen blijvend te worden aangeboden, om hun maatschappelijke participatie en onafhankelijkheid te bevorderen. Uit onderhavig onderzoek blijkt immers dat moeilijke communicatie tussen de partners, die te wijten is aan gebrekkige taalkennis, en de beperkte maatschappelijke integratie van de vrouw uit het land van herkomst soms aan de basis liggen van echtelijke problemen.

8. Bekendmaking van de onderzoeksresultaten

Beleidsmakers, hulpverleners, zelforganisaties en academici kunnen in een rondetafel-gesprek of een gesloten seminarie de resultaten van onderhavig onderzoek bespreken en beleidsaanbevelingen formuleren.

Ook de respondenten bleken erg geïnteresseerd in de onderzoeksresultaten, met name in de ervaringen van andere mannen inzake het proces van partnerkeuze en huwelijks-sluiting. Wellicht wil ook een bredere groep mannen op de hoogte worden gebracht van het onderzoek. Het lijkt daarom aangewezen dat het onderzoeksrapport, in overleg met organisaties die werken met de doelgroep, breed wordt verspreid.

Daarnaast kan worden gedacht aan de ontwikkeling van een brochure, waarin de er-vingen van enkele mannen, die tot verschillende etnisch-culturele minderheids-groepen behoren, worden beschreven en contactgegevens van (hulp)organisaties worden opgenomen.

9. Pistes voor verder onderzoek

151

Derde generatie etnisch-culturele minderheden

In een volgend onderzoek kan worden gefocust op het partnerkeuzeproces en de huwe-lijkssluiting van de derde generatie etnisch-culturele minderheden wonend in België. Daardoor zouden de hypotheses die in dit onderzoek werden geformuleerd, bijvoorbeeld dat het partnerkeuzeproces en de huwelijksluiting onder invloed van acculturatie vanzelf veranderen, kunnen worden bevestigd of weerlegd. Ook vrouwen en ouders zouden in een volgend onderzoek kunnen worden bevraagd.

Partnerkeuzeproces en huwelijk van sikhmannen

Een vervolgstudie die zich uitsluitend richt op sikhmannen, zou de geformuleerde hypotheses kunnen toetsen, en zou kunnen nagaan of de feitelijke partnerkeuze al dan niet aansluit bij de gewenste partnerkeuze, zoals die in dit onderzoek werd blootgelegd. Op die manier zou ook een lacune in de bestaande wetenschappelijke literatuur over deze etnisch-culturele minderheid kunnen worden opgevuld.

Toetsing aan partnerkeuzeprocessen en huwelijksluiting van autochtonen

Onderzoek naar huwelijksluiting bij etnisch-culturele minderheden dient te worden afgetoetst aan gelijkaardig onderzoek bij autochtonen. Ook de partnerkeuze en huwelijksluiting van autochtonen worden beïnvloed door tal van factoren. Door deze verschillende beïnvloedende factoren tegen elkaar af te zetten, kunnen ze beter worden gekaderd.

Noten

- ¹ Hooghiemstra, E. (2003). *Trouwen over de grens. Achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- ² Van der Heyden, K. (2006). 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen, een kwalitatief onderzoek', in: I. Lodewyckx et al. (red.), *Marokkaanse huwelijksmigratie*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- ³ Zemni, S. et al. (2006). *Studie naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken, bij bevolkingsgroepen van vreemde oorsprong van België*, Gent/Brussel: Universiteit Gent/Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- ⁴ Lodewyckx, I. et al. (red.) (2006). *Marokkaanse huwelijksmigratie*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid; Loobuyck, P. (2005), 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa', in: F. Caestecker (red.), *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*, Leuven: Acco, pp. 23-34; Luyckx, K. (red.) (2000). *Liefst een gewoon huwelijk? Creatie en conflict in levensverhalen van jonge migrantenvrouwen*, Leuven: Acco; Timmerman, C. (2006). 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration: the case of Belgium', *Turkish studies* 7(1), pp. 125-143; Timmerman, C. (2006). 'Les dynamiques des relations femme/homme dans le contexte de la migration marocaine et turque en raison de mariage: le cas de la Belgique', in: *Les actes du Colloque international 'Migration maghrébine: enjeux actuels et contentieux'*, Rabat: Fondation Hassan II, pp. 43-60; Yalçın, H. et al. (2006). *Verliefd, verloofd ... gemigreerd. Een onderzoek naar Turkse huwelijksmigratie in Vlaanderen*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- ⁵ Clycq, N. (2007). *Habitus in de gezinssocialisatie: een Bourdieuaanse analyse van de betekenisgevingsprocessen van Belgische, Italiaanse en Marokkaanse moeders en vaders*, Antwerpen: Universiteit Antwerpen, Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen.
- ⁶ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ⁷ Een topiclijst geeft een overzicht van onderwerpen die tijdens een diepte-interview worden bevraagd, met het oog op het formuleren van een antwoord op de centrale probleemstelling.
- ⁸ Heyse, P. et al. (2007). *Liefde kent geen grenzen. Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van huwelijksmigratie vanuit Marokko, Turkije, Oost-Europa en Zuidoost-Azië*, Antwerpen/Leuven: OASes & CeMIS/ HIVA.
- ⁹ Yalçın, H. et al., *Verliefd, verloofd ... gemigreerd*.
- ¹⁰ Ouali, N. (2005). 'Le mariage dans l'immigration: de la théorie à la pratique', *Mariage choisi, mariage subi: quels enjeux pour les jeunes?*, Bruxelles: Direction de l'Egalité des Chances, Ministère de la Communauté Française.
- ¹¹ Zemni et al., *Studie naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken*.
- ¹² Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹³ Zie onder andere: Reniers, G. en J. Lievens (1999). 'Stereotiepen in perspectief. De evolutie van enkele aspecten van het huwelijk bij de Turkse en Marokkaanse minderheden in België', *Migrantenstudies* 15(1), pp. 28-44; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Sterckx, L. en C. Bouw (2005). *Liefde op maat. Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse jongeren*, Amsterdam: Het spinhuis; Yalçın et al., *Verliefd, verloofd ... gemigreerd*; Lodewyckx et al., *Marokkaanse huwelijksmigratie*; Heyse et al., *Liefde kent geen grenzen*.
- ¹⁴ Esveldt, I. en J.J. Schoorl (1998). 'Verandering in huwelijksluiting van Turken en Marokkanen in Nederland', *Bevolking en gezin* 27(3), pp. 53-86.
- ¹⁵ Caestecker, F. (red.) (2005). *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*, Leuven: Acco.
- ¹⁶ Coene, G. (2005). 'Als schijn bedriegt? Culturele, juridische en politieke normativiteit inzake huwelijksmigratie', in: F. Caestecker (red.), *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*, Leuven: Acco, pp. 37-45.
- ¹⁷ Zemni et al., *Studie naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken*.
- ¹⁸ Van der Heyden, 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen'.
- ¹⁹ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'; Yalçın et al., *Verliefd, verloofd ... gemigreerd*.
- ²⁰ Coene, 'Als schijn bedriegt'.
- ²¹ Van der Heyden, 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen'.
- ²² Coene, 'Als schijn bedriegt'.

- ²³ Richtlijn 2003/86/EG van de Raad van de Europese Unie van 22 september 2003 inzake het recht op gezinshereniging.
- ²⁴ Mahnkopf, K. en M. Gulicová, (2004), *Marriage migration in Belgium: a neglected aspect of migration*. Country Study, DAPHNE Programme – European Commission.
- ²⁵ Idem.
- ²⁶ Een derderlander is een persoon die geen EU-onderdaan is.
- ²⁷ Caestecker, *Huwelijksmigratie*.
- ²⁸ Bron: www.vmc.be/vreemdelingenrecht/wegwijs.aspx?id=6016.
- ²⁹ Gezinshereniger: onderdaan die wettig in België verblijft en die een verzoek indient of wiens gezinsleden een verzoek indienen tot gezinshereniging.
- ³⁰ Bron: europa.eu.int/youreurope/nav/nl/citizens/guides/living/index.html, geraadpleegd op 20 december 2008.
- ³¹ Richtlijn 2004/38/EG van het Europees Parlement en de Raad van 29 april 2004 betreffende het recht van vrij verkeer en verblijf op het grondgebied van de lidstaten voor de burgers van de Unie en hun familieleden, tot wijziging van Verordening (EEG) nr. 1612/68 en tot intrekking van de Richtlijnen 64/221/EEG, 68/360/EEG, 72/194/EEG, 73/148/EEG, 75/34/EEG, 75/35/EEG, 90/364/EEG, 90/365/EEG en 93/96/EEG.
- ³² Bron: www.vmc.be/vreemdelingenrecht/wegwijs.aspx?id=5928, geraadpleegd op 20 december 2008.
- ³³ Het verbod op cascadehereniging stelt dat derdelanders, die via gezinshereniging naar België zijn gekomen, hun partner en kinderen niet binnen een periode van twee jaar naar België kunnen laten komen op basis van deze regeling. Caestecker, F. en S. D'hondt (2005). 'Migratiebeheer van huwelijksmigratie', in: F. Caestecker (red.), *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*, Leuven: Acco, pp. 47-58.
- ³⁴ Parlementair dossier 'De gezinshereniging' (dossier nr. 91, 27 oktober 2004); zie: www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/biblio/dossier91N.pdf, geraadpleegd op 20 april 2006.
- ³⁵ Informatiebrochure 'VISA', Provinciaal Integratiecentrum Limburg.
- ³⁶ Wet van 28 juni 1984 betreffende sommige aspecten van de toestand van de vreemdelingen en houdende invoering van het Wetboek van de Belgische nationaliteit (B.S. 12 juli 1984).
- ³⁷ Caestecker en D'Hondt, 'Migratiebeheer van huwelijksmigratie'.
- ³⁸ Wet van 6 mei 1993 tot wijziging van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (B.S. 21 mei 1993).
- ³⁹ Wet van 15 september 2006 tot wijziging van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (B.S. 6 oktober 2006).
- ⁴⁰ Bron: www.vmc.be/vreemdelingenrecht/wegwijs.aspx?id=4554, geraadpleegd op 15 oktober 2008
- ⁴¹ Informatiebrochure 'VISA', Provinciaal Integratiecentrum Limburg.
- ⁴² Caestecker en D'Hondt, 'Migratiebeheer van huwelijksmigratie'.
- ⁴³ Idem.
- ⁴⁴ Informatiebrochure 'VISA', Provinciaal Integratiecentrum Limburg.
- ⁴⁵ Ontvankelijkheidsonderzoek: een onderzoek of de voorwaarden tot volgmigratie zijn vervuld, zoals de nationaliteit en het verblijfsstatuut van de partner, geldige binnenkomstdocumenten, eventuele materiële vereisten en tenlasteneming; Gegrondeheidsonderzoek of controle van de samenwoning: het betreft een huiszoeking waarbij wordt gezocht naar elementen die erop wijzen dat beide partners samenwonen en een duurzame relatie onderhouden.
- ⁴⁶ Caestecker en D'Hondt, 'Migratiebeheer van huwelijksmigratie'.
- ⁴⁷ Idem.
- ⁴⁸ Mahnkopf en Gulicová, *Marriage migration in Belgium*.
- ⁴⁹ Parlementair dossier 'De gezinshereniging' (dossier nr. 91, 27 oktober 2004); zie: www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/biblio/dossier91N.pdf, geraadpleegd op 23 april 2006.
- ⁵⁰ Caestecker, *Huwelijksmigratie*.
- ⁵¹ Idem.
- ⁵² Yalçın et al., *Verliefd, verloofd ... gemigreerd*.

- 53 Bron: europa.eu.int/youreurope/nav/nl/citizens/guides/living/index.html, geraadpleegd op 20 december 2008; www.vmc.be/vreemdelingenrecht/wegwijs.aspx?id=5928, geraadpleegd op 21 december 2008.
- 54 Yalçin et al., *Verliefd, verloofd ... gemigreerd*.
- 55 Caestecker en D'Hondt, 'Migratiebeheer van huwelijksmigratie'.
- 56 Hooghiemstra, E. (2001). 'Migrants, partner selection and integration: crossing borders?', *Journal of comparative family studies* 32(4), pp. 601-626; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 57 Zie bijvoorbeeld: Blau, P. (1994). *Structural contexts of opportunity*, Chicago: University of Chicago Press; South, S.J. et al. (1992). 'Marriage opportunity and family formation: further implications for imbalanced sex ratios', *Journal of marriage and the family* 54, pp. 440-451.
- 58 Zie bijvoorbeeld: Straver, C.J. et al. (1994). *De huwelijkse logica. Huwelijksmodel en inrichting van het samenleven bij arbeiders en anderen*, Leiden: Universiteit Leiden.
- 59 Becker, G.S. (1981). *A treatise on the family*, Cambridge MA: Harvard University Press; Murstein, B.I. (1986). *Paths to marriage*, Beverly Hills: Sage.
- 60 Hooghiemstra, 'Migrants, partner selection and integration'; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 61 Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 62 Surra, C.A. (1990). 'Research and theory on mate selection and premarital relationships in the 1980s', *Journal of marriage and the family* 52, pp. 844-865.
- 63 Williams, L. et al. (2006). 'Early 40s and still unmarried. A continuing trend in Thailand', *International journal of comparative sociology* 47(2), pp. 83-116.
- 64 Ingoldsby, B.B. en S. Smith (1995). *Families in multicultural perspective*, New York: Guilford Press.
- 65 Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 66 Idem.
- 67 Idem.
- 68 Feld, S.L. (1981). 'The focused organization of social ties', *American journal of sociology* 86(5), pp. 1015-1035.
- 69 Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 70 Winch, R. F. (1955). 'The theory of complementary need in mate selection: final results of the test of general hypotheses', *American sociological review* 20, pp. 552-555.
- 71 Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 72 Becker, *A treatise on the family*.
- 73 Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 74 Idem.
- 75 Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 76 Huwelijk met iemand uit de eigen clan.
- 77 Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'; Ouali, 'Le mariage dans l'immigration'.
- 78 Ouali, 'Le mariage dans l'immigration'.
- 79 Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 80 Reniers en Lievens, 'Stereotiepen in perspectief'.
- 81 Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- 82 Ouali, 'Le mariage dans l'immigration'.
- 83 Idem; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 84 Ouali, 'Le mariage dans l'immigration'.
- 85 Idem.
- 86 Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'; Ouali, 'Le mariage dans l'immigration'.
- 87 Reniers en Lievens, 'Stereotiepen in perspectief'.
- 88 Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- 89 Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- 90 Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.

- ⁹¹ Mernissi, F. (1975). *Beyond the veil: male-female dynamics in a modern Muslim society*, Cambridge: Schenkman Publishing Company.
- ⁹² Tas, E. (2006). 'Le regard des parents', *Mariages en migration*. Agenda Interculturel du Centre Bruxellois d'Action Interculturelle 245.
- ⁹³ Ouali, 'Le mariage dans l'immigration'; Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ⁹⁴ Tas, 'Le regard des parents'.
- ⁹⁵ Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'.
- ⁹⁶ Esveltdt en Schoorl, 'Verandering in huwelijksluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'.
- ⁹⁷ Yalçın et al, *Verliefd, verloofd ... gemigreerd*.
- ⁹⁸ Reniers en Lievens, 'Stereotiepen in perspectief'; Lodewyckx en Marynissen, 'Marokkaanse huwelijksmigratie in cijfers'.
- ⁹⁹ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹⁰⁰ Idem.
- ¹⁰¹ Idem.
- ¹⁰² Faist, T. (2000). 'Transnationalization in international migration: implications for the study of citizenship and culture', *Ethnic and racial studies* 23(2), pp. 189-222.
- ¹⁰³ Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁰⁴ Surkyn, J. en G. Reniers (1997). 'Selecte gezelschappen: over de migratiegeschiedenis en de interne dynamiek van de migratieprocessen', in: R. Lesthaeghe (red.), *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*, Brussel: VUPress, pp. 41-72.
Emirdag, in de Turkse provincie Afyon, is zo'n getransplanteerde gemeenschap in Vlaanderen. Het dagelijkse leven in Emirdag is op verschillende manieren vervlochten met het leven van de Turkse gemeenschap in België: het merendeel van de bewoners heeft familie wonen in Vlaanderen; bijna alle woningen vormen eigendom van Turkse migranten in België; in de zomermaanden wordt het overspoeld door Turkse migranten die de vakantie doorbrengen in hun herkomstregio, enzovoort. Zie: Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁰⁵ Timmerman, C. (1999). *Onderwijs maakt het verschil. Socio-culturele praxis en etniciteitsbeleving bij jonge Turkse vrouwen*, Leuven: Acco, Minderheden in de Samenleving; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁰⁶ Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹⁰⁷ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹⁰⁸ Esveltdt en Schoorl, 'Verandering in huwelijksluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁰⁹ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹¹⁰ Timmerman, *Onderwijs maakt het verschil*.
- ¹¹¹ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹¹² Caestecker en D'Hondt, 'Migratiebeheer van huwelijksmigratie'.
- ¹¹³ Lodewyckx en Marynissen, 'Marokkaanse huwelijksmigratie in cijfers'.
- ¹¹⁴ Ouali, 'Le mariage dans l'immigration'.
- ¹¹⁵ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹¹⁶ Zie onder andere: Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹¹⁷ Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'.
- ¹¹⁸ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹¹⁹ Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹²⁰ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹²¹ Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'.
- ¹²² Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹²³ Esveltdt en Schoorl, 'Verandering in huwelijksluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'.

- ¹²⁴ Zie onder andere: Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration', Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'; Reniers en Lievens, 'Stereotiepen in perspectief'; Zemni et al., *Studie naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken*.
- ¹²⁵ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹²⁶ Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'.
- ¹²⁷ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹²⁸ Idem.
- ¹²⁹ Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹³⁰ Timmerman, *Onderwijs maakt het verschil*.
- ¹³¹ Sterckx en Bouw, *Liefde op maat*.
- ¹³² Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹³³ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Timmerman, C. et al. (2000). *Marokkaanse en Turkse nieuwkomers in Vlaanderen*, Antwerpen: OASEs/UFSIA; Timmerman, C. en K. Van der Heyden (2005). 'Turkish and Moroccan newcomers in Flanders', in: H. De Smedt, L. Goossens en C. Timmerman (red.), *Unexpected approaches to the global society*, Leuven/Apeldoorn: Garant.
- ¹³⁴ Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'; Van der Heyden, 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen'.
- ¹³⁵ Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'.
- ¹³⁶ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹³⁷ Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹³⁸ Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'; Timmerman, *Onderwijs maakt het verschil*.
- ¹³⁹ Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'.
- ¹⁴⁰ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹⁴¹ Idem.
- ¹⁴² Idem; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁴³ Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'.
- ¹⁴⁴ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹⁴⁵ Timmerman en Van der Heyden, 'Turkish and Moroccan newcomers in Flanders'; Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'.
- ¹⁴⁶ Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'.
- ¹⁴⁷ Van der Heyden, 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen'.
- ¹⁴⁸ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Van der Heyden, 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen'.
- ¹⁴⁹ Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'.
- ¹⁵⁰ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹⁵¹ Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁵² Lievens, J. (1999). 'Family-forming migration from Turkey and Morocco to Belgium. The demand for marriage partners from the countries of origin', *International migration review* 33(3), pp. 717-744.
- ¹⁵³ Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁵⁴ Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'.
- ¹⁵⁵ Timmerman, *Onderwijs maakt het verschil*; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹⁵⁶ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ¹⁵⁷ Idem; Tas, 'Le regard des parents'.
- ¹⁵⁸ Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁵⁹ Timmerman en Van der Heyden, 'Turkish and Moroccan newcomers in Flanders'; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁶⁰ Tas, 'Le regard des parents'; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'; Van der Heyden, 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen'.

- ¹⁶¹ Timmerman, *Onderwijs maakt het verschil*; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'; Van der Heyden, 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen'.
- ¹⁶² Tas, 'Le regard des parents'.
- ¹⁶³ Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁶⁴ Tas, 'Le regard des parents'.
- ¹⁶⁵ Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'; Van der Heyden, 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen'.
- ¹⁶⁶ Tas, 'Le regard des parents'; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁶⁷ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*; Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'.
- ¹⁶⁸ Geets, J. et al. (2006). *Nieuwe migranten en de arbeidsmarkt*, Leuven/Antwerpen: KULeuven-HIVA/Universiteit Antwerpen-OASEs.
- ¹⁶⁹ Zemni et al., *Studie naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken*; Heyse et al., *Liefde kent geen grenzen*.
- ¹⁷⁰ Van Heers, L. (2007). *Het Sikhisme en de Sikhs* (publicatie in eigen beheer); Singh, J. (2007). *De positie van de vrouw in het sikhisme: literatuurstudie en eigen onderzoek naar de beleving van sikhvrouwen in Vlaanderen*, Leuven: KULeuven.
- ¹⁷¹ Pfeffer, K. (2003). 'Eén minderheid, twee verhalen. Sikh-jongeren en hun verhalen van migratie', in: M.C. Foblets en E. Cornelis, *Migratie, zijn wij uw kinderen?*, Leuven: Acco.
- ¹⁷² Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ¹⁷³ Tatla, D.S. (1999). *The Sikh diaspora: the search for statehood*, London: UCL Press.
- ¹⁷⁴ De meeste mannen waren wel getrouwd, maar lieten vrouw en kinderen in India achter. Dit brengt Das Gupta ertoe om de eerste Indische gemeenschap in Canada als een 'bachelor society' aan te duiden. Das Gupta, T. (1994). 'Political economy of gender, race and class: looking at South Asian immigrant women in Canada', *Canadian ethnic studies* 26(1), pp. 59-73.
- ¹⁷⁵ Mooney, N. (2006). 'Aspiration, reunification and gender transformation in Jat Sikh marriages from India to Canada', *Global networks* 6, pp. 389-403; Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ¹⁷⁶ Pfeffer, 'Eén minderheid, twee verhalen'; Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ¹⁷⁷ Bij de onafhankelijkheid van India kregen de sikhs niet het onafhankelijke land (*Khalistan*) dat hen was beloofd door de Indische leiders en de voormalige Britse kolonisator. In een poging de stijgende onrust onder de sikhbevolking te temperen, verklaarde India zich in de jaren 1960 bereid tot het opdelen van de provincie Punjāb in een Hindi-sprekend Punjāb voor moslims en een Punjabi-sprekend Punjāb voor de sikhbevolking. Dit kon de gemoederen niet bedaren en leidde tot opeenvolgende confrontaties tussen regeringstroepen en de beweging voor sikh-Khalistan, die hun hoogtepunt bereikten bij de aanval op de Gouden tempel onder leiding van premier Indira Gandhi. Deze aanval werd als een regelrechte vernedering en aantasting van de sikhidentiteit ervaren, en het verlangen naar een onafhankelijk Khalistan nam dan ook drastisch toe. De moord op Indira Gandhi door twee van haar sikhlijfwachten resulteerde in een golf van terreur tegen de sikhs. Pfeffer, 'Eén minderheid, twee verhalen'; Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ¹⁷⁸ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ¹⁷⁹ Idem.
- ¹⁸⁰ Pfeffer, 'Eén minderheid, twee verhalen'.
- ¹⁸¹ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ¹⁸² Massey, D. et al. (1993). 'Theories of international migration: a review and appraisal', *Population and development review* 19, pp. 431-466.
- ¹⁸³ Timmerman, 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration'; Heyse et al., *Liefde kent geen grenzen*; Caestecker, *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*; Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ¹⁸⁴ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ¹⁸⁵ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'.
- ¹⁸⁶ We verwijzen bijvoorbeeld naar de 5 K's, de vijf uiterlijke symbolen van sikhmannen: de *Kara* of de stalen armband verbindt de sikh met zijn geloof; de *Kirpan* of het zwaard symboliseert kracht en moed, maar eveneens vrijheid van onderdrukking; de *Khanga* of kam wijst op netheid;

de *Kacha* of brede katoenen onderbroek bevordert de beweeglijkheid van sikhmannen en is tevens symbool van kuisheid; de *Kesh* of het ongeknippte haar is een symbool van moed, mannelijkheid en waardigheid. Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'; Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.

- ¹⁸⁷ Bal, G. (1997). 'Migration of Sikh women to Canada: A social construction of gender', in: *Guru Nanak Journal of Sociology* 18(1), pp. 97-112; Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ¹⁸⁸ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*; Pfeffer, 'Eén minderheid, twee verhalen'.
- ¹⁸⁹ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'; Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ¹⁹⁰ Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'.
- ¹⁹¹ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'.
- ¹⁹² Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation', p. 396.
- ¹⁹³ Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'.
- ¹⁹⁴ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles', p. 197.
- ¹⁹⁵ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ¹⁹⁶ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'.
- ¹⁹⁷ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ¹⁹⁸ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ¹⁹⁹ Gell, S.M.S. (1994). 'Legality and ethnicity. Marriage among South Asians of Bedford', *Critique of anthropology* 14(4), pp. 355-392.
- ²⁰⁰ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²⁰¹ www.csuchico.edu/anth/mithila/kanyadan2.htm
- ²⁰² Mand, 'Place, gender and power'.
- ²⁰³ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²⁰⁴ Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'; Mand, 'Place, gender and power'; Mand, K. (2006). *Social capital and transnational South Asian families: rituals, care and provision*, Londen: London South Bank University; Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'; Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²⁰⁵ An-Na'im, A. (2000). *Forced marriage*, Londen: University of Londen, School of Oriental and African studies.
- ²⁰⁶ Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'.
- ²⁰⁷ An-Na'im, *Forced marriage*.
- ²⁰⁸ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²⁰⁹ Mand, 'Place, gender and power'.
- ²¹⁰ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*; Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²¹¹ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*; Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²¹² An-Na'im, *Forced marriage*.
- ²¹³ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²¹⁴ Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'; Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'; Mand, 'Place, gender and power'; Mand, K. (2005). 'Marriage and migration through the life course: experiences of widowhood, separation and divorce amongst transnational Sikh women', *Indian journal of gender studies* 12, pp. 407-425.
- ²¹⁵ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²¹⁶ Walton-Roberts, M. (2003). 'Transnational geographies: Indian immigration to Canada', *Canadian geographer* 47, pp. 235-250.
- ²¹⁷ Ballard, R. (1990). 'Migration and kinship: the differential effect of marriage rules on the processes of Punjabi migration to Britain', in: C. Clarke, C. Peach en S. Vertovec (red.), *South Asians overseas: migration and ethnicity*, Cambridge: University Press, pp. 219-249; Ballard, R. (1994). 'Differentiation and disjunction among the Sikhs', in: Idem (red.), *Desh Pardesh: The South Asian presence in Britain*, Londen: Hurst, pp. 88-116; Gell, 'Legality and ethnicity'; Jhutti, J. (1998). *A study of changes in marriage practices among the Sikhs of Britain*, Oxford: Wolfson College; Mand, 'Place, gender and power'; Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²¹⁸ Mand, 'Place, gender and power'.

- ²¹⁹ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²²⁰ Idem.
- ²²¹ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*; Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'.
- ²²² Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'; Mand, 'Place, gender and power'.
- ²²³ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'; Mand, 'Place, gender and power'.
- ²²⁴ Tatla, *The Sikh diaspora*.
- ²²⁵ Mand, *Social capital and transnational South Asian families*; Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*; Mand, 'Place, gender and power'.
- ²²⁶ Walton-Roberts, 'Transnational geographies'.
- ²²⁷ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²²⁸ Mand, 'Place, gender and power'; Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²²⁹ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'.
- ²³⁰ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²³¹ Kapur en Girishwar geven een drietal relevante websites: www.sikhnet.com, www.khalsapride.com en www.sikhseek.com. Een echte beschrijving van hoe het internet-daten verloopt, is er nog niet. Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'.
- ²³² Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²³³ Idem.
- ²³⁴ Heyse, P. en I. van Nieuwenhuyze (2008). 'Leven zonder wettig verblijf. Eenheid en verscheidenheid aan strategieën en belevingen', in: C. Timmerman, I. Lodewyckx en Y. Bocklandt, *Grenzeloze solidariteit? Over migratie en mensen zonder papieren*, Leuven: Acco, pp. 281-323.
- ²³⁵ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'.
- ²³⁶ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²³⁷ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'; Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²³⁸ Mooney, 'Aspiration, reunification and gender transformation'.
- ²³⁹ Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'.
- ²⁴⁰ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²⁴¹ www.csuchico.edu/anth/mithila/kanyadan2.htm
- ²⁴² Mand, 'Place, gender and power', p. 242.
- ²⁴³ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles', p. 199.
- ²⁴⁴ Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'; An-Na'im, *Forced marriage*.
- ²⁴⁵ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²⁴⁶ Voor meer uitgebreide informatie met betrekking tot de gebruikte methodologie verwijzen we naar bijlage 1.
- ²⁴⁷ De tekst van dit deel is gebaseerd op het kwalitatieve luik van de studie van Heyse et al., *Liefde kent geen grenzen*. Op basis van deze onderzoeksresultaten werden interessante tendensen vastgesteld die onder meer betrekking hebben op de kwetsbaarheid van de bestudeerde groep. Een nieuwe bevraging zou cijfers opleveren die twee tot drie jaren verder kijken. Dergelijke tendensen worden niet zo snel omgebogen, daarom is het relevant om dit deel toch op te nemen.
- ²⁴⁸ Algemene Directie Werkgelegenheid en Arbeidsmarkt (2006). *De immigratie in België: aantallen, stromen en arbeidsmarkt. Rapport 2006 aan het SOPEMI (OESO)*, Brussel: FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg, p. 72.
- ²⁴⁹ Vertommen S. et al. (2006). *Topography of the Belgian labour market: employment, gender, age and origin*, Brussel: Koning Boudewijnstichting, p. 21.
- ²⁵⁰ Heyse et al., *Liefde kent geen grenzen*.
- ²⁵¹ Entzinger, H. en E. Dourleijn (2008). *De lat steeds hoger: de leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad*, Assen: Uitgeverij Van Gorcum, p. 58.
- ²⁵² Bij citaten wordt gebruik gemaakt van afkortingen: R staat voor respondent; I staat voor interviewer.
- ²⁵³ Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'.
- ²⁵⁴ Elchardus, M. (2007). *Sociologie: een inleiding*, Amsterdam: Pearson education Benelux, p. 295.
- ²⁵⁵ Zie ook: Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²⁵⁶ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ²⁵⁷ Idem.

- ²⁵⁸ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'.
- ²⁵⁹ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ²⁶⁰ Idem.
- ²⁶¹ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'.
- ²⁶² Timmerman, *Onderwijs maakt het verschil*.
- ²⁶³ Surra, 'Research and theory on mate selection and premarital relationships'.
- ²⁶⁴ Bron: www.kuleuven.be/icrid/religies/wr_nl_sikhisme.htm.
- ²⁶⁵ Deze kwantitatieve schaarste voor sikhmannen wordt bevestigd door Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*.
- ²⁶⁶ Kapur en Girishwar, 'Changing identities and fixed roles'.
- ²⁶⁷ Loobuyck, 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa'; Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ²⁶⁸ Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'; Timmerman, *Onderwijs maakt het verschil*.
- ²⁶⁹ Tas, E. (2008). *Kismet, Belgique/Turquie: regards croisés sur mariages et migrations*, Paris: L'Harmattan.
- ²⁷⁰ Lodewyckx et al., *Marokkaanse huwelijksmigratie*.
- ²⁷¹ Van Heers, *Het Sikhisme en de Sikhs*; Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'.
- ²⁷² Zemni et al., *Studie naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken*.
- ²⁷³ Koelet, S. (2008). *Echtscheidingen bij personen van Marokkaanse en Turkse origine*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- ²⁷⁴ Idem.
- ²⁷⁵ Bal, 'Migration of Sikh women to Canada'; An-Na'im, *Forced marriage*.
- ²⁷⁶ Zemni et al., *Studie naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken*.
- ²⁷⁷ Esveldt en Schoorl, 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland'; Timmerman, *Onderwijs maakt het verschil*.
- ²⁷⁸ Hooghiemstra, *Trouwen over de grens*.
- ²⁷⁹ Deze tekst is gebaseerd op Heyse et al., *Liefde kent geen grenzen*.

Biblio- grafie

BIBLIOGRAFIE

Algemene Directie Werkgelegenheid en Arbeidsmarkt (2006). *De immigratie in België: aantallen, stromen en arbeidsmarkt. Rapport 2006 aan het SOPEMI (OESO)*, Brussel: FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal overleg.

Bal, G. (1997). 'Migration of Sikh women to Canada: A social construction of gender', in: *Guru Nanak journal of sociology* 18(1), pp. 97-112.

Ballard, R. (1990). 'Migration and kinship: the differential effect of marriage rules on the processes of Punjabi migration to Britain', in: C. Clarke, C. Peach en S. Vertovec (red.), *South Asians overseas: migration and ethnicity*, Cambridge: University Press, pp. 219-249.

Ballard, R. (1994). 'Differentiation and disjunction among the Sikhs', in: Idem (red.), *Desh Pardesh: The South Asian presence in Britain*, London: Hurst, pp. 88-116.

Becker, G.S. (1981). *A treatise on the family*, Cambridge MA: Harvard University Press.

Blau, P. (1994). *Structural contexts of opportunity*, Chicago: University of Chicago Press.

Caestecker, F. en S. D'hondt (2005). 'Migratiebeheer van huwelijksmigratie', in: F. Caestecker (red.), *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*, Leuven: Acco, pp. 47-58.

Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding (2008). *Migratie: jaarverslag 2007*, Brussel: Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

Clycq, N. (2007). *Habitus in de gezinssocialisatie: een Bourdieuaanse analyse van de betekenisgevingsprocessen van Belgische, Italiaanse en Marokkaanse moeders en vaders*, Antwerpen: Universiteit Antwerpen, Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen.

Clycq, N. (2009). *Van keukentafel tot 'God'. Belgische, Italiaanse en Marokkaanse ouders over identiteit en opvoeding*, Antwerpen: Garant (ter perse).

Coene, G. (2005). 'Als schijn bedriegt? Culturele, juridische en politieke normativiteit inzake huwelijksmigratie', in: F. Caestecker (red.), *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*, Leuven: Acco, pp. 37-45.

Das Gupta, T. (1994). 'Political economy of gender, race and class: looking at South Asian immigrant women in Canada', *Canadian ethnic studies* 26(1), pp. 59-73.

Deschamps, L. (2005). 'De internationalisering van de "Vlaamse" huwelijksmarkt: een oriënterende schets', in: F. Caestecker (red.), *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*, Leuven: Acco, pp. 37-46.

Elchardus, M. (2007). *Sociologie: een inleiding*, Amsterdam: Pearson education Benelux.

Entzinger, H. en E. Dourleijn (2008). *De lat steeds hoger: de leefwereld van jongeren in een multi-etnische stad*, Assen: Uitgeverij Van Gorcum.

Esveldt, I. en J.J. Schoorl (1998). 'Verandering in huwelijkssluiting van Turken en Marokkanen in Nederland', *Bevolking en gezin* 27(3), pp. 53-86.

Faist, T. (2000). 'Transnationalization in international migration: implications for the study of citizenship and culture', *Ethnic and racial studies* 23(2), pp. 189-222.

Feld, S.L. (1981). 'The focused organization of social ties', *American journal of sociology* 86(5), pp. 1015-1035.

FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2008). *Bevolking en huishoudens - Buitenlandse bevolking*. Publicatiecode: S220.A2N/2006, Brussel: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie.

FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (2008). *Bevolking en huishoudens - Huwelijken en echtscheidingen*. Publicatiecode: S220.A5N/2005, Brussel: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie.

Gell, S.M.S. (1994). 'Legality and ethnicity. Marriage among South Asians of Bedford', *Critique of anthropology* 14(4), pp. 355-392.

Heyse, P., F. Pauwels, J. Wets, C. Timmerman en N. Perrin (2007). *Liefde kent geen grenzen. Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van huwelijksmigratie vanuit Marokko, Turkije, Oost-Europa en Zuidoost-Azië*, Antwerpen/Leuven: OASes & CeMIS/ HIVA.

Heyse, P. en I. van Nieuwenhuyze (2008). 'Leven zonder wettig verblijf. Eenheid en verscheidenheid aan strategieën en belevingen', in: C. Timmerman, I. Lodewyckx en Y. Bocklandt, *Grenzeloze solidariteit? Over migratie en mensen zonder papieren*, Leuven: Acco, pp. 281-323.

Hooghiemstra, E. (2001). 'Migrants, partner selection and integration: crossing borders?', *Journal of comparative family studies* 32(4), pp. 601-626.

Hooghiemstra, E. (2003). *Trouwen over de grens. Achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*, Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ingoldsby, B.B. en S. Smith (1995). *Families in multicultural perspective*, New York: Guilford Press.

Jhutti, J. (1998). *A study of changes in marriage practices among the Sikhs of Britain*, Oxford: Wolfson College.

Kapur, P. en M. Girishwar (2005). 'Changing identities and fixed roles. The experiences of Sikh women', *Psychological studies* 50(2), pp. 196-204.

Koelet, S. (2008). *Echtscheidingen bij personen van Marokkaanse en Turkse origine*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

Lievens, J. (1999). 'Family-forming migration from Turkey and Morocco to Belgium. The demand for marriage partners from the countries of origin', *International migration review* 33(3), pp. 717-744.

- Lodewyckx, I. (2004). 'Allochtonen: zichtbaar in de actualiteit, maar in welke mate in de statistieken?', in: S. Spee, I. Lodewyckx, A. Motmans en M. Van Haegedoren (red.), *Wachten op ... Gelijke Kansen*. Jaarboek 2 Steunpunt Gelijkekansenbeleid, Antwerpen: Garant.
- Lodewyckx, I., J. Geets en C. Timmerman (red.) (2006). *Marokkaanse huwelijksmigratie*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Lodewyckx, I. en R. Marynissen (2006). 'Marokkaanse huwelijksmigratie in cijfers', in: I. Lodewyckx, J. Geets en C. Timmerman (red.), *Marokkaanse huwelijksmigratie*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.
- Loobuyck, P. (2005). 'De sociale dynamiek van huwelijksmigratie bij etnische minderheden in West-Europa', in: F. Caestecker (red.), *Huwelijksmigratie, een zaak voor de overheid?*, Leuven: Acco, pp. 23-34.
- Mand, K. (2002). 'Place, gender and power in transnational Sikh marriages', *Global networks* 2(3), pp. 233-248
- Mand, K. (2005). 'Marriage and migration through the life course: experiences of widowhood, separation and divorce amongst transnational Sikh women', *Indian journal of gender studies* 12, pp. 407-425.
- Mahnkopf, K. en M. Gulicová (2004). *Marriage migration in Belgium: a neglected aspect of migration*. Country Study, DAPHNE Programme – European Commission.
- Massey, D., J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino en J. Taylor (1993). 'Theories of international migration: a review and appraisal', *Population and development review* 19, pp. 431-466.
- Mernissi, F. (1975). *Beyond the veil: male-female dynamics in a modern Muslim society*, Cambridge: Schenkman Publishing Company.
- Mooney, N. (2006). 'Aspiration, reunification and gender transformation in Jat Sikh marriages from India to Canada', *Global networks* 6, pp. 389-403.
- Murstein, B.I. (1986). *Paths to marriage*, Beverly Hills: Sage.
- Ouali, N. (2005). 'Le mariage dans l'immigration: de la théorie à la pratique', *Mariage choisi, mariage subi: quels enjeux pour les jeunes?*, Bruxelles: Direction de l'Égalité des Chances, Ministère de la Communauté Française.
- Pfeffer, K. (2003). 'Eén minderheid, twee verhalen. Sikh-jongeren en hun verhalen van migratie', in: M.C. Foblets en E. Cornelis, *Migratie, zijn wij uw kinderen?*, Leuven: Acco.
- Reniers, G. en J. Lievens (1999). 'Stereotiepen in perspectief. De evolutie van enkele aspecten van het huwelijk bij de Turkse en Marokkaanse minderheden in België', *Migrantenstudies* 15(1), pp. 28-44.
- Singh, J. (2007). *De positie van de vrouw in het sikhisme: literatuurstudie en eigen onderzoek naar de beleving van sikhvrouwen in Vlaanderen*, Leuven: KULeuven.

South, S.J., J. Lloyd en M. Kim (1992). 'Marriage opportunity and family formation: further implications for imbalanced sex ratios', *Journal of marriage and the family* 54, pp. 440-451.

Sterckx, L. en C. Bouw (2005). *Liefde op maat. Partnerkeuze van Turkse en Marokkaanse jongeren*, Amsterdam: Het spinhuis.

Straver, C.J., A.M. van der Heiden en R. van der Vliet (1994). *De huwelijkse logica. Huwelijksmodel en inrichting van het samenleven bij arbeiders en anderen*, Leiden: Universiteit Leiden.

Surkyn, J. en G. Reniers (1997). 'Selecte gezelschappen: over de migratiegeschiedenis en de interne dynamiek van de migratieprocessen', in: R. Lesthaeghe (red.), *Diversiteit in sociale verandering. Turkse en Marokkaanse vrouwen in België*, Brussel: VUPress, pp. 41-72.

Surra, C.A. (1990). 'Research and theory on mate selection and premarital relationships in the 1980s', *Journal of marriage and the family* 52, pp. 844-865.

Tas, E. (2006). 'Le regard des parents', *Mariages en migration. Agenda Interculturel du Centre Bruxellois d'Action Interculturelle* 245.

Tas, E. (2008). *Kismet, Belgique/Turquie: regards croisés sur mariages et migrations*, Paris: L'Harmattan.

Tatla, D.S. (1999). *The Sikh diaspora: the search for statehood*, London: UCL Press.

Timmerman, C. (1999). *Onderwijs maakt het verschil. Socio-culturele praxis en etniciteitsbeleving bij jonge Turkse vrouwen*, Leuven: Acco, Minderheden in de Samenleving.

Timmerman, C. (2000). 'Creativiteit binnen conformisme: huwelijksregelingen van Turkse migrantenmeisjes', in: K. Luyckx (red.), *Liefst een gewoon huwelijk? Creatie en conflict in levensverhalen van jonge migrantenvrouwen*, Leuven: Acco, pp. 117-138.

Timmerman, C., K. Van der Heyden, B. Abdeljelil en J. Geets (2000). *Marokkaanse en Turkse nieuwkomers in Vlaanderen*, Antwerpen: OASes – UFSIA.

Timmerman, C. en K. Van der Heyden (2005). 'Turkish and Moroccan newcomers in Flanders', in: H. De Smedt, L. Goossens en C. Timmerman (red.), *Unexpected approaches to the global society*, Leuven/Apeldoorn: Garant.

Timmerman, C. (2006). 'Gender dynamics in the context of Turkish marriage migration: the case of Belgium', *Turkish Studies* 7(1), pp. 125-143.

Timmerman, C. (2006). 'Les dynamiques des relations femme/homme dans le contexte de la migration marocaine et turque en raison de mariage: le cas de la Belgique', in: *Les actes du Colloque international 'Migration maghrébine: enjeux actuels et contentieux'*, Rabat: Fondation Hassan II, pp. 43-60.

Van der Heyden, K. (2006). 'Echtelijke problemen bij Marokkaanse vrouwen, een kwalitatief onderzoek', in: I. Lodewyckx, J. Geets en C. Timmerman (red.), *Marokkaanse huwelijksmigratie*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

Van Heers, L. (2007). *Het sikhisme en de sikhs* (publicatie in eigen beheer).

Verhoeven H. (2004). 'Allochtonen op de Vlaamse Arbeidsmarkt', in: G. Van Hooteghem en B. Cambré, *Overwerk(t) in de actieve welvaartsstaat*, Leuven/Voorburg: Acco, pp. 401-416.

Verhoeven, H. (2000). *De vreemde eend in de bijt, arbeidsmarkt en diversiteit*. WAV-dossier, Leuven: WAV.

Vertommen S., A. Martens en N. Ouali (2006). *Topography of the Belgian labour market: employment, gender, age and origin*, Brussel: Koning Boudewijnstichting.

Walton-Roberts, M. (2003). 'Transnational geographies: Indian immigration to Canada', *Canadian geographer* 47, pp. 235-250.

Williams, L. et al. (2006). 'Early 40s and still unmarried. A continuing trend in Thailand', *International journal of comparative sociology* 47(2), pp. 83-116.

Winch, R. F. (1955). 'The theory of complementary need in mate selection: final results of the test of general hypotheses', *American sociological review* 20, pp. 552-555.

Yalçın, H., I. Lodewyckx, R. Marynissen, R. Van Caudenberg en C. Timmerman (2006). *Verliefd, verloofd ... gemigreerd. Een onderzoek naar Turkse huwelijksmigratie in Vlaanderen*, Antwerpen: Steunpunt Gelijkekansenbeleid.

Zemni, S., M. Casier en N. Peene (2006). *Studie naar de factoren die de vrijheid van keuze van een echtgenoot beperken, bij bevolkingsgroepen van vreemde oorsprong van België*, Gent/Brussel: Universiteit Gent/Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.

Internetbronnen

An-Na'im, A. (2000). *Forced marriage*, Londen: University of London, School of Oriental and Africa studies.

www.soas.ac.uk/honourcrimes/FMpaperAnNa'im.pdf

Kanyadan. The gift of a virgin.

www.csuchico.edu/anth/mithila/kanyadan2.htm

Geets, J., F. Pauwels, J. Wets, M. Lamberts en C. Timmerman (2006). *Nieuwe migranten en de arbeidsmarkt*, Leuven/Antwerpen: KULeuven-HIVA/Universiteit Antwerpen-OASes.

www.ua.ac.be/download.aspx?c=*OASES&n=42797&ct=43253&e=11237

Mand, K. (2006). *Social capital and transnational South Asian families: rituals, care and provision*, Londen: London South Bank University.

www.lsbu.ac.uk/families/workingpapers/familieswp18.pdf

Timmerman, C. en K. Van der Heyden, K. (2004). *Turkish and Moroccan Newcomers in Flanders*. OASes-werkdocument, Antwerpen: Universiteit Antwerpen-OASes.

www.ua.ac.be/OASES

Ecodata: **ecodata.economie.fgov.be**

Statbel: **www.statbel.fgov.be/home_nl.asp**

Bijlagen

BIJLAGE 1

Data van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid: methodologie en algoritme²⁷⁹

Iedereen die in België verblijft, wordt van ambtswege geregistreerd, als inwoner, als werknemer, als werkloze, als zieke of als invalide, als gepensioneerde, als bijstandstrekker, ... Verschillende overheden zijn verantwoordelijk voor de registratie van verschillende beleidsdomeinen. De Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ) koppelt deze gegevens; in de *Datawarehouse arbeidsmarkt* worden deze gekoppelde gegevens verzameld vanaf 1998. Omwille van de complexiteit van de koppeling duurt het vrij lang voor alle bestanden gekoppeld zijn. Dit impliceert dat er steeds een vertraging zit op de beschikbaarheid van deze gegevensbank.

Onderhavig onderzoek maakt voor het kwantitatieve luik gebruik van deze gegevens, naast statistieken van de Dienst Vreemdelingenzaken en van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI) van de Federale Overheidsdienst Economie, voor de cijfermatige weergave van de socio-economische positie van vreemdelingen en nieuwe migranten. Omdat er geen systematische registratie van nieuwkomers bestaat, werd een algoritme ontwikkeld dat toelaat na te gaan welke nieuwkomers samenwonen met welke gevestigde personen. We formuleren hier de hypothese dat het vrijwel altijd om ‘huwelijkspartners’ gaat.

De gegevens uit de *Datawarehouse arbeidsmarkt* laten toe een gedetailleerd beeld te vormen van de groep die we ‘huwelijksmigranten’ noemen en van hun partners. Door de eigenheid van de visumreglementering en de migratiewetgeving is het niet mogelijk om op basis van, bijvoorbeeld, de visumgegevens of andere administratieve databanken een accuraat beeld te schetsen van de volgmigratie in België. Door de creatie van de KSZ als instelling en van de *Datawarehouse arbeidsmarkt* als instrument, bestaat nu echter de mogelijkheid om een schatting te maken van het aantal volgmigranten in de jaren waarvoor er data beschikbaar zijn, en om tegelijk een profiel op te stellen van deze personen.

De andere gegevens komen uit twee verschillende datasets van de KSZ. In de eerste dataset, die werd gebruikt voor een onderzoek naar huwelijksmigranten in opdracht van het Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, gefinancierd door de Programmatische Overheidsdienst Federaal Wetenschapsbeleid, werd beslist om de verschillende nationaliteiten in te delen in zes groepen: de Europeanen van het Europa van de 15 (EU), personen uit het zuiden en het oosten van het Middellandse Zeegebied en de Arabische wereld, waarin de belangrijke groepen van de Turkse en de Marokkaanse staatsburgers zitten (MZA), de Oost-Europeanen, inclusief de Polen (OEU), ingezetenen van de andere geïndustrialiseerde landen (NAM), immigranten uit Zuidoost-Azië (ZOA) en een restcategorie (Anderen). In de groep uit Zuidoost-Azië zijn de Indiërs terug te vinden. De bundeling van de landen is opgenomen in bijlage 2. Een minder ruwe samenbundeling van nationaliteiten zou een fijnmaziger resultaat kunnen opleveren, maar dat werd niet toegestaan door de Commissie voor de bescherming van de persoonlijke levenssfeer, die toezicht houdt op de data die door de KSZ ter beschikking worden gesteld. De data van dit onderzoek hebben betrekking op de jaren 2000 tot 2004.

Het profiel dat we hier presenteren, is niet zeer gedetailleerd. Hoewel het technisch mogelijk is, laat de wet op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer niet toe om, bijvoorbeeld, gedetailleerde nationaliteitsgegevens te verkrijgen, wat voor de studie van migratie en migranten een onontbeerlijke variabele is.

Door de gehanteerde methodologie kunnen we niet met zekerheid stellen dat de analyse betrekking heeft op 'huwelijksmigranten'. Daarvoor zou verder onderzoek nodig zijn, met een bijkomende koppeling aan andere bestanden. We formuleren wel de hypothese dat de geanalyseerde groep een goede afspiegeling is van de groep huwelijksmigranten.

We maken in onderhavig onderzoek dus enkel een *schatting* van de samenstelling van de doelgroep en schetsen een ruw beeld van hun positie in de maatschappij en op de arbeidsmarkt. Daarbij wordt niet alleen de situatie van de betrokken nieuwkomers in kaart gebracht, maar ook die van het gezin waarin ze terecht komen.

Algoritme

Voor dit onderzoek werd een algoritme ontwikkeld om nieuwkomers uit de *Datawarehouse arbeidsmarkt* te kunnen afzonderen en te koppelen aan hun partners. Hiertoe werden data aangevraagd voor drie verschillen jaren, namelijk 2001, 2002 en 2003. Voor elk individu zijn er twee meetmomenten:

- (1) een jaar na het ogenblik dat ze worden terugvonden in het systeem;
- (2) 31 december 2003. Voor die personen die één jaar voor 31 december 2003 worden teruggevonden in de data, impliceert dit dat beide meetmomenten dezelfde zijn.

Dezelfde oefening werd enkele jaren later herhaald en levert resultaten op voor 2006.

De gevraagde gegevens hebben betrekking op personen die nieuwkomers zijn in België en hun al in België gevestigde partners. Hoe de groepen worden samengesteld, wordt beschreven in onderstaand algoritme.

Tabel 13. Selectie onderzoekspopulatie

Referentiejaar		2000
STAP 1	Persoon woont bij ouders of alleen	CMAR CUNM CIPA
	Persoon woont alleen	SING
	Hoofd éénoudergezin	HIPA
	Ander statuut	NFRP OTHR COL
STAP 2	Persoon heeft jaar daarop een partner	MARO UNMO MAR+ UNM+
STAP 3	Die partner is de voorgaande jaren niet aanwezig in het bestand - niet aanwezig in referentiejaar en ervoor: select - aanwezig in referentiejaar of ervoor: deselect	
STAP 4	Nationaliteit van de partner - Belg: deselect - niet-Belg: select	
STAP 5	Beide partners krijgen een code indien dit niet is voorzien in de Datawarehouse arbeidsmarkt. Bijvoorbeeld: Residerende partner (= referentiepersoon): RP Nieuwe partner (= migrant): NP	
STAP 6	Van beide partners: profielgegevens	

Deze stappen worden herhaald voor de jaren 2001, 2002 en 2003.

Het uittekenen van een volledig profiel impliceert dat er naar verbanden tussen verschillende variabelen wordt gespeurd. Er werden univariate, bivariate en multivariate analysemethoden op de dataset toegepast.

BIJLAGE 2

Landenlijst

ADSEI Code	Landenlijst	REGIO WB
150	België	EU15
204	Taiwan	AP
218	China (Volksrep.)	AP
219	Korea (Democratische Volksrep.) (Noord-Korea)	AP
221	Mongolië (Rep.)	AP
280	Hongkong	AP
281	Macau (Portugal)	AP
614	Samoa	AP
615	Nauru	AP
616	Tonga	AP
617	Fiji	AP
619	Papoea-Nieuw-Guinea	AP
621	Tuvalu	AP
622	Kiribati (Rep.)	AP
623	Salomonseilanden	AP
624	Vanuatu (Rep.)	AP
625	Micronesia (Federale Staten van)	AP
626	Marshalleilanden (Rep. Der)	AP
679	Palau	AP
680	Carolinen (V.S.)	AP
681	Guam (V.S.)	AP
682	Hawaï (V.S.)	AP
683	Nieuw-Caledonië (Frankrijk)	AP
684	Frans-Polynesië (Frankrijk)	AP
685	Niue	AP
686	Tokelau-eilanden (Nieuw-Zeeland)	AP
687	Cookeilanden (Nieuw-Zeeland)	AP
689	Wallis en Futuna (Frankrijk)	AP
690	Amerikaans-Samoa (V.S.)	AP
691	Stille Oceaan (andere gebieden afhankelijk van V.S.)	AP
692	Pitcairneilanden (Ver. Koninkrijk)	AP
693	Stille Oceaan (andere gebieden afhankelijk van Australië)	AP
694	Stille Oceaan (andere gebieden afhankelijk van Nieuw-Zeeland)	AP
203	Sri Lanka	AP
207	India	AP
213	Nepal	AP
222	Malediven	AP
223	Bhutan	AP
237	Bangladesh	AP
259	Pakistan	AP
208	Indonesië	AP
214	Filippijnen	AP

282	Timor (Indonesië)	AP
210	Laos	AP
211	Cambodja (Koninkrijk)	AP
212	Maleisië	AP
220	Vietnam (Socialistische Rep.)	AP
224	Brunei	AP
235	Thailand	AP
236	Myanmar (Unie van)	AP
225	Kazachstan (Rep.)	CA
226	Kirgizië (Rep.)	CA
227	Oezbekistan (Rep.)	CA
228	Tadzjikistan (Rep.)	CA
229	Turkmenistan (Rep.)	CA
251	Afghanistan	CA
249	Armenië (Rep.)	CA
250	Azerbeidzjan (Rep.)	CA
253	Georgië (Rep.)	CA
262	Turkije	CA
103	Duitsland (Bondsrep.)	EU15
105	Oostenrijk	EU15
107	Cyprus	EU15
108	Denemarken	EU15
109	Spanje	EU15
110	Finland	EU15
111	Frankrijk	EU15
112	Groot-Brittannië en Noord-Ierland (Verenigd Koninkrijk van)	EU15
113	Luxemburg (Groot-Hertogdom)	EU15
114	Griekenland	EU15
116	Ierland	EU15
123	Portugal	EU15
126	Zweden	EU15
128	Italië	EU15
129	Nederland	EU15
180	Gibraltar (Ver. Koninkrijk)	EU15
387	Réunion (Frankrijk)	EU15
389	Sint-Helena (Ver. Koninkrijk)	EU15
394	Mayotte (Frankrijk)	EU15
398	Canarische Eilanden (Spanje)	EU15
399	Madeira (Portugal)	EU15
479	Britse Maagdeneilanden (Ver. Koninkrijk)	EU15
482	Nederlandse Antillen (Nederland)	EU15
485	Bermuda (Ver. Koninkrijk)	EU15
488	Turks- en Caicoseilanden (Ver. Koninkrijk)	EU15
490	Anguilla (Ver. Koninkrijk)	EU15
492	Caymaneilanden (Ver. Koninkrijk)	EU15
493	Montserrat (Ver. Koninkrijk)	EU15
495	Saint-Pierre en Miquelon (Frankrijk)	EU15
496	Guadeloupe (Frankrijk)	EU15
497	Martinique (Frankrijk)	EU15
252	Saudi-Arabië	HIC

260	Verenigde Arabische Emiraten	HIC
264	Koeweit	HIC
267	Qatar	HIC
268	Bahrein	HIC
401	Canada	HIC
402	Verenigde Staten van Amerika	HIC
478	Amerikaanse Maagden-eilanden (V.S.)	HIC
487	Porto Rico (V.S.)	HIC
205	Singapore	HIC
206	Korea (Rep.) (Zuid-Korea)	HIC
611	Australië	HIC
613	Nieuw-Zeeland	HIC
102	Andorra (Vorstendom)	HIC
117	IJsland	HIC
118	Liechtenstein	HIC
119	Malta	HIC
120	Monaco (Vorstendom)	HIC
121	Noorwegen	HIC
125	San Marino (Rep.)	HIC
127	Zwitserland	HIC
133	Heilige Stoel	HIC
498	Groenland (Denemarken)	HIC
209	Japan	HIC
411	Costa Rica	LAC
412	Cuba	LAC
413	Guatemala	LAC
414	Honduras	LAC
415	Jamaica	LAC
416	Mexico	LAC
417	Nicaragua	LAC
418	Panama	LAC
419	Haïti	LAC
420	Dominicaanse Rep.	LAC
421	El Salvador	LAC
422	Trinidad en Tobago	LAC
423	Barbados	LAC
425	Bahama's	LAC
426	Grenada	LAC
427	Dominica (Gemenebest)	LAC
428	Saint Lucia	LAC
429	Saint Vincent en de Grenadines	LAC
430	Belize	LAC
431	Saint Kitts en Nevis (Federatie)	LAC
432	Antigua en Barbuda	LAC
511	Argentinië	LAC
512	Bolivia	LAC
513	Brazilië	LAC
514	Chili	LAC
515	Colombia	LAC
516	Ecuador	LAC

517	Paraguay	LAC
518	Peru	LAC
519	Uruguay	LAC
520	Venezuela	LAC
521	Guyana	LAC
522	Suriname	LAC
580	Falklandeilanden (Ver. Koninkrijk)	LAC
581	Frans-Guyana (Frankrijk)	LAC
255	Iran	MONA
266	Oman (Sultanaat)	MONA
254	Irak	MONA
256	Israël	MONA
257	Jordanië	MONA
258	Libanon	MONA
261	Syrië (Arabische Rep.)	MONA
270	Jemen (Rep.)	MONA
283	Palestina	MONA
352	Egypte (Arabische Rep.)	MONA
353	Libië	MONA
351	Algerije	MONA
354	Marokko	MONA
355	Mauritanië (Islamitische Rep.)	MONA
357	Tunesië	MONA
388	Westelijke Sahara	MONA
101	Albanië	OE
132	Joegoslavië (Federatieve Rep.)	OE
142	Wit-Rusland (Rep.)	OE
143	Oekraïne	OE
144	Moldavië (Rep.)	OE
145	Rusland (Russische Federatie)	OE
146	Kroatië (Rep.)	OE
148	Macedonië (voormalige Joegoslavische Rep.)	OE
149	Bosnië-Herzegovina (Rep.)	OE
106	Bulgarije	OE
115	Hongarije (Rep.)	OE
122	Polen (Rep.)	OE
124	Roemenië	OE
135	Letland (Rep.)	OE
136	Estland (Rep.)	OE
137	Litouwen (Rep.)	OE
140	Tsjechië (Tsjechische Rep.)	OE
141	Slovakije (Slovaakse Rep.)	OE
147	Slovenië (Rep.)	OE
382	Cabinda (Angola)	SSA
303	Burundi	SSA
304	Kameroen	SSA
305	Centraal-Afrikaanse Rep.	SSA
307	Congo (Rep.)	SSA
308	Burkina Faso	SSA
312	Gabon	SSA

320	Senegal	SSA
321	Niger	SSA
323	Oeganda	SSA
327	Rwanda (Rep.)	SSA
333	Tsjaad	SSA
346	São Tomé en Principe (Democratische Rep.)	SSA
347	Congo (Democratische Rep.)	SSA
311	Ethiopië	SSA
317	Mauritius (Rep.)	SSA
324	Madagaskar (Rep.)	SSA
329	Somalië (Democratische Rep.)	SSA
332	Tanzania (Verenigde Rep.)	SSA
336	Kenya	SSA
342	Seychellen (Rep. der)	SSA
343	Comoren (Federale Islamitische Rep. der)	SSA
345	Djibouti (Rep.)	SSA
349	Eritrea	SSA
356	Soedan	SSA
309	Ivoorkust	SSA
310	Benin (Volksrep.)	SSA
313	Gambia	SSA
314	Ghana	SSA
315	Guinea	SSA
318	Liberia	SSA
319	Mali	SSA
322	Nigeria (Bondsrep.)	SSA
328	Sierra Leone	SSA
334	Togo	SSA
337	Equatoriaal-Guinea	SSA
338	Guinea-Bissau	SSA
339	Kaapverdië (Rep.)	SSA
392	Fernando Poo (Equatoriaal-Guinea)	SSA
301	Lesotho	SSA
302	Botswana	SSA
325	Zuid-Afrika (Rep.)	SSA
330	Namibië	SSA
331	Swaziland (Koninkrijk)	SSA
335	Zambia	SSA
340	Mozambique	SSA
341	Angola	SSA
344	Zimbabwe	SSA
358	Malawi	SSA
Andere		Andere

Legende: **EU15:** Europa 15, **AP:** Azië Pacifiek, **CA:** Centraal-Azie, **HIC:** High Income Countries (Hoge Inkomenslanden), **LAC:** Latijns- en Centraal-Amerika, **MONA:** Midden en Nabije Oosten, **OE:** Oost-Europa, **SSA:** Sub-Sahara Afrika

